collated
£5-5-0

276

IMAGINES DEORVM, QVI AB ANTIQVIS COLEBANTVR:

In quibus simulacra, ritus, cærimoniæ, magnaq; ex parte veterum religio explicatur:

Olim a VINCENTIO CHARTARIO Rhegiensi ex variis auctoribus in vnum collectæ, atque Italica lingua expositæ: nunc vero ad communem omnium vtilitatem Latino sermone ab ANTONIO VERDERIO, Domino Vallispriuatæ, &c. expressæ, atque in meliorem ordinem digestæ.

Quibus accesserunt duo INDICES*: prior, imaginum: posterior, rerum atque verborum, quæ toto libro continentur.*

LVGDVNI,

APVD BARPTOLEMÆVM HONORATVM.

M. D. LXXXI.

Cum Priuilegio Christianissimi Francorum Regis.

AD AMPLISSIMVM, DOCTRINAQVE ET NOBILITATE PRÆSTANTISS. VIRVM,

HENRICVM MEMMIVM EQVITEM, Dominum de Roissy, &c. in intimo sanctiorique Regis Christianiss. consilio Consiliarium,

PRÆFATIO.

NON *possum, non eorum sententiam admirari, qui hominē a Græcis* ἄνθρωπον, παρὰ τὸ ἄνω ἀθρεῖν *dictum volunt: atque ad sublimia illa contemplanda, conditum esse diuinum hoc animal, ita cōstat inter omnes, vt nemo, nisi Epicureus aliquis, id negare ausit: nam vel corporis ipsius statura, in altum euecta tantum non clamat, hominem, opificis sui, qui in cælo degit, cognoscendi gratia, ita esse effictum. Sed & vniuersa hæc adspectabilia ad hoc nos hortātur, impellunt, & tamquam manu ducunt; ita vt nemo dicere possit, sibi, quominus diuinum numen nosset, defuisse magistrum; cum nusquā deficiant, quæ, digitis pene intentis, illud nobis commōstrent. Sed, prout est humana libido, qua ad gloriā plus æquo interdum ferri solemus; reges, & qui præstanti aliqua virtute cæteris mortalibus olim antecellebant, cum omnia immortali Deo referre debuissent accepta, sanequā impie, quod est Dei proprium, sibi arrogarunt; populis vel vi coactis, vel beneficijs allectis, quo sibi diuinos (o facinus audax) deferrent honores. Atque tandem eo impietatis est deuentum, vt & hominū simulacra pro Dijs colenda proponerentur; vt, vbi fictitia hæc numina per mortem, aut absentiam esse nequirent, ibi, eorum effigie illata; tamquam præsentia diuinis honoribus afficerentur. Atque hac ratione detestandus falsorum Deorum cultus, cum ex paruis initijs esset exortus, paullatim*

Os koi sublime caelumque tueri Ju

vniuersum terrarum orbem peruasit: nam, vbi poëtæ emerserunt, huc latißimum campum ad excurrendum nacti, suis fabulis, ac figmentis egregiam inchoatæ nuper idololatriæ operam nauarunt: accesserunt & pictores, quibus vna cum poëtis semper æqua fuit quælibet fingendi potestas; hi pene spirantibus signis, ac tabulis rudes hominum animos ad insaniam redegerunt: natura enim nescio quo pacto ad rem fictam ac coloribus repræsentatam magis afficimur, quàm ad veram. Itaque pictores, atque poëtæ, cum sua commenta mirifice in populis, non sine ingenti quoque suo quæstu probari animaduerterent, animum adiecerunt, vt noua quotidie monstra parerent: quæ vt nemo tempore procedente auderet improbare, fucis etiam quibusdam illiuerũt; hæc sunt arcana illa intimæ religionis mysteria, quæ lineamentis externis innui confinxerunt; quæ persuasio cum hominum animos occupasset, ita cœperunt omnes religiose idola illa muta venerari, ac si numina ipsa essent. Huc acceßit, quo maiori stulti simul, ac ij, qui sapientes putabantur, stupiditate tenerentur, quod malus genius pro more suo hic mirabiles quasdam tenebras offudit, cum per idola illa ingentia miracula sæpißime patraret: atque hinc factum est, vt totus terrarum orbis maxima errorum, atque adeo impietatis caligine inuolueretur. Sed, dum humani generis esset salus profligatißima; nihilque nisi certus interitus exspectaretur; ecce tibi Dei filius, Seruatorque noster, IESVS CHRISTVS, *homo factus, huc ad nos, e mortis faucibus eruendos venire non detrectauit; qui, salutaris doctrinæ arcanis patefactis, ac, errorum mole disiecta, tandem aliquando, non sine sui, infinitorumque propemodum martyrum cruoris profusione, veritatem in orbem terrarum inuexit, impijs falsorum Deorum idolis in puluerem redactis, eorum cultu abolito, vniusque veri Dei in eius locum suffecto. Itaque paullatim vetus error non solum exoleuit, sed & ex hominum memoria, qualis olim fuisset, deleri cœpit; religiosorũ principum ardenti studio non solum idolis comminutis, ac templis exsecrandis solo æquatis; sed & poëtarum scriptis, vnde idololatria initium, incrementum, ac vires sumpserat, vndique conquisitis, ac voracibus flammis absumptis. Quare est quod Deo immortales gratias agamus; qui nos ex adeo tetris tenebris, quibus vniuersa antiquitas erat obruta, in admirabile lumen suum asseruerit. Et, licet quaqua gentium varia falsarum religionum scita sint proseminata; nulla tamen tam barbara natio nostra tempestate exsistit, quæ amplius Iouis, Martis, Mercurij,*

curij, cæterorumque non Deorum, sed portentorū nomina veneretur. quæ olim tam religioso cultu vbique terrarum afficiebātur. Erat quidem certe vniuersa veterū religio falsa, impia, exsecranda; detestanda pictorum, sculptorumque commenta; poetarum fictiones, ac fabulæ cunctis diris prosequendæ. Sed tamen ita hæc erant mala, vt aliquid in eis boni liceret deprehendere; non secus ac inter tot sentes & rosa colligitur; hoc quidquid veri, quidquid honesti, quidquid vtilitatis aliquam speciem habentis in tanta rerum turpitudine, ac impietate exsisteret, id religionis nostræ veris decretis admonemur, ad nos ex iniustis illis possessoribus, atque adeo vsurpatoribus tamquā nostrum auertere: nam virtutis, ac sapientiæ quodcumque, & vbicumque tandem sit, veluti nostrum, nobis repetere licet, & ex vindiciarum iure cum ijs, qui detinent, manu consertum venire & possumus, & debemus. Error, stultitia, vitium, impietas veritati, tamquam plumbum auro admistum, illorum sit, qui nefarie tantam nobilitatem adulterarunt: ad nos iustum, castum, integrum religiosum pertinet, quod a nobis manarit. Quamobrem non defuerunt olim ex nostris, qui vel ipsi ex profanis scriptoribus, quidquid in rem nostram faceret, sibi pro suo iure vindicarunt; vel alijs auctores fuerunt, qui idem facere non dubitarent. Atque alij quidem in alio genere hoc summa cum laude præstiterūt. Verum VINCENTIVS CHARTARIVS, *industrius sane vir, qui plurimum in antiquitate illustranda elaborauit, sicut ex nonnullis eius lucubrationibus apparet, non ita dudum librum publicauit, in quo infinitorum propemodum Deorum, qui ab antiquis colebantur, imagines multiplices, ex veterum scriptis, lapidibus, ac antiquis numismatibus, in vnum quasi corpus redegit: quod opus vt magis lectoribus prodesset, ipsarum imaginum rationem, explicationemque, vel ab eisdem auctoribus traditam, vel a se excogitatam adiunxit; quod equidem plurimum cum vtilitatis, tum delectationis habet. Cum vero liber Italico sermone scriptus, maximo cum applausu ab omnibus esset exceptus; non solum, quod plurimum facere videbatur ad antiquorū scripta, præcipue poëtarum intelligenda; sed etiam, quod præclara pictoribus, ac poëtis recentibus, omnibusque vniuersim, qui de vno aliquo genere scribendum suscepissent, argumēta suppeditaret: accedebat præterea incredibilis quædam oblectatio, quæ vna cum eruditione coniuncta legentium animos mirum in modum perfundebat: visum est nobis id boni, ad omnes, si fieri posset, deriuādum.*

Quare librum in Latinum sermonem conuertimus, vt nostra opera tantæ vtilitatis vniuersæ nationes participes fierent. Librum autem non tamquam interpretes conuertimus, verbum de verbo exprimentes, sed mutatis, aut inductis quibusdam, prout decere videbatur, sensum curauimus reddendum, non verba appendenda; præcipue, cum aliud auctor in Italico sermone, aliud nos in Latino spectauerimus. Sed & noster labor quo esset fructuosior, imaginum designationem absque explicatione, ex vniuerso libro collectam in vnum redegimus; vt homines occupati, quibus totum volumē euoluere, non esset otium, haberent vnde ὀνοωνόπτως totum argumentum peruideant. Sed hunc librum, res ex media antiquitate erutas continētem, cui potius, quam tibi, CLARISSIME VIR, *dicaremus, habebamus neminem: nam quem latet, te vnum ex omnibus vniuersæ antiquitatis esse studiosissimum: tu ad eam ex tenebris eruēdam, atque quam maxime illustrandam natus videris. Testis est vniuersa ista Parisiensis Academia, toto terrarum orbe celeberrima, quantum tuo patrocinio bonarum artium studia innixa isthic floreant. Testes sunt optimarum artium professores, qui tuam domum, splendoris, gloriæ, ac sapientiæ sedem pedibus terunt. Testis est illa tua Bibliotheca selectissimis quibusque libris refertissima, in quibus comparandis nec operæ nec pecuniis pepercisti. Tu vero inter præcipua regni negotia, quæ ad te, tamquam Galliæ nostræ columen, deferuntur, semper aliquid eruditum meditaris, non vt sapientia solus in otio fruaris, sed vt eam in publicam omnium vtilitatem ad regni gubernacula traducas. Hæc cum ita sint, non ineptus mihi futurus videor, si id tibi munusculi obtulero, ex quo nonnihil emolumenti subsecíuis horis, libro perlegendo, percipere possis. Itaque eum sub tui illustris nominis patrocinio, apparere volui; quod pro tua singulari humanitate te non denegaturum confido. Vale, Lugduni, Kal. Sextilis.* CIↃ IↃ XXCI.

Extraict du priuilege du Roy.

AR grace & priuilege du Roy eſt permis à Barthelemy Honoraty, & Eſtienne Michel, marchands Libraires, demeurans à Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer, comme bon leur ſemblera, vn liure intitulé, *Imagines Deorum, qui ab Antiquis colebantur:* & ce pour le temps & terme de dix ans, à compter du iour qu'il ſera acheué d'Imprimer. Et eſt defendu par ſadite Maieſté à tous Libraires, Imprimeurs, ou autres de quelque qualité qu'ils ſoyent, d'imprimer, vendre & debiter ledit liure ſans licence d'iceux Honoraty & Michel, ſur peine d'amende arbitraire, & confiſcation des liures qui en auroyent eſté faictz. Et à fin qu'aucun ne puiſſe pretendre ignorance du preſent priuilege, ledit Seigneur veut & entend que l'extrait d'iceluy eſtant mis au commencement ou à la fin dudit liure, ſerue pour toute notification. Car tel eſt ſon plaiſir, nonobſtãt oppoſitions ou appellations quelconques, comme plus à plein appert par les lettres de priuilege ſur ce donnees à Bloys le 7. Iour d'Auril, 1581. Et ſeellees du grand ſeel de ſa Maieſté en cyre iaune.

Ainſi ſigné,

Par le Roy, M. Iehan Auril, maiſtre des Requeſtes ordinaire de l'hoſtel preſent.

POVSSEPIN.

ANTONIVS VERDERIVS FORENSIS
ET MARTI ET MINERVÆ

DEORVM, QVI AB ANTIQVIS COLEBANTVR, IMAGINES, VNA CVM EARVM DECLARATIONE,

Olim a VINCENTIO CHARTARIO *Rhegiensi ex varijs auctoribus in vnum collectæ, atque Italica lingua expositæ: nunc demum ad communem omnium vtilitatem, Latino sermone ab* ANTONIO VERDERIO, *Domino Vallispriuatæ, &c. expressæ.*

EORVM quæ humanam naturam exornant, nihil equidem præstantius, neque magis homini proprium est, religione: quare nulla vmquã natio fuit, quæ aliqua ratione eius non esset particeps. Quamuisque feratur, ratione potissimum homo a cæteris animãtibus differre; non obscuris tamen argumentis, etiam ante rationis vsum, in eo religionem deprehendamus licet, vt pote quæ natura ipsa humano in animo ab ipsius ortu sit insita: cuius quidem sententiæ Iamblichus Platonicus est, qui arbitretur, quoddam veluti lumen, a Deo emanans, nostros animos ferire, quo mirabiles in nobis, iique naturales excitantur ardores ipsius boni, de quo postea, vbi rationis functionẽ exercere cœpimus, ratiocinamur, atque iudicamus. Id Promethei fabula nobis innui, nonnulli voluerunt, vt ignis scilicet ille cælestis, quo vitam primi hominis pectori indidisse fingitur, vim quamdam significet, quæ occultis

Religio præcipua hominis virtus.

rationibus aſſidue hominum animos ad ſe attrahat; qui vnde profluxerint, & à quo primam originem duxerint, ſentientes, naturali impetu eò ſeſe conuertunt. Hincque etiam proficiſci dicunt, vt, cum ſe nobis ſpecies ingentis alicuius boni malive obiicit, primo aſpectu, antequam de eo aliud cogitemus, oculos ad cælum ſuſtollamus, interdumque manus quoque coniunctas in altum leuemus; perinde atque natura magiſtra edocti putemus, cælitus omne ad nos bonũ deriuare, illique collatum beneficium acceptum referendum, qui tribuit, & ab eodem præſentem cunctis in aduerſis opem expectãdam; ex quo fiat, vt ſupplici eam geſtu ab illo imploremus. Hæc quidem omnia maxima fuerint religionis argumenta, quæ nos ad Deũ amandum pariter, ac reuerendum impellãt: id verò, ſi nulla in nobis eius notio præceſſerit, fieri nequaquã poteſt. Quare vel ante rationis vſum homo Deum quodammodo nouit, cultuque proſequitur; quod eum a beluis ſeparat; in quibus nonnulli aliquam quidem rationis particulam ineſſe voluerunt: ſed, qui religionis eas aliquo pacto participes faciat, arbitror neminem. Quamobrem hæc tota hominis vnius eſt propria; qua duce homines ad cælum oculos ſuſtulerunt; &, vniuerſitatis huius admirabilem ſtructuram conſiderantes, aſſeruerunt, aliquem eſſe, qui infinito amore, potentia atque prouidentia cuncta regeret, adminiſtraret, omnibuſque iugiter prouideret. Hunc verò Deum vocarũt; qui omnium bonorum eſt auctor, æternus, infinitus, & ſub aſpectum nequaquã cadens. Sed tamen non omnes veritatem hanc, natura hauſtam æque proſequuntur. Namque, cum homines ſuæ nequitiæ indulgere, & de ea ſibi nimis placere cœpiſſent, non vltra cogitatione ſunt progreſſi, quam quo oculis pertingerẽt: hincque factum eſt, vt crederent, ſtellas, Solem, Lunam, cælumque ipſum, Deos eſſe; quæ, vt Plato teſtatur, primum cum a Græcis, tum multo antea a pleriſque barbaris Dij ſunt habiti: idemque vult, a perenni quodam motu, qui in eis cernebatur, Græca voce θεὸς, id eſt Deos, à θεᾶν, quod eſt currere, fuiſſe appellatos. Hic poſtea error in tantum creuit, vt multi mortalium ſtulta vulgi opinione ſint in Deos relati: &, quod magis mirum videatur, quædam beſtię apud aliquos vt numina ſunt habitę: quibus omni-

Deorũ multitudo vnde.

bus

bus varia ſimulacra dedicari ſolebant; idque non ſolum virtutibus, ſed vitiis quoque contigit; cum ſingula Dei cognomentum ſortita fuiſſent: illæ quidem, vt præſentes prodeſſent: hæc vero, vt abſentia ne obeſſent. Hinc factum eſt, vt innumera fere Deorum multitudo apud antiquos celebraretur: non enim ſolum quælibet ſibi natio proprios ac peculiares Deos adſciſcebat; ſed & vnaquæque ciuitas, locus, domus, demũ vnuſquiſque ſibi Deum pro animi libidine fingebat: neque vlla propemodum humana actio erat, a qua non aliquod numen ſuum nomen traheret. Hic autem maximus Deorum numerus non ſolum apud antiquos a vulgo colebatur, ſed ab iis quoque, qui ſapientia cæteris antecellere putabantur: hi enim, poſito quodam primo, ſummoque bono, quod omnium cauſſam eſſe dicebant, innumeram quinetiam aliorum ſeriem ſubiungebant, quam etiam numinum loco habebant: quoſdamque ex eis Deos, alios Dæmones, nonnullos Heroes appellabant; omnibuſque ſua propria munera, ac loca diſtincta aſsignabant, ſicuti etiam alius aliis ſacrificandi ritus erat. Herodotus ſcriptis teſtatum reliquit, initio duodecim tantum apud AEgyptios Deos exſtitiſſe, quos Pythagorici videntur eſſe imitati: nam dicunt, Græcos & diuini cultus rationem, & alias ſcientias ab AEgyptiis eſſe mutuatos, apud quos duodecim illæ celeberrimæ Mercurij columnæ viſebantur, recondita quadam doctrina, rerum precipue cæleſtium refertiſſimæ; quæ variorum animalium, plantarum, & aliis id genus figuris, quibus literarum vice AEgyptij vtebãtur, exſculptæ legebãtur: has literas, ab eis hieroglyphicas nuncupatas, ſacerdotes, qui apud eos non poterant non eſſe doctiſsimi, explicabant: idque non omnibus paſſim, ſed digniſſimis quibuſque, qualis erat Pythagoras, Plato, Democritus, Eudoxus, qui hanc ob cauſſam peregrinationem in AEgyptum ſuſceperunt. Itaque ad rem reuertamur, Pythagorici affirmabant, ſicut in primo cælorum orbe duodecim animalium figuræ ſunt collocatæ, quæ duodecim ſigniferi ſigna dicuntur, totidem quoque animos, ſingulis ſingulos inditos, vitam eis, motum, efficacitatemque ſufficere: qui quidem ſunt illi maiorum gentium Dij, Iupiter ſcilicet, Iuno, Neptunus, Veſta, Phœbus, Venus, Mars, Pallas, Mercurius, Diana,

Præcipui Dij duodecim.

hieroglyph:

Vulcanus & Ceres: ab hisque res quoque inferiores administrari volebant. Iidem Dij apud Romanos in senos masculos, totidemque fœminas distributi fuere, quos & Cōsentos dixerunt, eo quod cælestis senatus cōsiliarios esse, & nihil sine eorum arbitrio statui censerent: nam & apud Homerum est legere, Iouem, cum aliquid magni momenti incidisset, aduocato Deorum consilio, de eorum sententia, quid faciendum esset, deliberasse; quamuis solus per se interdum statueret, vt & poetę fabulantur, & Seneca, cum de fulmine differit, affirmat, esse scilicet quoddam fulminis genus, quod Iupiter solus pro sua libidine, nullo in consilium Deo adhibito, iaculetur. Non simul autem omnes ij habitabant, quos antiquitas sibi Deos finxit, sed variis inter se erant locis disclusi, neque vniuersi cælum incolebant, sed terra, fluuij, mare quoque maximum eorum numerum continebat. Item nec omnes immortalitate fruebantur: semidei enim tandem aliquando fatis concedebant; cuius rei, vt inquit Pausanias, Silenorum sepulcra, quæ Pergami in Asia exstant, amplissimam fidem faciunt. Nymphæ etiam moriebantur. Itaque omnium generum Dij apud antiquos colebantur, vt ex D. Augustini libro de ciuitate Dei discere facile possumus, vbi hoc ex Varronis authoritate comprobat. Sed tamen apud illos, veritatis cognitione destitutos, fuerunt nonnulli, qui recte de Deo sentirent, vt scilicet, cum esse vnum, æternum, aspectum refugientem; quare nullis posse lineamentis describi: nam effigiem Dei, formamque quærere, imbecillitatis humanæ Plinius, libro secūdo arbitratur. Quamobrem Antisthenes, Cynicæ sectæ princeps, dicere solebat, ita referēte Theodoreto Cyrensi Antistite, Deum nequaquam oculis cerni posse. nulli enim aspectabili esse similē, ac proinde longe errare eos, qui putēt se in numinis cognitionem per effigiem aliquam peruenire posse. Sed & Xenophon, Socratis discipulus, scriptum reliquit, licet Dei magnitudo, atque potentia vel inde deprehendi maxime possit, quod immobilis permanens, motum cunctis tribuat; tamen cuius sit aspectus, à mortalibus peruestigari non posse. In hanc sententiam Xenophanes, hominum stultitiam deridens, qui statuas, à Phidia, Polycleto, aliisque statuariis fabrefactas venerarentur, inquiebat,

Dij Cōsenti.

Deus figura caret.

Deus figura describi nequit.

quiebat, equos, boues, elephantes, si manibus præditi, eis vti sciuissent, Deos fabricaturos fuisse, qui equorum, boum, atque elephantum formam referrent, sicuti & homines sui similia numina effecissent. Idémque Cicero libro de natura Deorum sub persona Cottæ præclaris quibusdam rationibus contra Epicureos demonstrat. Iudæi, qui olim soli veræ religionis rationem tenebant, vnum tantũ Deum coluerunt, eumque non in signis, aut tabulis oculis aspectabant, sed mentis contemplatione in diuinitate ipsa (quatenus tamen homini fas est) intuebantur, &, vt Cornelius Tacitus de eis refert, maximæ impietatis eos arguebant, qui Deum ad humani corporis similitudinem variis in materiis effingebant: quare in suum illud templum nullum vmquã admiserunt simulacrum. Itaque cum Herodes, eorum rex, aquilam auream supra fani portam statuisset, quidam adolescentes, vbi est auditum, eum animam agere, conspiratione facta, & tumultu in populo excitato, illam confractam deiecerunt, illud contra religionem, ac maiorum instituta esse clamantes, & eam occasionem ad numinis offensi iniurias vindicandas esse accipiendam. Sed id perquam male miseris cecidit: nam Herodes tantũ adhuc superuixit, quoad eos comprehensos flammis viuos exurendos tradidit. Suidas est auctor, cum Pilatus in Iudæam vexilla quædam, in quibus Tiberij imperatoris effigies esset depicta, intulisset, vniuersum populum miro quodam modo esse concitatum, eo quod auitam religionem violari cernerent, per quam nullam ipsis licebat intra sui regni fines imaginem habere. Huius sententiæ nonnulli quoque alij fuere, in quibus est Hermes, dictus Trismegistus, qui asserebat, eos videri non credere, Deos in cœlo esse, qui eorũ statuas sibi ante oculos sisti volunt, aut certe sua vota ac preces illuc vsque peruenire diffidere, atque ex hac peruersa animi inductione Deorum simulacra prodiisse, eaque numina cœpisse vocitari. Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, legitur suis legibus prohibuisse, ne Dij homini, aut vlli bestiarum similes fierent: quare eorum statuas e sua Repub. eliminauit. Luctatius Firmianus scriptis testatum reliquit, AEgyptios diuino honore elementa prosequutos, nulla tamen eorum sibi ad adorandum imagine proposita. Et, si Plutarcho ha-

Apud Iudæos simulacra non erant.

benda est fides, Numa Pompilius, secundus Romanorum rex, aliquam Deo effigiem credere attribuendam, haud fas esse ducebat: quamobrem Romani centũ septuaginta annis omni Deorum imagine caruerunt; tamquam maximum esset piaculum, diuina illa ac immortalia imbecillibus his atque humanis comparare. Apud Persas & Lybes primis temporibus nulla statua, neque templum, neque altare exstabat. De Scythis refert Herodotus, licet multos Deorum loco habuerint, vt Vestam, Iouem, Apollinem, Martem, aliosque, quos nominibus suæ linguę congruentibus, appellabant; nulli tamen, præterquã Marti, (vt inferius suo loco dicetur) templum, statuam aut aram dedicasse, sed cũctis vno, eodemque ritu sacrificasse. Essedones, Scytharum quoque populus, nullum aliud simulacrum, nisi hominis caluariam venerabantur: quod ita narrat Herodotus; ad eorum domum, quibus pater obiisset, propinqui omnes, atque amici confluebant, oues secum deferentes, quas iugulatas in frusta concidebant, idem de cadauere illo facientes: has carnes vna permistas, atque celebri in conuiuio appositas, omnes absque vllo discrimine comedebant: caput autem, in hunc vsum reseruatum, carne detracta, intus & foris optime purgatum, ita vt cranium nitidum exstaret, atque auro tectum, pro simulacro habebant, statisque, ac solemnibus sacrificiis prosequebantur. Addunt Pomponius Mela, & Solinus, illo pro poculo eos esse vsos, quod maximum, quem in mortuum conferre possent, honorem existimabant. Huic perquam simile est, quod Suidas de quibusdam Iudææ incolis narrat, qui asinino capiti aureo diuinos honores deferebant, eique aduenam aliquem tertio quoque anno, in minutas particulas concisum sacrificabant. Massilienses, qui Galliam Narbonensem habitant, in lucis, in quibus nulla erat Deorum effigies, sacra faciebant, interdumque arborum truncos venerabantur, tanquam ibi aliquid diuinitatis inesse credidissent; vt de eis Lucanus testatur. Primis à diluuio tẽporibus, sicut apud Pliniũ legitur, iusti ac candidi illi homines sub quercubus degebant, easque pro numinibus, ac sacratis templis sibi ducebant: nam ex eis sibi glandes, quibus victitarent, suppeditabãt, atque earum tegmine à pluuiis, cæterisque temporum iniuriis protege

Caluaria simulacri loco habita.

τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. Hom:

Quercus pro numinibus habitæ.

protegebantur. Pausanias in Achaiæ descriptione refert, in quadam eius regionis parte triginta quadratos lapides extitisse, in quorum singulis singulorum Deorum nomen, absque tamen vlla eorum effigie, esset inscriptum, qui maxima cum religione ab incolis custodiretur: antiquum enim Græcorum erat institutum, huiusmodi lapidibus parem cultum, atque Deorū simulacris impertire. Cornelius Tacitus est auctor, vbi de Germanorum moribus scribit, eos statuis, ac templis caruisse: arbitrari namque magnam factum iri numini iniuriam ab eo, qui putaret, intra exiguum fani ambitum parietibus diuinitatē posse coerceri, magnopereque augustam Deorum maiestatem dedecere, si ad angustam corporis humani formam compelleretur. Eosdemque in Deorum numerum non retulisse nisi eos qui essent in prospectu, quorumque præsentem vtilitatem experirentur; cuiusmodi sunt Sol, Vulcanus, Luna: de cæteris nullam notitiam habuerunt, vt de eis narrat Cæsar, immò ne de nomine quidem eorum est aliquid ad illos perlatum. Est apud Herodotum, Græcos initio cultu Deos affecisse, eisque sacrificasse, suis eos nominibus nondum appellantes, quoad ea tandem ab AEgyptiis didicerunt. Vnde autem huiusmodi Dij extiterint, & vtrum omnes simul, an verò sigillatim singuli prodierint, itemque num semper, absque vllo ortu vniuersi fuerint, idem affirmat, sua tempestate non fuisse compertum, præterquam Homerum, atque Hesiodum, qui ea tempora quadringenis circiter annis præcessissent, primos in Græciam Deorum copiosam prolem, eorumque infinita propemodum cognomina introduxisse, eosdemque singulis suum munus, ac formam attribuisse. Quare non iniuria forsan asseuerari posset, Græcos, ab his edoctos, Deos variis figuris exprimere cœpisse. Sed tamen satius fuerit, vt, cum eodem Herodoto sentientes, id eos ab AEgyptiis mutuatos esse dicamus. Hi namque primi feruntur, qui templa Deis condiderunt, eisque aras, statuasque dicarunt. Sicuti autem Græci ab AEgyptiis, ita Romani à Græcis sacrorum simulacrorum vsum susceperunt. Quod tunc primum accidit, cum Marcellus, captis Syraçusis, Romam triumphans intrauit, secum, quidquid ibi præclarum inuenisset, asportans, cum, vt eiusmodi spectaculo populum deliniret;

Deorū origo.

Marcellus statuas à Græcis ad Romanos primus trāstulit.

deliniret; tum vt eorum aſpectu ciuitatẽ obſtupefaceret, quæ nondum erat experta, quid tabularum, aut ſignorum pulcritudo voluptatis præberet. Quare id tum vitio eſt a multis Marcello datum; primum, quod ſuperbe nimis vel ipſos Deos in triumpho captiuos voluiſſe ducere videretur, eorum ſimulacra in pompa triumphali oſtentans: deinde, quod materiam Populo Rom. ſuppeditaſſet, qui antea laboribus tantum bellicis eſſet aſſuetus, otio ſe, ac inertiæ tradendi; vt qui poſtea tempus fruſtra conterere cœperit, vel in oculis pictura inani paſcendis, vel in ſtatuis elaboratis ſpectandis, artificum manus maxima cum animi admiratione ſuſpiciens. Hoc de Marcello Plutarchus refert, ſubiungitque, eum ſolitũ gloriari, eo quod primus in vrbem ea inuexiſſet, quæ maximam in ciuibus ſuis Græcarum rerum admirationem concitarent: anteque Plutarchum idem Liuius ſcriptum reliquerat, tum ſcilicet Romanos admiratione Græcarum artium capi cœpiſſe; ac proinde poſtea maxima cum licentia ſacrarum, profanarumque rerum ſpolia diripuiſſe. Tertullianus, cum diceret, Romæ religionis ritum a Numa non ſplendidis ceremoniis, & abſque ſimulacris inſtitutum, (nondum enim illuc Græci, aut Hetruſci confluxerant) viſus eſt innuiſſe, Tarquinium Priſcum, vt qui Græcus eſſet, & Hetruſcæ religionis apprime peritus, primum Romanis ſtatuarum confectionem oſtendiſſe. Earum ergo vſus ab AEgyptiis, primis inuentoribus, perque Græcos ad Romanos dimanauit. Vt vero in AEgypto cœperit, ita ſunt variæ de ea re ſententiæ, vt longe ſit difficilior, quam vt a nobis aliquid certi de illa ſtatuatur. Luctatius ait, multos in eam diſcedere ſententiam, vt arbitrentur, initio ſtatuas Regibus iis, vel fortibus viris eſſe decretas, qui populos ſibi ſubiectos ſapienter, iuſteque rexiſſent, vt iuſtorũ Regum memoriam, ſingularemque beneuolentiam, qua viuos proſequebãtur, poſt mortem quoque ſumma cum pietate retinere ſe per eorum effigies præ ſe ferrent. Euſebius item ſcribit, apud antiquos fuiſſe in vſu, vt præſtantiſſimorum quorumque memoriam ſimulacris colerent, ita oſtendentes, quanto amore cultuque eos afficerent, qui ſtudioſe vixiſſent. Apud Suidam legitur, quemdam, Seruchum nomine, qui a Iaphæto Noëmi filio erat oriundus, om-

nium

nium primum ſimulacrorum cultum in orbem terrarum inuexiſſe, quæ ſibi ad fortium virorum memoriam conſeruandam confecerat, cæteriſque Deorum loco, a quibus maxima beneficia in mortales vniuerſos eſſent collata, proponebat. Nō defuerunt etiam aliqui Reges, qui, dum adhuc viuerent, ſibi ſtatuas efficiendas, publiceque adorandas curarunt, vt de Semiramide legitur, quæ ſi non prima, inter primos certe id feciſſe, eſt fama. De hac narratur, ſuam effigiem in lapide, cuius longitudo XVII. ſtadiorum eſſet, exſculpi iuſſiſſe, cētumque ſacerdotes ſtatuiſſe, qui ſolenni ritu atque pompa eam venerarētur, variiſque ſacrificiis ei litarent, ac ſi numen aliquod diuinum eſſet. Euſebius auctor eſt, olim in AEgypto hominem fuiſſe ditiſſimum, qui, vt dolorē, quem ex vnici filij morte ſuſceperat, aliquantulum leniret, eius ſtatuam ſibi domi poſuit, quam eadem pietate intuebatur, qua filium, dum viueret: quare ſerui, cum domini animum aliquid offendiſſent, ex quo ſibi magnopere timerent, ad ſtatuam accurrebant, illi in genua accidebant, illi ſupplicabant, ab ea delicti veniam implorabant, quam à patre ob filij charitatē impetrabant. Hinc factum eſt, vt eam floribus coronarent, munuſculiſque aliis proſequerentur, cui ſæpe ſalutem ſuam referrent acceptam. Ad huius imitationem aliæ quoque ſtatuæ fuerunt collocatæ; quibus, vt forſan maiorem honeſtatis ſpeciē res præ ſe ferret, diuerſorum ſunt Deorum poſita nomina. Ita etiam Deorū effigies ad humana vt plurimum corpora ſunt effectæ, nō ea de cauſſa, quod vniuerſa antiquitas ita ſtupore eſſet oppreſſa, vt arbitraretur, Deos, hominum inſtar, capite, manibus, pedibuſque conſtare: ſed quia, vt auctor eſt Varro, cum animi noſtri ad diuinos proxime accedant, neutrique ſint aſpectabiles, eſt exiſtimatum, huius inter ambos ſimilitudinis corpora fidem amplam facere poſſe. Porphyrius quoque, Euſebio referente, ſenſit, ideo ad hominum exemplar eſſe Deos effictos, vt diſceremus, quemadmodum numen eſt ipſa mens, atque intelligentia, ita nos quoque eius eſſe participes. Luctatius affirmat, Prometheum omnium primū hominis ſimulacrum e terra finxiſſe, eumque ſtatuariæ artis inuentorem exſtitiſſe; indeque factum eſſe, vt, quod a Deo factum ferebatur, homini, qui opus diuinum imi-

Statua incredibilis magnitudinis.

Dijs cur humana effigies ſit tributa.

Promethe⁹ numinis loco habitus.

tatus esset, cœperit adscribi. Quare, vt numen, templis atque aris coli meruit; &, quemadmodum Pausanias scribit, ei ara Athenis in Academia erat dicata, ad quam statis temporibus homines confluebant, ibique faces accendebant, quas gestantes, versus ciuitatem currebãt, serie quadam se sequentes: horum qui accensam vsque ad vrbis ingressum conseruassent, palmam ferebant; iis qui præcedebant, si forte eorum faces fuissent inter currendum extinctæ, locum cedentibus illis, qui proxime sequebãtur. Id hoc etiam modo fieri solebat: erat vna tantum fax communis omnibus, quam currentes sibi mutuo tradebant; iis qui pone, in eorum locum, qui erant ante, per successionem quandam subeuntibus. Sed hic ritus, siue ludos appellare placeat, non solum Prometheo sacer erat (quamquã ab eo institutus legitur) sed in Vulcani quoque ac Mineruæ cultum celebrabatur; neque semper pedibus, sed interdum & equis currebant. Quare Adimantus apud Platonem, cum Socratem hortaretur, ne societatem quamdam desereret, dicit, vesperi eam ludis equestribus interesse, mutuo sibi facem in Deæ, hoc est, Mineruæ, honorem tradentibus. Herodotus, cum Persicum morem narrat, quo celerrime nuntios mittebant (sicuti etiam apud nos est in vsu, cum aliquid per dispositos, citatosque equos mittimus: semper enim post aliquod decursum spatium in stathmis, alij sunt in procinctu, qui alios currentes & ipsi continuando cursu excipiant) dicit eos Græcorum consuetudinem imitari, cum currentes, facem, quam Vulcano accensam gestant, per seriem sibi mutuo præbent. De his ludis quidam memoriæ prodiderunt, eos Promethei factum referre, cum ignem e cælo sublatum in terras detulit; atque ideo ita ab eo institutos. Alij id ad humanæ vitæ cursum referunt, in quo qui ætate anteeunt, vitæ lumine iis cedunt, qui pone sequuntur, vt est Platonis sententia, qui libro de legibus homines iussit inter se prolis gratia inire coniugia, vt vitam, quam a parentibus sunt mutuati, veluti ardentem facem, ipsi quoque apud filios ponant. Lucretius etiam de mortalium inter se successione loquens, sic inquit;

Libr.2. „ *Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.*

Apud Phocenses ædicula quædam, Prometheo dicata exstabat,

bat,in qua ſtatua etiam erat, quã nonnulli AEſculapij eſſe volebant. Sed quoniam e regione aliquot magni lapides viſebantur,qui colore ſabulum,odore humana corpora referebãt, vulgo fere credebatur,eſſe Promethei,eoſque lapides illius eſſe materiæ,ex qua ab eo primus homo eſſet effictus, vnde poſtea vniuerſum genus humanum profluxerit.Prometheum vero primum hominem condidiſſe, eſt rationi apprimè conſentaneum,ſi pro eo diuinam prouidentiam intelligamus, quemadmodum Plato intellexit, ex qua non homo tantum, ſed res vniuerſæ initio promanarunt.Quare olim ea numinis loco habebatur, quæ inſtar optimæ matrisfamilias hanc rerum vniuerſitatem adminiſtraret:eius imago grauem matronam,natu grandiorem referebat. Quantum autem voluptatis veteres ex ſtatuis perciperent,ex maxima,quæ apud eos exſtabat, copia, coniiciamus licet.ſcribit enim Plinius, apud Rhodios amplius tria millia fuiſſe,neque pauciores apud Atheniẽſes,Delphios, aliaſque Græciæ ciuitates eſſe inuentas:in quo Romani a Græcis ſe ſuperari non ſunt paſſi; cum tot ſimulacris abundarent, vt vulgo iactaretur, Romæ lapideum alterum eſſe populum. Harum etiam tanta olim erat in multis auiditas, vt certatim quiſque vndique pulcherrima quæque ſigna & tabulas præſtantiſſimorum artificum conquireret, quibus non ſolum vrbanas, ſed & ruſticas domos adornarent:quod quidẽ ad luxuriam ſpectare eſt exiſtimatum, a veterique Romanorum frugalitate,ac ſeueritate quamplurimũ abhorrere. Quamobrem M.Agrippa elegantiſſimam habuit orationẽ, qua ſuadebat,vt priuatarũ ædium tabulæ ac ſigna in commune conferrentur: quod longe ſatius ex Plinij ſententia fuiſſet, quam ea rus relegare.Eſt auctor Varro, multos ad Luculli prædia ſe contuliſſe, hac tantum de cauſſa,vt pulcherrima ſigna,ac tabulas,quæ ibi erant,viderent.His olim loculi quidam perquam apti exſtruebantur; quos Vitruuius vult eſſe magnos, ac latos:ſolebant quinetiam ita ſtatuas fabricari,vt, cùm libitũ eſſet, caput adimere, aliudque ſupponere poſſent.Quare Suetonius, cum de intolerabili Caligulæ faſtu loqueretur,inquit,eum cum longe cæteris principibus, atque regibus antecellere ſibi videretur, diuinos quoque honores vſurpare cœpiſſe, imperaſſeque vt.

Deorum ſimulacris, quæ & religione, & arte eſſent veneranda, cuiuſmodi erant Iouis Olympij, aliorumque nonnulla, capitibus ademptis, ſuum imponerẽt. Lampridius, Commodum imperatorem Neronis coloſſo caput abſtuliſſe, ſuumque aptaſſe refert. Statuæ præterea publice propoſitæ, cuiuſcunque tandem eſſent, ſacræ omnibus erant, nec vlli fas erat, eas loco mouere, nec aliquo pacto labefactare, vt Cicero cõtra Verrem habet; in quam ſententiam Rhodiorum adducit exemplum, qui quamuis bellum contra Mithridatem ſuſcepiſſent, eumque acerbo odio proſequerentur; non tamen eius ſtatuam, nobiliſſimo in ciuitatis loco ſitam, loco mouere, aut vel tangere ſunt auſi. Principum autem ſtatuæ hoc amplius habebant, vt ſi quis ad eas confugiſſet, tutus eſſet ab iniuriis, nec vi inde abſtrahi poſſet: hoc tamen M. Antonij filio minimè profuit; Auguſtus enim, vt apud Suetonium exſtat, eum, cùm ad Cæſaris ſtatuam ſe contuliſſet, inde ad necem abripi iuſſit. Hæ ab artificibus interdum nudæ, ſæpius veſtibus indutæ exſculpebantur; nonnumquam eas totas auro illinebant. Qui verò primus in Italia auratum ſimulacrum faciendum curauit, Plinius refert, Acilium Glabrionem extitiſſe, quod patri Glabrioni poſuit. Alexãder Aphrodyſeus arbitratur, Deorum, atque regum olim effigies nudas eſſe propoſitas, vt id eſſet argumento, eorum vim omnibus eſſe nudam, & apertam, principeſque ſincero animo, vitiis minime inquinato, aut fraude fucato eſſe debere. Plinius narrat, id apud Græcos in more fuiſſe poſitum, vt ſtatuas nudas architectarentur: nam Romani thoraces eis ſaltem induere ſolebant; ſiquidem initio nemini ſtatuam ponebant, qui per inſigne aliquod facinus non meruiſſet, vt ſui memoria ad poſteros magna cum laude tranſmitteretur: quod poſtea non perpetuo eſt obſeruatum; multis enim alia de cauſa, quã ob propriã animi virtutem, fuerũt ſtatuæ decretæ. Quare Cato ſemper eas neglexit; cuidamque interrogãti, cur inter tot eius ſimilium ſimulacra, nullum ipſius viſeretur, dixiſſe fertur (quemadmodum Marcellinus recitat) ſe malle, bonos viros de ſe dubitare, cur ſtatua careret, quam non audere cauſſam afferre, cur haberet. Ageſilaus etiam, ita Xenophonte referente, ſtatuarum honorem repudiauit, ita dicens, illas quidem ſtatua

Statuæ religioſe obſeruatæ.

Statuæ cur nudæ.

Statuæ à quibus neglectæ.

...vi abſcindant, ...m reliquo ſuo corpori ...aſo imponant ...illud caput, quod ...ra) colebant ...

...madmodum ſervi ...divitis Ægypti ...tij ſui ſtatuam.

tuariis laudem conciliare, ſibi vero præclara facinora glorię eſſe. Erat mos apud Romanos, vt publicis in pompis, Deorum ſimulacra, principum, illuſtriumque e foro ſublata, vbi omnia erant collocata, ferculiſque impoſita per vrbem geſtarent: Scipionis tamen ſtatuam ex Capitolio auferebant, vt Appianus refert: nam viuus manifeſtis argumētis oſtenderat, omne ſuum conſilium à diuina mente proficiſci; &, tamquam Iupiter, quid faciendum fuiſſet, ei præſcriberet, ſolus interdū ſe in eius templum, quod erat in Capitolio, abdebat: quare ei quoque ſtatua ibidem eſt poſita, neque vmquam indidem eſt amota. Ex ſtatuis atque imaginibus nobiles domus cognoſcebantur: ideo C. Marius, quia ex ignobili ſtirpe erat, de ſe apud Salluſtium dicit, ſe non poſſe fidei cauſſa imagines, neque triumphos, aut conſulatus maiorum ſuorum oſtentare; at, ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerſo corpore. Sed ad Deorum ſimulacra reuertamur, quæ aliter alij, prout ſuus erat cuique mos, architectabantur, in eo ſæpe oſtendentes ad quid potiſſimum procliues eſſent. Quamobrem Suidas ſcribit, Phœnices ſuos Deos, crumenas geſtantes effinxiſſe, hoc ſignificātes, ſe exiſtimare, ditiſſimum quemque eſſe etiam omnium præſtantiſſimum. Græci armatos effecerunt, credentes, armis præſertim imperia & parari, & retineri. Sæpe præterea in Deorum ſtatuis indicabant, quod ab eis impetrare voluiſſent, aut iam impetraſſent: nam ex voto interdum ponebant (quod & in cognominibus eis inditis fere ſemper obſeruatum legimus) ſed tamē præcipuæ, & maxime propriæ erant, quæ externa figura eorum naturam, atque effectus, qui ab ipſis proficiſci putabantur, maxime exprimerent. Neque vero Deorum effigies ita ſemper proponebantur, vt paſſim ab omnibus earum ſignificatio intelligeretur; cum ex eorum temporum religione, quamuis vana, atque falſa, ſancitum eſſet, vt ſacrarum rerum cognitio penes ſacerdotes ſolos eſſet; cæteri fere, earum ſibi perſcrutatione negata, contenti eſſent credere, ita ſe habere, quemadmodum eſſent propoſitæ. Quare apud Liuium, & alios quoſdam legitur, quondam cum aliquot Numæ libri reperti eſſent, qui, ſi in vulgum exiiſſent, magnopere eorum temporum religioni potuiſſent incommoda-

Statuæ in pompis geſtatæ.

Simulacra cur varie effingebātur.

re(forte enim eius vanitatem oſtendiſſent) ex ſenatuſconſulto publice fuiſſe combuſtos; ne populus in religione perſcrutanda eſſet curioſior, quam vt iis, quæ ſibi à Pontifice Maximo, cæteriſque ſacrificulis, ſacrarũ rerũ interpretationi præpoſitis, eſſent explicata, acquieſceret. Tarquinius autem Rex, vt Valerius Maximus refert, M. Tullium Duûmuirum, quod librum, ſecreta ciuilium ſacrorum continentem, cuſtodiæ ſuæ commiſſum, corruptus Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abiici iuſſit. Hinc aliquando fiet, vt imaginis alicuius, quam ſuis lineamentis expreſſero, ratio a me non poſſit afferri; cum Herodotus, Pauſanias, Plutarchus, multique alij, à quibus exemplar ſum mutuatus, aſſerant, aut non exſtare, aut ſe religione impediri, quo minus eam euulgent. Sed id perquam raro vſuueniet: nam quod vnus ex toto dicere noluit, id ſæpe per partes e multis colligitur; quod nos pro viribus facere ſtuduimus. Vt igitur ad explicandum reuertamur, cur Dij variis ſint modis efficti, Euſebius, Porphyrij ſententiam referens, veteres inquit, vt Deorum diuerſitatem manifeſtarent, alios maſculos, alios fœminas effeciſſe, aliquos etiam virgines, nonnullos in matrimonio collocatos; eorumque ſtatuas diuerſis veſtimentis texiſſe. Scribit Ariſtoteles, antiquos exiſtimaſſe, Deorum vitam eſſe humanæ ſimilem; ac proinde noſtram eis effigiem coaptaſſe: & ſicut homines ſub regibus viuerent, ita quoque inter Deos vnum regnare putaſſe. Luctatius, poſtquam longa oratione, multiſque argumentis, priſcorum Deos homines fuiſſe, qui poſt mortem eſſent in diuos relati probauerat, ſubiungit, eos ideo diuerſæ fuiſſe ætatis, alios nempe pueros, alios adoleſcentes, alioſque ſenes, aliis demum aliam eis propriam ſtatuam poſitam, vt ætas, habituſque referretur in quibus morientes ſunt reperti. Eodem contẽdunt multa quoque alia, quæ de Diis finguntur, ac de eis narrantur, perinde atque homines extitiſſent; & nos aliquid de hoc dicemus, cum peropportune ceciderit, in alicuius forma exprimenda: quam tractationem mox aggrediar, poſtquam de ſtatuarum materia diſſeruero. Ac primum, vt Porphyrius, teſtante Euſebio, dixit, ex materia lucente, qualis eſt cryſtallus, candenſve marmor, Deus apud veteres eſt effectus, vt id nobis eſſet argumento,

Statuarum materia.

Deum,

Deum, vt qui puriſſima lux eſſet, ſenſum omnem oculorum fugere: eumdemque auro olim fabricabantur, vt eum æternum eſſe, ac ignem quemdam non aſpectabilem inhabitare innuerent: nonnullique ex atro lapillo Deum effingentes, eum ab oculorum acie penitus amotum ſignificare volebant. Sed Porphyrius ad ſua tẽpora videtur reſpexiſſe: nam antiquiores ligneos Deos habebant, ſicuti enim Theophraſtus in libris de plantis ſcripſit, ex cedro, cupreſſo, buxo, interdumque ex oleagina radice Deos ſibi conſtruebant. Atque ideo ex cedro ſtatuas confectas eſſe, Plinius affirmat, quod huiuſmodi lignum diutiſſime incolume perſeuerat, idemque ſcribit, Apollinem Soſianum cedrinum eſſe Romæ in delubro, ex Seleucia adiectum. Plutarchus in hanc ſententiam inquit, antiquiſſimum quidem morem ſimulacrorum efficiendorum exſtitiſſe; atque apud veteres illos ea fuiſſe lignea: lapis namque eis durior videbatur, quam vt Diis effingendis eſſet idoneus: aurum atque argentum ſterilis & infœcundæ terræ fæcem arbitrabantur, locus enim, vbi ſunt auri vel argenti fodinæ, vix aliis rebus ferendis eſt aptus; eamque terram infirmam atque infelicem illi appellabant, quæ herbas, flores, fructuſque non proferret: nam nulla cupiditatis ſiti ardebant, eo contenti, quo ſe alere poſſent. Plato quinetiam eius videtur eſſe opinionis, vt lignea eſſent ſimulacra Deorum; ita enim ſcribit, cum terra ſit quædam veluti domus numinibus conſecrata, ex ea nefas eſt, eorum effingi imagines, atque multo magis ex auro, aut argento, quæ ſui poſſeſſoribus maximam conflant inuidiam. Idem prope Luctatius ſentit, cùm ſcribit; pretioſas Deorũ ſtatuas eſſe eorum auaritiæ argumentum, qui ſub religionis prætextu, auro, ebore, gemmis, aliiſque rebus pretioſis delectantur, cùm ex illis ſacras ſibi imagines architectentur, quos plurimi quidẽ faciunt, ea magis ratione, quòd tali materia conſtent, quam quod magna Deorum numina referant. Sed ad Platonem reuertamur, qui poſt præcedẽtia ita inquit; Ebur antea vita præditum erat, qua poſtea caſſum, nõ eſt dignum ex quo Deorum ſtatuæ efficiantur, à quo etiam ferrum, aliaque dura metalla ſunt remouenda: his enim inſtrumentis in bello ad hominum perniciem vtimur. Quare ſolum lignum ſecundum Platonem

erat

erat reliquum,e quo ſacræ deorum effigies exculperētur. Cui Pauſanias conſentit,cùm ſcribit, primis illis temporibus apud Græcos ipſius quidem ſententia lignea fuiſſe ſimulacra, illa præſertim, quæ AEgyptij confeciſſent:nam adhuc Argis ſtatua quædam Apollinis exſtabat,ei à Danao dicata,qui temporibus antiquiſſimis fuerat:nec vllum reperiri poſſe ſimulacrum videbatur,quod quidem antiquitatem præ ſe ferret,niſi ex hebeno,cupreſſo, cedro, quercu, hedera, aut loto confectum: ſed nonnulla quoque oraculi iuſſu oleagina erant:ex quo concludamus licebit, Deos tunc maluiſſe e ligno, quam ex alio quouis exculpi:nam apud Herodotū exſtat, Epidaurios, cum Delphiū Apollinem conſuluiſſent,quomodo grauiſſimæ ſterilitati,ex qua maxima rerum omnium penuria laborabant,mederi poſſent, huiuſmodi tuliſſe reſponſum, vt duas ſcilicet ſtatuas,vnam Damiæ,alteram Auxeſiæ (erant autem hi tutelares eorum Dij)non ex metallo,aut lapide, ſed ex olea non ſilueſtri ponerent.In primo Iunonis templo, quod erat Argis, ſimulacrum ex trunco pyri erat dedicatum; Romæque, vbi Regina vocitabatur, duas ex cupreſſo effigies habebat, quæ ſolemni pompa geſtabantur in illis ſacris,quæ tunc primum ſunt inſtituta(ſicuti Liuius refert,cum Annibal Italiā deuaſtabat.Apud Plinium legitur,Populoniæ fuiſſe Iouis ſtatuam,admodum antiquam,ex vite confectam:neque id mirum videri debet, ſi verum eſt quod idem ſcribit,Iunonis Metapontiæ templum columnis viteis fulcitum, adeo magnæ atque craſſæ illæ vites erant;&,quod magis ſit mirandum, ex vitice, vt Pauſanias refert, in quadam Laconiæ parte, ſtatua AEſculapij fuit effecta, vnde is Agnites cognomentum reportauit,quod eſt, ex vitice confectus.Lignei quoque apud Romanos Dij erant, dum parſimoniæ ſtuderent. Quare Tibullus Deos penates alloquens, ſic lib. 1. elegia x.inquit;

ἀλεξίκακοι·

Neu pudeat,priſco vos eſſe e ſtipite factos:
Sic veteris ſedes incoluiſtis aui.
Tunc melius tenuere fidem,cum paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde Deus:
Et placatus erat,ſi quis libauerat vnam,
Seu dederat ſanctæ ſpicea ſerta comæ.

Atque

Atque aliquis voti compos liba ipſe ferebat,
Poſtque comes purum filia parua fauum.

Propertius de ſua ſtatua ita loquentẽ Vertumnum introducit;

Stipis aceruus eram, properanti falce dolatus,
Ante Numam grata pauper in vrbe Deus.

Refert Plinius; quamuis ſtatuarum vſus apud Italos antiquiſſimis temporibus fuiſſet receptus (quod ex Herculis ſimulacro, iam inde ab Euandro in foro Boario ei poſito probari poſſit; quod triumphalibus inſigniis, cum ab aliquo triumpharetur, exornare ſolebant) ſed tamen Diis nullas neque in templis, neque priuatis in ædibus effigies præterquã ligneas, antequam Romani Aſiam ſubegiſſent, eſſe effectas: nam ex ea regione precioſæ ſtatuæ in Italiam emigrarunt. Græcia enim non contenta ligneis Diis, aureos quoque ſibi, ex aliiſque metallis comparauit: vtque ſumptuoſius ac magnificentius quidpiam oſtentaret, quemadmodum Pauſanias teſtatur, ab extrema vſque India atque AEthiopia ebur ad ſtatuas architectandas aſportauit: ſed ex ferro raræ illæ quidem reperiebantur; attamen aliquæ exſtabant, qualis erat apud Phocenſes Herculis cum Hydra pugnantis effigies, atque Pergami duo capita, vnum Leonis, alterum Apri, Baccho dicata, ad quæ maximi cõcurſus vndique, tamquam ad quidpiam admirabile ſpectandum, fiebãt. Corydon apud Virgilium Dianæ pollicetur, ſe effecturum vt tota leui de marmore ſtet: vbi Seruius, apud veteres caput ſolum vna cum pectore ſtatuis ex marmore fieri innuit. Erat id præterea in conſuetudine poſitum, vt viles, plebeioſque Deos, cuiuſmodi erat Priapus, aliique id genus, qui rus colebãt, ſub dioque habitabant, ex ligno, aut argillà, aut alia quapiam vili materia ferè fabricarentur; nobiliores vero, quales erant cæleſtes Dij, ex digniori fabrefacerent. Neque omnes humanam ſemper formam referebant, ſed ſæpe ad diuerſorum animantium ſpeciem fuerunt effecti, interdumque partim hominis, partim beluæ ſimilitudinem gerebant. Quare, ſicuti Seneca ſcribit, ita D. Auguſtino referente, ſi viui illa fuiſſent forma præditi, quam eorum ſimulacra præ ſe ferebant, non vt numina colerentur, ſed veluti monſtra ab omnibus fugerentur. Sed apud AEgyptios, ſi vſquam, huiuſmodi ita deformia ac mon-

ſtruoſa ſimulacra maxime viſebantur, vt in plurimis imaginibus, à me deſcribendis, cernere erit: quod quidem nunc aggrediar, initio ab AEternitate ſumpto.

DE ÆTERNITATIS IMAGINIBVS.

VAMQVAM non omnes apud veteres Dij æterni, immortaleſque habebantur; digniores certe ſempiterno æuo frui putabantur: quare ea fuit illorum temporum opinio, vt eos ſemper AEternitas comitaretur: licet Ioannes Boccatius in libro de genealogia Deorum, eam Demogorgoni ſoli comitem traditam aſſerat, quem vult ille, omnium Deorum primum, in media terra degentem, pallidum, craſſiſſima nebula circumdatum, ſitu obductum. Sed tamen apud veteres mirum de eo ſilentium, niſi forte eum Demiurgum appellemus. Quare libere pronuntiarim, AEternitatem ſemper verſari creditam cum iis numinibus, quæ immortalia putabantur. Hanc, qualiſqualis eſſet, vel nomen ipſum optime declarat, quod omnes ætates, atque ſæcula in ſe continens ſignificare videtur, ita vt ſub nullius temporis menſuram cadat; licet quodam poſſit modo dici, ſed non ita proprie, eam tempus eſſe, quod omni fine careat. Quamobrem Hermes Triſmegiſtus, Pythagorici, atque Plato, tempus AEternitatis imaginem eſſe voluerunt: hoc enim in ſe ipſum in orbem torquetur, eiuſque nullus vmquam finis exſtat. At hæc Perpetuitas potius eſt dicenda: nam quamuis ea nullo fine terminetur; non totam tamen ſimul infinitam illam vitam perfecte poſſidet, qualem AEternitas: Boetius enim inquit, non recte quoſdam facere, qui cum audiunt Platoni viſum, mũdum hunc nec habuiſſe initium temporis, nec habiturum eſſe defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri coæternum putant: namque ſi propriis vti velint vocabulis, hac Platonis ſententia admiſſa, Deum ſolum, æternum, mundum vero perpetuũ appellare poſſunt. AEternitatem autem idẽ Boetius deſcribit, eſſe vitæ immobilis præſentaneum ſtatum; qui quidem

Perpetuitas.

dem

dẽ Dei vnius est proprius; cui neque futuri quidquã abest, neque præteriti fluit, quemadmodũ cunctis rebus cõditis vsiuuenit; licet earum quædam numquam sint finem habituræ. Sed nos sinamus nunc ita minute rem scrutari, quemadmodum & veteres fortasse fecerunt, cùm suos Deos æternos esse dicerent, quo immortales illos, interminatosque, AEternitatemque idem esse atque temporis illam infinitatem, intelligi voluerũt. Quare Claudianus, qui eam in Panegyri in laudes Stiliconis describit, serpentem inducit, qui antrum, vbi illa degit, complectatur, caudamque mordicus teneat: quod quidem temporis est symbolum, ab AEgyptiis mutuatum, cum annum volũt innuere, qui semper in seipsum recurrit, ita vt præteriti finis sit futuri initium. AEternitatis autem imago ita in quodã Faustinæ numo adumbratur. Matrona quædam stat, pilam dextera manu tenens, amiculo perquam lato capite, humerorum tenus amicta. Sed satius fuerit, ad eius imaginis descriptionem Claudiani carmina adscribere, quæ sic habent; *Anni imago.*

Est ignota procul, nostræque imperuia menti,
Vix adeunda Deis, annorum squalida mater,
Immensi spelunca æui, quæ tempora vasto
Suppeditat, reuocatque sinu: complectitur antrum
Omnia qui placido consumit numine serpens,
Perpetuumque viret squamis, caudamque reducto
Ore vorat, tacito relegens exordia lapsu.
Vestibuli custos vultu longæua decoro
Ante fores Natura sedet, cunctisque volantes
Dependent membris animæ: mansura verendus
Scribit iura senex, numeros qui diuidit astris,
Et cursus, stabilesque moras, quibus omnia viuunt,
Ac pereunt; fixis cum legibus ille recenset,
Incertum quid Martis iter, certumque tonantis
Proficiat mundo; quid velox semita Lunæ,
Pigraque Saturni, quantum Cytherea sereno
Curriculo, Phœbique comes Cyllenius erret.
Illius vt Phœbus ad limen constitit antri,
Occurrit Natura potens, seniorque superbis
Caniciem inclinat radiis: tunc sponte reclusos

Laxauit postes adamas, penetrale profundum
Panditur, & sedes, æuique arcana patescunt.
Hic habitant vario facies distincta metallo
Sæcula certa locis, illic glomerantur ahena:
Hic ferrata rigent, illic argentea candent
Eximia regione domus, contingere terris
Difficilis, stabat rutili grex aureus anni.

Hanc eruditam AEternitatis descriptionem ita Buccatius explicat; vt poeta ostendat, AEternitatem infinito interuallo vniuersa tempora excedere, dicit eius speluncam (quod idem est, ac fœcũdissimũ ipsius sinum, omnia suo ambitu in se coercentem) omnibus incognitam, imperuiam, atque a mortalium conspectu remotissimam, immo & vix Diis adeũdam, qui sunt illi cælestes animi, ab omni materiæ contagio seiuncti: eãdem dicit, tempora suppeditantem, atque rursus in se reuocantem; cum illa inde profecta, ac perenni quodam orbe circumducta, eodem reuoluantur, vt iterum indidem fluant: idque tacite ac latenter fit, eo quod nobis ne cogitantibus quidem sensim ætas labitur. Naturam assidue plurimæ circumuolant animæ; quoniam ea cunctis animantibus vitam subministrat, hæ corporeis postea vinculis solutæ, in AEternitatis se gremiũ abdũt; quod naturæ opera fit, quæ vitam vniuersis elargitur, eandemque certis spatiis circumscriptam aufert; ideoque ante fores AEternitatis statuitur. Senex, qui in antro numeros diuidit astris, non absurde pro Deo ponitur, non quod sit reuera senex (nulla enim in res æternas ætatis differentia cadit) verum quia nos longæuos senes nostra loquendi consuetudine dicere soleamus. Sed, mea quidem sententia, senex ille fatum nobis repræsentat, quod fasces Phœbo submittit, cũ se ad antri ostium sistit, quem pro Deo intelligamus licet. De sæculis, quid significent, cum eorum explicatio omnibus sit perspecta, nihil Buccatius dicit; & nos dicere omittemus, ad Saturni imaginem transituri, quem pro tempore veteres posuerunt, de quo superius, cum de AEternitate loqueremur, dicere cœpimus. Hactenus vero sit de AEternitate dictum, quam meis his elucubrationibus in mentem numquam venit optare; cupio quidẽ certe, vt qui elargiri potest, is vitam aliquamdiu benigne sufficiat.

DE

DE SATVRNO.

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exſul ademptis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris:
Aureaque (vt perhibent) illo ſub rege fuere
Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.

Ita Virgilius de Saturno loquitur, fabulam historiæ permisces: nam, si rei veritatem indagare velimus, comperiemus, Saturnum a Ioue filio, e Græcia, vbi regnabat, pulsum, in Italiam appulisse. Sed poetæ pro more suo fictionibus rem ipsam adumbrarunt: sunt enim fabulati, Saturnum e cælo in terras a filio deturbatum; Græcia enim, cùm ad orientem vergat, Italia est altior, quæ ad occidentem est sita. Illuc ergo Saturnus casu delatus, ad Ianum se cōtulit, qui id temporis ibi regnabat, vbi postea Roma est condita, vitamque more prisco rudem vna cum suo populo degebat, eum & benignissimè hospitio excepit, & in regni quoque partem adsciuit, cùm & agrorum colendorum rationem, & modum æreæ pecuniæ cudendæ osten disset, nam antea in corio excudebant: quare in altera numi parte nauis, qua Saturnus in Italiam applicauit, in altera Iani bicipitis imago est expressa: huiusmodi enim Iano figura, vt & inferius videbimus, attribuitur. Itaque ob facinora egregia ita Saturnus eorum populorum animos sibi conciliauit, vt diuinos sibi honores, vna cum Iano ab eis mereretur: illa enim tempestate ij in Diuos referebantur, qui aliquam artem humanis vsibus accommodatam a se inuentam homines docuissent. Inter quas nihil sane vtilius excogitari potest, terræ excolendæ ac fœcundandæ ratione, quam Saturnus rudibus illis hominibus monstrauit, ex hocque Sterculij cognomentum a stercorandis agris reportauit. Ideoque ex nonnullorum sententia falcem gestat, propter agriculturæ scilicet rationem, cuius ipse repertor apud Italos fuit; falce autem ad fruges demetendas vti solemus. Saturno etiam tempus innui, veteres voluerunt; ad quam rem multas illi rationes attulerunt, quas, cum suscepto argumento non multum inseruiant, omittimus. Eundem Græci Κρόνον vocauerunt, qui est idem ac spatium temporis: id effigie repræsentabant, quam veluti hominis senis, pannosi, capite aperto, altera manu falcem, altera vero nescio quid panno inuolutum gestantis, quod in fauces coniicere videretur, quattuorque infantes prope habentis, effingebant: quæ ita fere exponuntur: Saturnus senex, pannosusque describitur; tempus enim aut semper exstitit, aut cum mundo cœpit, quod est, statim atque ex chao quattuor elementorum distinctio

Saturnus pro tempore capitur.

Saturni imago.

Expositio Saturni imaginis.

ſtinctio prodiit; exindeque rerum omnium procreatio principium ſumpſit; cum tunc primum cælum in orbem ſupra terram torqueri incœperit;ad cuius motum homines tempus metiri quoque cœperunt:ex hocque locus eſt fabulæ datus, quæ Saturnum Vrani filium, quod eſt Cœli, facit. Romani autem, cum huic Deo templum conſtruxiſſent, eius in faſtigio tritonem cum buccina ſculpſere,volentes per hoc intelligi (vt Macrobio videtur) ab eius commemoratione in noſtrum vſque æuum hiſtoriam claram eſſe, atque vocalem, quæ ante eum muta,obſcura atque incognita eſſet.Erat autem idem veſtibus ita vilibus amictus, vt intelligeremus initio ſtatim ab orbe condito homines in cultu corporis ſimplicitatem adamaſſe, nec vllas mundicias quæſiuiſſe,quod ſe tectos eſſe contenti eſſent. Atque non ſolum leuidenſæ eius erant veſtes, verum & contritæ atque laceræ, cum huiuſmodi magis ad ſenectutem innuendam faceret. Capite quinetiam erat aperto;ea enim tempeſtate, cum is rerum potiebatur, qua & ſeculum aureum vigere eſt dictum,veritas omnibus erat nuda atq; aperta, nullis fucorum,aut mendaciorum inuolucris,quod poſtea contigit, contecta.Hac quoq; ratione eidem detecto capite olim res ſacra fiebat, cum alijs Dijs ſacrificantes caput obtegerent. Falx in manibus eſt argumento,tẽpus omnia metere atq; incidere. Id verò quod ori tamquam voraturus, admouet, ſignificat, omnia tẽpore orta, tempore quoq; tandem abſumi.Cuius rei gratia hæc a poëtis conficta eſt fabula:Saturnus, cum ſibi fato quodam portendi didiciſſet, fóre vt a quodam e filiis regno eſſet depellẽdus, vxori Opi,quæ & Rhea dicebatur,præcepit, vt quidquid peperiſſet,ſibi ſtatim oſtenderet: nam nullum maſculum ſuſtolli volebat, quin potius eos omnes deuorare ſtatuerat. Primo partu Rhea Iouem atque Iunonem in lucem edidit:quorum Iunonem ſolam marito obtulit, haud timens, ne ab eo læderetur, quippe quæ fœmina eſſet, Iouem autem abdidit: quod Saturnus cum eſſet ſubodoratus, vociferans, eum ſibi afferri iuſſit:Ops vero,vt maritum arte deluderet, lapidem panno inuolutum tradit,hunc eſſe filium,quem ad necem quæreret, aſſerens. Is, cum non curioſe antea id quale eſſet, exploraſſet, ſtatim in auidas fauces coniicit, quod mox vomuit,

Hiſtoria quando incœperit.

Fabula de Saturno.

Lapis a Saturno deuoratus.

vomuit, sicuti etiam filios deuoratos omnes e vestigio euomebat. Quare scribit Pausanias, in Apollinis Delphij templo lapidem non admodum grandem exstare, maxima religione custoditum, quem loco Iouis a Saturno deuoratum dictitarent; hunc vbi quotidie, sed festis præcipue diebus, aliquid olei instillassent, lana illota circũtegebãt. Romani autẽ eũ esse crediderunt, qui pertinaciter, cæteris omnibus Diis abeuntibus, solus in Iouis Capitolini tẽplo persistere voluit, ideoq; pro Termino Deo postea est habitus. Eadem quoque fraude Neptunum

mater

mater seruauit, cum diceret se pullū equinum peperisse; quem vt Arcades, ita Pausania referente, credebant, marito vorandum obtulit. Pluto quoque mortem effugit, cum vno partu vna cum sorore Glauca editus esset, quæ sola patri est ostensa; nam cęteros omnes masculos, his tribus exceptis, ad vnum deuorauit, quos & mox euomuit. Quæ omnia eo spectant, ea quę sub tempore ex hac materiæ mole exstiterunt, tempore quoque tandem aliquando consumi, quattuor elementis exceptis (si eorum vniuersam coagmentationem, & non partes solum spectes) hæc sunt æther, aër, aqua, & terra, quæ quattuor illis Saturni filiis, Ioue scilicet, Iunone, Neptuno, atque Plutone repræsentantur; voracesque temporis morsus effugiunt, cum semper eadem perseuerent.

Martianus Capella, cum Saturnum describeret, dicit, eum gressibus tardum, ac remoratorem incedere, glaucoque amictu tectum caput, prætendere dextra flammiuomum quemdam draconem, caudæ suæ vltima deuorantem (quem credebant anni numerum nomine perdocere) ipsius autem caniciem pruinosis niuibus candicare; licet etiam ille puer posse fieri crederetur: quod ad temporis innouationem, quam quotannis fieri videmus, non inepte referri potest: nam glaucus amictus, quo eius canicies tegitur, anni initium ostendit, cum vere ineunte, terra virescit, quæ hieme niue contegebatur; ita statim ex vno in aliud anni tempus transitur, vt simul ea inter se copulata videantur. Gressus tarditas ad Saturni orbem potest accommodari, qui tardissimo tempore torquetur, cum inter errones sit maximus, ac omnium supremus, atque ideo omnium vltimus suum cursum absoluit. Quia vero ab huius stella plurimæ calamitates mortalibus portenduntur, eum senem, mœstum, sordidatum, obstipo capite atque operto, pigrum ac lentum effinxerunt, cum eius astri vis hæc inferiora frigefaciat, atque exsiccet, in nobisq; atram bilem excitet. Quare idē Martianus, cum suam illam Philologiam per omnes cælos ducit, statim atque ad Saturni orbem ea peruenisset, facit vt eum ibi deprehendat conglaciatum, niue atque pruina opertum, cuius capiti serpens, interdumque leonis aut apri caput dentes ostentantis, esset impositum. Quæ capita pro temporis effe-

Imago Saturni.

Expositio imaginis.

ctibus fortaſſe ſumi poſſunt; ſed id, quia nulla priſcorum auctoritate nititur, non aſſeuerauerim: ſed tamen imago illa, quę ab AEgyptiis iuxta Serapidis ſimulacrum ponebatur, magnopere cum hac conſentit: ea autem tribus capitibus conſtabat, Leonis ſcilicet, canis, atque Lupi, quæ temporis præteriti, præſentis, ac futuri illuſtre admodum erat argumentum, vt ſuo loco dicętur.

SED

SED nunc videamus quid ſcribat Euſebius de temporis vi ac natura, a Saturni imagine ſignificata. Aſtarte Cæli filia, Saturni vero ſoror, eademque coniux (quarum copioſum numerum habebat) regium quendam ornatum marito cõfecit, qui quattuor erat oculis præditus, quorum duo ante, duo autem pone erant affixi: hi viciſſim claudebantur, atque patebant, duobus ſemper vigilantibus: humeris quattuor alas addidit; quarum duæ erant expanſæ, veluti animantis ad volandum parati, duæ reductæ ac complicatæ, tamquam ſtantis. Quo docemur, tempus, licet dormitare quodammodo videatur, vigilare tamen; dumque vigilat, ſimul quoque dormire: idemque, cum ſiſtat, quamcitiſſime volare, interque volandum conſiſtere. Eadem etiam mariti fratriſque capiti duas alas affixit, quarum altera mentis præſtantia denotatur, altera corporei ſenſus vis atque natura: nam nonnulli philoſophorum ſentiunt, animum, cum huc, vt corpori coniungatur, delabitur, a Saturni orbe vim intelligendi atque ratiocinandi mutuari, quam, dum eſt hic, non ſolum in iis, quæ mentis acumine percipit, præ ſe fert, verum & in illis quoque, quæ ſenſuum adminiculo cognoſcuntur. Sed, ſi Platonicos ſequi velimus, Saturnus nobis imaginem quandam adumbrat eius mentis, quæ tota diuinarum rerum contemplationi dedita, alia omnia deſpicit: quod locum fabulæ dedit, Saturno ſcilicet regnante, aureum ſæculum viguiſſe, quo vita omnibus perturbationibus vacua, atque tranquillitatis pleniſſima degebatur; ita enim ij viuunt, qui, caducorum onere abiecto, rerum cæleſtium conſiderationi inhiant. Arbitror quoque Platonem non raro Saturnum ad primam illam mentem innuendam adhibere, quæ rerum omnium permanſionem, vitam, ordinemque efficit. Sed hæc, cum nihil ad Saturni imagines, quarum deſcriptionem nobis propoſuimus, facere videantur, omittamus. Eum veteres, ſicut Macrobius refert, laneo vinculo pedibus vinctum effinxerunt, totoque anno ita cuſtodiebant, præterquam diebus ſibi feſtis, hoc eſt, menſe Decembri, quo tempore eum ſoluebant; ſignificantes, decimo menſe ſemen in vtero animatum, in vitam grandeſcere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Atque inde prouerbium ductum, Deos laneos pe-

Saturni imago.

Vide ſecundam effigiẽ.

des habere: quod ita ſolet a nonnullis declarari, numen non ſtatim ad vltionem nec cum clamore accurrere eorum, qui ſe offenderint, ſed pedetentim incedens illos nihil tale cogitantes opprimere. Dicitur Saturnus eſſe pedibus vinctus, vel quia omnia in hac rerum vniuerſitate ita ſunt inter ſe connexa, vt per ſeriem quamdam aliud ex alio trahatur; aut quia tempora ſic mutuo ſibi cohærēt, vt deinceps ſe ſequantur. Cum vero ea velociſſimo curſu effluant, ideo fortaſſe Poëtæ eum in concitatiſſimum equum conuerſum finxerunt, cum ab vxore, vna cum Philyra Nympha concumbens (ex qua Chironem Centaurum ſuſcepit) eſt deprehenſus: ſed tamen in equum mutatus ſtatim ſe ab vxoris conſpectu abſtulit. Quare Virgilius, lib. Georgic. III. cum nobis pulcherrimum equum informaret, Saturnum inducit, ita inquiens;

Talis & ipſe iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus; & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.

Sed harum rerum tractatio magis ſpectaret ad eum, qui antiquorum de Diis fabulas explicandas ſumpſiſſet, quam ad nos, qui eorum tantum imagines effingendas propoſuimus. In quo cum videamur ſatis de Saturno dixiſſe, ex eo ad Ianum in regno ſocium, gradum faciendum duximus.

DE IANO.

Ex hiſtoriis patet, Saturnum atque Ianum eodem tempore in Italia regnaſſe: Macrobius addit, Ianum omnium primum Deis ibi templa conſtruxiſſe, ritumque ſacrorum inſtituiſſe. Quare ipſe quoque pro Deo eſt habitus: & veteri inſtituto in ſacrificiis Ianum Latini perpetuo præfari ſolebant: quod hac etiam de cauſſa factum dicunt, quod eum pro cæli ianuis aſtare crederent, quare noſtræ illuc preces haud potuiſſent peruenire, niſi is aditum patefeciſſet; immo erat (credo) neceſſarium vt ab eo manu fulcirentur, quo inambulare poſſent: preces enim, ſi Homero credimus, claudæ exſiſtunt: cuius rei ea videtur pene ratio reddi, quod, cum aliquem oramus, ei genua in flectimus: vel quia, cum aliquid petitum accedimus, in ancipiti ver

Preces quales ſint.

ti versamur, postulata impetraturi simus, necne. Sunt eædem vultu mœsto, ac strabis oculis, quod grauiter, & ore parum hilari intueri queant quos offenderunt, & a quibus veniam deprecantur. Cœli portæ sunt duæ, altera ad orientem, per quam Sol, orbem terrarum illustraturus emergit; ad occidentem altera, ex qua exiens, diem cum nocte commutat. Macrobius, & nonnulli quoque alij pro Iano solem intelligi volunt: quamobrem ei portarum cœli custodiam demandant: ingredi enim, atque egredi est ei semper integrum. Ideo etiam eum bifrontem effecerunt, vt scilicet ostenderent, Soli, si posteriora spectare velit, nihil esse opus retro respicere. Sceptrum altera manu, altera clauem gestat, vt intelligamus, Solem orbi vniuerso moderari, eumdemque aperire cum mane ingreditur, vesperi autem cum inde migrat, occludere. Hinc est creditum Ianum atque Portunum idem numen esse, cum hic ostiis præesse putaretur, clauemque manu teneret, quemadmodum & Ianus. Ex quo aliud quoque numen deriuauit, quod est circa ianuarum cardines. Ouidius enim 6. Fastorum narrat, Ianum, cum Nympham Cranem nomine compressisset, eam pro positæ virginitatis pretio, iure cardinis donasse, vt penes eam illarũ claudendarum, aut aperiendarum potestas esset: spinam quoque albam, Ianalem virgam nuncupatam, ei est elargitus, qua striges, cæterasque noxas, quæ infantibus solent obesse, a foribus arceret. Hæc Nympha Carna postea, atque Cardinea est vocitata: cuius in tutela cor, iecur, aliaque hominis viscera erant. Solebant Romani Kal. Iuniis in huius Deæ honorem suillo lardo, faba, atque fare vesci; vel quod eius ope sibi viscera haud læsum iri sperarent; vel quod priscorum temporum, quibus Dea illa fuerat, parsimoniam, atque omnis luxuriæ adscitarum aliunde dapum fugam imitari volebant. Huic Romæ in Monte Cælio templum a Bruto, qui se insanum finxerat, positum comperio, ea de caussa, quod eius patrocinio bene fausteque quod tamdiu cælauerat, clausumque pectore gestauerat, successisset, impotenti Tarquinij Superbi dominatu abolito. Sed nondum me quidquam de eius simulacro legisse memini. Siquis vero aliquod effingere voluerit, ex iis quæ dicta sunt, non difficile admodum, aliquod ipsius Deæ naturæ maxime ac-

Cœli portæ.

Iani imago.

commodatum,poterit excogitare. Erat etiam apud antiquos Forulus,vel,vt alij dicunt Forculus, qui foribus præerat, quæ ſuper cardines verſatæ clauduntur,aperiunturve.Limentinum quoque Deum colebant,qui liminis erat præſes. Quare merito D.Auguſtinus eorum vecordiã irridet, tria hæc munera ab vno tantum oſtiario perquam commode obiri poſſe aſſerens, quibus illi tria numina præfici oportere decernunt, quæ ſunt, Cardinea, Forulus, atque Limentinus. Sed nunc tandem ad rem,de qua agebamus, reuertamur. Dicebamus enim Ianum eumdem atque Solem diem aperire, itemque claudere: idem quoque de anno facit; nam ineunte vere annum aperit, cum terram ad herbarum florumque productionem mouet, eiuſque fœcundiſſimum ſinum patefacit, quem hieme claudit, cum ea omnibus ſuis ornamentis priuata, conſtipatur, niuis ac glaciei rigore conſtricta. Binæ quoque Iani facies temporis ſunt ſigna,quarum altera quę adoleſcentem refert,tempus mox aduenturum repræſentat; altera,quæ eum grandem iam natu oſtendit,præteritorum temporum eſt argumentum. Plinius libro trigeſimoquarto,Ianum a Numa rege dicatum ait, digitis ita figuratis,vt CCCLXV.nota per ſignificationem anni, temporis,&æui ſe Deum indicaret;tot enim diebus annus conſtat; nam apud antiquos digitorum varia inflexione, quos quiſque vellet numeros, facile oſtendebat:de qua numerandi ratione exſtat adhuc ſanequam eruditus Bedæ liber. Suidas ſcribit, alios Ianum effingere in dextera manu tenentem clauem,vt temporis principium,ac anni recluſorem,ianitorẽque: alios vero in dextera CCC.ſiniſtra L X V. continentem, vt annũ ſignificet. Phœnices, M. Tullio, atq; Macrobio ita referente, Ianũ mundi ſymbolum ſunt arbitrati: quare ſerpente caudam ſuã vorante,eum repræſentabant, mundus enim ſeipſum alit, & aſſidue in orbem torquetur;quod rerum omnium ortus,interitus, viciſſitudo, atque inſtauratio aperte nobis oſtendunt. Sed & Plutarchus, cur biceps effingeretur, in cauſſis Romanorum capitum ediſſerit; vel quod cum ipſe Ianus Perrhæbus eſſet,poſt,cum in Italiam veniſſet, linguam, & viuendi rationem immutaſſet: vel,quod Italos,cum agreſtes, ac barbari eſſent,ad manſuetiorem vitam & rempub. adminiſtrandam pellexiſſet.

Forculus Deus.

Limentinus Deus.

Iani facies quid ſignificent.

Ianus cur biceps.

lexiſſet. Alij ad ſapientum regum prudentiam id referunt, qui, vt res, quas præ manibus habent, ſapientiſſimo conſilio admi-niſtrent, vna facie futura multo ante cognoſcunt, antequam eueniant, altera præteritorum memoriã retinent: ex vtrorum-que autẽ collatione, quid ſit in vnoquoque ſtatuẽdum, vident. Hoc autem in principes optime quadrat, cum iuxta Plutarchi ſententiam ij ſint viuæ Deorum imagines. Apud veteres Ante-uorta, ac Poſtuorta, Diuinitatis comites colebantur; quo in-nuebant, nihil diuinam ſapientiam, ſit illud licet præteritum, aut futurum, latere: ita Reges, quos in terris Deorum loco ha-bemus, omnia nouiſſe oportere quæ ad optimam regni admi-niſtrationem facere videantur. Nonnulli quoque voluerunt, Ianum eſſe illud chaos, rudem rerum omnium, indigeſtam-que molem, quam poetæ ante mundi conditionem exſtitiſſe fingunt; ac propterea alteram eius faciem horridam, hirſutam, obſcuramque videri: alteram vero hilarem, pulchram, iuueni-lemque effingi, vt pulchritudo ex rerum diſtinctione, ac pe-renni ordine profecta, ſignificaretur. Atque ita tamquam prin cipiorum Deum eſſe cultum, cui omnium rerum primordia eſſent conſecrãda. Sed nos a rebus ex materia concretis ad ea quæ intelligentia percipiuntur tranſeamus, ac Iani bicipitis imaginem animo noſtro accommodemus: de qua re breuiter quidem, ſed intelligenter nonnulla attingemus. Humanus ani-mus (vt Platonici ſentiunt) cum primum eſt a Deo conditus, ad eum vt patris amantiſſima proles naturali quodam inſtin-ctu ſeſe conuertit, quippe qui dulciſſimi parentis faciem reui-ſere vehementer exoptet: quæ quidem cupiditas ita eſt menti innata, vt flammæ eſt proprium ſurſum aſcendere, natura aſſi-due illam ad id, vnde exordium ſumpſit, inſtigante: nam ignis hic ex ſuperiorum corporum virtute accenditur: non ſecus ac diuinæ particula auræ, quam pectore incluſam geſtamus, cum ſciat ſe a Deo inſpiratam, ad Deum miro quodam ardore anhelat. At hoc deſiderium, ſeu lumen dicere malumus, non idem ſemper perſeuerat; quo enim magis cum animo cohæ-ret, eo minus clarum efficitur, quoad in eo penitus obrutum ita obtenebretur, vt nullum fere amplius ex ſe lumen emittat; quo fiat vt is, Deo, diuiniſque rebus e cogitatione abolitis,

Anteuorta & Poſtuorta imagines.

Iani binæ facies quid in animo ſignificent.

ſe

ſe tantum, inferioraque intueatur. Sed tamen non ita diuinum illud lumen in nobis hebeſcit, vt cæleſtia nō ſinat nos amplius contemplari: at ſemina quædam, & ſcintillæ interdum diuinitus emicant, quibus, ſi modo velimus, ad Deum poſtliminio reuerti conceditur. Quare duobus eſt mens noſtra luminibus prædita, quorum alterum ab ortu traxit, eoque ſeipſam, inferioraque contemplatur, altero diuinitus illapſo, tamquam duce ad cæleſtia perſcrutanda vtitur. Hæc ambo lumina ex Iani effigie animaduertamus licet: diuinum illud, ac poſtea adueniens iuuenili facie ſignificatur; naturale, quod eſt nobis ingenitum, ſenilis nobis aſpectus atque barbatus deſignat; omnia enim, quæ hic oriuntur, ſubinde mutantur, inueteraſcuntque; eorum etiam cognitio, lumine naturali comparata, plurimum in ſe obſcuritatis, ambiguitatiſque continet: quare res huiuſmodi obtuſa oculorum acie cernimus: diuina vero, qualis eſt Deus opt. max. mentes illæ corporibus exſutæ, cæleſtes orbes, quæ illuſtria quidem ſunt, neque interitui, aut mutationi vlli ſunt obnoxia, animus noſter acuto obtutu, lumine ſibi diuinitus indito, intuetur. Alia quoque nonnulla, quæ noſtris in animis exſiſtunt, ad bicipitem Ianum accommodari poſſent; ſed, quia obſcuriora ſunt, neque multum ad rem noſtram facere videntur, prætermittamus. Sed & quadricipitem Ianum veteres effinxerunt: nam huiuſmodi ſtatua in quodam Hetruriæ loco eſt reperta: hac Ianus pro anno proculdubio ponebatur, cuius ſunt quattuor tempora, quattuor eius faciebus adumbrata; ea ſunt Ver, AEſtas, Autumnus, Hiems; quæ apud priſcos vario aſpectu, atque habitu depingebantur, prout ab Ouidio ſecundo Metamorph. ſuis quaſi lineamentis deſignantur, cum Phœbi ſolium deſcribit. Sed elegantiſſima eius carmina apponamus; quæ ſunt eiuſmodi;

Verque nouum ſtabat cinctum florente corona;
Stabat nuda AEſtas, & ſpicea ſerta gerebat;
Stabat & Autumnus, calcatis ſordidus vuis;
Et glacialis Hiems, canos hirſuta capillos:

Aliter interdum hæc anni tempora oſtenduntur: Venus enim pro Vere, pro AEſtate Ceres, pro Autumno Bacchus ſumitur: Hiemem partim Vulcanus ad fornacem ardentem adſtans,

partim

partim Venti, vna cum AEolo eorum rege(hoc enim tempore præcipue, ſi vmquam alias, tempeſtates excitantur) nobis repræſentant. Duodecim etiam aras antiqui Iano poſuerunt, quæ duodecim anni menſium, vel totidem ſigniferi ſegmẽtorum, perquæ ſingulis annis ſol decurrit, ſignificationem habent. Romæ erat templum Iano ſacrum, cuius teſtudo quattuor columnis pilatis ſuſtentabatur, quattuor peruiis ianuis: in ſingulis vero loculamenta duodecim, tamquam feneſtellæ, in quibus ſtatuæ reponerentur: has quidam exiſtimant duodecim men-

ſium, quæ in quattuor anni tempora diuiduntur, imaginem præ ſe ferre.

EIVS templum a Numa exſtructum, duas habuiſſe portas legimus; in cuius veſtibulo Ianus inſigni in ſolio ſedebat: Patulcius atque Cluſius ab aperiendis, claudendiſve portis vocabatur: hæ belli portæ dicebantur: quas Virgilius in VII. AEneid. ita deſcribit;

Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ, & ſæui formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Ianus.
Has, vbi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul:
Ipſe vocat pugnas; ſequitur tum cætera pubes.

Dum vero bellum duraret, portæ aſſidue patebant: quo abſoluto, ſtatim claudebantur. Hoc a Numa inſtitutum, a poſteris ſancte ac religioſe ſemper ſeruatum fuit, quemadmodum Plutarchus refert. Quare Ianus pacem bellumque in manibus habere eſt dictus, vt de ſe apud Ouidiũ primo Faſt. prędicat, cum ſuorum feſtorum rationem reddit. Huius rei licet multiplex poſſit eſſe cauſſa; illa tamen mihi potiſſima videtur, quod Iano cælum innui, cum alij plerique, tum Marcus Tullius exiſtimauit; quod, cum perenni motu in orbem torqueatur, ſiderum coniunctiones, varios inter ea aſpectus ac comparationes efficit, quibus fit, vt inter Aſtrologos conſtat, alij ad alia ſint propenſi: quamobrem vulgo dictitatur, plurimas humanarum rerum, præſertim bellum atque pacem, e cælo portendi. Itaque eo fortaſſe valuarum aperiendarum, aut claudendarũ ritus ſpectabat, qui in Iani templo obſeruabatur. Erant præterea in foro Romano duo Iani, vbi celebris erat mercatorum locus: nam argentarij, ac numularij, cæterique huiuſmodi in Ianis nuncupatis ſuam artem exercere ſolebant: is enim primordiorũ Deus putabatur, atque ideo Kalendis præerat, & Iunonius dicebatur, quod omnium menſium ingreſſum teneret, vt etiam Iuno, Kalendiſque fœneratores pecunias fœnori collocare ſolebãt. Iani quoque arcus quadriformes ac peruij dicebantur, qui in pompis

Penes Ianum pacis, bellique ius.

pompis triumphalibus per vrbem ad Iani templi similitudinem excitabantur. Quare Suetonius, de superbia fastuque Domitiani loquens, ita inquit; Ianos, arcusque cum quadrigis, & insignibus triumphorum per regiones vrbis exstruxit.

DE APOLLINE, PHOEBO, QVI ET SOL DICITVR.

Dij apud antiquos quopacto introducti.

VARIÆ ac diuersæ de rerũ primordiis sentẽtiæ apud antiquos exstiterunt: nam alij aliud de vniuersitatis huius condito-

re,ac de materia,ex qua coagmentata esset,opinabantur:ideoque Poëtæ,qui omnium primi de Diis scripserunt, maximam eorum multitudinem sub variis fabularum inuolucris inuexerunt:his diuersas sapientum opiniones de rerum opifice primariaque earum materia adumbrantes. Quare elemēta quattuor, Solem, Lunam, aliaque astra Deos diuersis fictionibus innuerunt.Itaque eis templa, altaria, statuæ vbique gentium con secrabantur; præterquam apud quosdam Assyrios, qui, vt Lucianus scribit, licet eorum Deorum effigies susciperent, qui

sub

ſub aſpectum non caderent: Soli tamen ac Lunæ nuſquam non occurrentibus, nullam ſtatuam ponendam aſſeuerabant. Si enim ipſa per ſe feriunt oculos, ſtatim atque ad cœlum ſuſpicimus, quid opus eſt eorum ſimulacris, cum rem ipſam teneamus? Sed tamen Macrobius refert, in quadam Aſſyriæ parte, vbi Sol atque Iupiter pro eodem colebantur, cum mundi animus eſſe crederentur, quoddã fuiſſe auratum ſimulacrum, idemque imberbe, quod protenſa dextera aurigæ more flagellum, ſiniſtra fulmen, ſpicaſque geſtaret: quæ Solis, atque Iouis vim eſſe iunctam ſignificabant. Quia vero cæteris omnibus ſideribus Sol virtute antecellere videtur, quam longe illuſtrius in hæc inferiora exſerat; nonnulli eius fuere ſententiæ, vt dicerent, reliquos Deos pro Apolline poni, prout is diuerſe ſuas vires demonſtrauerit. Propterea diuerſis eum antiqui ſimulacris effinxerunt, eumdemque plurimis nominibus, inter ſe maxime differentibus appellarunt, non ſolum ij qui lingua diſcreparẽt, ſed & quibus eſſet communis ſermo; & inferius, data occaſione, dicemus. Græci enim Apollinem ſiue Phœbum vocauerunt: in quo eos Latini ſunt imitati; nam nullum apud nos proprium eius nomen exſtat, præterquam Sol, quo nomine plerumque nos vtemur. Hunc priſci iuuenem, imberbemque effinxerunt. Quare Alciatus ſuis Emblematibus cum Iuuentam vellet exprimere, Apollinem ac Bacchum induxit; iis enim inter Deos adoleſcentes eſſe, præcipue contigit; de quibus Tibullus inquit,

Solis æterna eſt Phœbo, Bacchoque iuuenta;
Nam decet intonſus crinis vtrumque Deum.

Ex quo Dionyſius Syracuſarum Tyrannus, lepido dicterio ſacrilegij excuſandi anſam ſumpſit; cum ex AEſculapij ſtatua auream barbam ad ſe auertit, ſibi abſurdum videri dicens, patre exſiſtente imberbi, filium tam promiſſam barbam habere: AEſculapium enim Apollinis filium ferunt. Flaua cæſarie Apollinem ornant, quæ fulgentes Solis radios deſignat. Eius adoleſcentia admonemur, ipſius virtutem, caloremque, quo vitam rebus influit, ſemper eumdem perſeuerare, numquamque inueteraſcere, aut aliquo pacto retundi. Sed de aliis quoque Diis dicitur, numquam ſeneſcere. Itaque apud Homerum *Apollo ſemper iuuenis.*

legimus, Hebem (quæ vox ætatis florem ſonat, primãque in genis lanuginem ſignificat) pocula cæteris Diis miniſtrare, Ioui vero Ganymedem. Hæc autẽ Iuuentas ab antiquis colebatur; cui Romæ in circo maximo ædem Licinius Lucullus duumuir dedicauit; quam vouerat XVI. annis ante M. Liuius conſul, quo die Aſdrubalem, exercitumque eius cæcidit, vt refert Liuius. Hanc pulcherrimam adoleſcentulam, veſtibus varios colores referentibus ornatam, floreis ſertis redimitam, quemadmodum & Pomonam Romani effingebant. Græci vt eam expri-

Iuuentas Dea.

merent,

merent, me latet; nam Pausanias ei in quodam templo, quod in Corinthio agro in cupressorum luco ipsi erat dicatum, nullam positam esse statuam ait, idque quadam arcana de caussa, quam ille proferre non est ausus, nec nos apud alios scriptores comperimus. Sed maximis eam veteres prosequebantur honoribus; nam qui ad eius templum, tamquam ad asylum cōfugissent, pœnas, quibus ob sua flagitia essent obnoxij, effugiebant: qui autem ex carceribus euasissent, compedes illuc apportabant, quas arboribus ibi consitis suspendebant.

Tenebat Apollo manibus lyram, vt suauissimum concentum ostenderet, quem cæli efficiunt, maximum in motu ordinem seruantes; cuius ordinis Sol est caussa, cum enim erronum sit medius, ex Platonicorum sententia, vt Macrobius refert, cunctis motus legem præscribit. Itaque vnusquisque celeriter, tardeve mouetur, pro ea quam sibi sol virtutem ingenerarit. *Apollo lyram tenebat.*

Quia vero singulos cœlos singulas habere musas, Platonici volunt, quas & Sirenes interdum appellant, quæ cum suauissime canant, cœlorum concentum imitari videntur; ideo Apollo Musarū dux, cum eisque assidue versari dicitur. Quare quoddam templum, quemadmodum Pausanias testatur, vtrisque est dedicatum. Initio tres tantū Musæ existimabantur; quarū nomina apud Græcos erāt Μελέτη, Μνήμη, Ἀοιδή, quæ apud nos Meditatio, Memoria, ac Cantus dici possunt. Sed Pierius Macedo, vnde mons Pierius est dictus, nouem esse Musas (sicut Pausanias scribit) decreuit, quibus ea nomina imposuit, quę postea sunt vulgo recepta. Ab eo monte omnes Pierides, sicuti ab aliis locis aliter sunt nuncupatæ. Iouis ac Memoriæ filiæ, itemque Poesi & Musicę præesse sunt creditæ; qui enim ingenio, ac memoria est præditus, facile in eo excellit, ad quod animum appulerit. Sed & qui præclara poemata facile peragit, propitias habere Musas dicitur. Musæ puellari, & Nympharum habitu indutæ finguntur, cum variis & diuersis instrumentis, pro artium ratione, quibus præsunt: de quo inter Virgilij poematia non inuenustum habetur Epigramma, quod est huiusmodi; *Apollo Musarum dux.* *Musarum imago.*

Carmina Calliope libris heroica mandat.
Clio gesta canens, transactis tempora reddit.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.

Melpo

Melpomene tragico proclamat mæsta boatu.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato, saltat pede, carmine, vultu.
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu.
Vranie cæli motus scrutatur, & astra.
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
Mentis Apollineæ vis has mouet vndique Musas,
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

Coronabantur vero varie & florum, & frondium coronis: sed & interdum palma, propter nominis similitudinem; quia scilicet Phœnices literas inuenisse feruntur. Sed & coronas interdum gestare Musæ finguntur ex pennis versicoloribus, non modo propter Pieri filias, a se superatas, & in Picas conuersas, sed etiam ob Sirenas deuictas. Certe harum signa hodie quoque peruetusta Romæ visuntur, quæ pennam habent in vertice affixam; hæcque Sirenum esse creditur. Vtque liberales artes (quas ἐγκυκλοπαίδειαν vocant) inter se aptas ostenderent, ita vt alia ex alia per seriem quamdam sequatur; earum inuentrices Musas, mutuo inter se manibus iunctas, in orbem choreas ducere effinxerunt, chorago exsistente Apolline; qui illud lumen adumbrat, quod hominis mentem collustrat, vt sapiẽtiæ sacris initiari valeat. Medius autem locus Apollini cum alibi, tum in cælestibus globis est tributus: quaqua enim is sua virtute, ac radiis pertinet: quare optimo iure cæli cor est nuncupatus: vtque sciremus, eius vim atque efficacitatem non solum ad cælos omnes, ac terras permanare, sed & ad penitissima inferorum loca peruenire: lyram ei addiderunt, quæ cælestis harmoniæ, quoquouersus permeãtis speciem pre se fert: clypeum quoque gestat, quo nostrum hoc hemisphærium, quod in clypei figuram est orbiculatum, repræsentatur. Idem sagittas fert, quæ radiorum vicem subeunt; sicut enim illæ ex arcu emissæ maximo cum impetu illiduntur, ita & Solis radij ad abstrusissimos terræ recessus perueniunt, quos inferos locos vocamus. Hæc omnia ex Seruio retulimus, qui se a Porphyrio mutuatum fatetur, ex eius scilicet libro, qui Sol inscribitur. Nonnulli, Apollinem inferorum Deum appellatum, sagittasque in manibus habere dicunt; quod nimius Solis æstus magnopere mortales

Musarũ coronæ.

Apollo cur in medio.

tales

tales infestat; fere enim pestes, aliaque morborum genera affert. Sed quia Solis temperatus calor plurimum nobis affert commoditatis, dextera Gratias gestasse, sinistra arcum & sagittas Apollo fingitur; nam humorem exsiccando, quem assidue terra exhalat, salubre cælum ac purum reddit. Hoc poetæ innuentes, commenti sunt, Apollinem sagittis Pythonem serpentem confecisse, qui ex terra, diluuij aquis nudata, exstitisse fertur. Pytho enim Græce putredinem sonat; nam terræ adhuc humidæ exhalatio in superna volubili impetu meando, atque inde sese, postquam calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, omnia vi putredinis corrumpebat, quæ non nisi ex calore & humore generatur, ipsumque Solem densitate caliginis obtegendo, nebula videbatur quodammodo lumen eius eximere: sed diuino radiorum feruore tandem, velut sagittis incidentibus, extenuata, & exsiccata, interempti Pythonis ab Apolline fabulam fecit: quod etiam ex eo significatur, quod lupi sub Apollinis tutela sunt; sicut enim lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem radiis absumit. Ideoque Sol, Luna, cæteræque stellæ ex humore, quem sursum terra atque mare emittunt, ali feruntur; vt Marcus Tullius in libro de Natura Deorum ex Cleanthis sententia testatur. Huc proculdubio Homerus spectauit, cum Iouem, cæterosq; Deos apud Oceanum cœnatum profectos fingit. Lupus quoque ita oculorum acie pollet, vt & nocte cuncta cernat; ita & sol cum exsistit, statim noctis tenebras dispellit. Quare Delphis in eius templo æneus lupus visebatur; nam fabulantur poetæ, Latonam, à Ioue grauidam, in eam beluam esse conuersam, ne forte Iuno, vbi id resciuisset, aliquid ei insidiarum pararet; ideoque lupam exsistentem, Apollinem peperisse. Aut, sicuti apud Pausaniam in Phocicis legitur, quia hominem quemdam aiũt, sacram pecuniam, quam auertisset, abdidisse in ea Parnassi parte, quæ maxime esset arboribus condensa: lupum vero, in dormientem impetu facto, illum occidisse; ac deinde quotidie cum vlulatu solitum intra vrbem penetrare: id cum non nisi diuinitus fieri existimare homines cœpissent, feram sequuti, aurum sacrilegio ereptum repererunt, & ad rei memoriam lupum ex ære dedicarunt. Hucusque Pausanias, qui caussam

Pytho ab Apolline interfectus.

Lupi cur sub tutela Apollinis.

Sol, cæteræque stellæ ex quo alãtur.

Apollo Lycius.

templi, quod Argis Apollini, Lycio nuncupato, dicatum est, in Corinthiacis afferens, cum Danaus, inquit, Argos venisset, de regno cum Gelanore, Sthenelæ filio contendit; atque cum eorum vterque ad populum multa, & ea maxime probabilia, & iuri consentanea dixisset, neque omnino, quæ Gelanor afferebat, minus æqua viderentur, causa ampliata est in crastinum. Postero die prima luce in boum gregem, in pomerio pascentium lupus impetum fecit; atque is taurum ipsum, gregis ducẽ adortus est: visum est Argiuis, Gelanoris cum tauro, cum lupo esse Danai aptissimam conuenientiæ rationem: quod scilicet vti lupus animal est homini minime familiare, sic propemodum ad id temporis nulla fuisset Danaus Argiuorum vsus consuetudine: quare, cum taurum lupus confecisset, e re nata Argiui Danao imperium adiudicarunt. Tunc Danaus lupum ab Apolline immissum interpretatus, Lycij Apollinis ædem dicauit (λύκος enim Latine lupus vertitur) Pro æde basis est, in qua incisa est tauri & lupi pugna: incisa etiam & virgo, quæ lapidem in taurum mittit; Dianam eam virginem nominant. Coruus quinetiam Apollini est dicatus; nam, vt Martianus refert, Apollo diuinandi peritia præditus esse creditur; coruus autem instinctu quodam naturali pluuiam, serenitatemve prædicit, voce quandoque clara, quandoque rauca vtens, quemadmodum ex Virgilio in Georgicorum libris, vbi de tempestatum signis agit, discere possumus. Putatur etiam coruus multa alia prædicere solere; quare eo antiqui plurimum in augurandi arte vsi sunt: iure ergo Apollini minister est attributus, quod Ouidius de eo narrat; idemque dicit, Apollinem cum cæteris Diis cum in AEgyptum, vt manus Typhonis euaderet, profugisset, in coruum se vertisse. Eidem & cycnum addiderunt, vt hoc diem significarent, quem nobis solis præsentia efficit; sicuti absentia noctem, coruo similem parit. Sentiunt aliqui, nullã auem magis Apollinis naturæ respondere cycno: is enim suo candore Solis lucem refert, cantu suauissimum efficit concentum, quem & Apollo lyra efficere creditur: idem & mortem sibi præsagit, cum enim est morti propinquus, dulcissime, si vmquam, canit, vel quod naturæ quodã impulsu gestit, cum sciat, se breui moriturum; vel quod tunc maxima sanguinis copia

Cycnus Apollini sacer.

ad

ad cor confluat,qua concalefactum, dulcedine quapiam titillatum,ita suaues voces emittit.Non desunt,qui dicant,eo tempore cycnum flere potius quam canere: nam capitis pennæ altius infixæ, cerebrum contingunt; qua ex re mors sequatur oportet. Pausanias scribit, Græcos gallum veneratos esse, vt Apollini sacrum; is enim cantu mane solis aduentum annunciat. Fortasse etiam,quod sæpe antiqui ex eius cantu tempestiuo faustarum rerum auguria capiebāt, ex præmaturo autem, aut tardo contraria præsagiebant: ita enim Bœotij nobilem illam Leuctricam victoriam de Lacedæmoniis reportatam præsenserunt, præcedenti nocte tota gallis concinentibus: nam gallus à riuali victus,conticescit,& aliquo se abdit, in aliorum se conspectum dare non audens:cum victoriam reportarit,præ lætitia gestit,cantuque vbique suam victoriam prædicat. Homerus eidem Apollini accipitrem dicatum vult, quem velocem Apollinis nuncium appellat, cum narrat, Telemachum, dum Ithacam reuerteret, accipitrem vidisse, qui columbam dilaniaret; ex quo faustum omen suscepit, se domum a procis breui liberaturum. AEgyptij sub accipitris symbolo Osirim, qui apud eos est Sol, intelligebant;cum quod hæc auis acutissima est oculorum acie;tum quod citissime volat. Eum AEgyptij diuinis honoribus prosequebantur(quemadmodum Diodorus Siculus refert,cum belluas,quas AEgyptij numinum loco haberent, recenset) cum alias ob caussas, tum præcipue, quod priscis temporibus accipiter ex ignotis regionibus,Thebas(quæ erat AEgypti primaria vrbs)ad sacerdotes librum,rubris literis conscriptum attulit,in quo sacrorum ritus continebatur.Hinc factum est, vt sacrarum rerum scriptores apud eos pileum rubrum vna cum accipitris ala gestarent. Porphyrius in libro de abstinentia ab animantibus, Apollini inquit, apud AEgyptios Accipitrem,Scarabeum,Arietem, atque Crocodilum præ cæteris Diis attributum.

Gallus Apollini sacer.

Accipiter Apollini dicatus.

Pileum rubrū quinā apud AEgyptios gestarent.

Sed & AEgyptij Solem pingebant iuuenili ac rotunda facie, eumque in naui collocabant, quam crocodilus ferebat; per nauigium motum eius in humido significantes;per crocodilum vero aquam pluuiam,cuius caussa Soli tribuitur,ex qua noxia quæque salutaribus suis radiis Sol secernit. Hæc Euse-

Solis nauis.

bius ſcribit. Iamblichus autem, cum de AEgyptiorum myſteriis loquitur, AEgyptios inquit, cum Deum in nauem imponunt, tamquam eius gubernaculis præpoſitum, primam omnium cauſſam intelligere, quæ orbi vniuerſo moderetur, quæque immota manens, ſuperne ſecundas cauſſas, ſerie quadam inter ſe aptas, per eaſque mundum vniuerſum mouet; perinde atque nauicularius, temone leuiter tacto nauim totam quo vult, mouet. Martianus, cum ſuam Philologiã ad Solis orbem introducit, eam dicentem facit, ſe ibi nauim cernere, quæ diuerſorum

uerſorum ſententiis gubernata, huc illucve, prout naturæ impetus fert, impellitur; eandem flammis vniuerſam conflagrare, pretioſiſſimis mercibus eſſe onuſtam, ſeptem ei fratres præeſſe; leonē in malo, & crocodilum extrinſecus eſſe depictos; intrinſecus lucis fontem coercere, quam occultis quibuſdam viis per vniuerſum orbem diffundat. De Scarabeo apud Euſebium legitur, AEgyptios plurimi eum feciſſe, & tamquam expreſſam Solis imaginem coluiſſe: nam ſcarabei omnes ſunt maſculi, vt AElianus teſtatur: quare milites AEgyptij anulos, in quibus eius effigies eſſet inſculpta, induebant, vt eam ſpectantes, fœminea mollitie depoſita, ad maſculam virtutem excitarentur. Scarabei ita ſibi ſobolem comparant: ſuum ſemen in ſtercus effundunt; eius ſegmenta rotundant, quæ viginti & octo dierum ſpatio pedibus verſant, donec abunde concalefacta, vita informentur: hincque recentes ſcarabei exſiſtunt. Sol quoque ſuam virtutem in terras effundit, eas aſſidue verſat; in orbemque ſe torquens, efficit vt Luna ſingulis menſibus innouetur, quo tempore ſcarabeus quoque ſibi prolem ſurrogat.

Scarabeus plurimi ab Ægyptiis factus.

Non ſolum apud antiquos ſua cuique Deo animalia erant ſacra, ſed & arbores dicabantur. Quare laurum Apollini attribuerunt, ex qua ſerta ac coronas ei conficiebant; vel vt ad fabulam Daphnes, quam is adamabat, in laurum conuerſæ alluderent; aut quod laurus diuini neſcio quid in ſe contineret, cum in prunas coniecta, futura præſagire videatur, fauſta quidem, ſi magnum ex ſe ſtrepitum edat: infelicia, ſi nullum, aut paruum. Multi apud veteres ſibi perſuadebant, fore vt, ſi quiſpiam cubiturus, lauro ſibi tempora vinciret, in ſomnis videat eius rei, quam ſcire cupiat, veritatem. Videntur præterea in lauro ignis ſemina latitare; nam ea hederæ adfricata, perinde atque ſilici Chalybs, ignem emittit; in quo quidem ſolem adumbrat. Quia vero laurus Apollini erat ſacra, ea poetæ, qui ſub illius tutela erant, coronabantur. Imperatores etiam eadem ſe exornabant, ea fortaſſe de cauſa, quod hæc arbor e cælo minime tangeretur. Quamobrem Tiberius Imperator, cum cælum fulgurare cerneret, ſtatim lauro caput cinxiſſe legitur, ita ſe a fulmine ſartum tectum credens. Kalendis Ianuarij iis qui magiſtratum iniiſſent, Romani lauri folia offerebant, vt il-

Laurus ſacra Apollini.

lis muniti toto anno valetudinem tuerentur; nam plurimum hæc arbor ad ſanitatem conferre vulgo exiſtimabatur, cui Apollo præerat: idemque medicinæ inuentor habebatur (vt inferius in AEſculapio videbimus) nam cæli temperatio, quæ noſtris corporibus magnopere prodeſt, a ſole efficitur. Apollinem AEgyptij hieroglyphicis literis deſcribere volentes, ſceptrum effingebant, eius in vertice oculum imponentes, quem interdum Iouis oculum appellabant; hoc innuentes, eum cuncta cernere, eumdemque vniuerſum ſumma cum iuſtitia adminiſtrare; ſceptrum namque regni eſt ſymbolum: Homerus quoque ſæpe ſcribit, Solem omnia cernere, atque audire. Quare apud Spartanos Apollini ſtatuam, quæ quattuor aures, totidemque manus haberet, poſitam legimus: quod aliquando ea forma pro ipſis pugnantem, ſe præbuerit cernendum: ſed fortaſſe quattuor aures prudentiam, quæ ex Apolline manare putatur, ſignificant; prudens enim in loquendo eſt tardus, ſed ad audiendum aures ſemper apertas habet: quare apud Græcos prouerbio quodam admonemur, vt eum, qui quattuor auribus eſt præditus, virum ſcilicet prudentem, audiamus. Apuleius, Solem cuncta videre aſſerit, cum inquit, in Theſſalia fuiſſe ſtriges, quæ, vt ſuis præſtigiis aliquid ad ſe auerterent, eo ſe inſinuabant, vbi cadauer fuiſſet, ita latenter, vt ne a Solis quidem oculis cernerentur; perinde atque minime fieri, aut vix poſſit, vt aliquid Solem lateat. Phœnices lapidẽ nigrum ad baſim orbiculatum atque latum, paulatimque in acumen vergentem, quem cælitus ad ſe demiſſum iactabant, verum ſolis ſimulacrum habebant, quod diuina, non humana arte eſſet effictum. Ab hoc forma non diſcrepabat (nam de colore non auſim aſſeuerare, cum Pauſanias, qui rem narrat, nihil de eo meminerit) lapis quidam, pyramidis ſpeciem referens, quem Megarenſes ſub Apollinis nomine colebant. Et apud Pæones (ſicuti Alexander Neapolitanus lib. IV. cap. XII. refert) diſcus breuis, longo ligno appoſitus pro ſole habebatur. Lactantius Statij interpres ſcribit, maximum apud Perſas Deorum ſolem extitiſſe, quem in quodam antro venerabantur. Eum figurabant Leonis rictu cũ thiara, vtraque manu tauri cornua premẽte. Leonis caput, Solem maximam tum vim habere innuit, cum ad Leonis

Apollo medicinæ Deus

Iouis oculus

Sol cuncta cernit.

Apollo quattuor auribus præditus.

Solis imago.

Leonis signũ peruenerit;aut eum inter cætera sidera eodẽ loco,atque leonem inter belluas numerari.In antro degit, cum ob Lunæ oppositum,à nobis minime conspicitur. Luna vero, quæ vaccæ similitudinem gerit,ob eas, quas inferius suo loco rationes afferemus,cornibus ab eo tenetur,vt eam sæpius a Sole lumine priuari,cum scilicet Lunæ defectus accidit,cogique quodammodo, solis vestigia persequi intelligamus. Nonnulli arbitrãtur id ad Persicorum sacrorum ritus referendum; apud quos nemo Apollinis sacris initiabatur, qui prius suæ virtutis,

ac patientiæ quodam in antro ſpecimen non dediſſet. Patris, quæ ſunt in Achaia, vt Pauſanias lib. VII. refert, Apollinis nudum eſt ex ære ſignum, pedibus tantum calceatis; quorum altero bouis caluæ inſiſtit. Delectatum vero bobus Apollinem, in hymno, quem in Mercurium fecit, docet Alcæus, boues ereptas Apollini a Mercurio memorans. Sed ante Alcæum verſibus ſuis prodidit Homerus, certa mercede Laomedontis armenta Apollinem pauiſſe: idemque ita loquentem Neptunum facit;

Boues Apollini grati.

Ipſe ego Troianam vallabam mœnibus vrbem
Tam latis, pulchriſque, vt inexpugnabilis eſſet:
At tu Phœbe, boues camuras tunc paſtor agebas.

Nulla autem gratiori Apollini victima litabatur, quam boue. Quare Charyſtij ex Eubœa bouem æneum Apollini ſtatuerũt de Perſica victoria. Quod illuc refert Pauſanias in Phocicis, quod, barbaris e Græcia pulſis, & alias fortunas incolumes habuerunt, & libero ſolo terram arare potuerunt. Itaque Plutarchus, cauſſas afferens, cur Theſeus in numo bouem exprimendum curarit, hoc inquit, eum voluiſſe populos ſuæ fidei creditos agriculturæ admonere, ad eamque clam excitare. AEgyptij bouem pro Oſiride colebant, eum ſolis loco habentes, talique ſpecie credentes poſt mortem viſum: hunc enim Typhon frater interfecerat, quod ei inuideret ob eximios honores decretos, quos ſibi egregiis artibus a ſe inuẽtis, ac AEgyptio populo traditis commeruerat. Eum ergo AEgyptij Apin, quem bouem lingua noſtra dixeris, appellarunt. Sed ſunt qui arbitrẽtur, bouem ab AEgyptiis maximo in honore habitum, quod Oſiris, eiuſque vxor Iſis ita ſanxiſſent, idque ob maxima commoda, quæ in mortales a boue ratione agriculturæ dimanant. Neque eius effigie contenti belluam quoque viuam venerabantur; quam nec diu viuere patiebantur; poſt paucos enim annos eam præcipitem in fluctus agebant: de cuius morte publicus luctus celebrabatur, paſſim omnibus ſibi veſtes, atque capillos lacerantibus; iuſtitium tantiſper edicebatur, donec alius bos eſſet inuentus: non enim omnes boues, aut vituli (ita eum Herodotus vocat) Deo Api ſubrogando erant idonei; ſed ex vacca primo partu editum ſeligebãt (eam ſplendore

Bos pro agricultura capitur.

Apis.

Bos Iſidis qualis.

dore quodam, cælitus emiſſo grauidam effectam iactabant) totum nigrum, niſi quod macula alba, eaque quadrata eſſet in fronte aſperſus; in dorſo aquilæ ſigno eſſet inſignitus; lingua aut palato ſignum nigrum haberet expreſſum, quod ſcarabeum fortaſſe repræſentaret; cauda duplici pilo eſſet cōtecta. Hanc AEgyptij belluam nacti, publica omnes lætitia geſtiebant, eamque ſacerdotibus maxima cum veneratione, diuiniſque honoribus, quales numina decent, cuſtodiendam tradebant; a qua & oracula hoc modo petebant: fœnum, aut fruges porrigebant; quas ſi bos ille ſtatim arripuiſſet, fauſta omnia euentura ſibi perſuadebant; ſin renuiſſet, alia omnia potius. Apim interdum Memphi ſe videndum præbere dictitabant: quare feſtos dies, eius viſioni dicatos maxima cum religione colebant. Sed Cambyſes Perſarum Rex, qui AEgyptum ſibi ſubegerat, cum ex bello Ammonico, infeliciter ſane a ſe geſto, Memphim reuerteretur, populum publica lætitia prædicta feſta celebrantem forte offendit; quo ſpectaculo perculſus (nihil enim de ſolemnitatis more didicerat) confeſtim ex primariis aliquot interficiendos iuſſit, eorum excuſationem non accipiens, ſacrorum ſuorum ritum ita ferre dicentium; ſuſpicans potius, publicum gaudium ſuſceptum ex clade, quam ab hoſtibus reportaſſet; cum ſciret ſe populo eſſe exoſum: nam quod ad Apidis ſpeciem pertinebat, negabat poſſe fieri, vt illuc Deorum aliquis, ſe inſcio perueniret. Cum vero Sacerdotes in eo inſiſterent, Apim maximum Deum eſſe viſum, aſſeuerātes, iuſſit, vt ſtatim hunc ei Deum videndum exhiberent; qui maxima cum pompa prædictum bouem ad Regem adducūt; quem cum Cambyſes eſſet intuitus, illorum ſuperſtitione irriſa, ac, gladio ſtricto, iugulauit; & ad ſacerdotes, reliquoſque AEgyptios, ibi præſentes conuerſus, Sunt, o hominum nequiſſimi, inquit, ita carne ac ſanguine Dij coagmentati, vt plagis, ac vulneribus ſint obnoxij? hic eſt vobis profecto Deus maxime dignus. Sed efficiam, ne mihi verba dediſſe, vobis operæpretium fuerit. Statimque ſacerdotes virgis cædendos curauit, ac publico edicto cauit, ne quis feſtum diem celebraret; quod qui ſecus fecerit, is capite plecteretur. Hæc narrat Herodotus. Sed Auguſtinus lib. x x i i x. de ciuitate Dei ita de Api

Cambyſes Apim occidit,

ſcribit; Apis rex Argiuorum, nauibus tranſuectus in AEgyptum, cum ibi mortuus fuiſſet, factus eſt Serapis, omnium maximus AEgyptiorum Deus. Hominis autem huius, cur non Apis etiam poſt mortem, ſed Serapis appellatus ſit, facillimam rationẽ Varro reddidit: quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes iam σαρκοφάγον vocant, σορὸς dicitur Græce, & ibi venerari eum ſepultum cœperunt, priuſquam templum eius eſſet exſtructum, velut σόρατις primo; deinde, vna litera (vt fieri ſolet) commutata, Serapis dictus eſt. Conſtitutum eſt etiam de illo, vt quiſquis eum hominem fuiſſe dixiſſet, capitalem penderet pœnam. Et quoniam ferè in omnibus templis, vbi coleretur Iſis & Serapis, erat etiam ſimulacrum, quod, digito labiis impreſſo, admonere videretur, vt ſilentium fieret (is erat Harpocrates) hoc ſignificare idem Varro exiſtimat, vt taceretur, homines eos fuiſſe. Ille autem bos, quem mirabili vanitate decepta AEgyptus, in honorem eius deliciis affluentibus alebat, quoniam eum ſine ſarcophago viuum venerabantur, Apis, non Serapis vocabatur. Præter bouem AEgyptij vt numina habuerunt belluas quoque non paucas, vt Hircum, quemadmodum Ioſephus in libris contra Appionem refert, Cynocephalum, de quo dicetur, cum de Mercurio agemus, & Crocodilum, quem non aliter Cleomenem Alexandri ducem tractare voluiſſe dicunt, atque Cambyſes Apim tractarit: is enim cum illac tranſiret, vbi Crocodilus pro numine colebatur, cum audiſſet, quemdam ex ſuis famulis ab huius generis bellua vehemẽter læſum, omnibus ad ſe accerſitis ſacrificulis, vehementer de eorum Deo eſt conqueſtus, qui vltro ſe iniuriis appetiſſet, nullo prius damno accepto; pœnaſque de eo ſe ſumpturum, eſt comminatus. Quare poſt crocodilorum venationem inſtituit. Sed tamen minæ nullum habuerũt euentum; Cleomenes enim maxima pecuniæ ſumma ſacerdotibus emunctis, qua ij Dei ſui cõtumeliam, atque adeo necem redemerunt, ab incepto deſtitit. Hoc Ariſtoteles in libris de Repub. refert, eorum exempla adducens, qui varios pecuniæ conficiendæ modos excogitarunt. Sed iam ad Apollinem reuertamur, qui Nomij cognomen habuit, ex prædictis eius muneribus, quæ maxime cum paſtoricia arte conſentiunt (quam-

Apollo paſtor.

uis

uis etiam in fabulis sit eum Admeti regis pecora pauisse) sol enim omnia pascit, quæ terra progenerat. Ex hoc fortasse stulta AEthiopum opinio, qui Africam ad mare australe incolunt, originem traxit, apud eos enim sunt prata quædam, in quibus omnium fere animalium carnes assatæ vtplurimum reperiebantur; quo omnes passim confluebant, vt opipare sane epularentur ex iis, quæ etiam assata sponte a terra sine hominum labore solis virtute producerentur: itaque is locus mensa Solis vulgo dicebatur. Hinc locus prouerbio datus, vt mensæ Solis & diuitum ædes nuncupentur, quo omnibus patet aditus ad edendum, atque bibēdum. Sed tamen Herodotus arbitratur, eas carnes noctu à magistratibus inferri solere. *Solis mēsa.*

ASSYRII, vt Solis vires, quas in rebus inferioribus exserit, exprimerent, Apollinem promissa in acutum barba, eminente super caput calatho effinxerunt. Lucianus narrat, quosdam Assyriorum Apollinem barbatum effecisse, cæterosque, qui eum imberbem repræsentarent, vituperantes; perinde atque iuuenilis forma aliquod sit imperfectionis argumentum, quæ procul a Deis est amouenda. Idem thorace æneo erat indutus; dextera hastam tenebat, in cuius vertice imaguncula quædam Victoriæ erat; sinistra florem porrigebat; ex humeris pannus dependebat, in quo Medusæ caput, serpentibus circumdatum erat expressum: aquilæ propter exprimunt instar volatus: ante pedes imago fœminea est, cuius dextera, læuaque sunt signa fœminarum: ea cingit flexuoso volumine draco. Ita Macrobius lib. I I. Saturnaliorum Solis simulacrum, quod erat Hieropoli, describit. Radios in terram superne iaci, barba demissa signat: calathus aureus surgens in altum, monstrat ętheris summum, vnde solis creditur esse substantia: hastæ atque loricæ argumento imago adiungitur Martis, is enim solis virtutem, atque efficacitatem nobis ponit ob oculos: Victoria testatur, cuncta submitti huius sideris potestati; floris species florem rerum protestatur, quas hic Deus inseminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatque: species fœminea terræ imago est, quam Sol desuper illustrat: quod iidem quoq; Assyrij (quemadmodum Macrobius inferius eodem in libro recenset) maximi apud se Dei simulacro, ostendunt, quem ipsi Adad appel- *Apollinis simulacrum.* *Expositio.* *Adad.*

Atargates. lant. Huic ſubiungunt Deam nomine Atargatim: omnemque poteſtatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, ſolem, terramque intelligentes. Simulacrum Adad inſigne cernitur radiis inclinatis; quibus monſtratur, vim cæli in radiis eſſe Solis, qui demittuntur in terram. Atargatis ſimulacrum ſurſum verſum reclinatis radiis inſigne eſt, monſtrando, radiorum vi, ſurperne demiſſorū enaſci quæcunque terra progenerat. Sub eodem ſimulacro ſpecies leonum ſunt, eadem ratione terram eſſe monſtrantes, qua Phryges finxerunt, matrem Deum, id eſt

ter

terram, leonibus vehi; vt in eius imagine inferius docebimus. Signa duo æque fœminea, quibus ambitur, hylē, naturamque significant confamulantes: & draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat: aquilæ propter altissimam velocitatem volatus, altitudinem solis ostendunt: addita est Gorgonea vestis, quod Minerua, quam huius præsidem accipimus, solis virtus est; sicut & Porphyrius testatur, Mineruam esse virtutem solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat: nam ideo hæc Dea Iouis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte edita, vnde origo Solis est. Quod autem apud veteres Solis aliquæ virtutes per Martem significarentur, præter ea quæ paullo ante ex Macrobio retulimus, & alia quæ inferius in Marte demonstrabimus; fidem quoque facit ingens quoddam simulacrum, cuius altitudo ad triginta cubitos peruenit: quod Pausanias in quadam Laconiæ parte refert, Apollini positum: hæc statua perquam antiqua videbatur, eoque tempore exsculpta, quo nondum homines artem earum fabrefaciendarum callerent; nam ante Dædalum, qui omnium primus statuarum membra cœpit distinguere, vt Suidas est auctor, statuarij rudes ac informes statuas effingebant. Hæc igitur, nisi quod caput, manus, atque pedes distinctos haberet, cætera omnia columnæ instar erat: galea caput habebat contectum; altera manu arcum, altera hastam gestabat, quæ Martis proculdubio sunt insignia: quamuisque eisdem Minerua sit insignita; tamen longe diuersam esse rationem, cum ad eius imaginem perueniemus, ostendetur. AEgyptij variis modis Solem adumbrarunt; inter quos hic refertur a Macrobio: Erat simulacrum cuius caput erat semirasum, dextera enim pars capillis contegebatur; hoc eo spectabat, quod Sol a natura nunquam ita recedit vt nihil suis in eam radiis virtutis influat: capilli incisi designant, Solem eo etiam tempore, quo latitat, vim ad nos remeandi habere, perinde atque capilli, vbi semel abrasi fuerint, iterum pullulant, cum eorum radices adhuc supersint. Eodem argumento significatur & tempus, quo angusta lux est, cum velut abrasis incrementis, angustaque manente exstantia, ad minimum diei Sol peruenit spacium, quod veteres appellauere brumam, hanc a breuitate dierum cogno-

minãtes, id est, βραχὺ ἦμαρ, ex quibus latebris, vel angustiis rursus emergens, ad ęstiuum hemisphærium tamquam enascens, in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum suum peruenisse iam creditur. Iidem AEgyptij Solis simulacra pennata fingũt, quibus color apud illos non vnus est: alterum enim cærulea specie, alterum clara fingunt: ex his clarum superum, & cæruleum inferum vocant: inferi autem nomen soli datur, cum in inferiori hemisphærio, id est, hiemalibus signis cursum suum peragit; superi, cum partem zodiaci ambit æstiuam. Pennæ, maximæ Solis velocitatis sunt argumẽtum, vt Macrobius eodem libro exponit. Apud eosdem sub Serapidis nomine Sol intelligebatur, etsi eum interdum pro Ioue ponebant. Statua est huiusmodi: eius capiti modium infigunt, omnibus in rebus mensuram esse adhibendam innuentes. Suidasque refert, iuxta aliquorum sententiam, illa eos effigie Nilum adumbrasse, qui modio illo, ac baculo, quo ad mensurandum vtimur, docere velle videbatur, suas aquas certa quadam mensura AEgyptum tegere oportere, vt eam fœcundã redderent. Huic simulacro, vt Macrobius etiam libro primo Saturnaliorum narrat, signum tricipitis animantis adiungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite Leonis effigiem; dextera parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis: pars vero læua ceruicis rapacis lupi capite finitur: easque formas animantium draco connectit volumine suo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrũ. Ergo Leonis capite monstratur præsens tempus; quia conditio eius inter præteritum, futurumque actu præsenti valida, feruensque est: sed præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur, & aufertur. Item canis blandientis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet incerta, blanditur. Idem quoque Deus Alexandriæ in templo sibi dicato, statuam habebat, quæ ex omnium metallorum genere atque lignorum erat coagmentata; eademque ita erat ingens, vt manibus vtraque fani latera contingeret; e regione quædam fenestella erat ita effecta, vt sol exoriẽs, per illam suis radiis simulacri caput feriret. Hincque populi opinio nata est, Solem mane Serapim inuisere, atque osculari. Thebis quoque

Serapis.

in AEgypto in delubro, quemadmodum Plinius lib.xxxv.ſcribit, erat Serapis, vt putabant, Memnonis ſtatua dicatus, ex baſalte, ferrei coloris, atque duritiæ, quem quotidiano ſolis ortu contactum radiis, crepare dicebant.

SED qui Solem melius nobis ob oculos ſtatuat, ita vt omnium temporum viciſſitudinem ab eo profluere cernamus, equidem Martiano Capella eſſe arbitror neminem; nam is lib. primo Philologiæ Mercurium atque Virtutem ad Phœbum proficiſcentes facit, eum de matrimonio inter ſe contrahendo

consulturos; quem edito confidentem, arduoque suggestu offendunt, atque in conspectu quattuor vrnulas adopertas, vicissimque alternis inspectionibus enudantem, quæ diuersa specie, metallisque sunt formatæ: nam vna ex ferro, quantum coniici potuit, duriore, alia ex argenti fulgentiore materie, tertia liuentis plumbi fusili robore videbatur: at vero propior Deo pellucentis vitri salo renidebat: singulæ autem rerum quædam semina, elementaque gestabant: nam flamma flagrantior, & ab ipsius cecaumenis exanclata fomitibus, ex ferri prædicta

Vrnulæ Phœbi.

anhe-

anhelabat vrna; quæ tamen Vertex Mulciberi dicebatur. Alia etiam, quæ fuerat ex argenti materia, præferebat ſerena fulgentia, & vernantis cæli temperie renidebat: hanc dicebãt Riſum Iouis. Illa vero metalli grauioris plena, vndoſæ hiemis, atque algidi rigoris, necnon etiam pruinarum: hæc Saturni vocabatur Exitium. At vero ſali reſplendentis, atque ad ipſius Dei dexteram ſita aeris totius ſeminibus erat referta: hanc Iunonis vbera memorabant. Ex his igitur vrnis Deus alternatim, quantum diſpoſitis ſat erat, hauriebat: nam quoties orbi complacito vitalis ſpiritus ſalubres miniſtrabat auras, ex illa argenti clementia aeris hauſti permiſcens ſemina temperabat. Cum vero peſtem diram commeritis mortalibus minabatur, aeris ſimiliter anhelos ignes, aut torpẽtis frigoris venena miſcebat, & in affligendum meare cogebat orbem. Ex his Martiani verbis manifeſte patet, temporum anni diuerſitatem ex Sole, vt alias diximus, proficiſci: aerem vero ſubinde eiuſdem virtute varias induere qualitates, ex quibus alias alij apud nos effectus, quandoque ſalutares, ſæpe pernicioſi exſiſtant oportet. Quare optimo iure poetæ, Cyclopas ab Apolline interfectos tradunt, qui pro nebulis, aliiſque aeris male affecti qualitatibus capiuntur; eumdemque AEſculapij patrem volunt, ex quo Hygea, quæ ſanitatem ſonat, eſt orta: nam, vt Pauſanias refert, ſe a quodam Phœnice didiciſſe, AEſculapius aerem nobis repræſentat, qui a Sole ita noxis purgatur, vt nobis ſit ſalutaris; quemadmodum & medici facere creduntur, qui ſua arte vel ægrotis corporibus ſanitatem afferunt, vel in ſanis conſeruant. Itaque veteres AEſculapium vt medicinæ Deum coluerunt, qui Epidauri Græciæ ciuitatis tutelaris Deus credebatur, quæ ob eius inſigne templum apud omnes erat celebris, quemadmodum Solinus ſcribit: nam qui afflictæ ſuæ valetudini medicinam quærebat, ad illud fanum proficiſcebatur, noctuque ibi cubans, in ſomnis, quid ſibi facto eſſet opus, diſcebat. Pauſanias huius Dei ſimulacrum, quod Epidauri erat, in Corinthiacis hoc modo deſcribit; Sedet in ſolio, ſcipionem tenens; altera manu draconis caput premit, cane ad pedes decumbente. Imaginis huius Feſtus Pompeius hanc affert rationem; in AEſculapij tutela eſt draco, quod vigilantiſſimum ſit animal;

Vertex Vulcani.

Riſus Iouis.

Exitium Saturni.

Vbera Iunonis.

Apollo Cyclopas interficit.

Apollo Æſculapij pater.

Æſculapius.

quæ res ad tuendā valetudinem ægroti maxima est. Canes adhibebantur eius templo, quod is vberibus canis sit nutritus. Bacillum habet nodosum, quod difficultatem significat artis. Laurea coronatur, quod a Pausania omissum, Festus addit, quia ea arbor plurimorum sit remediorum. Sed hic Deus promissa fere barba fuit effictus, vt superius a nobis, cum de Dionysij Tyranni sacrilegio diceremus, est expositum: sed interdum & imberbis ostenditur, qualem Petrus Appianus libro antiquariorum eum describit; nam Auximi; quod est

Agri

Agri Piceni oppidum, AEſculapij ſignum marmoreũ eſt hac forma exſculptũ; indutus eſſe videtur ſubucula græcanica, & amiculo ſuccinctus; ſiniſtra quidem in amiculi lacinia fructus neſcio quos tenere videtur; dextera vero duos gallos continet; gallum enim ei ob vigilantiam, qua medicus debet eſſe prædi-tus, antiqui & conſecrarunt, & ſacrificare ſolebant. Quare Socrates, vt apud Platonem exſtat, iam moriturus, teſtamento gallum AEſculapio legat, ita ſapientiſſimus vir innuens, ſe lucis vſuram, cuius eſt gallus nuncius, hoc eſt vitam diuinæ bonitati, omnium morborum curatrici, quam AEſculapius deſignat, quæque diuinæ prouidentiæ; ab Apolline adumbratæ, eſt proles, reſtituere, a qua & mutuato acceperat. AEſculapiũ Phliaſij quoque (hi Peloponeſum incolunt) imberbem habuerunt; huiuſmodi etiam, vt Pauſanias refert, erat apud Sicyonios: nam in eorum Aſclepiei veſtibulo fuiſſe ait imberbem AEſculapium, ex auro, eboreque confectum, ſceptrum dextera, ſiniſtra vero manu domeſticæ pinus pomum tenentem. Dicebant ipſum in draconis ſpeciem ad ſe ex Epidauro mulorum bigis vectum; idque factum fuiſſe a Nicanora, fœmina Sicyonia: adeo non Romanis tantum ſerpens Epidaurius eſt impertitus; qui (ſi Valerio Maximo, id libro primo referẽti credimus) triennio continuo vexati peſtilentia, cum finem tanti, ac tam diuturni mali nullum imponi viderent, cura ſacerdotum inſpectis Sibyllinis libris, animaduerterunt, non aliter priſtinam recuperari ſalubritatem poſſe, quam ſi ab Epidauro AEſculapius eſſet accerſitus. Itaque, eo legatis miſſis, vnicam fatalis remedij opem ab eo ſe impetraturos crediderunt. Nec ſpe ſunt falſi: nam vbi legati in templum eius venerunt, is anguis, quem Epidaurij in modum AEſculapij venerabantur, per vrbis celeberrimas partes mitibus oculis, & leni tractu labi cœpit, triduoque maxima cum omnium admiratione cõſpectus, tandem ad triremem Romanam perrexit; pauentibuſque inuſitato ſpectaculo nautis, eo conſcendit, vbi Q. Ogulini legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem per ſummam quietem conuolutus eſt, ac ſe Romam perduci ſiuit, atque in Inſulam Tyberis, vbi erat ei templum dicatum, tranſnauit; & aduẽtu ſuo tempeſtatem, cui remedium quæſitus erat, diſpu-

Gallus AEſculapio ſacer.

Serpens AEſculapio ſacer.

AEſculapius vt Romam aduectus.

lit. Quare non iniuria ſerpẽs in AEſculapij ſimulacro viſebatur, qui nonnumquã ſcipionem, quem gerebat ſuis voluminibus complectebatur. Huius rei plurimæ eſſe poſſunt cauſſæ, quæ ex Philoſtrato, Hygino, Euſebio, Plinio, Macrobio, aliiſque nonnullis colligi poſſunt; ex quibus vnam delegi, non quod ea ſit viſa omnium veriſſima, cum ſit plane fabuloſa, ſed quod eam lepidiſſimam eſſe exiſtimauerim. Ob inſignia quædam opera, quæ in morbis vel deſperatiſſimis curandis, ediderat, tam celebre apud omnes erat AEſculapij nomen, vt vulgo vel mortuos ab inferis reuocare poſſe crederetur. Quare Minos Cretæ Rex eum ad ſe accerſitum iubet Glauco filio iam mortuo vitam reſtituere: ad quod cum nec precibus nec promiſſis tentandum poſſet adduci; erat enim opus longe maius, quam vt homini præſtare liceret; Minos ad minas atque vim conuerſus, eum in carcerem coniecit, non emiſſurus, quoad reducem filium ex inferis ſtitiſſet. Hic ergo loco ſecreto incluſus, bacillum tenens manu, cum quid ageret, cogitaret, dicitur anguis ad bacillum eius arrepſiſſe: quem AEſculapius mente commotus interfecit, bacillo fugientem ſæpius feriens. Poſtea fertur alter anguis eodem veniſſe, ore ferens herbam, & in caput eius impoſuiſſe: quo facto, loco fugiſſe. Itaque AEſculapius vſus herba eadem, Glaucum ab inferis excitauit. Ideoque anguis ſemper AEſculapij ſcipioni implicatus in omnibus fere eius ſimulacris, quæ exſtant, videtur. Et ob hac rationem, vel ob plurimas alias, quæ afferri poſſunt, angues ſemper in AEſculapij tutela eſſe ſunt crediti. nam Epidauri, vbi propriæ eius erãt quaſi ſedes, ſerpẽtes religioſe colebantur, præcipue domeſtici qui hominibus ſunt minime noxij: ſed & Corinthi in eius fano angues alebantur, ad quos nemo auderet accedere, verum, cibo ad templi fores relicto, recedebãt. In agro etiam Corinthio alicubi inter multas AEſculapij imagines, quæ in proprio templo erant ei poſitæ, erat etiam quæ eum ſuper anguem ſedentem referebat, quem Arati matrem adumbrare dicebant, quacum AEſculapius concumbẽs, eum genuerat. Hoc Pauſanias ſcriptum reliquit; qui & in Bœoticis narrat, in quadam ſpelunca Bœotiæ, vbi ſunt Ercynæ fluuij fontes, quædam fuiſſe ſimulacra ſtantia, quorum ſceptris angues

Fabula de Æſculapio.

Angues in Æſculapij tutela.

circum

circumuoluti erant: ea alij dicebãt esse AEsculapij & Hygeæ, alij vero Trophonij,& Ercynæ;lucus enim, qui circa est,ab eo nomen sumpsit, & fluuius ab Ercyna Proserpinæ socia est nominatus; cum non magis AEsculapio, quam Trophonio angues consecratos antiqui arbitrarentur, eos fortasse putantes tamquam oraculi nuncios,quod ex cauerna edebatur, quam Antrum Trophonij dixerunt; ibi enim Trophonius diu delituit,futura prædicens,atque fame mortuus, ibidem est sepultus. Sed post mortem maiori quam viuus est honore affectus; præcipue vero, quia mortuus adhuc non cessauit oracula profundere,vel quod eius genius ibi permaneret,vel quod in eius locum dæmon aliquis successisset. Quod ad oraculum pertinet,obseruabatur ritus huiusmodi. Vbi statuisset quis in Trophonij antrũ descendere,primũ,dierum certo numero erãt ei Trophonij manes placãdi; post quibusdam piaculis expiatus, in Ercyna, ad amnis fontes ducebatur: sunt vero duo inter se proximi.bibenda illic erat Lethes,quæ dicitur aqua, quo cunctorum ei,quæ memoria complectebatur, obliuio cõtingeret: Mnemosynes deinde,id est, Memoriæ aquas potabat,quo minus ea,quę intra ea penetralia vidisset,e memoria effluerẽt:his perfectis ad oraculum progrediebatur, tunicam indutus lineam,ac teniis incinctus, foliis popularibus in pedes inductis: is,humi procumbens,melle subactas offas tenens, pedes prius in cauernulam illam immittebat; mox genua properabat ad pedes adiungere: statim reliquum corpus ad genua contractum,eodem prope modo,quo si maximi,&concitatissimi amnis aquarum vortice correptũ fuisset,intro abripiebatur. Qui intra penetrale descendissent, futura non vno, & eodem cognoscebant modo, ex visis alius, ex auditis alius id consequebatur. Per easdem fauces patebat omnibus reditus, in pedes vero retrogrediebantur. Consultorem a Trophonio reuersum sacrificuli in solio collocabãt,Mnemosynes vocato; ab eo percontabantur quæcunque vel visa,vel audita reportasset,qui ea in scripta referebant. Facile crediderim eos, qui illuc descendissent,in maximas angustias fuisse redactos; pauci enim inde reuersi postea sunt visi risisse. Multa alia præterea de hoc antro ibidem Pausanias refert,vt qui illud inuiserit; quæ ego, breui-

Trophonij antrum.

Trophonij oraculum.

tati consulens, omitto; & hoc quidquid attigi, feci, vt ostenderem quis Trophonius esset, eique non minus quam AEsculapio serpentes consecratos fuisse. Cicero de Natura Deorum, multos esse Mercurios asserit, quorũ vnum dicit subterraneũ, eumdẽque & Trophonium esse. Angues apud veteres sanitatis signa erant, nam, sicut angues, vetustis positis exuuiis, innouantur, ita & homines, sanitate recuperata, restaurari quodammodo videntur. Ideoque Salus effingebatur ab antiquis mulieris forma, in solio sedentis, pateram tenẽtis, penes quam ara erat, aræ anguis inuolutus, caput attollens. Porro & Antiochus, qui cognominatus est Soter, cum aduersus Galathas pugnaret, nec satis pro voto res succederet, essetque in discrimine, vel vidit, vel vidisse simulauit per quietem, vt militum animos spe erigeret, Alexandrum Magnum, qui moneret, vt Sanitatis signum proponeret, idque pro tessera tribunis daret, eorumque vestibus insueret; ea re fore, vt victoria potiretur. Vnde & huius rei signum in veteribus Antiochi nomismatibus adhuc cernitur. Est autem triãgulus triplex, inuicem insertus, lineis quinque constans, in quibus græce ΥΓΙΕΙΑ, latine Salus inscribitur. Id erat AEsculapij filiæ nomen, vt supra dixi, cui vna cum patre diuini ab antiquis honores deferebantur; statuęque ambobus coniunctæ ponebantur, vt Pausanias in Corinthiacis refert, de AEsculapij simulacro, quadam in parte Corinthij agri exsistente, cuius sola se facies, manus, & imi pedes ostendebãt, partes cæteræ lanea tunica, & pallio velabantur. Eodem fere habitu erat prope Hygeæ signũ, neque enim illud facile conspiceres; velatum enim vndecumque erat partim comis, quas Deæ mulieres detotonderãt, partim vero Babylonicę vestis laciniis. Sed iam ad Solem reuertamur, cuius radij cum eam vim habeant, vt aerem purum reddant, efficiunt quoque, vt vberes terra fructus proferat, quo fortasse Troadis quidam incolæ alludentes, Apollini Sminthio statuam posuerunt, qui sic a muribus quos pede premit, est cognominatus, mures enim apud eos Sminthes dicebantur. Caussa varie proditur: Crinis fuit

Sanitatis symbolum.

Salutis imago.

Salutis signum.

Hygea.

Apollo Sminthius.

Apollinis

Apollinis ſacerdos; is, cum dei ſacra neglexiſſet, a terreſtribus muribus agrorum fructu eſt priuatus: quo damno ille commonitus, cum ad bonam frugem rediiſſet, Apollo mures ſagittis confecit; nam mures, aliaque huiuſmodi animalcula, ex terra putrefacta, aereque male affecto exſiſtunt: hinc fit, vt ſegetes a muribus corroſæ, fructum edere nequeant; niſi Sol ſuis radiis, noxiis humoribus diſpulſis, has peſtes ſuſtulerit, terræque vim ad fructus proferendos tribuerit. Sunt qui putent de Apolline Sminthio illud Plinij intelligi: Fecit Praxiteles Apollinem puberem, ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon, hoc eſt lacerticidam vocant. Alia quoque affertur ratio, cur Apollo Sminthius vocaretur, muriſque ſpecies cum eo effingeretur; quæ eſt huiuſmodi; Teucris e Creta profectis, datum erat oraculum, ibi eos ſedem poſituros, vbi terrigenæ eos adorirentur: id circa Amaximum, quod eſt Troadis oppidum, dicunt contigiſſe, maximamque agreſtium multitudinem murium noctu exortam, quicquid armorum, & vtenſilium ex corio inueniſſet, corroſiſſe, & Teucros ibi manſiſſe, vbi & templum Apollini Sminthio poſuerũt; mureſque, quos ſminthas dicebant, maximo cultu ſunt poſtea proſecuti: ſed & mures cicuros alebant, eiſque victus publice præbebatur, atque infra altare, vbi degebant, latebras habebant. Apollinis autem ſimulacrum ita apud eos erat effictum, vt murem pedibus premeret. Hinc manifeſte cernamus licet, ſtatuas Diis poſitas, vt ſuperius attigi, ſæpe ea præ ſe ferre, quæ homines ab iis impetraſſent, itemque ita effectas, vt illa in memoriam reuocarent, quæ ſub eorum auſpiciis proſpere, fœliciterque aliqui geſſiſſent; quod abunde ex Pauſania diſcimus, cum infinita ſimulacra Apollini Delphico conſecrata recenſet; ex quibus duo potiſſimum ad id declarandum mihi ſelegi: alterum eſt Caper æneus, Apollini a Cleonæis dicatus; cum enim ſæuiſſime in eos peſtis graſſaretur, reſponſum a Delphico oraculo reportarunt, vt caprum ſtatim orto ſole, ſacrificarẽt, quo facto, peſte ſunt liberati: quare Delphos caprũ æneum miſerunt. Alterum eſt ſimulacrũ Aſini ænei, quod Ambraciotæ, quemadmodum Pauſanias in Phocicis refert, Apollini Delphico conſecrarunt, victis nocturna pugna Moloſſis: nam, cum in illos

Mures ſacri habiti.

Caper æneus Apollini dicatus.

Aſinus Apollini dicatus.

in illos noctu insidias disposuissent Molossi, asinus, qui forte ex agro in oppidum agebatur, asellam insectans, cum multa lasciuia vehementem ruditum sustulit: ipse etiam agaso per tenebras incondita voce inclamabat. Iniecit ea res tantam Molossis trepidationem, vt statim insidiarum locum deseruerint. Eos Ambraciotæ, detecta fraude, noctu inuadentes, prælio superarunt. Alexander Neapolitanus libro 11. genialium dierum refert, statuam Neapoli Apollini dicatam, quæ præter alia huius Dei propria insignia columbam in humero habebat infixam, quam Parthenope inspicere, ac venerari videbatur; hæc enim columbæ augurium sequuta, e Græcia profecta, in agro Neapolitano consedit: quippe cum nullam Coloniam sine consilio Deorum Græci transmitterent. Boetæ Phœbo, qui est & Apollo, quadrigam, qua veheretur, attribuerunt, equorum nomina ab Ouidio secundo Metamorphoseωn recensentur, ita dicente;

Columba in Apollinis humero.

Equi Phœbi.

Interea volucres Pyrois, Eous, & AEthon,
Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras
Flammiferis implent.

Martialis tamen duos tantum commemorat, his versibus;

Quid cupidum Titana tenes? iam Xanthus, & AEthon
Fræna volunt.

Horum equorum nomina nobis Solis vim ob oculos ponunt, cum eius currum trahere dicuntur; qui quidem aureus totus ab Ouidio ibidem describitur, nisi quod rotarum radij erant argentei; per currus iuga Chrysolithi erãt infixi, ex ordineque erant gemmæ dispositæ; quæ, cum solis lumine ferirentur, mirabilem ex se fulgorem emittebant. Quod Ouidius currui Phœbi adscripsit, id Martianus Capella lib. primo Philologiæ, multoque plura ipsi Phœbo attribuit, ita enim de eo dicit, Erat illi in circulum ducta fulgens corona, quæ duodecim flammis ignitorum lapidum fulgorabat: quippe tres fuerunt a fronte gemmæ, Lychnis, Asterites, & Ceraunos: aliæ sex ex vtroque latere rutilabãt, quarum Smaragdus vna, Scythis altera, Iaspis tertia vocabatur: inter quarum virorem fœta mari per lumina coruscabat, fronti quædam interioris suauitas resplendebat, Hyacinthos, Dendrites, etiam Heliotropios vtrimque compa-

Phœbi currus.

Phœbi corona.

cti: qui lapides coloribus ſuis terras ratis temporum vicibus herbidabant: quos ei ad obſequium numinis recurrentis Ver dicebatur, & Autumnus munere contuliſſe. Poſterior autem pars coronæ Hydatide, Adamante, & Cryſtallo lapibus alligabatur: hos enim hiems vndoſa genuerat. Ipſius vero diui auro tinctam cæſariem, comaſque crederes bracteatas. Facie autem, mox vt ingreſſus eſt, pueri renidentis, in inceſſu medio iuuenis anheli, in fine ſenis apparebat occidui. Corpus autem eius flammeum totum, pennata veſtigia, pallium coccineum,

ſed auro plurimo rutilatum. Siniſtra autem manu clypeum coruſcantem, dextera ardentem facem præferebat. Calcei vero ſimiles ex Pyropo. Non arbitror vlla hic opus eſſe explicatione; imago enim eſt clarior per ſe, quam vt noſtrã deſideret declarationem. Quare ad aliam accedamus, quam Euſebius ſcribit, Elephantopoli, quæ eſt vrbs AEgypti fuiſſe. Hæc humana forma erat effićta, caput arietis cum cornibus habebat, cærulei erat coloris; qui cum maris ſit proprius, quod humidũ eſt, innuit, quemadmodum Euſebio videtur, Lunam Soli coniunćtam in Arietis ſigno, maximam in regione inferiori humiditatem efficere. Verum huiuſmodi ad Aſtrologos reiicio; nam ad rem, quam mihi traćtandam propoſui, Aſtrologicæ imagines facere non videntur.

Sed iam Solis imaginibus finẽ impoſuero, ſi prius eius aliam effigiẽ huc adſcripſero, quam Claudianus libro II. in Proſerpinæ veſte adumbrat: eius carmina ita habent;

Hic Hyperionio Solem de ſemine naſci
Fecerat, & pariter Lunam, ſed diſpare forma:
Aurora, noćtiſque duces, cunabula Thetis
Præbet, & infantes gremio ſolatur anhelos,
Cæruleuſque ſinus roſeis radiatur alumnis.
Inualidum dextro portat Titana lacerto.
Nondum luce grauem, nec pubeſcentibus alte
Criſtatum radiis, primo clementior æuo
Fingitur, & tenerum vagitu deſpuit ignem.
Læua parte ſoror vitrei libamina potat
Vberis, & paruo ſignantur tempora cornu.

Quod Thetis Solem dextera geſtet, Lunam autem ſiniſtra, Seuerianus, quemadmodum Ianus Parrhaſius in commentariis in Claudianum refert, intelligi vult, Deum, vniuerſi opificem Solem prius condidiſſe, poſtea Lunam, quam in extremo Occidente collocauit, in aduerſa vero cæli regione Solem. At ſecundum Hyginum cæli dextera pars oriens, occidens ſiniſtra nuncupatur. Sed tamen Hethruſci aruſpices (vt idem Hyginus refert) orbem terrarum duas in partes ſecundum Solis curſum diuiſerunt; dexteram appellauerunt, quæ ſeptentrioni ſubiaceat, ſiniſtram quæ ad meridiem. Non abſurde dici quoque

que

que poſſet,Solem dexteram eſſe,& Lunam ſiniſtram,quod ille lõge maiores vires quam hęc habeat.Atque de Sole hactenus, nunc ad Auroram,quæ eſt Solis veluti anteambulo, veniamus.

Aurora licet Solem præcedat,eiuſque nuncia habeatur; tamen non iniuria Soli eſt a nobis poſtpoſita, quandoquidem illa ab hoc ortum trahat; Aurora enim a Solis radiis efficitur, cum primum ij noſtrum hunc orbem mane illuſtrant,vnde fit vt ab igne Solis aureo aer aureſcat. Ex quo, occaſione ſumpta, Poetæ alij alias de ea fabulas confinxerunt, variis eam modis deſcribentes,qui quidem ad rem noſtram facere non videtur; quare eos tantum attingam, qui ad eius imagines referri poſſint.Sed tamen nunquam me legiſſe memini, Auroræ, quamuis in Deorum album ab antiquis eſſet relata, vllam apud eos ſtatuam poſitam;niſi forte quod apud Pauſaniam exſtat,Athenis ex argilla fuiſſe Auroræ ſimulacrum, Cephalum rapientis. Sed quomodo id eſſet effectum,mirum ſilentium. Quare eius ſpeciem adumbrare ſtudebo ex iis,quæ de ea Poetæ dixerunt. Homerus eam coma flaua ac aurata,χρυσόθρονον,id eſt, in aureo ſedentem ſolio, veſteque aurata indutam facit. Virgilius in opuſculis eandem roſeis manibus dicit ſidera diſpellere. Ouidius fingit illam,cum Phœbus eſt ex oriente proditurus, cæli fulgentes portas patefacere, quæ recentibus roſis ſint refertiſſimę.Nonnulli facem ei tradunt,curruque vehi volunt,qui Pegaſo alato equo trahatur,quem dicunt, eam a Ioue impetraſſe,poſt excuſſum ex eo Bellorophontem.Hoc eo fortaſſe refertur, quod tempus illud matutinum ſit ad carmina pangenda commodiſſimum: nam Pegaſus equus pede humum feriens, fontem hippocrenen dictum effecit,qui poſtea a Muſis eſt ita frequentatus.Homerus tamen illi in XXIII.Odyſſ.equos adſcribit, Lampum,& Phaethonta.Aliqui fingunt Auroram primo mane fulgentem e cælo exſiſtere, aerem puniceis roſis, & variorum generum floribus conſpergere. Alij aliter eius ſpeciem deſcribunt,vt eum colorem exprimant,quem Solis radij ſummo mane efficiunt, qui quidem medius eſt inter flauum atque rubrum.

Equus Aurore.

DE DIANA.

DIANAM veteres venationis Deam dixerunt, in eiuſque tutela ſiluas ac lucos poſuerunt, quod ea ab hominum conſuetudine abhorrens, ibi vitam in venatione tranſegerit, quo melius virginitatem ſeruaret. Quare ei Nymphæ habitum induerunt, in cæteris huiuſmodi eam effinxerunt, qualem Claudianus nobis lib. II. de Raptu Proſerpinæ deſcribit, his carminibus;

At Triuiæ lenis ſpecies, & multus in ore
Frater erat, Phœbique genas, & lumina Phœbi
Eſſe putes; ſoluſque dabat diſcrimina ſexus.
Brachia nuda nitent; leuibus proiecerat auris
Indociles errare comas, arcuque remiſſo,
Ocia neruus agit: pendent poſt terga ſagittæ:
Criſpatur gemino veſtis Cortynia cinctu,
Poplite fuſa tenus.

Dianæ comites. Huic comites dabāt virgines, quę a Claudiano lib. III. Paneg. Stil. ita repræſentantur,

-veniunt humeros, & brachia nudæ
Armatæque manus iaculis, & terga ſagittis,
Incomptæ, pulcræque tamen, ſudoribus ora
Puluerulenta rubent: ſexum nec cruda fatetur
Virginitas: ſine lege comæ: duo cingula veſtem
Crure tenus pendere vetant.

Idem Claudianus Dianæ arcum vult eſſe corneum: aliter atque Ouidius, qui aureum facit, ita de Syringe dicens;

-ritu quoque cincta Dianæ
Falleret, & credi poſſet Latonia, ſi non
Corneus huic arcus, ſi non foret aureus illi.

Ita de Diana veteres fabulabantur: & ſicut ſub Apollinis nomine Solem, ita ſub Diana Lunam coluerunt; quam quidem Dianam vocauerunt, quaſi Deuianam; Luna enim ab Ecliptica ſic dicta interdum deuiat, quemadmodum venatores, per deuia, ac ſiluas deuiare ſolent, captantes feras; quarum Dianæ ceruus gratiſſimus fuit; cuius rei illud fuit argumento, quod, cũ Agamemnon ipſius ceruum occidiſſet, ignarus, irata Dea ingentibus malis Græcorum exercitum Aulide afflixit, neque eos va-

riis calamitatum generibus insectari destitit, quoad Agamemnonis sanguine placaretur, Iphigenia eius filia ad ipsius arā adducta; quæ, cum in eo esset, vt immolaretur, numinis miseratione sublata est, cerua supposita, cuius sanguine Deæ ira est mitigata; eaque ad Tauricam regionem translata, sacerdos est effecta Dianæ; vbi ex more aduenas incolæ immolabant, præsertim Græcos, illuc delatos; hoc modo: postquā preces peregerint, hominis caput claua feriunt; truncum corpus proturbant e rupe: est enim in prærupta rupe templum positum; caput palo affixum ibi reseruant. Dum tam impia sacra Iphigenia ibi procuraret, ecce eius frater Orestes, paricidium Colchis expiaturus, illuc appulit; quem vt soror agnouit, noluit more cæterorum hospitum immolare: sed quia incolæ id passuri videbātur iniquiore animo, vna cum eo fugā arripuit, secum Deæ simulacrum, fasce lignorum absconditum asportantes, vnde & Diana Fascellina est dicta, idque Ariciā, quod oppidum non longe Roma distat, detulerunt, vbi diu mos hospitum immolandorum seruatus est. Sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret (quamquam serui tantum ad aram mactarentur) ad Laconas est Diana translata, vbi sacrificij consuetudo adolescentulorum verberibus seruabatur: ritus erat huiusmodi: Sorte adolescentes aliquot ducebant; hos aræ Deæ impositos ita cædebant, vt vberrime toto e corpore sanguis manaret: quod tantum abest, vt illi ægre ferrent, vel dolorē aliqua vultus immutatione præ se ferrent, vt alacri animo inter se contenderent, quis virilius verbera illa perferret. Sacris preerat fœmina, ea tātisperdum cædebātur pueri, signū Deæ præferebat. Verum, si, quibus cædendi negotium datum esset, cum quopiam eorum, qui cædebantur ephœborum, vel ob speciem, vel ob natalium claritatem agerent parcius, tunc signū, alioquin propter breuitatem leuissimum, aiūt eousque graue factum, vt sacerdos illud sustinere nequiret: quod vbi animaduertisset, in cædentes scilicet caussam conferebat, seque eorum culpa querebatur onere opprimi. Sed quamuis huiusmodi ita inhumani sacrificij genus, Deam virginem, benignamque admodum dedecere videatur, tamen eam delectatam fuisse aiunt suam aram sanguine humano videre con-

ſperſam: quod etiam Patris factitatum eſſe legimus apud Pauſaniam in Achaicis, vbi quotannis virgo & puer qui forma eſſent præſtantiſſima, Deæ mactabantur, quo eius iram placaret, ideo conceptam, quod in ipſius æde ſæpius adoleſcens cum ſacerdote concubuiſſet: atque illi quidem breui morbo conſumpti, impietatis pœnas Dianæ dedere: conſequuta vero eſt ex læſi numinis ira ſumma terræ ſterilitas, & miſeranda hominum lues; quibus impio hoc ſacrificio eſt obuiam itum. Sed facile crediderim, inhumanum hunc Deorum placandorum morem populis quibuſdam acceptum eſſe referendum, vt qui natura ſæui, innatam crudelitatem explere ſtuderent, humanis hoſtiis alij atque alij Deo immolandis. Atqui non obſcuris argumentis Diana ſe hominum ſanguine haud delectari ſignificauit, cum Iphigeniæ loco, ſibi iam ſacrificandæ, ceruam ſuppoſuit. Quare hinc conſuetudo apud veteres manauit, ceruæ Dianæ immolandæ: quod olim a Romanis ſtatis temporibus ſeruabatur: atque ideo ceruorum cornua in omnibus Dianæ templis ſuſpenſa videbantur, niſi quod Romæ in monte Auentino, vbi & Dianæ fanum erat, bouis cornua, non cerui pendebant. Cuius rei eam cauſſam Plutarchus in quæſtionibus Romanis affert; quod, cum in Sabinis Antroni Coratio bos inſigni ſpecie ac magnitudine nata fuiſſet, a vate deinde quodam monitus fuit, ſiquis eam bouem in Auentino immolaſſet, factum iri, vt eius qui rem diuinam feciſſet, ciuitas totius Italiæ imperio potiretur: homo, re credita, vt bouem immolaret, ſtatim Romã venit: ſeruus interim Seruio regi clam rem omnem indicauit: ille e veſtigio Cornelio ſacerdoti imperauit, vt Antroni, antequam rem diuinam faceret, in Tyberi ſe ablueret, rite præciperet (ſic enim eos qui litare vellent, facere conſueſſe) Antro cupide profectus, lauit: Seruius interim occupauit, ac Dianæ bouem immolauit, & cornua templo affixit. Quare vrbi Romæ, cum is qui ſacrificaſſet, Romanus eſſet, imperium eſt partum; indeque mos ortus, bouis cornua in veſtibulo huius templi affigendi: quod eo fortaſſe referri etiam poteſt, quod hoc animal magnam cum Luna cognationem habet, vt inferius dicemus; Lunam autem eamdem eſſe atque Dianam, conſtat. Sed modo ad ceruos reuertamur, qui Dianæ ſacri ſunt habiti.

biti, nam veteres interdum eius ſimulacra ceruinis pellibus veſtiebant, vt apud Pauſaniam eſt legere, qui refert, in Arcadia quoddam Dianæ exſtare ſimulacrum, ceruina pelle indutum, ex cuius humeris pharetra ſagittarum plena pendebat; altera manu facem ardentem, altera vero angues duos cõtinebat, prope canis venaticus aſtabat. In quadam etiam Achaiæ parte, vt idem refert Pauſanias, Dianæ ſimulacrum erat, ex auro ac ebore confectum; id venatricis ſpeciem referebat: pridie antequam anniuerſarium ſacrum facerent, pompam Deæ ma- *Dianæ ſimulacrum.*

gnificen

gnificentissimo apparatu transmittebant: in ea virgo, quæ sacerdotio fungebatur, postrema omnium ceruorum biiugo curru vehebatur. Poetæ quoque Dianæ currum a candidissimis ceruis tractum attribuunt; quemadmodum Claudianus in III. Stilic. Paneg. ita de ea canit;

Diana currus.

Dixit, & extemplo frondosa fertur ab Alpe
Trans pelagus: cerui currus subiere iugales.

Eam dicunt, curru vectam, a velocissimis animalibus tracto, ideo, quod Luna citissimo motu suum cursum absoluat, cum omnium erronum minimum orbem sit sortita. Aliis quoque Diis currus sunt dati, vt cælis, quibus ij præsidere dicuntur, in orbem torqueri significarentur: Deorum vero cuique sua propria sunt animalia dicata, a quibus trahantur. Interdum legitur eius currus ab equis tractus; quorum vnum nigrum, alterum album Buccatius lib. IV. Genealog. vult, nam ea non solum nocte, sed etiam die videtur. Porro & boum bigis vehi fertur, propter Lunæ scilicet cornua. Festus de hac re ita, Mulus, inquit, vehiculo Lunæ adhibebatur, quod tam ea sterilis sit, quam mulus: vel quod, vt mulus non suo genere, sed equis creetur, sic ea Solis, non suo fulgore luceat. Pausanias cum admirãda quæ in Iouis Olympij templo apud Eleos visebantur, recenset, dicit, ibi esse Dianam, quæ equum, vt sibi videbatur, ad cursum incitaret, etsi, inquit, iumentis ferunt, non equis Deam vehi, futili quadam de mulo fabula vulgata: neque quidquam aliud de ea re dicit. Prudentius libro contra Symmachum antiquos scribit sterilem vaccam Lunæ immolauisse, bigaque sterilium vaccarum eam vehi. Sunt qui & iuuencos Lunæ currum trahere dixerunt: inter quos est Claudianus, qui lib. III. de Rapt. Proserp. Cererem fingit tædas de igne AEtnæo ad amissam filiam quærendam accendisse, sic dicens;

Equi Lunæ.

Mulus Lunæ vehiculum trahit.

Iuuenci Lunæ currum trahunt.

Tum ne deficerent tantis erroribus ignes
Semper inocciduos, insopitosque manere
Iussit, & arcano perfudit robora succo,
Quo Phaethon irrorat equos, quo Luna iuuencos.

Ausonius etiam Paullino scribens, in hanc sentẽtiam sic dicit;

Iam succedentes quatiebat Luna iuuencas.

Huius rei eadem potest ratio afferri, quæ superius, cum diceremus,

remus, cur mulorum bigis vectaretur; nempe quia hæc animalia sterilitatem significant: nam, vt Xenophon scribit, & quotidie fieri nos videmus, tauris virilia abscindūtur, vt magis cicures, & ad terræ cultū aptiores reddātur, cum tamen prolis procreationi non sint amplius idonei: vel hoc animal Lunæ est sacrum propter cornuum similitudinem; nam in eius simulacro, quod Nymphā referebāt, duo breuia cornua effingebātur. Et apud AEgyptios Lunæ bos dicabatur, cui vt Plinius lib. 1 ix. scribit, insigne in dextero latere candicans macula, cornibus Lunæ, crescere incipientis. Eidem etiam semestrem bouem sacrificabant, cum filiis recens natis nomina imponerent, septimo scilicet ab ortu die, vel decimo, secundum aliorum sententiam. Hoc honore veteres Lunam afficiebant, forte, vt gratias agerent, quod eius opera fœtus mature prodiisset in lucē; nam Luna cum sit humida, partum sæpe celeriorem, facilioremque reddit. Quare cum mulieres parturirent, eius opem implorabant, eam Lucinam nuncupantes, quo cito, absque vllo discrimine ea fœtum in lucem extraheret. Sed quod mulieres in pariendo Dianam Lucinam inuocēt, huiusmodi exstat fabula; ea statim atque ex Latonæ vtero emersisset, ad matrem conuersa, ei ad alterum fœtum educēdum, opem tulit: quare olim Lucinam orabāt, vt periclitātibus mulieribus præsens adesset, quo manibus suis inclusum fœtū excluderet, quā opem ipsa matri parturienti præstitisset. Neque Diana solum, sed etiam Iuno, vt inferius videbimus, Lucina est cognominata. Alij existimabāt neutram ita nominandam, sed aliam quandam mulierem, quę vsq; ab Hyperboreis montibus Delū, suppetias Latonæ parturiēti latura aduenit: indeq; ad alias gentes eius nomē & cultus manauit, vt vbiq; ei tēpla, aræ statuæq; consecrarentur, vt quæ omniū Deorū ortū præcessisse putaretur, cū eius ope opus habuissent, vt in lucē ederētur. In quā sentētiam Lycius quidam poeta, quemadmodū Pausanias refert, in hymno, quē scripsit in Dianā, eā dicit, Saturno antiquiorē; quibusdāq; nominibus eam insignit, quibus existimari possit, eā de Parcarum numero fuisse; hæ enim lōge maximā sibi partē vēdicāt in partubus, vt suo loco dicemus. Sed, anxia nimis huius Deæ Lucinæ, cuicuimodi ea fuerit, aut vnde emerserit peruestigatione aliis relicta,

Luna præest partui.

ad eius ſimulacra exprimenda accedamus; quæ apud Athenienſes non niſi tecta videbantur, vt narrat Pauſanias. Eius ſtatua apud eoſdem, erat rude lignum, aut aliquid huiuſmodi, niſi quod aliquam mulieris ſpeciem informatam habebat, id ſemper erat tectum, nec vllius vmquam aſpectibus patuit. In quadam Achaiæ parte templum valde vetuſtum huius Deæ exſtabat, vbi ligneum ſimulacrum oſtēdebatur, ſed tamen facies, manus atque pedes erant marmorei; cætera membra lineo velo obtegebantur; manuum altera in rectum porrigebatur, nihil tenens; ſed clauis non abſurde potuiſſet addi. Feſtus enim ſcriptum reliquit, clauem olim ſolere mulieribus tradi, vt eo inſtrumento quo portæ patefiunt, facilis illis partus portenderetur: ſed forte rem eamdem Lucinæ manus aperta, ac extenſa oſtendebat: altera autem manus ardentem facem præferebat; ea ratione, vel quod partus dolores igni æquentur; vel quod hæc Dea naſcituris infantibus præluceret. Huius tempora dictamno veteres vinciebant; ea enim herba parturientibus impoſita, multum prodeſt. Arcu armatam eam olim effingebant, eo modo acutos dolores ſignificantes, quos mulieres in partu ſentiunt. Quare M. Tullius Cicero in Orationibus contra Verrem Dianæ ſimulacrum deſcribens, dicit; altum erat, magnum, veſte ad talos vſque contectum, facie iuuenili, virginali aſpectu, dextera ardentem facem præferebat, ſiniſtra arcum tenebat, ſagittæque ex humeris pendebant. De face accenſa idem ſcribit Pauſanias, quoddam ſcilicet Dianæ æneum ſimulacrum in Arcadia ſex circiter pedes altum facē geſtaſſe: quod eo etiam fortaſſe referri poteſt, quod ea nocte lucens, viatoribus iter commonſtret; quare ibi Hegemone, hoc eſt, Ductrix erat cognominata; ſicut & Romæ in templo, quod in Palatio ſibi dicatum eſſet, Noctiluca dicebatur. Sed & aliis multis nominibus appellabatur, de quibus poſtea. Pauſanias, cum Cypſelli Corinthiorum tyranni arcam Corinthi in Iunonis templo poſitam deſcribit, dicit, in eo exſculptas atque inciſas eſſe multas imagines, quarum quędam erāt aureę, quędam eburneæ; inter quas Dianæ ſimulacrū videri alatum, dextera pardum oſtentans, ſiniſtra autem Leonem: cuius rei nullam ſe rationem afferre poſſe affirmat. Quare neque ego fateri dubitabo,

Lucinæ ſimulacra.

Fax in Dianæ manibus

tabo,

tabo, me nescire, quid sibi id vellet. Quilibet ergo quod sibi videatur excogitet, per me licebit.

Diana ob tres facies, quas illi poetæ attribuerũt, Triformis, Tergemina, ac Triuia est nuncupata. Neque Diana solum his nominibus est insignita, sed etiam Hecate: de qua Ouidius sic dicit; *Diana triformis.*

Ora vides Hecates; in tres vergentia partes.

Sed tamen idẽ amborũ numen erat, quãuis nominibus inter se differrent, vt diuersæ efficacitates, ac qualitates, effectusque qui ab vna, eademque Dea manare credebantur, ob oculos ponerentur. Quare est in fabulis, Hecatem a patre Ioue habere, vt elementis præesset; nam ἑκατὸν centum significant, quo numero Græci aliquando infinitam designant multitudinem: quia Hecate infinitas habere potestates crederetur: Luna enim legem quasi imponere elementis, cunctisque ex eis coagmentatis videtur, nam illa mutata, & hæc quoque mutantur. Aut Luna est Hecate dicta, quod in centum ei altaribus, viridi ex cespite factis veteres sacrificarent, centumque ei victimas immolarent, quæ vt plurimum sues erant, atque oues: verum si sacrificium esset pro Imperatore, centum Leones aut aquilę mactabantur. Atque ideo hoc sacrificium Hecatombe dicebatur. Neque tamen crediderim, semper tot hæc animalia, quæ in sacrificiis adhibebantur, fuisse vera, sed interdum assimulata; solebant enim veteres nonnumquam ex odoratis rebus, aut alia materia animal effingere immolandum, quod non nisi magna cum difficultate inueniretur. Pauperes etiam cum pecuniã in veras victimas erogare non possent, has fictas in sacrificiis (vt est auctor Suidas) supponebant; idemque legere est apud Herodotum, cum dicit; AEgyptios nulli alij Deorum suem sacrificasse, nisi Lunæ; aut Baccho, aut etiam festis illis, quæ plenilunij tempore celebrassent, magnopere cauentes vel a solo belluæ contactu aliis diebus a prædictis, quibus ex suis quoque carne absque religionis vllo metu comedebant: pauperes autem qui ob inopiam verum suem sibi comparare non potuissent, simulatũ sacrificasse. Appianus refert, Cyzicenos, quorum ciuitatem Proserpinæ a Ioue dotis nomine datam iactabant; cum nigram bouem quotannis ei Deæ immolare solerent, &

Hecate. *Hecatombe* *Victimæ simulatæ.*

obſidione a Mithridate preſſi, talem inuenire non poſſent, frumentaceam effinxiſſe; ſed, dum ſacrificium appararent, nigrã, qualem eorum ritus requirebat, ex mari per mediam hoſtium claſſem tandem in ciuitatem ingreſſam eſſe, & ſponte ad Deæ aram vbi acceſſiſſet, a populo publica lætitia eſſe mactatam, maxima ſpe concepta ex fauſto illo omine, fore vt ex obſidione liberarẽtur: quod & breui accidit; nam Mithridates, multa in ea obſidione incommoda perpeſſus, ab incepto deſiſtere eſt coactus. Dido apud Virgilium poſtremum ante mortem ſacrificiũ Auerni ſimulatis aquis ſpargit, vbi Seruius adnotat, apud veteres fuiſſe in more poſitum, in ſacrificiis ea ſimulare, quæ nullo pacto, aut vix nanciſci potuiſſent. Idẽ alibi dicit, aquam, qua Iſidis templum aſpergebatur, non ſemper ex Nilo fuiſſe hauſtã, licet vulgo inde aduecta diceretur. Neque vero ſolum ſimulatæ victimæ verarum loco iis adſcribebantur, qui veras ſacrificare nequirent; ſed manus quoque Deorum ſuppliciter exoſculari, quibus aliqua eſſent ſacrificia peragenda, ſolebant qui ad aliquid immolandum obſtricti, cum ſe id præſtare non poſſe viderent, Deos ipſorum prompto animo inſpecto, aliud ſacrificium non expetituros arbitrabãtur. Conſuetudo etiam apud veteres erat, Deorum ſimulacra oſculandi, vt ex Cicerone in orationibus contra Verrem intelligi poteſt; cum dicit; Agrigenti, quod oppidum eſt in Sicilia, æneum fuiſſe Herculis ſimulacrum, quod os, atque mentum detrita haberet, propter frequentiam ſcilicet eorum, qui eo venerationis gratia accederent. Prudentius cum cultus rationem deſcriberet, quo antiqui Solem proſequebantur, inter cætera dicit, eos equis quoque, qui Solis currum traherent, pedes fuiſſe oſculatos. Sed iam ad Hecaten reuertamur. Ea in triuiis colebatur, vbi canem ei ſacrificabant, inconditis verbis, ac vlulatibus preces concipientes, vt Cererem eius matrem (nam eamdem Dianam, ac Proſerpinam exiſtimabant) imitarentur, cum filiam amiſſam quæreret. Mos fuit locupletum, vt ſingulis menſibus Lunæ ſacrificarent, paneſque, & alia in triuiis proponerent, quæ mox ab inopibus, & egenis raperentur: hæc Hecates cœna dicebatur, quemadmodum Suidas refert; qui dicit etiam, eamdem interdum ſe horribili forma oſtendere, nempe ingentis hominis,

Deorũ manus exoſculari.

nis,qui caput ſerpentis haberet.Eadem dicta, atque efficta eſt triformis,quod triuiis ſcilicet præſit:alij dixerunt,atque fortaſſe melius,eam ideo ſecũdum Orpheum tria ora habere, quod Luna variis ſe aſpectibus oſtendat, quodque vires ſuas exſerat in cælo,vbi Luna appelletur;in terris, vbi Diana dicatur; & in penitiſſimis etiam inferorum locis, vbi Hecate, atque Proſerpina nuncupetur:ea enim ad inferos deſcẽdere creditur, cum ſe nobis condit.Quæ ab Euſebio ita explicantur: Luna Hecate,atque Triformis appellatur, ob varias, quas induit figuras; prout magis ad Solem accedit,vel ab eo recedit. Quare triplici eſt virtute prædita, quarum vna eſt, cum primum ſuum lumen huc influit, ita rebus accretionem præbens: hunc vero Lunæ aſpectum antiqui oſtendebant, Lunæ ſimulacrum candidis,atque auratis veſtibus induentes,accenſamque facem ei præbẽtes in manus.Altera vero eius vis eſt,cũ mediũ lumẽ habet: quod calatho adumbrabatur, quo eius ſacra ferebantur: nam dũ Lunæ lumẽ in dies maiora ſuſcipit incremẽta,fructus quoque quotidie magis matureſcunt; qui vbi tempeſtiui effecti fuerint,ex arboribus decerpti,in calathos recõduntur.Tertius eiuſdem ſtatus eſt, cum ad plenilunium peruenerit, qui veſtibus ſubobſcuris deſignatur. Lunæ quoque ſicut & Apollini olim ſacra erat Laurus,nam ab hoc illa lumen ſuſcipit, ab eodemque colorem quemdam igneum,quem interdum facie præ ſe fert, mutuatur. Eidem papauer quoque veteres conſecrarunt, ob multitudinem ſcilicet animorum, quos Lunæ orbem incolere ſtulta perſuaſione credebant:papauer enim ſua forma ciuitatem refert,cum eius caput ita inciſum mœnia repræſentet,quæ intra ſunt,granula multiplicia hominum multitudinem denotant. Sed non eſt mirum, promiſcuum vulgus ita delyraſſe: nam & Philoſophi ſunt inuenti qui opinarentur, Lunæ orbem non minus atque terram ab hominibus habitari:maculaſque,quæ interdum in Luna exſiſtunt,oppida,ſiluas, monteſque eſſe dicerent,qui ibi eſſent: ſed eorum commenta Plinius redarguit, aſſerens illas ex humiditate, quam ex terra ad ſe Luna attrahit, procreari. Pauſanias in Corinthiacis ſcribit,prę cæteris Diis in primis Hecaten coluiſſe AEginetas,cuius apud eos ligneum ſignum,a Myrone fabrefactum exſtaret:

Hecate triformis.

huius vnicum tantum os, reliquum vero corpus vti truncus: nam primus Alcamenes Athenienſibus triplex fecit iunctis corporibus, Hecates ſignum, quam Epipyrgidiam illi appellabant. Trium capitum, quibus Hecate prædita erat, dexterum erat equinum, ſiniſtrum canis, medium ruſticani hominis, ſed alij volunt, aſſe apri: quod forte magis cum Lunæ natura congruit, quæ, vt dicebamus, eadem eſt atque Diana, quatenus in terras vires ſuas exſerit: aper vero optime in Dianam quadrat, hæc namque bellua ſemper in ſiluis degit: equinum caput eius velocitati reſpondet, cum breui temporis ſpatio ſumma cum velocitate ſuum curſum abſoluat: canis confirmat id quod de ea dicebamus, cum nobis ſeſe condit, vocari ſcilicet Proſerpinam: inferorum enim Deo canis eſt ſacer, cuius rei amplam nobis fidem facit Cerberus ille poetarum fabulis ita celebratus. Prudentius, cum in veterum ſuperſtitiones inuehitur, pro quibus aſſerendis Symmachus tamquam pro aris, & focis certat, ita de Luna dicit,

Et regnare ſimul cæloque, Ereboque putatur:
Nunc biiugas frænare boues, nunc ſæua ſororum
Agmina vipereo ſuperis immittere flagro:
Nunc etiam volucres caprearum in terga ſagittas
Spargere, terque ſuas eadem variare figuras.
Denique cum Luna eſt, ſublustri ſplendet amictu:
Cum ſuccincta iacit calamos, Latonia virgo eſt:
Cum ſubnixa ſedet ſolio, Plutonia coniux,
Imperitat Furiis, & dictat iura Megeræ.
Si verum quæris, Triuiæ ſub nomine Dæmon
Tartareus colitur.

Porphyrius, quemadmodum Theodoretus Cyrenſis Antiſtes refert, cum de cacodæmonibus ſcriberet, inter cætera dicit, Hecaten inferni veluti Reginam pro ſuo imperio, dæmonum aliquos in aerem ablegaſſe, alios in aquam, multos quoque in terram. Dixerunt præterea antiqui, Hecatem iis, qui maximo aliquo mœrore opprimerentur, ſpectrum quoddam immittere ſæpe ſolitam, quod ſubinde in alias, atque alias formas mutaretur, vt Suidas ex Ariſtophane refert, id ſcilicet viſum interdũ ſe bouem, alias mulum, nõnumquam formoſiſſimam quo-

que

que mulierē, neque raro canem oſtendiſſe: quare Empuſa appellabatur, quod vno pede incederet. Alij eius ſunt opinionis, vt exiſtiment, Hecaten ipſam eas formas induere, atque meridie ſeſe videndam præbere; cum videlicet quibuſdam ritibus manes expiarentur. Quare in prouerbium abiit, vt cum vellēt eos denotare, qui varij eſſent, numquamque eodem perſeuerarent ſtatu, quique quales tandem eſſent, non aperirent, eos dicerent, Empuſa mutabiliores: Lucianuſque de ſaltationibus loquēs, videbis, inquit, ſaltatores eodem in tempore ſubito in

aliam transmutari speciem, atque ipsum referre Protheum, quin & Empusam, quæ sese in innumerabiles vertit formas. De alia quoque Lunæ imagine narrat Eusebius, quæ visebatur Apollinopoli, quod erat AEgypti oppidum; homo erat albus, cuius caput erat accipitris: eius candor innuebat, Lunam non sua luce, sed alterius lucere, hoc est Solis quē accipiter adumbrat, cum sit auis Soli sacer, vt superius dicebamus, cum de Solis imaginibus egimus.

Isis. De Iside apud veteres legitur, AEgyptios eam nigris vestibus induisse; vt Lunam, quæ pro Iside capitur, ostenderent, per se opacam, atque obscuram esse. Eius statua mulierem referebat, quæ duo cornua vaccæ instar in capite haberet: quare, vt scribit Herodotus, AEgyptiis nefas erat, vaccas immolare, licet boues, atque vitulos quominus mactarent, nulla religione impedirentur; cum Isis in vaccam mutata fuisse dicatur a Ioue, postquam cum ea concubuisset, ne Iuno, re cognita, de ea pœnas caperet. Hæc apud Græcos Io dicebatur, sed vbi in AEgyptum esset delata, Isis vocari cœpit: effingebaturque dextera sistrum tenens, sinistra situlam: quare, vt Seruius refert, AEgypti genius est credita, vt per eius simulacrum illius regionis natura adumbraretur; nam per sistrum Nili accessum significabat, cum vniuersam AEgyptum inundat; per situlam omnium AEgypti lacunarum fluentiam ostendebat. Alij, vt Macrobius, & Seruius narrant, eam esse terram existimāt, vel rerum naturam Soli subiacentem. Hincque est, quod cōtinuatis vberibus corpus Deæ omne densetur; quia vel terræ, vel rerum naturæ alimento nutritur vniuersitas. Atque ita etiam Naturæ imago est *Natura.* ab antiquis expressa. Sane huiusmodi simulacrum repertum Romæ fuit, Leone X. Pōtifice Maximo. In nomismate Hadriani hæc eadem effigies videtur. AEgyptij cum Naturam vellent *Vultur Naturæ symbolum.* innuere, suis hieroglyphicis litteris vulturem depingebāt; cuius ratio est, quemadmodum Marcellino atque AEliano videtur; quod inter vultures masculus non reperitur, sed omnes sunt fœminæ; masculi autem vicem Eurus subit, qui eas grauidas reddat; non secus atque zephyrus vere, terram, atque arbores fœcundet. Isidis etiam simulacri tempora abrotono ornabantur, quam herbam & sinistra gestabat, dextera autem nauiculam:

uiculam: quæ fortaſſe eius in AEgyptum aduentum commemorabant:vbi & feſti quidam dies Iſidis nauiculæ, vt Lactantius ſcribit, erant inſtituti: nam falſum omnino eſt, quod fabulis traditur, eam ſcilicet in vaccam conuerſam, mare tranaſſe; cum reuera naui delata, illuc appulerit. Quare AEgyptij eam nauigationibus præpoſuerunt, ab eaque felicem nauibus curſum precabātur. Itaque Lucianus quodam in Dialogo Iouem introducit, Mercurio iubentem, vt Io mari in AEgyptum aduehat, vbi eam Iſidem curet appellandam; numenque conſtituat, quod ea ſit poteſtate præditum, vt eius nutu Nilus inundet, venti flent, nautæ incolumes conſeruentur. Apuleius Iſidem Lib. de Aſino aureo loquentem facit, in hæc fere verba; Cras mea religio incipiet, quæ tamen in omni æternitate perſeueret; cumque meo iuſſu hiemis tempeſtas ſit ſedata, mareque in ſummam tranquillitatem ſit redactum, & idoneum ad nauigationem redditum; mei mihi ſacerdotes nauiculam ſacrificabunt, qua meum tranſitum in memoriam reducant: quo fortaſſe Sueui Germanorum populi ſpectarunt, qui teſtibus Tacito, atque Alexandro Neapolitano, Liburnam nauem diuino cultu proſequebantur, hanc veram Iſidis imaginem eſſe ſibi perſuadentes. Sed AEgyptij, vt AElianus refert, eius tempora ſerpente cingebant: idem apud valerium Flaccum quoque legitur, qui & ſiſtrum ei in manus tradit. Ouidius, cum in lib. Metamorph. eam fingit Theletuſæ in ſomnis viſam, ita deſcribit;

Inachis ante thorum, pompa comitata ſacrorum
Aut ſtetit, aut viſa eſt: inerant lunaria fronti
Cornua cum ſpicis, nitido fulgentibus auro,
Et regale decus, cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubaſtis, variiſque coloribus Apis:
Quique premit vocem, digitoque ſilentia ſuadet:
Siſtraque erant, numquamque ſatis quæſitus Oſiris,
Plenaque ſomniferis ſerpens peregrina venenis.

Apuleius quoque ſecundum quietem ſe eādem vidiſſe teſtatur, cum eſſet Aſinus; atque iis coloribus depingit, vt manifeſte Lunam innui pateat, quam AEgyptij huiuſmodi rerum inuolucris venerabantur. Quare & Martianus Capella, ſuā Phi-

lologiam, Lunæ orbem ingressam, multa ibi sistra, Cereris faces, Dianæ arcum, Cybeles timpana, illamque figuram triformem vidisse dicit. Sed ad Apuleium reuertamur, qui in XI. lib. de Asino aureo scribit, eam sibi dormienti pelago medio venerandos etiam Diis vultus attollentē esse visam (nam poetæ fingunt, Solem, Lunam, cæteraque astra cum occidunt, in oceanum se immergere, ex eoque cum oriuntur, emergere) atque dehinc paullatim toto corpore pellucidū simulacrum, excusso pelago, ante se constitisse. Ei iamprimum crines vberrimi, prolixique, & sensim intorti per diuina colla passim dispersi; molliter defluebant, corona multiformis variis floribus sublimem distinxerat verticem; cuius media quidē super frontem plenam rotunditas in modum speculi vel immo argumentum Lunæ, candidū lumen emicabat, dextra læuaque sultis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam cerealibus, desuper porrectis, multicolor bysso tenui pertexta, nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida, & quæ longe, longeque cuiusuis confutabat obtutum, palla nigerrima splendescens, atro nitore, quæ circumcirca remeans, & sub dextrum latus ad humerum lęuum recurrens, vmbonis vicem, deiecta parte laciniæ, multiplici contabulatione dependula ad vltimas oras, modulis fimbriarum decoriter confluctuabat per intectam extremitatem; & in ipsa eius planicie stellæ dispersæ coruscabant, eorūque media semestris luna flammeos spirabat ignes. Quaqua tamen insignis illius pallæ perfluebat ambitus, indiuiduo nexu corona totis floribus, totisque constructa pomis, adhærebat. Iam gestamina longe diuersa: nam dextra quidem ferebat æreum crepitaculum, cuius per angustam laminam, in modum balthei recuruatam, traiectæ mediæ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos iactus reddebant argutum sonum: læua vero cymbium dependebat aureum; cuius ansulæ, qua parte conspicua est insurgebat aspis, caput extollens arduum, ceruicibus late tumescentibus: pedes ambroseos tegebant soleæ, palmæ victricis foliis intextæ. Ita Apuleius nobis Isidem adumbrat: cui non iniuria albam vestem, luteam, atque rubram attribuit; quod Luna scilicet colorem subinde mutat: ex quo multi tempus quale sit

fut

futurum præſagiunt;nam rubor ventos,nigror pluuias, cādor ſerenitatem portendit:quemadmodum Virgilius lib.1.Georg. dicit;

Luna reuertentes quamprimum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis,pelagoque parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit:vento ſemper rubet aurea Phæbe.
Sin ortu in quarto(namque is certiſſimus auctor)
Pura,nec obtuſis per cælum cornibus ibit:
Totus & ille dies,& qui naſcetur ab illo,
Exactum ad menſem pluuia,ventiſque carebunt.

Veſtis autē tota nigra ſignificat, vt ſæpius eſt a nobis dictum, non ſua,ſed aliena luce lucere.Nonnulli opinantur, ſiſtrum ad antiquorum morem reſpicere,qui nocte ſub dio æneis, ac ferreis vaſis maximum ſtrepitum edebant tempore defectus Lunæ,ita exiſtimantes, ſe Lunæ laboribus conſulere poſſe, nam eclipſeos cauſſam ignorantes,quę eſt terræ inter Solem,atque Lunam oppoſitus, eam veneficorum carminibus vim pati dicebant; nam erant, qui ſe ſuis veneficiis vel Lunam e cælo deducere poſſe iactarent;vt Virgilius in Pharmaceutria dicit:

Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam.

De Medea legitur(ſi credere fas eſt)eam vel inuitam Lunam e cælo in terram compuliſſe.Lucanus, cum de Theſſalis veneficis loquitur, eos aſſerit primos, qui vim ſtellis intulerint, Lunamque nigram effecerint, cum maxime lucida eſſe deberet; eamdemque in terras pertractam,ea facere cogerent, quæ eis libuiſſent.Apud Apuleium quædam venefica ſe maxima quæque mala Diis irrogare, ac ſtellis pro ſua libidine lumen adimere poſſe gloriatur: vis enim illorum carminum non ſolum contra Lunam valere exiſtimabatur, ſed etiam contra Solem, ſtellas vniuerſas, & vel contra Deos ipſos tam ſuperos, quam inferos: quibus ij in ſuis exſecrandis ſacris poſtquam multa impiiſſima patraſſent,minari ſolebāt, vt Porphyrius ad quemdam AEgyptium ſacerdotem ſcribit, ita Theodorito referēte, ſe cælum diffracturos, vt illi fortaſſe præcipites huc darentur, arcanaque Iſidis publicaturos, Charontem etiam coacturos,

ne animas amplius transuehat; itemque Osiridis membra Typhoni dilanianda, ac passim spargenda præbituros: aliasque plures insanas minas addebant contra eum Deum, quem ad sibi parendum compellere studebant. Fortasse huc refertur, quod apud Ouidium de Fauno, & Pico, montis Auentini numinibus legitur; eos scilicet Iouem carminibus e cælis in terras attraxisse, vt sibi ad interrogata responderet. Hanc nefariam artem Romani maximis pœnis insectabantur; cuius apud eos Apuleius factus reus, vix ex eorum manibus euasit. In eadem omnium peritissimi Thessali sunt existimati; nam (vt legere est apud Suidam) illac Medea iter faciens, suorum veneficiorum calathũ effudit. Quare, cum Poetæ preces ad Lunam concipiunt, (siue Lunam illam, siue Dianam, siue Hecatem, siue alio huiusmodi nomine appellent, eodem tendit) vt eam suis votis facilem reddant, eidem lumen purum, atque nulla labe contaminatum optant, vtque Thessali suis eam carminibus e cœlo non deducant, vt Phædiæ nutrix apud Senecam in Hippolyto facit, ita dicens;

O magna siluas inter, & lucos Dea,
Clarumque cæli sidus, & noctis decus,
Cuius relucet mundus alterna face,
Hecate triformis, en ades, cæptis fauens.

Ac paullo post subiicit;

-Sic te lucidi vultus ferant,
Et nube rupta, cornibus puris eas;
Sic te regentem fræna nocturni ætheris,
Detrahere numquam Thessali cantus queant,
Nullusque de te gloriam pastor ferat.

Endymion. Id ea ratione dicit, quod in fabulis exstat, Lunam Endymionis pastoris amore captam, eum quodam in monte seorsim sopiuisse, vt liberius eius osculis frueretur: quod ideo est fictum, quoniam Endymion, vt Plinius lib. II. tradit, primus hominum Lunæ cursum inuenerit: Alexander quoque Aphrodiseus in problematibus, Endymionem, inquit, rerum cælestium apprime studiosum fuisse, maximamque diligẽtiam in eo adhibuisse, vt Lunæ cursum caussamque cur subinde aspectum mutet, peruestigaret; quia vero interdiu dormiret, noctu autem vigilaret,

laret, Lunæ amoribus indulgere esse dictum. Idem fortasse Thessalis hominibus accommodari posset, qui, cum toti essent in Lunæ natura indaganda existimati postea sunt, eam cœlo deducere, tunc scilicet, cum ea luminis defectum pateretur: nam stultum vulgus tunc eam ex Thessalorum carminibus laborare putabant: cuius laboribus vt consulerent, maximos sonitus edebant, quibus eius dolores magnopere mitigari arbitrabantur; perinde atque, vt & Plinius scribit, strepitus illi carminum murmur impedirent, quominus ad Lunæ aures

peruenirer; ideoque nihil ei posset officere. Quare Propertius asserit, Lunam carminibus e curru deturbatum iri, nisi resonantia æra succurrerent:& Iuuenalis, cum de quadam loquacissima muliere loqueretur, dicit, nihil iam amplius opus esse strepitum ęneis vasculis edere, cum ea sola sua loquacitate tantum obstrepat, vt Lunā a veneficiis tueri queat. *Sistrum.* Sistrum in Isidis manu secundum quorundam sententiam Lunę sonum significat, quem reddit, dum cælestes orbes ambit. Hoc non solum æneum, sed & argenteum, atque aureum solebant efficere, vt Apuleius inquit, cum de Isidis mysteriis loquatur. In hoc, quemadmodum Cælius Calcagninus refert, quattuor facies erant extrinsecus exsculptæ, quæ poterant in orbem torqueri. Hæ inferiorem hunc orbem sub Luna exsistentem designabāt: in quo res cunctæ ex quattuor elementis cōcretæ, ortui atque interitui sunt obnoxiæ. Intrinsecus in extima parte felē humana facie incidebant, duo quoque capita visebantur, quæ sub prædictis quattuor mouebantur, harū vna Isidē referebat, altera Nephehiam, quæ rerum procreationem, atque interitum innuebant, ex elementorum mutatione proficiscentem. Felis Lunæ erat symbolum: nam, quemadmodum fabulis fictū est, ab Ouidioque refertur; cum Dij fuga e Typhonis furore in AEgyptum euasissent, neque ibi se admodū tuto degere posse putarēt, alij aliorum animaliū formas induerunt; Dianaque in felē se cōuertit; cum animal hoc sit sanequā varium, quodque noctu cernat, cuiq; oculi subinde mutētur, aucta luce, aut imminuta, prout Luna crescit, aut decrescit: hunc facie humana figurabāt, vt Lunæ motum non temere fieri, sed superiori quadam mente regi ostenderent. Huiusmodi arcanæ erant sistri significationes, tantum a veteribus in Isidis sacris celebrati: quod Apuleius, vt superius memorauimus, ei in manus tradidit. De vasculo, quod sinistra gestat, potest etiam, præter ea quæ attigimus, dici, eo tumentium aquarum, quæ ex Lunæ humiditate incrementum habent, motum significari. Quamobrem fluxionem, atque refluxionem maris nonnulli in Lunam crescentem, & decrescentem retulerunt. Sed ex Lunæ imaginibus, non solum plurima quæ ad rerum naturalium cognitionem pertinent, discere possumus; verū quod magis est operæ pretium,

ræpretium, ex eiuſdem contemplatione multa hauriamus licet, quæ moribus conformandis inſeruiant. Atque diligenter animaduertamus quæ de ea re D. Ambroſius ſcripſit, qui ex Lunæ lumine, quod ſubinde mutatur, nobis rerum humanarum incertum, ac fluxum ſtatum ponit ob oculos, monetque, ne caducis his, quæ ſtatim effluant, nitamur. Proptereaque aliqui ſenſerunt, olim patritios Romanos calceis lunulas affixas habuiſſe, vt eas intuentes rerum harum inſtabilitatis commonefierent; idque ne proſperis rerum ſucceſſibus tumeſcerent: diuitiæ namque, ac cætera, quæ a mortalibus tanti fiunt, Lunæ conferri poſſunt, quæ alias tota eſt lucida; alias tantum de ſuo ſplendore imminuit, vt vix cernatur; alias etiam totum amiſit, vt nuſquam exſtare videatur: ita & illa interdum maximam ſui præbent intuẽtibus admirationem, quæ mox elapſa, hominem antea clariſſimum, deſtituant, omnibuſque deſpicatiſſimum reddant. Sed poſtquam in hanc tractationem delapſi ſumus, eam continuemus, cum nihil de Luna dicendum ſuperſit. Hunc lunularum morem ſunt qui in Arcades referãt; qui ſe omnium Græcorum antiquiſſimos, atque nobiliſſimos iactabant; nam ſe ante Lunæ procreationem extitiſſe volebãt: in quam opinionem deuenerant, quod Arcadia in Peloponeſi medio eſſet, ſi longitudinem ſpectes, vniuerſamque Græciam altitudine ſuperaret, aliiſque eſſet montibus referta. Quare diluuij tempore ſoli Arcades feruntur euaſiſſe cum ſe ad montium vertices recepiſſent, ibi degentes, quoad aquæ decreuiſſent: tum autem ex cauernis emergentes, Lunamque cernentes, tamquã veteri vna cum cæteris rebus abolita, recens aliam natam ſibi perſuaſiſſe: hincque occaſione ſumpta, ſe omnium antiquiſſimos, ac nobiliſſimos eſſe iactitabãt, quandoquidem vel ipſam Lunam tempore anteuerterent. Fieri igitur poteſt, vt & Romani lunulis ſe inſignirent, vt id ſcilicet eorum nobilitatis eſſet argumentum. Athenienſes quoque, cum ſe omnium hominum antiquiſſimos e terraque ortos probare vellent, aureas cicadas variis modis capillis implicitas ferebant: cuius rei teſtis eſt Suidas, Athenæus autem hoc ad Athenienſium delicias refert, vbi adoleſcentes frontem cicadis aureis redimire ſolebant.

DE IOVE.

TANTVM ſibi Iupiter apud veteres gloriæ peperit, poſt Saturnum parẽtem e cœlo in terras deturbatum, vt, quemadmodũ in fabulis exſtat, Deorum maximus apud omnes fuerit habitus. Quare paſſim ei templa, aræ, ſtatuæque ponebantur; ab vniuerſis Rex, mũdi Dominus vocari cœpit, perinde atque omnia ſua poteſtate contineret. Eumdẽ Optimum, Maximum appellarunt; cum eius bonitas per cuncta didi, omnibus prodeſſe, nihil prætermittere, ſuæ beneficentiæ expers putaretur; neque ſolum benefacere vellet, ſed & maxime omnium poſſet; cum ita potentia polleret, vt nihil eſſet, quod ſub eius poteſtatem non caderet. Itaque apud Latinos Iupiter a iuuando nomen habet, ſicut apud Græcos ἀπὸ τοῦ ζῶ, quod eſt a viuẽdo, eo quod cunctis rebus vitam ſuppeditare crederetur. Quapropter non iniuria Platonici eum pro mundi anima, quaqua permeante poſuerunt. Fuerunt etiam qui exiſtimarent eum diuinam mentem eſſe, quæ hanc rerum vniuerſitatem procreauit, procreatãque ſumma eam prouidentia adminiſtrat; quem omnes DEVM appellamus. De hoc Iamblichus in libro de myſteriis AEgyptiorum loquens, ita fere dicit; quandoquidem Deus inter vniuerſa eminet, ſuumque ſplendorem tamquam ab omnibus ſeparatus emittit, atque totus ex ſeſe aptus, non aliunde pendens ſupra mundum incedit; propterea AEgyptij eum ſupra lotum ſedentem effinxerunt, quæ aquatica eſt arbos; hoc innuentes, materiam, ex qua mundus eſt coagmentatus, ei eſſe ſubiectam: eamque ab illo adminiſtrari, abſque eo quod aliqua ratione tãgatur; eius enim adminiſtratio ſub nullum ſenſum cadit, cum tota intelligentia, ac ratione percipiatur: quod a loto adumbratur: cum eius frondes, atque fructus ſint rotundi; mens enim diuina in ſe ipſam in orbem torquetur, ſemperque eodem modo intelligens, cuncta moderatur. Hinc monarchia illa, ſupremus principatus dictus, exſiſtit, qui ab vniuerſis rebus ſecretus, immobiliſque permanens, in ſumma ſemper quiete ac tranquillitate perſeuerans, omnia regit, cunctis motus tribuit, vniuerſiſque prouidet. Hunc antiqui magnum illum Iouem eſſe intellexerunt, cœli regem, quique in ſuprema vniuerſi parte degeret: eumdemque dicebãt, prout

Iupiter vnde dicatur.

Iupiter ſupra lotum ſedet.

Iupiter vbique eſt.

rerum

rerum est effector, videri quodammodo ad inferiora descendere, aliquibusque à se effectis, per quæ alia architectatur, nomen interdum suum mutuari. Quare Seneca in quæstionibus naturalibus scribit; sapientes nequaquam Iouem eum intellexisse, qui in Capitolio aut in aliis templis fulmine armatus cerneretur; sed potius mentē, atque animū existimasse omniū custodem, vniuersique administratorē; quique hanc rerum vniuersitatem cōdiderit, ac eamdem nutu suo gubernet. Ac propterea diuina quæque nomina ei conuenire. Itaque optimo iure Fatum appellari posse, vt a quo ordo, seriesque caussarum interse aptarum dependeat. Idem & Prouidentiam dicit, cum ipse prouideat, vt omnia perpetuo perenni quodam cursu ad finem, ad quem sint destinata, currant. Naturam quoque nuncupari, ex eo enim cuncta nascuntur, per eumque quidquid vitæ est particeps, viuit. Mundi quinetiam nomē illi congruere; quæcumque enim sub aspectum cadunt, ipse est, qui seipso nititur; suoque ambitu omnia complectitur, vniuersaque suo numine complet. Quare de eo a Virgilio Ecloga III. dicitur;

Iupiter *Fatum.* *Prouidētia.* *Natura.* *Mundus.*

-Iouis omnia plena.

Orpheus etiam Iouem omnium primum atque postremum appellabat, eumdemque omnia tempora, quæ vmquam fuerint, præcessisse, permansurumque post cūcta, quæ futura sint; illum supremam mundi partem colere, infimam quoque omnium attingere, totumque vbique esse dixit. Alibi idem vates Iouem suis quasi coloribus pingens, vniuersi figuram ei attribuit, ita vt eius caput vna cum aurata coma ipsum sit cœlum, fulgentibus stellis conspersum; e quo aurata duo cornua exstent, quorum alterum sit oriens, alterum vero occidens; oculi Sol atque Luna, aer ei instar lati sit pectoris; eius humeri duabus magnis alis sint præditi, quæ ventorum velocitatem significent; Deus enim velocissime per omnia excurrit, imo nusquā non est præsto: amplissimus eius vterus vastissima sit hæc tellus, Oceano circundata: pedes infima orbis terrarum pars exsistat, quæ mundi centrum appellatur. Hæc Iouis imago ab Orpheo effecta, cum sit Panis imagini simillima, me quodammodo admonere videtur, vt aliquid hic de Pane dicam; præcipue cum eo veteres hāc rerum vniuersitatē adumbrari censuerint.

Pan.

Sed & Iupiter Lycæus olim idem atque Pan erat; quod ex eius simulacro patet, quod nudũ erat, nisi quod caprina pelle aliqua ex parte contegebatur. Hic, vt Iustinus lib. XLIII. ait, in Palatini montis radicibus templum habebat. De Pane ergo legitur, eum fuisse montiũ, siluarum, ac lucorũ Deum. nam antiquorum Dij non omnes cœlo concludi poterãt; quare ex eorum numero aliqui in terras erant ablegandi. Pani autem præcipue a pastoribus diuini honores deferebantur, vt qui eorum esset tutelaris Deus, sub eiusque patrocinio essent greges; quẽadmodum de eo Virgilius primo Georg. scripsit;

Pan ouium custos.

Quia vero greges atque armenta sæpe in siluis pauere videntur; cum tamen nulla terroris caussa extet; eam veteres ad Panem retulerunt; hincque, omnem improuisum timorem panicum terrorem appellarunt; vel etiam quod Pan primus dicatur, qui cocleæ vsum docuerit, qua pro tuba Tritones vtebantur: huius sonitu in bello contra Titanes tantum hostibus terrorem obiecit, vt eos repente tamquam furẽtes in fugam coegerit: quod etiam Gallis duce Brenno, vt Pausanias in Phocaicis refert, Græciam ingressis accidit; nam maxima clade accepta, nocte sequente panico hoc terrore correpti sunt; cum initio pauci tantum, post & vniuersus exercitus magnum equorum strepitum sibi visus esset audire, atque videre contra se hostes maximo cum impetu irruentes: quare repente arreptis armis, & inter se facto agminis dissidio, vicissim & occidebant alij alios, & occidebantur; cum neque per tenebras, & amentiam illã patriam linguam intelligerent, neque vultus inter se, nec scutorum signa possent agnoscere: sed contrariis ordinibus vtrimque per cæci illius erroris vecordiam, Græci esse, qui contra pugnarent, viderentur, & Græca esse arma putarent, quin & Græcam esse vocem crederent, quam homines mitterent; Græci cum id animaduertissent, magno impetu irruentes, eos vsque ad internecionem ceciderunt. Hoc terroris genus, qui repente hominẽ occupat, a Pane immitti credebatur. Idem in Arcadia præcipue colebatur instar Deorum, qui maiorum gentium dicuntur: quare perpetuus ignis in eius templo custodiebatur, vbi oraculum olim erat, quod responsa per Era-

to

to nympham reddebat. Athenienses etiam eius cultum susceperunt, posteaquam videndũ se prębuerat nuncio, quem Spartam auxilium contra Persas petitum miserant: cui pollicitus fuerat, se Atheniensibus in Marathoniis campis auxilio futurum: suum autem promissum in die conflictus repræsentauit; nam homo rusticanus visus est, qui post ingentem stragem Persarum, aratro editam, repente se ab omnium oculis abstulit. Eo autem in loco, vbi Pan Atheniensium nuncio occurrerat, in silua scilicet Parthenia, templum ei positum est: in ea silua plurimæ erant testudines, musicis instrumentis maxime idoneæ: sed incolæ religione impediti, eas nec ipsi sumere, nec externis sumendas permittere audebant; nam Pani consecratas arbitrabantur. Sed operæpretium fuerit Silij Italici carmina apponere, quibus lib. XIII. Punicorum Panem describit, à Ioue missum, vt panicis terroribus Hannibalem ab vrbis obsidione deterreret. Carmina autem ita se habent;

-Pendenti similis Pan semper, & vno
Vix vlla inscribens terræ vestigia cornu:
Dextera lasciuit, cæsa Tegeatide capra,
Verbera lenta mouens festa per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opacat tempora pinus.
Ac parua erumpunt rubicunda tempora fronte.
Stant aures, summoque cadit barba hispida mento.
Pastorale Deo baculum, pellisque sinistrum
Velat grata latus tenere de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona, & inhospita cautes,
In qua non librans corpus, similisque volanti
Cornipedum tulerit præcisa per auia plantam.

Hæc eius in currendo velocitas, celerrimum mundi motum innuit; nam hic Deus rerum vniuersitatem significat; πᾶν enim omne sonat. Huic veteres cornua tribuerunt, in radiorum Solis (vt Seruius inquit) & Lunæ cornuum similitudinem: addit Ioannes Buccacius, ea quæ e fronte sursum versus emergunt, cælestia corpora indicare, quorum bifariam à nobis cognitio paratur; vel per artem, quæ nos instrumentis quibusdam stellarum motus, earumque inter se distantiam metiri docet; vel ex effectibus, quos inferius gigni per ea videmus. Rubet eiusdem

facies, ad imitationẽ ætheris, qui tamquam purissimum quidpiam cunctis elementis innatans est in finibus superioris, atque inferioris mundi. Promissa barba ad pectus duo superiora elementa, hoc est, aerem, atque ignem vim masculam possidere designat, quæ in cætera duo, virtutem fœmineam habentia suam efficacitatem exserant. In pectore vero nebridem habet stellatam, ad stellarum imaginem, quibus octauus cæli orbis est insignitus, qui omnia suo amictu quodammodo contegit. Pedum habet in manu, quod, iuxta Boccacij sententiam, naturæ omnium prouidentiam adumbrat, quæ ita vniuersa administrat, vt cunctis exceptis tamen ratione præditis animantibus, finem etiam determinatum præscribat, ad quem illa ferantur: Seruius addit, pedum esse recuruum, propter annum scilicet, qui in se recurrit: Fistulam septem calamorum in altera manu habet; nam ipse primus calamos cera componere docuit, idemque primus fistulam ita compactam inflauit, vt Virgilius dicit; quod cœli harmoniam repræsentat, in qua septem soni sunt, & septem discrimina vocum: quam & ab Echo a Pane adamata, Macrobius vult designari: cuius rei Alexãder Aphrodiseus rationem reddit, vulgarem esse errorem dicens credentium, Echo aut Deum esse, aut a Pane adamatam; ea enim nihil aliud est, quam vocis ad concaua loca allisæ boatus: cuius rei caussam cum quidam miro studio peruestigaret, eamque minus intelligeret, non secus molestia afficiebatur ac ij, qui re amata potiri nequeunt. Fabulantur præterea de Echo poetæ, vt apud Ouidiũ est legere, eam magno Narcissi amore correptam, cum re amata frui non posset, ob verecundiam se in antra abdidisse, ibique se mœrore confecisse, ita vt tamquam saxum obticesceret, neque aliquid sui reliquiarum dimitteret, præterquam vocem, quam Lucretius testatur, se alicubi sexies, aut etiam septies repetitam audiuisse. Pausanias quoque fidem facit, alicubi apud Elæos porticum quãdam fuisse, vbi septies, & eo amplius vox replicata audiretur. Echo Dea, aeris, atque linguæ filia ferebatur; itaque humanum aspectum fugiebat. Quare elegantissimum exstat Ausonij Galli Epigramma, contra eos, qui illam suis quasi coloribus exprimere student; id autem est huiusmodi;

Echo.

Vane

Vane quid affectas, faciem mihi ponere, pictor,
Ignotamque oculis sollicitare Deam?
Aeris, & linguæ sum filia, mater inanis
Iudicij, vocem quæ sine mente gero.
Extremos pereunte modos a fine reducens,
Ludificata sequor verba aliena meis.
Auribus in vestris habito penetrabilis Echo:
At si vis similem pingere: pinge sonum.

Sed nunc ad Panem reuertamur; cuius partes inferiores sunt

Panis pars inferior.

hiſpidæ, caprinique pedes, vt oſtẽdat terræ ſoliditatem, atque aſperitatem, nec non propter arbores, virgulta, variaſque herbas quibus terra eſt conſita. Verum Macrobius primo Saturnal. Panem pro Sole ponit; qui eius cornua, inquit, barbæque prolixam demiſſione naturam lucis innuere, qua Sol & ambitum cæli ſuperioris illuminat, & inferiora colluſtrat; fiſtulam cælorum harmoniæ eſſe ſignum, quæ ex motu Solis hominibus innotuerit; virgam potentiam deſignare, quam idem in omnia exerceat; pellem maculoſam ſtellas oſtendere, quæ poſt Solis occaſum ſe videndas præbeant. Sed ſiue hoc, ſiue illud Pan ſignificet (Plato enim eius eſt ſententiæ, vt putet, eum ſermonis eſſe ſymbolum, atque biformatum eſſe, hominem nempe, ac capram; verum enim quandoque homines loquuntur, interdum & falſum: eius ſuperior pars verum adumbrat, quæ cum leuis ſit, ſurſum ſemper tendit; inferior vero falſum deſignat, vt qua belluæ ſimilitudinem gerat; mẽdacium enim non niſi inferius inter mortales habitat) ſed quomodocunque, inquam, Pan ſignificet; ita certe exprimebatur. Erat caprina facie, rubro colore, hirtis cornibus, pectore ſideribus radiante, infima ſui parte hiſpida, & caprino pede, altera manu fiſtulam tenebat, altera pedum incuruum.

Eodem fere modo Faunus, Siluanus, Satyrique efficti ſunt; qui omnes paruam quamdam breuemque habebãt caudam; erant etiam ſertis redimiti ex liliis, atque arundinibus confectis: interdum & populo atque fœniculo coronati legũtur; nam Virgilius in Egloga vltima ita de Siluano ſcribit;

Venit & agreſti capitis Siluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.

In primo autem Georgic. ita de eodem dicit;

Et teneram ab radice feres Siluane cupreſſum.

Quia, vt eo in loco Seruius dicit, in eam arborem Cypariſſus a Siluano adamatus, conuerſus narratur. Hic a veteribus non ſiluarum modo, ſed & agrorum Deus eſt exiſtimatus, eique agrorum colendorum cura eſt tradita; ad quam eum ceremoniis quibuſdam antiqui prouocabant, tum ſcilicet, cum mulieres parturiebant, vt in ea occupatus, noctu nullum eiuſmodi mulieribus negotium faceſſeret: Publica enim perſuaſione hic

putabatur quiescentes inuadere, ac pōdere suo pressos, & sentientes grauare. Sed præstiterit, vt vniuersum veterum ritum in auocando a puerperis Siluano ex D. Augustino lib. VI. de ciuit. Dei recenseamus; ita autem scribit; Mulieri fœtæ post partum tres Deos custodes Varro commemorat adhiberi, ne Siluanus Deus per noctem ingrediatur, & vexet; eorumque custodum significandorum caussa tres homines nocte circumire limina domus: & primo limen ferire securi, postea pilo, tertio deuerrere scopis; vt, his datis culturæ signis, Deus Siluanus prohibeatur intrare: quia neque arbores cæduntur, ac putantur sine ferro, neque far conficitur sine pilo, neque fruges coaceruantur sine scopis. Ab his autem tribus rebus tres nuncupatos Deos, Intercidonē a securis intercisione, Pilumnum a pilo, Deuerram a scopis: quibus Deis custodibus contra vim Dei Siluani fœta conseruatur. De Satyris Lucianus scribit eos instar caprarum aures habuisse acutas, caluos etiam esse, ac in eorum capite duo cornicula eminere: Philostratus addit, eos rubra esse facie, humano aspectu, cæterum pedes habere caprinos. Quare velocissimi finguntur, vt Plinius refert lib. v. Natur. histor. & in subsolanis Indorum montibus inueniuntur. Sed ob ipsorum pernicitatem non nisi senes iam, aut ægrotantes capi possunt, vt Plutarchus dicit, cum narrat, vnum ex his ad Syllam adductū, cum ex bello Mithridatico reuerteretur. Pausanias in Atticis scribit, sibi a quopiam affirmatum, qui tempestate ad insulas quasdam Oceani, Satyridas dictas appulisset; homines ibi agrestes habitare, eosdem rufos esse, & caudas haud multo equinis minores infra clunes habere; eos, vbi primum hospites sentiant prope adesse, ad nauim concursu facto, nulla emissa voce in mulieres, quæ in naui sint, manus iniicere: quod mirum in modum cum iis consentit, quæ de Satyris traduntur. D. Hieronymus in vita Paulli Thebæi refert, Antonium, cum deserta AEgypti peragraret, homūculum quemdam vidisse, qui cornua in fronte habebat, naso erat recuruo, cruribus, atque pedibus caprinis erat: eumdemque, hoc monstro viso, sacrosancto crucis signo tamquam amuleto se munientem ab eo quis esset, postulauisse: tum illum ad eius interrogata respondētem, se mortalem esse, fassum esse, siluarum incolam,

Satyrus visus.

colam,

colam, eorumque vnum, quem homines a vera religione alieni vt numē colebant, se Faunos, atque Satyros appellantes. Huiusmodi cœlum non incolebant, sed in terris vna cum Nymphis, aliisque siluestribus Diis perpetuam vitam traducebant; vt Iupiter de eis apud Ouidium primo Metamorph. dicit in Deorum concilio, quod ad mundum diluuio obruendum coegerat. Iidem & Semidei nuncupabantur; nam licet instar Deorum prodesse, aut nocere posse crederentur, itemque multa, quæ futura essent, diuinare; verumtamen tandem aliquando morerentur oportebat.

Sed, vt ad Panē reuertamur, Herodotus scribit, eum vnum ex octo maiorum gentium Diis, quos AEgyptij colebant, exstitisse; nam, quemadmodum superius diximus, duodecim tantum prima esse numina, AEgyptij opinabantur: sed tamen & octo alios, in quorum numero erat Pan, illos duodecim præcessisse dicebant. Panis simulacrum apud hos non differebat ab eo, quod Græci effingebant; non quod cum Græcis consentirent, Panis scilicet numen esse minus, quam cæterorum opinantes, sed caussam huius rei, dicit Herodotus, se malle reticere, quam patefacere. Vnde discamus licet, quam diligenter antiqui cauerent, ne sua illa arcana enunciarent. Idem Herodotus subiicit, apud eosdem magno cultu capras atque hircos esse affectos, caprarios quinetiam plurimi factos: sed inter cæteros vnum quemdam; cuius mortem tota illa regio maximo luctu sit prosequuta. Sed vniuersus honos his habitus, ex eximio cultu proficiscebatur, quo Panem venerabantur. Apud Græcos etiam magni capra fiebat; sed longe diuersa ratione: nam, vt Pausanias refert, cum circa capræ ortum (sunt autem quædam stellæ, quæ iuxta Ouidij sententiam Kal. Maij se videndas præbent) fere aliqua calamitas vineas vastaret, Corinthij æneam capram in foro collocarunt, cui diuinos honores tribuebant, eamdemque auro exornabant, ne cœlestis capra vineis noceret. Eusebius scribens de bestiis, quas AEgyptij venerabantur, inter cætera dicit, propterea apud eos Panem atque Satyros numina habita, quod ij humanæ prolis incremento essent maxime appositi, vt ex eorum simulacris, hircina forma cum genitali membro arrecto propositis patet;

Arcana nō passim vulgata.

Caprarij plurimi facti.

Capra cur coleretur.

tet;hircum enim ſemper ad coitum paratum dicunt; Satyrique omnium ſalaciſſimi credebantur: quare Baccho comites ſunt non iniuria dati;quod vinum ſcilicet hominem vehementer ad libidinē inflammet. Quaobrem Philoxenes Erethrius, vt Plinius refert,cum laſciuiam oculis ſubiicere vellet,tres Satyros pinxit,qui,plenis poculis ſe ingurgitarent, ſeque mutuo ad bibendum inuitare viderentur. Id maxime ſimile eſt Sileni ſimulacro. (hic enim & inter agreſtes Deos connumeratur) cui in templo ipſi apud Elæos dicato, Ebrietas poculum vino circumfluentem porrigebat. Porphyrius opinatur Græcos ad Aegyptiorum imitationē aliqua ſimulacra ex homine, atque bellua effinxiſſe(non quod belluas & ipſi colerent)nam interdum Iupiter arietinis cornibus cernitur, & Bacchus taurinis: Pan etiam ex homine & capra conſtat. Huic antiqui pinum conſecrarunt, eam aliquando illi in manus tradentes, interdum & caput eius foliis coronantes: huius cauſſam ferunt, quod in eam arborem Pitys puella a Pane magnopere amata mutata fuerit:vt etiam de Syringa nympha dicitur,quam cum idem ſequeretur,illa,implorato Terræ auxilio,in calamū conuerſa eſt; quem Pan ad ſolatium amoris incidit, & ſibi fiſtulam fecit.

Satyri Bacchi comites.

Laſciuia.

Pinus Pani ſacra.

Nunc tamquam poſtliminio ad Iouem tandem reuertamur, qui omnium Deorum maximus habebatur: atque ideo vniuerſi adminiſtratio penes eum eſſe eſt credita.Is effingebatur,prout eius imago a Porphyrio, Euſebio, Suida, atque aliis deſcribitur,ſedens,vt ſignificaret, numen, quo mundus regitur, atque conſeruatur, ſemper idem permanere, ita vt nullam vnquam mutationem admittat. Eiuſdem ſuperiores partes nudæ cernebantur,vt ex eo intelligeremus, Deum diuinis illis mentibus, quæ ab omni materiæ concretione longiſſime remotæ,cælum incolunt,quatenus fas eſt, ſeſe aperire:inferiores autem amiculis contegebātur;quod eo refertur,nos, dum hoc corporis carcere,vt ita dicam,cōcludimur,Deum, quemadmodum eſt, intueri non poſſe. Sceptrum præterea ſiniſtra manu gerebat; nam in parte hominis ſiniſtra cor eſſe conſtat, quod quidem principale mēbrum habetur, a quo virtus, quæ vitam continet, profluit, ac per totum corpus diditur:non ſe-

cus mundus a Deo vitam haurit; qui Regis instar pro suo arbitrio eam dispẽsat, atque disponit. Dextera interdũ Aquilã porrigebat, aliquando & Victoriæ sigillum; hoc innuens, se, sicuti Aquila inter aues regnat, ita inter cælites primum locum obtinere; eamdemque omnia sub suam ditionem redegisse, perinde atque victoriæ iure ea sibi comparasset. Cum ergo tota omnium rerum potestas sit penes eum, hinc fit, vt prout est ei libitum, eæ alias aliter se habeant; cuius vicissitudinis ratio plerumque homines latet, qui bonorum atque malorum dispen-

ſationis cælitus in mortales adminiſtratæ, eorumque inter ſe permutationis cauſſam ignorantes; vehementer interdum de tota diuinæ prouidentiæ ratione ambigunt. Quare Homerus apud Iouem duo dolia eſſe fingit, alterum bonorum, alterum malorum plenum; quæ ipſe pro ſuo arbitrio verſaret, ex eiſque alternatim huc quãtum ſibi videretur, effunderet. Alius quinetiam poeta antiquus dicebat, Iouem trutinę momentum huc vel illuc declinare, prout huic vel illi decreuerit benefacere: quod commentum etiam Homero eſt ferendum acceptum; nam is Iouem, auream trutinam tenentem facit; qua Græcorum, atque Troianorum res pendat, amborũque inter ſe cauſſas conferat, vt vtri ſit victoria adiudicanda, videat. In Pyræeo, quod erat Athenienſium nauale, ſicut Pauſanias ſcribit, ſtatua erat Ioui conſecrata, quæ ſceptrum in manibus, atque Victoriam continebat. AEgyptij, qui res ſacras miris quibuſdam inuolucris contegebant, quas maximo ſtudio occultabant, ne profanis ad eas intelligendas, pateret aditus; illi Deo ſceptrum etiam attribuerunt, quem ipſi Conditorem appellabant; qui ideo maxime cum Græcorum Ioue conſentire videtur. Quare non eſt, cur quis miretur, quod eorum ſimulacra ſimul deſcribam; nam, licet nomine aut effigie inter ſe non conueniant; tamen, cum idem ſignificare videantur, non abſurdum eſſe ſum ratus, ſi ea conſociem. Creator ergo apud AEgyptios humanę erat formæ, cærulei coloris, circulum vna, altera manu ſceptrũ tenebat, in capitis vertice pennam habebat, quæ deſignabat, rerum creatorem inuentu eſſe difficilem; qui & Rex eſt, cuius rei ſceptrum eſt argumentum; in eius enim manu eſt poſitum, vitam vniuerſo tribuere, quam ille ſuppeditat; cum ſe ipſum intelligens, in orbem quodammodo torquetur: quod circulus denotat. Ex ore idem ouum emittit, ex quo Vulcanus excluditur: ouum nobis mundum repræſentat: per Vulcanum autem calorem illum intelligimus; qui per mundi partes peruadens, rebus vitam elargitur.

Sed quando incidimus in Mundi ſimulacrum, non abs re fore arbitror, ſi pauca de ea dixero. AEgyptij ergo Mundum etiam adumbrabant, hominem pedibus inter ſe intortis pingentes: is indutus erat veſte variis coloribus diſtincta, vſque ad *Vniuerſi imagines.*

pedes demiſſa; capite magnum globum auratum ſuſtinebat: quæ eo referuntur, vt admoneant, Mundum rotundum eſſe, numquamque locum mutare, ac variam naturam aſtrorũ eſſe. Hoc Porphyrius ſcribit; quemadmodũ ex eo Euſebius refert: qui & narrat, ab AEgyptiis Mundum ita effictum: Duos circulos efficiebant, quorum vnum ſupra alium collocabant; quibus ſerpentem implicabant, qui accipitris caput haberet: circuli Mundi magnitudinem, ac formam oſtendebant; ſerpens bonum dæmonem vniuerſi conſeruatorem, quique ſua virtute id contineat deſignabat; hoc eſt, ſpiritum illum quaqua pertinentem, qui vitam omnibus, atque alimentum tribuit; namque Phœnices, & AEgyptij diuinæ cuiuſdam naturæ ſerpentes exiſtimabant; cum illos cernerent, non exteriorum membrorum adiumẽtis, aliorum animalium inſtar, ſed ſpiritu quodam, ac virtute intus latitante impulſos, velociſſime incedere; maximaque celeritate totum corpus in varias formas torquere; adde, quod diutiſſime viuant; nam ſenectutem vna cum pelle ponunt; itaque ad iuuentutem reformati, numquam occumbere poſſe videntur, niſi ab alio interficiantur. Accipitris caput ei imponunt, propter maximam ſcilicet volubilitatem, atque agilitatem Mundi ſignificandam.

Serpentes diuinæ cuiuſdam naturæ exiſtimati.

Iouis imago

Martianus lib. primo de Nupt. Philolog. ita in ſenatu Deorũ Iouem effinxit; In capite flammantem coronam habebat, & ſuper ea velamen rutilum, Mineruæ manibus confectum; veſti admodum candidæ obduxerat hyalinos amictus, crebris quibuſdam ſtellis interſtinctos; manu dextera duos orbes porrigebat, aureũ alterum, ex electro alterum; læua ἐννεάφθογγον chelin innitenti ſimilis premebat: calceos autem ſmaragdineæ flu ctu viriditati herboſos veſtigiis eius Tellus attexuerat: inſidebat autem ex pauonum pennis intertextæ, oculatæque pallæ, ex qua multicoloribus notulis variata pictura vernabat: ſub calceis vero fuſcinum deprimebat.

Sæpe Ioui legimus ſtatuas quaſdam poſitas, quæ non ſolum qualis is eſſet, quidve poſſet docebant; ſed inde quoque facile diſcere poteramus, quid nobis eſſet agendum, præcipue vero Reges, cæterique principes viri quomodo ſe cum inferioribus gerere deberent; hi namque (vt ſuperius diximus) Dei nobis

imaginem

imaginem adumbrant: quare eos pro virili parte diuinam Prouidētiam, Iustitiam, atque Bonitatem in se exprimere oportet. Itaque Plutarchus in Isidis, & Osiridis libro scribit, Cretenses Iouis simulacrum effinxisse; quod auribus careret, & iis mutilum esset; id significantes, dominatorem omnium audire debere neminem, sed æque omnibus patulas offerre aures. Contra Lacedæmonij summum Iouem cum quattuor auribus depingere solebant; eum vndique, & omnia audire innuentes; quod Regis quoque ac cuiuslibet principis prudentiæ conuenit; qui pro munere sibi iniuncto, populorum, qui suæ fidei sunt crediti facta summo studio peruestigare, atque audire debet. Atque eodem forte spectabat, qui Ioui tres oculos tribuit; perinde atque nihil omnino eum lateat, sed omnia ei cognita ac perspecta sint: qualē esse hominibus præsidētem oportet. Hinc illud manauit, Iustitiam cuncta cernere, vt etiam ex eius imagine intelligamus licet. Sed Pausanias aliam quamdam rationem affert, cur Iupiter apud Argiuos tres oculos haberet, quorum tertius esset in fronte; quod scilicet is tria regna obtineret, vnū in cœlo; nam vulgo Iupiter in cœlo regnare existimabatur; alterum in inferno, quod est, in terra. nam terra cœlo cōparata, inferorū locorū vicē tenet: quare eum Homerus Iouem infernum appellat; tertium est in mari; nam AEschylus maris regē eum vocat: Martianus etiam Capella, vt paullo ante dicebamus, ei fuscinulum subiicit: Orpheus quoque quodam in hymno Iustitiam orat, vt omnium viuentium curam suscipere velit, qui a matre Terra, atque Ioue marino aluntur. Quamobrem iuxta Pausaniæ sententiam tres Iouis oculi triplicem eius potestatem significant in tria illa regna, in quæ orbis diuisus fingitur inter tres Saturni filios masculos, quorum Neptunus mare, Pluto infernum est sortitus.

Iupiter auribus carēs.

Iupiter quattuor auribus præditus.

Iupiter tribus oculis præditus.

Sed quia dicere cœperamus, antiquos sæpe in statuis effingendis id spectasse, vt iis quale esset Principis munus, adumbrarent; id operæpretium facturus arbitror, si paullo latius explicuero. Plutarchus refert, AEgyptios, cum Regem vellent innuere, sceptrum, in cuius vertice oculus esset, depinxisse (vt superius quoque in Solis imaginibus diximus) Iouem quoque eadem forma effinxisse; hoc significantes, Regem, sicuti pote-

ſtate plurimum pollet (ſceptrum enim principatus atque poteſtatis in inferiores exercitæ eſt ſymbolum) ita vigilantem in ſua adminiſtratione eſſe, in omnibuſque ſumma iuſtitia vti debere: nam & interdum Ioui aſſiſtentem Iuſtitiam veteres fecerunt ea ratione, quod, quæcumque reges facerent, cum Iuſtitia coniuncta eſſe deberent. Solebant quinetiam veteres, vt Suidas refert, ſceptrum deſcribere, ad cuius verticem ciconia, ad calcem hippopotamus eſſet, ita Regem oſtendentes, pium; iuſtum, eorumque ſeuerum vindicem eſſe debere, qui, viribus

atque

atque iniustitia freti homines imbecilles opprimunt: nam ferunt, Aristotelesque sua auctoritate confirmat, Ciconiam suos parentes, cum senuerint, alere, tamquam eis gratiam educationis referat: quod piũ, iustũque certè est opus: sed cõtra, vt Plutarchus scribit, Hippopotamus est adeo iniustus atque impius, vt in patrem violenter insurgere, eumque interficere non vereatur, vt postea liberius cum matre coeat. Apud eumdem Plutarchum est legere, Thebis quasdam statuas esse sine manibus quæ iudices significabant; ij namque manibus careant oportet, quod est, nullum præmium, aut donum oblatum capere debent, quibus corrupti iniuriam innocenti faciant, aut caussam indigno adiudicent. Inter has quædam carens oculis inerat, quæ principẽ, qui iudicibus præest, repræsentabat; is enim omnis perturbationis, odij, aut amoris debet esse expers, id tantum spectans quod iustum sit, nulla personarum ratione habita; sed omnibus absque vllo discrimine iustitiam administrandam curãs: quod quidem officium, est Regis, ac principis, non solum eorum, quibus magistratus aliquis est mandatus, qui & naturæ lege iuste munus suum obire tenẽtur, & ad id præstandum se iuramento obstrinxerunt. Quod si secus fecerint, vtrique a Ioue periurij vltore a se pœnas exigendas existiment; quemadmodum quibusdam quoque statuis antiqui adumbrabant: nam apud Elæos quædam perfidis ac periuris vehemẽter formidanda visebatur. Hæc fulmen vtraque manu continebat, tamquam ad pœnas a periuro capiendas esset paratissima.

De pœna quoque periuri Aristoteles in libro de rebus admirabilibus refert, quemdam fuisse fontẽ in Cappadocia apud Tyanam eius regionis primariam vrbem, quæ aquam haberet frigidissimam, sed tamen semper feruere videretur: ad hunc fontem si quispiam ductus esset, de quo dubitaretur, periurus esset nec ne; siquidem verum dixisset, aqua lente defluebat; si vero peierasset, ea mirum in modum conturbata, ac tumescens pedes, manus, atque faciem periuri perfundebat, perinde atque ab eo periurij pœnas exigeret; neque contra eum quodammodo excandescere desinebat, quoad is, veritate patefacta, veniam sceleris implorasset: quod si in menda-

cij asseueratione perstitisset, hydropicus inde recedebat, aut magnam saniei copiam ex ore euomebat. Quare fontem illum Iouis periuri appellabant. Pausanias in Corinthiacis refert, Corinthi intra septum Neptunij templi fuisse Portuni ædem, vbi erat cella: aditus ad eam erat subterraneus; ibi Portunum latere aiebant; eo in loco si quis vel ciuis, vel hospes peierasset, periurij pœnas effugere non poterat. Elæi ad aram Sosipolis, tutelaris ipsorum Dei, iuraturi accedebant; idque maxima cum religione: ritum quem seruabant Pausanias recenset. Idem quoque in Eliacis prioribus morem narrat, quo vtebantur olim veteres iuraturi in ludis Olympicis; quo vndique homines vel ad certandū cursu, aut pugilatione, aut luctatione, aliisue id genus ludis, vel spectādum confluebant: nam qui victoriam reportassent, summos consequebantur honores: quare bona fide, absque vlla fraude erat agendum. Itaque solenne erat cūctis athletis, eorumque parentibus, fratribus, gymnasij magistris super exsecti suis testibus verbis conceptis deierare, nihil se fraudis facturos, quominus Olympici ludi rite fierent: athletæ quidem ipsi hoc amplius iurabant, se decem perpetuos menses in ludicram exercitationem propositi certaminis consumpsisse: iurabāt præterea, qui de viris, vel de pullis equorum, in certamen prodeuntium pronunciaturi essent, ob rem iudicandam pecuniam se nullam capturos; qua vero re adducti, quemuis aut probassent, aut improbassent, se non esse in vulgus prolaturos. Quia vero id quoddā sacrificij genus erat, in quo victimæ carnem post sacram rem peractā comedebāt; idem Pausanias subiicit, sus ille, confecto iureiurando, cuinam esset vsui, percontari, sibi in mentem non venire; veteri quidem religione sancitum se scire, ne victima vescerentur homines, super qua iusiurandum conceptum fuisset. id Homerus testatur, cum exsectum illum suem, super quo Agamemnon iusiurandum concepit, Briseidem se non attigisse, in mari a Talthybio feciali abiectum dixit. Similis fere ritus penes Romanos erat in fœderibus percutiendis: iurabāt enim, exsecrationesque quasdam super porca concipiebant, præsentibus fęcialibus. Sed nunc, iuramēti ritibus omissis, ad Deum, quem iuramenti præsidem dicebant, reuertamur; hunc Gręci Iouem

Iurandi ritus.

Horcium

Horcium appellabant, eumque fulmen ambabus manibus tenentem effingebant. Sed eum Romani aliter & nominarunt & expresserunt; licet idem Iupiter Horcius apud Græcos, & Dius Fidius apud Romanos secundum nonnullorum sententiam esset; sicut enim ille iuramento præerat vt verum, iustumque esset; ita hic fidei seruandæ præses erat: atque hac de caussa diuini ei honores tribuebantur. Sed in antiquitatibus Romanis Fidij simulacrum ita effictum cernitur; Marmor est in fenestræ modum formatum in quo tres imagines exsculptæ sunt. Dextra quidem virilis, habitu pacifico; sinistra vero muliebris est, eodem habitu, coronam in capite ex lauro gestans; quæ dextram dextræ iungit cum priore imagine: in medio harum duarum ingenui pueruli effigies cernitur; cuius supra caput hæc duo verba legũtur, FIDII SIMVLACRVM: apud imaginem dextram virilem, HONOR, in sinistra imagine muliebri VERITAS legitur. *Iupiter Horcius.*

Quia vero Iouem periurij pœnas capere arbitrabantur, in hanc sententiam mihi nunc in mentem venit dicendum, eum non semper, vt prodesset, esse cultum, sed interdum, ne obesset; tũcque eum Veiouem appellatũ, quod nocendi vim habere crederetur: quod & eius effigie ostenderunt, nam eum, vt Agellius, & Alexander Neapolitanus referunt, puerum effinxerunt, capite cornuto, sagittas manibus continentem, tamquam ad nocendum videretur esse paratus; prope erat Capra; nam in fabulis exstat, eum, cum mater a voracibus Saturni faucibus eripuisset, alendũque in Creta duabus Nymphis, Amalthea scilicet atque Melissæ, vel vt alij dicunt, Hægæ, atque Helici tradidisset, melle ac lacte caprino esse nutritũ: hanc caprã, aiunt, cornu arbori illisum perfregisse: hoc mulierculæ, vt quæ eam in deliciis haberẽt, tulisse quidẽ molestissime; & cornu diuersis floribus ac fructibus refercientes, domum reuersas Ioui obtulisse: eũque id munus libentissime excepisse, vtque sempiterna suam nutricẽ memoria prosequerentur, id annonæ vbertatis signum esse voluisse: quare Cornucopiæ, interdumque Cornu Amaltheæ vulgo vocabatur, de quo Pherecydes dixit, vt Apollodorus refert, eius vim esse, vt affatim omnia ad esum & potum pertinentia suppeditet. Hoc idem cornu non capræ *Cornucopia*

Amaltheæ, sed eius bouis fuisse fertur, in quem Achelous est conuersus, cum certaret cum Hercule Deianiræ caussa; quæ a Patre ambobus desponsata erat: nam ei cornua ab Hercule effracta poetæ fabulantur, atque in profluentem fluuium abiecta; quæ Naiades vbi collegissent, variis floribus, ac fructibus referta ac frondibus coronata, Copiæ consecrarunt. Itaque ei Cornucopiæ est nomen inditum. Hoc, vt rem, prout gesta est, examinare omittamus, ex aliquorum sententia fortunæ vim nobis ostendit; animalia.n.multa vires suas in cornibus paratas

habent

habent, quibus obuia quæque lædant. Fortuna ſuam administram Copiam habere fingitur; ea namque ditiſſima creditur, ac in eius manu eſſe ſitum, pro libidine aliis atque aliis diuitias tradere vel auferre; quæ floribus non inepte comparari poſſunt, quibus cornu refertũ erat. Illud quoque hic dici poſſet, cornucopiæ eſſe illud quidem Capræ, quæ Ioui vbera præbuit; ab eo enim cuncta bona in homines deriuare putabantur; vt & nos ſuperius diximus. Quare ei eamdem poteſtatem attributam legimus atque Soli; ideoque eidem ſagittas in manus tradebant, prout in effigie hic poſita cernitur. Aliqui Ioui numen quoque Bacchi adſcripſerunt, eum Bacchi inſigniis effingentes, qualem Polycletus, vt Pauſanias ſcribit, eum in Arcadia expreſſit: ei cothurni pro calceamentis ſunt, & altera poculum, Thyrſum altera tenet: Thyrſo aquila inſiſtit: eius forma forte erat iuuenilis, cuiuſmodi fuiſſe Bacchus pingitur, ac qualis Terracinæ exſtabat, quem axyron cognominauerunt, hoc eſt nouacula non indigentem, cum eſſet imberbis. *Iupiter cum Bacchi inſignijs.*

Paucæ quidem Iouis ſtatuæ viſuntur, quibus Aquila non ſit addita; ea enim auis eſt Ioui ſacra: quare eius currus ab Aquilis trahi fingitur: aut quod, vt Lactantius refert, fauſtum ab ea augurium ſuſcepiſſet, cum ad bellum contra Patrem Saturnum, ſecundum aliquorum ſententiã, proficiſceretur, ex quo victoriam poſtea reportauit. Itaque & in bello contra Titanes Aquila Ioui arma ſubminiſtrare fertur. Itaque eam frequenter vna cum Ioue pingunt, vnguibus fulmen continentem: aut quod inter aues ſola a fulmine numquã læditur: & ſola abſque oculorum detrimento, obtutus in ſole defigit. Quapropter ea non iniuria auium regina appellatur, Regique Deorum Ioui eſt ſacra. Exſtat apud Pauſaniam in Eliacis prioribus Iouis ſtatuæ deſcriptio, quam Phidias effinxit; Sedet in ſolio Deus, ex auro, & ebore factus: corona capiti impoſita eſt, ad oleagri nefrendis imaginem: dextera Victoriam, & ipſam ex ebore, & auro præfert cum tænia & corona: læua ſceptrum tenet affabre expolitum, & omnium metallorum varietate diſtinctum: quæ auis ſceptro incumbit, aquila eſt: aurei ſunt duo calcei; pallium item aureum: in eo cum diuerſa animalia, tum ex omnibus florum generibus lilia in primis cælata ſunt: ſoliũ ipſum *Aquila Ioui ſacra.* *Aquila auium regina.* *Iupiter in Solio.*

auro, & pretiosis præfulget lapidibus; neque in eo vel ebenum, vel ebur desideratur: animalium vero formis intercurrentibus pictura exornatur: signa etiam in eo eminent Victoriæ quattuor saltitantium specie ad singulos sellæ pedes: duæ itidem ad pedum calcem sunt. In solij puteali supra simulacri caput sunt Gratiæ ex vna parte tres, totidem Horæ ex altera: & cætera, quæ ibi Pausanias persequitur. Iupiter præterea in quodam Neronis numismate sedet, dextera fulmen, sinistra vero hastã tenens: sunt ibi impressæ hæ literæ, IOVI CVSTODI. Lucianus, de dea Syria scribens, in eius templo refert, Iouis simulacrum supra duos tauros sedere. E contra in quibusdam etiam numismatibus Antonini Pij, & Gordiani Iupiter stat, nudusque cernitur, dextera hastam, sinistra autem fulmen gestans. Inscriptio est, IOVI STATORI; ita enim a Romulo fuit cognominatus, quod scilicet Romanos milites a Sabinis in fugam conuersos stitisset, qui renouato prælio, frõtem non terga hostibus ostẽdissent. Non longe diuersus exstat in quodam numismate Diocletiani; in quo est Iupiter stans dextera duas sagittas, vel potius duo fulmina, sinistra vero hastam habet erectã, cum his litteris, IOVI CONSERVATORI. In altero etiam eiusdem Diocletiani, idem est Iupiter, dextera Victoriolam porrigens, sinistra hastam erectam habens, inscriptio est huiusmodi; IOVI CONSERVATORI ORBIS. Nam nullum insigne est magis Ioui proprium fulmine; licet Romani olim idem etiã, vt Plinius refert, Summano attribuerint; qui quidem idem erat atque Pluto: sed tamẽ nocturnum tantum ei fulmen, diurnum vero Ioui adscribebatur. Verum Hetrusci fulminum diligentissimi obseruatores, Vulcanum atque Mineruam quoque fulmen iacere senserunt; quo ea Græcorũ classem exussit. Quare Virgilius in primo AEneidos Iunonem introducit, talia secum flammato corde volutãtem, cum videret Troianorum reliquias, AEnea duce, se ab Italia auertere non posse, nec eis pro libidine nocere;

Iupiter Custos. *Iupiter Stator.* *Iupiter Cõseruator.* *Fulmen datum Summano.* *Fulmẽ multorum Deorum insigne.*

-- Pallasne exurere classem
Argiuum, atque ipsos potuit submergere ponto?
Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem:
Ast ego, &c.

Iidem

Iidem dicebant, manubias ab aliis Diis emiſſas albas ac nigras eſſe. Sed quam Iupiter iaculabatur, rubram fuiſſe, vt Acron Horatij interpres refert, cum ſcilicet ea verba exponeret; *Manubiæ trium colorum.*

-- & rubente

Dextera ſacras iaculatus arces.

Sunt tria fulminum genera, ab Ariſtotele tradita; quorũ vnum eſt clarum, mirificæ maxime naturæ; quo dolia exhauriunt, intactis operimentis, nulloque alio veſtigio relicto: aurum, æs, & argentum liquatur intus, ſacculis ipſis nullo modo ambuſtis, ac ne confuſo quidem ſigno ceræ. Martia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipſa citra vllũ aliud incommodum vixit: interficiuntur homines, veſtimentis nulla ex parte læſis. Hoc fulminis genus a Minerua proficiſci credebatur; quam Iouis e capite ortam ferebant, quæ puriſsimam, ac ſubtiliſſimam ignis partem ſignificat. Itaque fulmen inde manans, candens eſt. Alterum genus eſt, quod adurit, hocque eſt rubeum, Iouis manu emiſſum. Tertium humidum eſt, nõ vrit, ſed infuſcat: quare nigrum dixerunt, Vulcanoque attribuerũt, cui ignis noſter, qui fumoſus eſt, ſacer erat. Quamobrem poëtæ fulmen triſulcum appellarunt, vt quod triplici modo feriat, ac triplici ſit acumine præditum: à tribus etiam Cyclopibus illud effingi exiſtimabatur: vt inferius, cum de Vulcano loquemur patebit. Sed tamen nunquam Vulcani imago aut Mineruæ cum fulmine effingitur, licet id eis attribuatur, vt fulminis natura, atque effectus declarentur. Ioui vero interdum in manus tradebatur, alias ad pedes, aliquando id ei Aquila roſtro, vel vnguibus geſtabat: atque alias aliter, ſemper tamen Ioui fulmen adpingitur. Seneca libro II. Quæſt. natural. inquit, ad coërcendos animos imperitorum ſapientiſſimos viros Ioui fulmen tradidiſſe, vt ſupra nos ſcilicet aliquid timeremus: vtile enim erat, in tanta audacia ſcelerum aliquod eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potẽs videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum. Neque ſolum vt idem dicit, ipſe per ſe Iupiter fulmen mittebat: ſed etiam (quod ſuperius etiam diximus) ex aliorum Deorum conſilio: hocque genus pernicioſum ſane erat; ſicut placabile exiſtimabatur quod

Fulminum tria genera.

Miracula fulminum.

ſolus iaculabatur. Hinc Seneca infert, inquiens; quemadmodum Iouem prodeſſe ſolum oportet, nocere non, niſi cum pluribus viſum eſt; ita hos, qui magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio pœnas irrogare non debere, ſed multos aduocare, conſiderare multorum ſententias, placita temperare, & hoc ſibi proponere, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium. Idemque Iouem interdum leuioribus fulminibus, atque luſoriis telis vti, non autem ſemper grauibus, eo ſpectare vult, vt ij admoneantur, quibus aduerſus peccata hominum fulminãdum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda; ſed quædam frangi debere, quædam elidi, & diſtringi, quædam admoneri.

Ægis à Ioue geſtata. AEgida quoque Iupiter legitur ſiniſtro brachio geſtaſſe, quæ erat pellis capræ illius, a quo fuit nutritus; qua excuſſa, pluuiæ creari dicebãtur, perinde atque dextera fulmina emitti; quemadmodum Seruius apud Virgilium adnotat in IIX. AEneid. cum dicit;

-- Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Iouem, cum ſæpe nigrantem
AEgida concuteret, dextra nimboſque cieret.

Diphthera, Iouis liber. In eadem pelle, quam Diphtheram vocabant, Iupiter omnia hominum facta perſcribere credebatur, ne ſcilicet e memoria effluerent; ac multa quidem pro tempore diſſimulare; verum aliquando de improbis pœnas ſumere: quare, cum aliquem improbum, poſtquam diu in ſua improbitate viuere ſitus eſſet, ſero tandem pœnas dare viderent, prouerbio dicebant; Inſpexit, etſi ſero, pellem Iupiter. Sed & idem abſque fulmine in quadam ſtatua, quæ erat in Caria, cernebatur; immo nec ſceptrum, nec quidquam eorũ habebat, quæ ſuperius eſſe Iouis inſignia diximus; ſed tantum ſecurim tenebat. Cuius quidem rei hanc cauſſam Plutarchus affert; quod ſcilicet, Hercules, Hippolyta Amazonum regina interfecta, ab ea vna cum cæteris armis ſecurim ademerit, quam & Omphalæ, ſuæ amaſiæ donarit, quæ erat Lyda genere: quare Lydorum reges eam poſtea tamquam ſacram ſeruarunt, & religionis ergo geſtare ſolebant. Hæc deinceps poſt longam annorum ſeriem tamquam per manus tradita ad Candaulẽ peruenit; qui eam ob faſtum ferre

ferre detrectans, ferendam cuidam ſuo aſſeclæ tradidit: ſed Gyges Carię Rex ambobus interfectis, vna cum cæteris ſpoliis, ſecurim in Cariam detulit; ibique exſtructo Iouis ſimulacro, ſecurim in illius manu dedit, & Labradeum Iouē appellauit; nam Lydi ſecurim λάβρυν vocant. Ex huius Iouis Labradei ſtatua, quemadmodū refert AElianus, gladius nomine Carius appēſus fuit; qui ideo venerationē habuiſſe dictus eſt, quod Cares primi belli officinas inſtituiſſe, pecunia & mercede militaſſe, loris clypeos appendiſſe, & criſtas galeis accōmodaſſe ferantur. *Iupiter Labradeus*

Quia

Bellicorum instrumentorũ inuentores.

Iupiter parturiens.

Quia vero pictores non minus interdũ poetarum figmenta penicillo exprimunt, atque ipsi poetæ effinxerint; Ctesilochus Apellis discipulus eam fabulam, qua Iupiter Bacchum peperisse fingitur, ad viuum suis coloribus repræsentauit; nam, vt Plinius lib. xxxv. refert, Iouem parturientẽ mitratum depinxit, & muliebriter ingemiscentem inter obstetricia deorum. Nihil hic de Baccho dicam, quem Iupiter diu femori agglutinatum habuisse ferunt, quoad partus hora venisset: huiusmodi enim fabulæ ex Ouidij libro Metamorph. facile cuiuis notæ esse possunt. Sculptores etiam statuarum suarum exempla sæpe a Poetis mutuati sunt. Quare quidam Leontini, quemadmodum scribit Pausanias, suis sumptibus Iouem septem cubitos altum, aquilam sinistra, dextra vero iaculum continentem effinxerunt, quod eum scilicet ita a quibusdam poetis descriptum legissent. Strabo, cum de Iouis Olympij templo scribit, quo ex vniuersa Græcia concursus fiebat maximus, certatim omnibus splendida dona afferentibus, inter cætera dicit, ibi statuam Iouis videri, ex ebore a Phidia factam, eamque ita vastam, vt templum id, quamuis maximum, exiguum magnitudini statuæ esset: quare reprehensione dignus fuisse artifex visus est, quod statuam ibi posuerit, quæ loco minus congrueret; nam ea sedens, vertice tectum attingebat; quare si forte surrexisset, templi proculdubio operimentum perfregisset. Sed tamen ea apud omnes fuit laudatissima: nam, vt Quinctilianus ait, vastitas illa religionem iniicere intuentibus videbatur, & nescio quid maiestatis Iouis numini addebat. Hanc ad Homeri descriptionem exculpsisse, Phidias fassus est, qui in Iliade ita de eo inquit;

Annuit, & nutu totum tremefecit Olympum.

Sæpe etiam pictores sui animi commenta depinxerunt, vt fecit Apelles, cum coniurationis fuit factus reus, quod inferius in Calumniæ imagine exponemus: & Nealces ingeniosus, & solers in arte, & Plinius lib. xxxv. refert, cum prælium nauale AEgyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declarauit quod arte non poterat; asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei: nam magna est in AEgy-

pto

to crocodilorum copia, ſicut in Perſia aſinorum. Quare a pictoribus ac ſculptoribus excogitatum dicunt, Deorum imagines abſque hominis vel animantis alicuius figura effingere; qualis legitur Veneris Paphiæ ſtatua fuiſſe. Sol etiam ita apud Phœnices fuit expreſſus. Sicionij, qui eſt Peloponeſi populus, Iouem Pyramidis inſtar habuerũt; quod eodem referri crediderim, quo eiuſdem effigies in inferioribus partibus nudi, & ſuperioribus tecti referebatur, de qua ſuperius diximus: baſis enim huius ſtatuæ tenebras ſignificat, quibus impediti, dũ hãc

vitam viuimus, diuina illa minus intueri possumus; quæ acutis mentis obtutibus sunt cernenda, quos pyramidis cuspis nobis adumbrat: tunc autem ea cernimus, cum omnibus rerum harum affectibus exsuti, intelligentię aciem acuimus, qua vel cælos ipsos penetremus; vel cum corporea hac mole deposita, sursum, ad Deo fruendum euolamus.

Iupiter Ammon.

Quinctus Curtius lib. IV. scribit, apud Troglodytas in luco Ioui Ammoni consecrato, fontem exstitisse, quæ aqua Solis vocabatur; hæc oriente Sole tepebat, meridie frigebat, vesperi calebat, intempesta nocte feruebat, & nocte ad auroram declinante, paullatim vsque ad teporem deferuebat: ibidem ait, pro numine quoddam simulacrum habitum quod nullam cum cæteris similitudinem haberet; sed instar vmbilici esset, ex smaragdis, aliisque lapillis preciosis coagmentatum, subtus quidem latum, ac rotundum, quod paullatim versus cuspidem attenuaretur: cũque ex eo aliquid sciscitari vellent, solenni pompa a sacerdotibus supra auratam nauiculam gestatum, cui in circuitu multæ argenteæ pateræ adhærebant; in pompa sequi matronas atque virgines, incomposita quædam carmina concinentes, quibus sibi persuaderent, Iouem certa responsa redditurum.

Solis fons.

Statua vmbilici instar.

Iupiter sub arietina specie.

Sed & sub arietis specie, Iupiter Ammõ fuit cultus; cuius rei hanc esse aliqui caussam dicunt; quod Bacchus, cum exercitu per Libyæ deserta ambulans, sitiens, cum opem a patre Ioue petiisset ab ariete ad fontem sit ductus, vbi sitim vniuersus exercitus sedarit. Atque credentes Iouem formam illam indutum, aquas ostendisse, altare, atque arietis simulacrum ibi Ioui posuerunt. Ouidius, a fabula non recedens, vult Iouem eo tempore, quo dij Gigantum impetum declinantes, in AEgyptum secesserunt, vt tutus ab eorum vi esset, se in arietem conuertisse. Herodotus rationem afferens, cur Thebis, quæ ciuitas est in AEgypto, nefas esset, oues mactare, dicit, Iouem, cum nollet se Herculi, mirum in modum ipsius aspectum desideranti, videndum præbere; vbi quotidianis efflagitationibus sibi ab eo molestia exhiberetur, tandem eius precibus victum cessisse, ac se pelle arietina tectum ostendisse; ex hocque AEgyptios Iouis simulacri exemplar sumpsisse, quod specie arietis effingebant;

Aries cultu affectus.

bant. Quare hanc belluam apud eos diuinos honores meruisse, neque vnquam in sacrificium mactari, præterquam quod die Ioui sacro quotannis caput arieti abscinderent, ei pellem detraherent, qua Iouis simulacrum vestirent; ad quod Herculis effigiem admouerent, ita vt hoc illud cerneret: post omnes ad decoriatum arietem verberandum proficisci, cuius cadauer in sacra vrna conditum, maxima cum religione sepelirēt. Neque tantum apud AEgyptios Iupiter Ammon fuit, sed & apud Arcades, quemadmodum Pausanias recitat; apud quos eius effi-

gies cernebatur forma quadrata instar Hermarum, quæ sunt Mercurij statuæ. Alexander Neapolitanus scriptum reliquit, Celtas, qui sunt Galliarum populi, loco Iouis altissimam quercum veneratos esse; fortasse, quod eam arborem Ioui sacram sciret, ex cuius fructibus olim homines victitassent; tamquam Iouis esset, eos alere, quos in lucem edidisse, eisque prospicere crederetur. Quamobrem antiqui omnes fere Iouis statuas quernis foliis coronare consueuerant; perinde atque ea arbor vitæ symbolum esset, quam ab eo in mortales dimanare existimarent. Itaque Romani, eos milites querna corona cohonestare solebant, qui ciuem Romanum in pugna ex morte seruassent; ei vitæ insignia tribuentes, qui vitæ alicuius auctor extitisset.

Sed & ex oleæ foliis aliquando Iouem redimebant; huiusmodi enim arbor semper viret; plurimum vtilitatis in mortales importat; eius folia cælestem colorem referre videntur: quamuis Mineruæ aut Palladi potius sacra esse videatur. Pausanias narrat, alicubi in Græcia Iouis simulacrũ extitisse, quod in altera manuum auem, in altera fulmẽ teneret, variisque florum generibus circa tempora esset redimitum. Interdum Iupiter regiam coronam gestabat, quemadmodum superius ex Marciano vidimus; nam eius effigies, vt eam Pallas cum Arachne certãs, apud Ouidiũ acu pinxit, erat regia; idque non iniuria, cum Deorum, hominum, vniuersique orbis Rex crederetur. Seruius decimam Virgilij Eclogam enarrans, scribit, propria Iouis insignia, quæ triumphantes gestare solebant, sceptrum, togamque palmatam fuisse (quod erat vestimenti genus purpureum, magnum, atque latum, dictum a palma, in eo intexta; alij a latitudine clauorum aureorum, qui in eo picti erant, dictum putant) itemque faciem rubro colore tinctam habere: nam vt Plinius refert, Romani quolibet festo die Iouis faciem minio illinere solebant, & a censoribus imprimis Iupiter miniandus locabatur: ex quo mulieres sumpserunt exemplum, sese minio fucandi, vt rubræ videantur: quod putent se ita pulcriores reddi, cum interdum se his fucis maxime deformes exhibeant. Apud AEthiopes proceres totos se eo tingebant, hicque ibi Deorum simulacris color erat.

Victi

Victimæ,quæ Ioui diuersas ob caussas, aliis atque aliis temporibus,sub variis cognominibus immolabantur,erant capra; agna bima, candidus taurus cornibus auratis:idque apud Romanos,qui interdũ ei farre, sale,atque thure,absque alia victima faciebant.Apud Athenienses ei bos mactabatur, maxime quidem ridiculo ritu;qui erat eiusmodi,vt apud Pausaniam in Atticis legitur; In Poliei Iouis ara ordeum tritico permixtum apponebant,neque custodes adhibebant:bos ad sacrum comparatus dum ad aram accedebat, fruges eas attingebat:ex sacerdotibus is, quem βουφόνον, id est bouis percussorem appellabãt,securim in illum iaculatus,fugiens abibat:qui assistebant,tamquam eum,qui bouem percussisset, non vidissent,securim in iudicium ream citabant. Hic mos inde deriuauit, vt Suidæ videtur,quod in festo Iouis ferũt taurum sacras placentas deuorasse, paratas ad sacrificium, quem Taulon quidam, arrecta securi,statim interfecerit,atque fuga euaserit:bipennis relicta ad iudicium postulata, absoluta est:& eum deinceps ritum quotannis seruabant. Neque mirum, apud Athenienses securim ream peractam;nam inter Draconis leges res quoque inanimatas,cum facinoris auctor non reperiretur,citari, damnari,relegari, extraque ciuitatem abiici,aliasve pœnas irrogari pro criminis ratione volebant.Quare apud Pausaniã de Theagene,& apud Suidam de Nicone Athleta, simile quidpiam legitur.Hic pugil fuit,& pugnis,& lucta,pancratio,cursu,& aliis certaminibus,in Olympiis,Nemeis, Isthmiis & alibi victor acceperat coronas,vt aiunt,mille quadringentas: cum vero e viuis excessisset, quidam accessit ad statuam eius, quasi viueret, & flagellis eam cecidit;in quem illa collapsa,hominem contumeliosum vlta est:interfecti autem filij cędis ream egerunt statuam;itaque eã Thasij in mare abiecerunt secundũ leges Draconis. Pythia vero Thasios, ex hoc iniquo iudicio peste laborantes, eam statuam restituere iussit.Quicum dubitarent,quo pacto illa e mari extrahenda esset, piscatores retia cum laxassent,vt pisces caperent, eam e mari extraxerunt, quam Thasij in pristinum locum restituerunt, eique postea diuinos honores decreuerunt.

Victimæ Ioui immolatæ.

Ridiculus ritus sacrificandi.

Bipennis rea facta.

Fabulæ quæ plurimæ de Ioue narrãtur,multa præbẽt argu-

menta, eius effigiei diuerſo modo exprimendæ. nam eum referunt alias atque alias ſubinde formas induiſſe, vt amatis rebus frueretur; in taurum enim ſe conuertit, vt cum Europa concumberet;in Aquilam, vt Ganymedem atque Aſteriam raperet,in auream pluuiam, vt Danaæ illuderet; in Cycnum, vt Lædam opprimeret;in ignem,vt AEginam falleret; in Amphitryonem, vt cum Alcmena coiret; in Dianam, vt Caliſtoni ſe iungeret;atque in alias innumeras figuras ſe vertiſſe fertur; de quibus nihil dicendum ſtatui; quandoquidem veteres ad eas nullam Ioui imaginem expreſſerunt.

DE IVNONE.

Iuno Iouis Soror.

QVI ſenſerunt,antiquos ſub variorũ Deorum nomine elementa coluiſſe,pro aere Iunonem intelligendam tradiderunt; quam ideo Iouis ſororem fabulati ſunt,quod Iupiter pro Igne poneretur: atque ſicuti illum cæli regem, ita hanc Reginam vocauerũt. Ignis enim atque aer in ſublimioribus locis degũt, maioremque vim in res has caducas poſſident, quam cætera duo elementa. Interdumque eandem pro terra acceperunt; quare & Iouis vxorem finxerunt; virtus enim quædam ſeminalis ex ſuperioribus corporibus in terram influit,quæ vim illi elargitur,ea omnia proferendi,quæ affatim ipſa producit; non ſecus atque vir genitale mulieris aruum ſuo ſemine conſpergens,id ad prolem concipiendam, ſuoque tempore edendam compellit.Itaque Virgilius hoc innuens,Iouem dixit in ſinum vxoris copioſis pluuiis deſcendiſſe. Nonnulli Iunonem idem cum Luna numẽ eſſe voluerunt;ei aliqua Lunę cognomina attribuentes,nam Lucinam vocauerunt,tamquam ea eſſet, quæ a parturientibus implorata adeſſet,ac fœtum in lucem educeret.Hinc factum eſt, vt antiqui alia corporis humani membra aliis diis adſcribẽtes,ſub quorũ tutela eſſent; Iunonem ſuperciliis præpoſuerunt;quod iis protegantur oculi, per quos luce fruimur,quem tribuere putabant Iunonem,Lucinam dictam. Sed tamen & brachia eidem ſacra leguntur:quamobrem Homerus, qui vnicuique Deo pulcerrimum aliquod membrum tribuit,a quo eum cognominet; Iunonem λευκώλενον appellat,

Vxor Iouis.

Supercilia ſub Iunonis tutela.

quod

quod eſt, candida brachia habentem. Itaque eius ſimulacrum aliqui ex materia pura atque candida effinxerunt, corpus ſcilicet Lunæ adumbrantes. Lucianus teſtatur, quamuis Dea dicta Syria, quæ Hieropoli colebatur, Iuno eſſet; tamen eius ſtatuam non vnum aliquod videri numen referre, ſed plurima, in ea enim aliquid Palladis, Veneris, Dianæ, Nemeſis, Parcarum, atque aliorum numinum manifeſto deprehendebatur; ea ſupra duos leones ſedebat, altera manu ſceptrum, altera fuſum geſtabat, radiis caput inſigniebatur; plurimaque alia in ea cernebantur, quæ aliarum Dearum erant propria. Hinc Lucianus oſtendit, Iunonis numen ſub diuerſis nominibus honore atque cultu fuiſſe olim affectum. Quare minime mirum videri debet, ſi ea Lucina quoque eſt appellata; quã parturientes, vt ſibi adeſſet, inuocabant, quemadmodũ Terentius in Andria facit Glyceriũ, dum partus dolores experiretur, ita dicentem; *Dea Syria.*

Iuno Lucina fer opem, ſerua me, obſecro.

Hæc ab antiquis fingebatur, ſicut in Fauſtinæ numiſmatibus exſtat, ibi enim matronæ ſtolatæ imago ſtans cernitur, quæ dextra pateram, ſiniſtra haſtam tenet, his litteris adſcriptis, IVNONI LVCINAE. Fere omnibus Deorum imaginibus antiqui haſtas tradiderunt, vt & in iam expoſitis patet, & in plurimis aliis dicetur: quare eius rei ratio nõ videtur mihi amplius differenda; quæ quamuis alibi commodius forte reddi poſſe videatur; non tamen hic incommode aliquid de ea re attingemus; nam quiſpiam hic admiretur, cur Iuno, quæ pacifica fingitur, haſtam geſtare dicatur, quæ bellicoſorum eſt propria: hoc quidem non ſemper eſt verum; ſæpe enim ſe valde ferocem præbuiſſe narratur; vt tunc ſcilicet, cum opem Græcis contra Troianos tulit, aduerſus quos omnes ſuas vires eſt experta, & (ſi Homero credimus) armata currum cõſcendit, vna cum Minerua in aciem prodiit: eius currus (nam præſtantiſſimi quique bellatores e curru tunc pugnare conſueuerant) ita ab Homero deſcribitur: lignum trãſuerſum, quo currus ſuſtinebatur, erat ferreum, rotæ æneæ erant, octo radiis ſuffultæ, circuli eos ambientes aurei, ære obducti, argento tegebatur locus, vnde radij exſiſtebant. Supra Deæ ſedes loris aureis, atque argenteis contexta erat; temo argenteus; iugum aureum erat;

equorum

equorum insignia aurea: nam licet alias eius currus ab auibus tractus legatur, tunc tamen equis ei opus erat. Virgilius etiam eidem currum, atque arma adscribit, cum de Carthagine in primo AEneid. loquens, ita dicit;

-- Hic illius arma,
Hic currus fuit.

Quare nemini debet absurdum videri, Iunoni ab antiquis fuisse hastam concessam, neque me hoc loco rationem afferre, cur plurimis Deorum simulacris hastæ sint additæ; quæ ex Iustino est huiusmodi; olim scilicet reges pro diademate, aliisque regiis insigniis hastam gestabant; atque in orbis primordiis homines nullas Deorum statuas habebant, præterquam hastas, quas religioso cultu prosequebantur. Sed cum humana forma effingi Dij sunt cœpti, tunc statuas non hastas coluerunt: sed tamen vt antiquæ religionis aliqua vestigia exstarent, eorum simulacris hastas addiderunt. Cum Anchises apud Virgilium lib. v i. AEneid. AEneæ progeniem ex ipso orituram ostendit, ab adolescente incipit, qui hastæ inhæret: vbi Seruius adnotat; hastam apud veteres præmium eorum iuuenũ esse, qui, interfecto aliquo hostium in prælio, tunc primum suæ virtutis specimen ostendissent: hastamque plurimi ab antiquis factam; cæterisque armis præpositam; ea enim præstantiæ, atque imperij erat argumentum: quare fortibus viris donabatur; sub hasta quinetiam auctionem fieri solitam; denique Carthaginienses, cum bellum Romanis denunciassent, eis hastam misisse. Suidas refert, morem Athenis fuisse, vt cum efferretur cadauer eius, qui interfectus esset, hasta in pompa præferretur; aut ad sepulcri caput affigeretur, hoc ritu interfectore admonito, se inultum non abiturum. Quare olim hasta maximi ducebatur, & pulcerrimum erat insigne. Hæc igitur est caussa, cur ea sacris imaginibus adpingeretur. De Iunonis curru, ab Homero descripto dici posset, eum varios colores significare, qui interdum in aëre cernantur. Sed Buccatius lib. i x. Genealog. aliter sentit, dicens eum idcirco ita esse splendidum, quod Iuno diuitiarum Dea credebatur: arma quoque ideo ei data, vt intelligeremus, homines inter se fere diuitiarum caussa pugnare. Quare eidem sceptrum in manus tradiderunt, innuentes,

tes, in ipsius esse potestate, diuitias atque regna elargiendi: quemadmodum ea Paridi pollicita fuisse fingitur, cum scilicet vellet, trium Dearum pulcerrimam eius iudicio decerni. Quod quidem magnam habet probabilitatem, si pro ea Terram intelligamus; cuius sententiæ est Fulgentius, qui Iunonem capite velo obducto, manu sceptrum gestantem describit; hoc ostendens, qua in parte regna, ac diuitiæ consistant; in terra namque reges suam ditionem habēt; in terræ etiam visceribus diuitiæ latitant, nam inde aurum, argentum, omnia

que metallorum genera effodiuntur, indidem lapilli preciosi extrahuntur. Huic deæ Pauo sacer erat. Quare Pausanias templum Iunonis alicubi in Græcia describens, inter cætera, quæ inibi esse recenset, extitisse etiam dicit pauonem ex auro factum, atque gemmis maxime splendidis, quem Deæ Hadrianus Imperator obtulerat. Ratio autem, cur sub Iunonis tutela hæc auis esset, præter id quod de Argo refertur, esse potest, quod diuitiæ non secus animos nostros demulceant, atque pauo intuentium oculos oblectet. Buccatius lib. IX. de Deorum Genealog. pauones atque diuites inter se comparans, multa in eam sententiam dicit; nam vtrique voce maximam superbiam atque arrogantiam ostentant; aliis semper se præferunt; falsa aliorum laude se iactant; aliaque plurima apprime similia deprehendi in vtrisque possunt. Sunt aliæ quoque aues, quæ Iunoni consecrabantur; inter quas fuit quoddam accipitrum genus, item & vultur, quemadmodũ refert AElianus iuxta AEgyptiorum morem; qui huius auis pennis Isidis simulacrum coronabant; quæ apud eos plurima in se numina colligebat, quæ a Græcis atque Romanis colebãtur. Eisdem pennis domorum ianuas ornabant: quod secundum Alexandri Neapolitani sententiam ad domus nobilitatem, atque antiquitatem ostendendam referebatur. Anseres quoque Iunoni erant sacri; quorum aliquot Romani in eius templo alebant, quod scilicet anseres se in Capitolio a Gallis obsessos, patefactis hostium insidiis, a præsenti discrimine liberassent. Itaque in huius beneficij, ab illis accepti memoriã, publicis sumptibus in Capitolio aliquot semper alebantur; & censores id summo studio curabant, vt optime nutrirentur: item argenteus in Iunonis templo fuit dedicatus. Atque vt se magis gratos erga hanc auem ostenderent, quotannis solemni pompa maxima cum religione splendido ferculo anserem gestabant: eodemque tempore canem palo ex sambuco transfigebant, vt ab ea bellua pœnas male custoditæ arcis reposcerent.

Pauo Iunoni sacer.

Iris.

Fabulantur præterea poetę, Iridem Iunonis nunciam fuisse, per quam arcus diuersicolor intelligitur, qui in cœlo pluuioso tempore exsistere videtur: eam dixerunt Thaumantis filiam; quod admirationem significat, quam intuentibus inijcit, cum

pulcerri

pulcerrima colorum ſpecie oculos ferit:hoc ſpectrum ad diuitias refertur,quæ primo quidem aſpectu inſipientium animos ſtupore percellunt,cum tamen non ſecus atque Iris ſtatim euaneſcant. Hæc apud veteres Dea eſt habita; quam fingebant habitu muliebri,verſicolore veſte,nonnumquam & croceo,in obſequium expeditam;alas etiam verſicolores ei Virgilius tribuit in I V. AEneid.cum eam a Iunone miſſam fingit,ad Didonis crinem incidendũ.Iuno etiam fertur quattuordecim Nymphas ad ſua obſequia habuiſſe paratas, vt in primo AEneidos AEolum alloquens , ipſa de ſe dicit; quarum pulcerrimam illi in vxorem pollicetur,ſi ipſe ventos,quorum Deus credebatur, ad AEneæ claſſem diſiiciẽdam emittat.Hoc aeris turbationem portendit,quem Iuno adumbrat;huiuſmodi ſunt nubes,venti, pluuiæ,niues,fulgura,tonitrua, caligines, atque id genus alia: quæ etiam a Martiano Capella lib. primo Philolog. ſub Iunonis imagine repræſentantur,quam ita deſcribit; Iuno tecto capite, lacteo quodam galumnate prænitebat: cui gemmis inſitum diadema precioſis: nam neque Scythidis vireta, nec Cerauniorum vibrans, fulguranſque lumen,nec fructicolor hyacinthi credebatur abeſſe profunditas.Sed totum illud ſertum capitis fulgurantis Thaumantias obtuliſſe reginæ cælitum ferebatur.Ipſius vero diuæ vultus aſſidua perlucens gratia fratri cõſimilis,niſi quod ille immutabili lætitia renidebat:hæc commutationum aſſiduarum nubilo crebrius turbidabatur : nam veſtis eius hyalina , ſed peplum fuerat caliginoſum : quod tamen ſi appulſu cuiuſdam luminis tangeretur,inter obumbrantes nebulas ſudæ perſpicuitatis gratia præniteret.Hæc fulmen dextera,læua ſonorum bombis terrẽtibus ſuſtinet timpanum, huius calcei admodum furui;quorum ſoleę atræ noctis nigredine colorãtur (ſed Heſiodus eas vult eſſe auratas:in cuius ſententiam poetæ omnes diſcedunt) eiuſdem genua zona quidem diuerſicolor ambiebat,quæ nunc præ fulgido reſplendebat orbe,nunc vaneſcentis gratiæ tenuata varietas ita penitus obliquabat, tamquam nihil habuiſſet ante diſcolorum. Hæc Martianus:quæ ita clare aeris qualitates oſtendunt, vt nihil ſit opus explicatione. Itaque ad aliam Iunonis ſtatuam, de qua Pauſanias in Corinthiacis meminit, veniamus.Deæ ſignum in

Iunonis imago.

ſolio ſedebat, eximia magnitudine, auro, & ebore fabricatum, Polycleti opus; corona erat capiti impoſita: ea Gratias & Horas egregie factas habebat: Dea manu altera punicum malum, altera ſceptrum tenebat, cui cuculus inſidebat: quod idcirco factum dicunt, quod Virginis Iunonis amore captus Iupiter, in eam ſe auem verterit, quam puella tamquam ludicrum captarit. In hoc ſuam ſententiam Pauſanias interponit, dicẽs, ſe hæc, & quæ his ſunt ſimilia, de Diis vulgata, etſi vera neutiquam exiſtimet, non putare tamen negligẽda: perinde atque aliquod

arcanum sub his fabularũ inuolucris latitet;quod tamen cum ipse non patefaciat;neque ego audeo aliquid comminisci; sæpius enim sum fassus, me nolle ibi aliquid temere asserere, de quo antiqui tacuerunt.

Apuleius lib.x.de Asino aureo,cum Iudicium Paridis in scena actum describit,inquit,in scenam mulierem prodiisse, quæ Iunoni erat similis,honesta forma, habentem in capite candidum diadema,& sceptrum manu gestantem,Castore, & Polluce comitatam,qui cassides in capite gestabant,stellarum apicibus insignes: atque ita quoque effícti in antiquis numismatibus visuntur.

Hi Dioscuri,id est Iouis filij dicebantur, qui ita charitate se mutuo complexi feruntur,vt vita inter se diuisa, vicissim viuerent,atque morerẽtur: cuius rei ergo digni sunt habiti,qui in cælum transferrentur; efficerentque signum, quod Geminos vocant.Spartiatæ ita horum simulacra effingebant; erant duo ligna parallela duobus obliquis coniugata;id quod putabant, fraterno Deorum amori simulacrum proprium esse. Horum vnus pugilatu,alter equo plurimum valebat. Quare ambo sæpe fuerunt effícti albis equis insidentes, qui illos forte referebant,quos a Iunone dono acceperãt, a Neptuno ipsi traditos; quorum nomen vni Xanthus, alteri Cyllarus erat: equites hi in quodam peruetusto Athenis templo visebantur: atque ea forma Vacieno,cum e prętura Reatina Romam veniret,noctu visi sunt,dicentes, Persem Regem illo die captum: quam rem Cicero lib.III.de Nat.Deor. narrat. Iustinus scribit, in prælio inter Locros,& Crotoniatas, duos adolescẽtes egregia forma, statura procera, in equis albis, diuersa ab aliis arma ferentes, purpureis vestimentis indutos visos esse,qui in prima acie fortissime pro Locrensibus,quorum numerus ad quindecim millia perueniebat,contra Crotoniatas, qui ad cẽtum viginti millia erant: sed tamen hos ab illis fractos, ac profligatos fugisse, duorum illorum proculdubio opera; qui eiusmodi victoria parta,ex hominum oculis euanuerunt.Hi non iniuria Dioscuri crediti fuere; nam cum Locri a Lacedæmoniis suppetias postulassent, iis non impetratis, ad Dioscurorũ opem implorandam confugerunt.Qui qua forma essent, quæque insignia ge-

Castor, & Pollux.

ſtarent, optime in ſe duo illi adoleſcentes Meſſenij, de quibus Pauſanias in Meſſeniis, expreſſerunt. Hi namque in Laconiæ fines populandi gratia ſimul excurrere ſoliti erant: forte Lacedæmonij per faſtos Caſtoris & Pollucis dieſ poſt ſolemne epulum in ipſis caſtris compotationibus ſe, & luſibus oblectabant: ibi duo illi adoleſcentes in albis tunicis, & purpureis lacernis, equis pulcerrimis inuehentes, haſtas manibus tenentes, de improuiſo ſe Lacedæmoniis oſtendere. Illi, Caſtores eſſe rati, qui ſacris intereſſe ſuis voluiſſent, adorabundi occur-

rerunt,

rerunt,eorum ſibi numen precibus implorantes. At iuuenes, vbi primum in medium recepti ſunt, tumultum, & ſtragem, modo hos, modo illos haſtis ferientes, ediderunt; atqueinde ad ſuos impune, violatis ſacris, reuerterunt. Pileati præterea Caſtor atque Pollux fuiſſe feruntur, vt a Catullo in hoc ſcaronte;

A pileatis nona fratribus pila.

Nam Laconibus, ex quibus Dioſcuri fuerunt oriundi, pileatis pugnare mos fuit,vt Feſtus ſcribit.Pauſanias in quadam Laconiæ parte ſigilla nonnulla pileata extitiſſe narrat; quæ non certo aſſeuerat Caſtorum fuiſſent,nec ne.

Hic libet aliquid de pileo dicere, quod apud Romanos olim erat libertatis inſigne;nam cum ſeruum manumitterent, ei caput radebant,ac pileum tradebant: hoc apud Feroniæ fiebat;nam ea manumiſſis ſeruis,id eſt libertinis præeſſe putabatur.Quare Plautus in Amphit. ſeruum introducit ita optātem; *Libertatis inſigne.*

Vt ego hodie raſo capite caluus capiam pileum.

Interfecto Iulio Cæſare Romæ paſſim haſtæ cum pileo in vertice humi figebantur,quaſi populus ad libertatem vocaretur. Cum vrbs in magno diſcrimine verſabatur, vt vndique milites ad præſens periculum contraherentur; vel cum quis ſeditionem commouere vellet, ſerui ad pileum vocabantur; quo libertas eis certa promittebatur.Hinc legimus, Brutos monetam cudiſſe cum pileo, duobus pugionibus impoſito, eo innuentes, ſe, tyranno interfecto, patriæ libertatem reſtituiſſe. Nerone mortuo,Romæ,& per prouincias, quemadmodū Suetonius teſtatur,paſſim populus curſitabat cum pileis, eo geſtu ſignificantes, ſe a ſeruitute in libertatem aſſertos. Apud Plutarchum legitur,L. Terētium nobiliſſimum ciuem Romanum Scipionis triumphantis currum pileatum ſequutum eſſe,quod captiuus cum eſſet apud Carthaginienſes, Scipionis opera liberatus eſſet. Idem multi quoque ciues Romani in triumpho T.Quincti fecerunt,quod ab eo deuicta Macedonia,vindicati eſſent in libertatem, quemadmodū Plutarchus, atque Liuius referunt. Pileus præterea virtutis atque ſcientiæ eſt argumentum; ideoque noſtra tempeſtate ij, qui Doctoris inſigniis decorantur, pileo donantur. Pileatos ſeruos vænum ire ſolitos,

quorum

quorum nomine venditor nihil præſtaret, Agellius lib. VII. ex Cœlio Sabino refert.

Sed ad Caſtores reuertamur; nam ſub Caſtoris nomine, Pollux quoque eius frater intelligitur. Itaque Bibulus, qui Cæſaris fuit collega in conſulatu, cum ſuam ab eo auctoritatem vſurpari cerneret, qui ſolus amborum nomine cuncta præſtaret; ſibi fatebatur id accidiſſe, quod Polluci; nam templum, ambobus Dioſcuris dedicatum, Caſtoris tantum, aut Caſtorum nomen præferebat. Hi, vt AElianus atque Suidas narrãt, iuuenes, proceræ ſtaturæ, imberbes, inter ſe ſimiles; militaribus indumentis, ornati gladios ad femur, haſtaſque in manibus habentes effingebantur; ſtellarumque loco, de quibus ſupra dixi, flammulæ eorum capiti adpingebantur. Nam ſcribit Diodorus Siculus, Orpheum, cum tempeſtate vna cum cæteris Argonautis agitaretur, Deis Samothracibus vota feciſſe pro ſalute, ac incolumitate; & extemplo ſedatam tempeſtatem, cum duo aſtra ſupra Caſtoris, atque Pollucis capita cecidiſſent; Deorumque prouidentia ſe ſeruatos credidere. Vnde factum eſt, vt qui tempeſtate deprehenſi forent, Dioſcuris vota facerent. Itaque Pauſanias quamdam Neptuni ſtatuam, apud Corinthios exſiſtentem deſcribens, in baſi inquit Caſtores fuiſſe exſculptos, vt qui nauibus, atque nautis ſalutaria numina crederentur: nam maxima aliqua tempeſtate in mari orta, ſolent interdum quidam ignes in ſublime micare, qui tranquillitatis paullo poſt futuræ ſpem præbent; de quibus Seneca, ac Plinius ſcribunt: hi, cum in aere ſe oſtendant, qui pro Iunone capitur, non iniuria gemini fratres, Caſtor, atque Pollux Iunoni ſunt comites attributi.

Caſtorum opem cur nautæ implorarent.

Sed iterum ad Iunonem veniendum; quam fabulæ fingunt, vt Theopompus atque Hellanicus recitant, quondam a Ioue pedibus vinctam catenis aureis, ex quibus etiam grauiſſima ferri moles dependebat: itaque ea in ſublime pendula viſebatur. Hoc eo ſpectare arbitror, quod ea aeris pars, quæ ab æthere longiſſime recedit, in qua, vt omnium denſiſſima, nubes, caligo, pluuiæ, aliaque huiuſmodi procreantur, facile cum aqua, atque terra coit, quæ elementa, cum ſint grauia, ſemper ſidunt. Apud Pauſaniam eſt legere, in quadã Bœotiæ parte Iunoni ſa

num conſecratum, in qua ingens ſimulacrum eiuſdem ſtantis exſiſtebat: eam vero ibi Sponſam appellabant. Sed id nominis magis iure ei in inſula Samo attribuendum fuiſſe exiſtimo, quam olim, vt Lactantius ex Varrone refert, Partheniam vocabant, ex Iunone, quod adoleſcentula ac virgo ibi degiſſe feratur, ibidemque Ioui matrimonio coniunctam. Itaque in templo, quod in eo loco habebat, ei ſimulacrum erat poſitũ, quod ſponſæ ſpeciem referret, quæ forte flammeo obnubebatur; quod velum ita a flammeo colore, qui eſt ruber, dicebatur, quia ſcilicet recens nuptæ ingenuo quodam debeant rubore perfundi. Itaque Varro ſcribit, apud antiquos morem fuiſſe, vt nocte tantum nuper nupta cum marito coiret, perinde atque per noctis tenebras minus erubeſcerẽt. Eædem ad mariti ædes noctu lectica vehebantur, quæ a mulis, ſiue bobus geſtabatur, quemadmodum Suidas narrat; vbi ſponſa in medio ſedebat, eius latera ex vna parte marito, ex altera honeſtiſſimo aliquo aut amico, aut propinquo claudẽte. Eis quinque pueri totidem faces præferebant, vt ex Plutarcho in Problematibus nuptialibus habetur; quibus cum nocturnæ tenebræ diſpellebantur, tum fauſtum omen afferebatur, fore vt ex illo matrimonio fœcunda proles oriretur; generare enim nil aliud eſt, quam in lucem edere. Hæ faces quinarium numerum non excedebant; nam opinantur aliqui, mulierem vno partu ad quinctum peruenire poſſe, ibique ſiſtere. Sed alij, rem ſubtilius conſiderantes, veteres numerum imparem in nuptiis adhibuiſſe dicunt, vt eo pacem atque concordiam ſubmonerent; is enim in partes æquales diuidi nequit, ſemper aliquo medio numero remanente, qui ambabus communis, eas iterum inter ſe coniungere poſſit. Quamobrem cæleſtes Deos impari numero gaudere dicunt, qui pacis ſemper ſint auctores; inferis vero parem eſſe gratum, a quibus ſemper diſcordia proficiſcatur; par enim numerus in duas æquas portiones diſpeſci poteſt, nihil reliqui exſiſtente, per quod rurſus partes in vnum coeant. Ex imparibus veteres ad nuptias optimo iure quinarium deſumpſerunt; is enim primus eſt numerus, qui ex primis pari atque impari, inter ſe coniunctis exſiſteret; vnitas enim numerus non eſt, ſed numerorum principium. Itemque quinque Deos in nuptiis

Flammeus nuptarum velum.

Faces præferebantur nuptis.

Numerus Par, & Impar.

R

inuocabant, Iouem scilicet, atque Iunonẽ adultos, Venerem quoque, Suadelam, & Dianam. Proponebant præterea sponsæ aquam atque ignem; aut vt ostenderent, hæc per se ac seorsim infœcunda, hunc quidem, cum nihil humiditatis contineat; illam vero, cum sit frigida; sed ad rerum procreationem, caliditatem, atque humiditatem inter se coire debere; eodemque pacto ad prolem conficiendam, viri atque vxoris coniunctione opus esse: aut vt eam admonerent, vt, quemadmodum ignis res impuras expurgat, & quod in re inest fæcis excernit; aquaque sordes cũctas eluit: ita se pudicam, ac puram præstet, nihil vmquam in se admittens, quod labe connubiales leges aliqua respergere valeat. Ferebatur etiam colus atque fusus: itemque in mariti domum per ouis vellus nupta trãsibat: alios præterea ritus veteres in nuptiis adhibebant; quos, vt ad nostrum propositum minus facientes, prætermittimus; nam paucos hos recensuimus, vt ostẽderemus, quo pacto Iunonis sponsæ simulacrum esset effingẽdum; nam hoc Varro reticuit, cum huiusmodi simulacrum Iunonis in Samo insula exstare testatus est. Sed ad id reuertamur, quod ex Pausania dicebamus, Iunonem scilicet sponsam vocatam; rationemque, cur ita vocaretur, ex eodem in Bœoticis afferamus; quæ est huiusmodi; Iunonem aiũt iratam Ioui, incertum qua de caussa, in Eubœam secessisse: Iouem, cum placare eam non potuisset, ad Cithæronem, qui tũc Platæensibus imperabat, venisse: fuisse vero Cithæronem nemini calliditate secundum. Eius monitu Iupiter simulacrum e ligno fabricauit, illudque plaustro vestimentis velatum imposuit: in vulgus vero prodidit, Platæam eam esse, Asopi filiam, quę sibi esset despõsata. Id vbi ad Iunonis aures peruasit, accurrit illico, & ad plaustrum accedens, veste conscissa, ligneam esse effigiem comperit, quam nouam esse nuptã putarat: falsam se itaque lætanti animo ferens, facile in gratiam cum Ioue rediit. In eius rei memoriam festos celebrabãt dies, Dædala quæ nuncupabantur. Hanc fabulam Eusebius ex Plutarcho ita interpretatur; Iunonis ac Iouis bella, & dissidia nihil aliud, quam elementorum intemperiem significant; quæ, nisi certis proportionibus contemperentur, natura rerum soluta, magnam perniciem afferunt. Si ergo Iupiter, id est, calida virtus, ac ignea nimium

Ignis, & aqua sponsæ proposita.

Iuno sponsa.

nimium excesserit, siccitate omnia pereunt: sin vero Iuno, humida scilicet, & ventosa natura, Iouem aspernata superauerit, magna vis pluuiæ delata diluuio cuncta vastabit: quod illis tẽporibus factum, Bœotiam maxime regionem probauit; quę multitudine aquarum tecta fuisse dicitur: quia quamprimum, tempestate transacta, terræ apparuerunt, Deorum reconciliatio facta fingitur: prima vero omnium arborum quercus effloruit; quæ non modo piis hominibus (vt Hesiodus ait) verum etiam diluuij reliquiis opitulata est; cum glandes rami ferant,

& apes cum tegat truncus.

Iunoniæ rosæ. Iunonẽ veteres candidis liliis coronabant, quæ Iunonias rosas appellabant; nam eius lacte resperſa, vt fabulis fertur, candida euaſerunt: fabulantur enim, Iouem ad eius dormientis vbera Herculem infantem admouiſſe, ne eum ſuo lacte nutritum, tam infecto odio proſequeretur. Sed eum nimis auide lac exſugentem effeciſſe vt Dea euigilaret, cognitumque, ſtatim eſſe proiectum, ita vt lac per cælum ſpargeretur, indeque ea *Via lactea.* cæli pars dealbaretur, quam viam lacteam Aſtrologi vocant; aliquid etiam in terras inſtillaretur, ex quo lilia candeſcerent. Tertullianus teſtatur, Argis Iunonis ſimulacrum fuiſſe, vitium ramis circumdatum, quod leonis pellem pedibus proculcabat; perinde atque in Bacchi contumeliam pampinos geſtaret, leonemque calcaret, vt Herculi iniuriam faceret; quos ambos priuignos maximo odio inſectabatur. Lanuuij Iuno ſoſpita, tamquã Dea tutelaris colebatur, vt Liuius refert; eiuſque ſtatua, ſicut Cicero teſtatur, caprina pelle amiciebatur, haſtam, atque parmam geſtans. Feſtus de Iunone Februali loquens, cur ea ita nuncuparetur, inquit, ei Februario menſe ſacra fieri, eiuſque ferias eſſe Lupercalia, qua die mulieres februabantur a Lupercis amiculo Iunonis, id eſt, pelle caprina. Finxerunt præterea ipſius Iunonis ſimulacrum, æream forficem præferens; ſumpta tranſlatione (vt Suidas dicit) ab incidente capillos forfice, & purũ corpus oſtendẽte: quod munus aeri, cuius Iuno eſt ſymbolum, in humanis corporibus expurgandis tribuitur. In quodam Neruæ numiſmate matrona eſt cum radiata corona, in throno ſedens, læua ſceptrum, dextera forficem præfert: Iuno iudicari poſſit: litteræ tamen, quæ in eo leguntur, hæ ſunt; FORTVNÆ P. R.

Non memini, me de alio Iunonis ſimulacro legiſſe; niſi quod aliqui eam rectam effingunt, manibus papauerum capita tenentem, ac ad pedes iugum habẽtem; hoc innuentes quo pacto inter ſe coniuges coniuncti eſſe debeant; idemque refertur ad prolem ex eorum coniunctione exſiſtẽtem: huius imaginis nullam apud antiquos mentionem inuenio factam: præterquam quod Iugæ Iunonis ara fuit Romæ in vico, qui ideo Iugarius dictus eſt, vt Feſtus ait; quod ad hanc aram, veteri ritu

nuben

nubentes vinculis iungebantur in omen futuræ concordiæ. Et Seruius ſuper illa Virgilij verba I V. Æneid.

Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali:

Iugali, inquit, propter iugum, quod imponebatur matrimonio coniungendis; vnde etiam Iuno Iugalis dicitur. Et, cum Dido ſe Æneæ matrimonio coniungere ſtatuiſſet, ſacrificaſſe ibidem legitur,

Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.

Ex quo nõnulli, itemque ex Veneris imagine, quæ cũ compedibus pingitur, Matrimonium expreſſerunt, quod collum iugo ſubmiſerit, & pedes compedibus habeat vinctos. Id alij ex Hymenæo deriuarunt, qui nuptiis præeſſe credebatur: in quibus eum olim, quibuſdam conceptis precibus inuocabant, vt is ſuo numine præſens, matrimonium fortunaret. Sed & aliis quibuſdam ritibus antiqui coniugalem concordiam adumbrabant: nam coniugibus fauſta quæque precati, in nuptiis a male ominatis verbis parcebant: quare ſæpe cornicem nominabant, vt inferius in Concordiæ imagine videbimus; Iunonique Iugali ſacrificantes, fel ex victima extrahebant, idque poſt altare proiiciebant, vt oſtenderent inter coniuges nihil amaroris intercedere, quod eſt, eos vacare omni diſſidio, atque odio debere. Atque ideo veteres in nuptiis celebrandis, Hymenæum inuocandum ſanxerunt; non quod is matrimonium inſtituiſſet, ſed quod poſt multos graueſque labores, atque diſcrimina, ad optatas tandem nuptias maxima cum felicitate perueniſſet. Res autem ita a Luctatio Statij interprete lib. I I I. Theb. narratur; Hymenæus puer Athenienſis fuit: is, cum annos puerilis ætatis excederet, neque adhuc virum poſſet implere, ea pulcritudine prędirus fuiſſe dicitur, vt fœminam mentiretur. Hic cum vnam ex ciuibus ſuis virginem nobilem adamaſſet, ipſe mediocribus ortus parentibus, quia nuptias deſperabat; quod poterat tamen, puellam extrema amoris linea diligẽs, animum ſolo ſatiabat aſpectu. Cumque nobiles fœminæ cum virginibus ſacra Cereris Eleuſinæ celebrarent, ſubito piratarum aduentu raptæ ſunt: inter quas etiam Hymenæus, qui illo & amatam fuerat ſubſequutus, & ipſe puella creditus. Cum igitur per longinqua maria prædam piratæ vexiſſent, ad

Matrimonium.

Hymenæum.

Fel proiectũ

Narratio de Hymenæo.

quandam regionem tandem delati perueniunt, ibique somno oppressi, ab insequentibus sunt interempti. Hymenæus, relictis ibi virginibus, reuersus Athenas, pactus est a ciuibus dilectæ nuptias, si eis filias suas restituisset: quas vbi pro voto restituit, exoptatam accepit vxorem: quod coniugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus nomen Hymenæi nuptiis miscere. Hæc Luctatius. Sed Donatus in Adelph. Terent. atque Seruius in primum Æneid. ipsum etiam Hymenæum tradunt puellas liberasse, cum piratas somno fatigatos interfecisset. Hæc Græci de nuptiarum suarum Deo: sed Romani ominis caussa Thalassionem in nuptiis inuocabant. Res ita habet; quemadmodum eam Liuius describit; Romæ scilicet in raptu Sabinarum virginem vnam, longe ante alias specie & pulcritudine insignem a globo Thalassij cuiusdā raptam fuisse; multisque sciscitantibus, cuinam eam ducerent, identidem, ne quis eam violaret, Thalassio ferri, clamitatum: propter quod nuptialem hāc vocem factam. Aut hic ritus inde originem trahit; quod Thalassio, iuxta Varronis sententiam, signum sit lanificij: nam Thalassionem vocabant quasillum vas vtique lanificiis aptum: vt hac voce sæpius repetita, sponsam admoneret, quodnam eius esset munus futurum: id etiam Plutarchus in Problematibus confirmat, referens quoque, quod superius de colo, atque fuso, atque transitu per vellus ouillum diximus: sed & Festus vult sponsam supra id sedere solitam; ex eo enim lana sumitur, quæ postea colo aptatur; atque hæc verba concepta dixisse; Vbi tu Caius, ego Caia: quibus verbis designabatur, omnia inter maritum atque vxorem cōmunia esse debere. Atque senserunt aliqui, huiusmodi nomen in nuptialibus cæremoniis fuisse adhibitum, in Caiæ Cæciliæ memoriam, quæ eadem Tanaquil Tarquinij Prisci vxor fuit, mulier sane sapiēs, atque omni virtutum genere prædita, quæque domum summa cum prouidentia administrauit. Quare Plinius ex Varrone refert, Romæ magna cum religione eius fusum, atque colum fuisse seruatum; crepidas aliqui addunt. Hincque factum esse asserunt, vt sponsa, vbi primum viri domum ingrederetur, secum colum vna cum lana, atque fuso afferret, vt scilicet se ad virtutem mulieris huius imitandam excitaret, quæ suis laboribus regiam

Thalassius in nuptijs inuocatus.

vestem

vestem Seruio Tullo suo genero confecisse fertur: hanc posteà ad Fortunæ templum suspenderunt. Cingulo insuper nupta cingebatur, quod vir in lecto soluebat. Factum id ex lana ouis Sextus Pompeius dicit; vt sicut illa in glomis sublata, cōiuncta inter se est; sic vir suus se cum vinctus, cōiunctusque esset. Cingulum id Herculano nodo vinctum, vir ominis caussa soluebat; vt sic ipse felix in suscipiendis liberis esset, sicut Hercules fuit, qui LXX. liberos reliquit. In quo Deam Virginensem vir inuocabat, quæ fasciis virginalibus feliciter soluendis præesse credebatur. Hanc Deam, vt D. Augustinus lib. VI. de Ciuit. Dei ex Varrone refert, vna cum magna Deorum turba in cubiculum ferebant, vt iis opitulātibus, vir facilius virginalem florem decerperet, neque sponsa id reformidaret, cum tot Deos præsentes cerneret, qui eam, ad sese marito permittendam hortabantur, quolibet suum munus exercente; nam distincta erant inter eos munera. Sed Coryphæi Venus atque Priapus erant. Sed quid referre est opus Deorum numerum, qui ab antiquis nuptiis præponebantur, cum sit fere innumerabilis? neque id mirum; nam (vt supra diximus) apud veteres mos fuit, vt singulis hominum actionibus singulos Deos præficerent; qui etsi interdum non erant inter se numine diuersi, cognominibus tamen distinguebātur: quod ex Martiano Capella lib. II. Philol. patet, vbi eandem Iunonem ob quattuor munera, quibus in matrimonio fungi putabatur, quattuor cognominibus insigniit; quæ sunt, Interduca, Domiduca, Vnxia, atque Cinxia; verba sunt huiusmodi; Iure te mortales puellæ debent in nuptias conuocare, vt earum & itinera protegas, & in optatas domos ducas, & cum postes vngent, faustum nomen affigas, & cingulum ponentes in thalamis, non relinquas. Sed iam de Diis nuptialibus satis, de quibus nullam eorum imaginem apud antiquos me legisse memini: reuertamur ad ritus, qui in nuptiis adhibebantur, quatenus ad Hymenæi effigiem pertineant. Solebant olim vittis postes ornare, ac eosdem adipe vngere, ne quid mali medicamenti inferretur. Mariti nuces spargebant, pueris magno cum strepitu eas colligentibus, ne sponsæ clamor, dum fasciam virginalem sibi solui nollet, a circumstantibus audiretur. Aliis placuit, ea id gratia factum, vt se pueri-

bus omnibus ludis renunciare, & iuuenilia cuncta ludicra relinquere, maritus eo indicio testaretur. Varro spargendarum nucum hanc esse rationem putabat, vt Iouis omine matrimonium celebraretur; vt noua nupta matrona esset, sicut Iuno: nam nuces in tutela erant Iouis. Sed de his hactenus. Pingebatur Hymenæus coronatus floribus, & amaraco, dextra facem tenens, sinistra flammeum (lutei velaminis id genus) quo velo nouæ nuptæ se tegebant; idque flammeum vocabatur, quo boni ominis caussa eas velari solitas Sex. Pompeius tradit, id-

Imago Hymenæi.

circo

circo quod eo assidue Flaminica vteretur; cui diuortium facere non licebat. Sed tamen non incommode id referri potest ad sponsæ ruborem atque verecundiam innuendam, quam idem dicamus licet cum Pudore, quem antiqui tamquam Deum venerabantur: quare ei Athenis altare erat dicatum; Lacedæmone vero simulacrum positum fuit ea de caussa, quam Pausanias in Laconicis narrat; Cum Icarius Vlyssi Penelopē nuptum dedisset, Vlyssis animum tentauit, numquid Lacedæmone domicilium habere vellet. Quæ spes vbi hominem fefellit, filiam orare cœpit, ne se desereret, atque vt secū permaneret. Quin & Ithacam iam proficiscētem in curru prosequutus, multis eam solicitabat precibus. Vlysses, tandem victus hominis importunitate, puellæ optionem dedit, vel se vt sequeretur, si id mallet, vel cum patre Lacedæmonem rediret. Ibi illam aiunt, nihil sane respondisse, sed faciem tantum velasse: Icarium, cum sibi probe nosse videretur, quid illa animi haberet, vt cum Vlysse abiret, permisisse. Signum vero Pudoris ea in viæ parte dedicasse, quo Penelope, cum faciem velauit, peruenerat: quod forte facie tecta effictum erat. Quare non temere recens nupta faciem flammeo velabat, quod sinistra Hymenæus gestabat; qui & in pedibus croceos soccos habebat. Sed eius imago præclare a Catullo in Epithalamio in Nuptias Iuliæ & Manlij adumbratur, his verbis;

Collis o Heliconij
Cultor, Vraniæ genus,
Qui rapis teneram ad virum
Virginem o Hymenæe Hymen:
Cinge tempora floribus
Suaue olentis amaraci;
Flammeum cape lætus: huc
Huc veni, niueo gerens
Luteum pede soccum.
Excitusque hilari die,
Nuptialia concinens
Voce carmina tinnula,
Pelle humum pedibus,
Pineam quate tædam.

Seneca vero in Medea ſic eumdem effinxit his verſibus;

Et tu, qui facibus legitimis ades,
Noctem diſcutiens, auſpice dextera,
Huc incede, gradu marcidus ebrio,
Præcingens roſeo tempora vinculo.

Claudianus etiam in Epithalamio Palladij & Serenæ ita de Hymenæo canit;

Dulce micant oculi, mueas infecerat igni
Solque pudorque genas: dubiam lanuginis vmbram
Cæſaries intonſa tegit.

MAGNA MATER.

TERRAM exiſtimauere veteres, omnium Deorũ primam; quam ideo Magnam matrem, atque Deorum matrem dixerunt; & pro naturæ eius varietate, diuerſiſque qualitatibus, multa ac varia ei nomina impoſuerunt, multiplici cultu affecerunt, ac diuerſas illi ſtatuas poſuerunt. Quamobrem, cum de ea, prout interdum ſub Iunonis nomine intelligebatur, ſuperius diſſeruerimus; nunc dicendum reſtat de aliis imaginibus, quæ aliarum Dearum nomine inſignitæ, terram nobis repræſentant; cui vni rerum naturæ partium, iuxta Plinij ſententiam lib. II. naturalis hiſtoriæ, eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cælum Dei, quæ nos naſcentes excipit. Itaque ſolebãt veteres editum infantem ſtatim in terra deponere, tamquam ſi collocaſſent in vlnis omnium rerum matris: quem & illico leuabant; cui rei Deam dictam Leuanam præpoſuerũt: ſicut & Cuninã Deam colebant, quam infantes in cunis tueri, & faſcinum ſubmouere credebant. Erat & Vagitanus Deus, qui infantum vagitibus præeſſe exiſtimabatur. Pauentia puerorum pauoris Dea dicebatur. Eduſa & Potina Deæ præſides exiſtimatæ ſunt infantum eduliis & potionibus. Quare terra naſcentes nos vbi ſtatim exceperit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet ſemper; nouiſſime complexa gremio, iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime vt mater operit. Neque homines tantum, aut belluæ, ſed omnia quæ hic ſunt, a Terra vitam haurire, ab eaque ali, ac

Terra cur mater dicta

ac conseruari videtur. Merito igitur magna mater, & Deorum ipsorum mater appellatur; nam Dij, qui a veteribus colebãtur, aliquando mortales fuisse perhibentur, ac ex terræ fructibus victitasse constat, instar mortalium cæterorum. Hæc eadem est atque Ops, Cybele, Vesta, Rhea, Ceres, aliæque, quæ Terram aliquomodo significant; quarum nomina, fabulas, ac alia quæ de eis iactantur a nobis hic declarabuntur, cum earum imagines describemus, si opportune ceciderit: nam sicut pictores tabulas omnibus ornamentis conuestiunt, quæ intuentium oculos oblectare possint; ita & nos has a nobis adumbratas imagines omni pigmentorum genere distinguere decreuimus, quo legentium animos maiori voluptate perfundant: nam hic interdum nomen aliquod expono, aliquando fabulam interse-ro, quam vel lõga interpretatione declaro, vel leuiter præstringo; nec omitto aliquid attingere, quod ad historiã pertineat: omnia vero hæc ita præstare studeo, vt loco fiant; qua ex re si non magnam aliquam oblectationem lectoribus creo; at certe non mihi videor multum molestiæ afferre; cum rerum varietas per se nata sit, fastidium magna ex parte leuare. Magna ergo mater Ops ab antiquis fuit appellata, ab ope scilicet præbẽda; *Ops.* quia nihil est, quod mortalibus maiori sit adiumento, ad vitam tolerandam ipsa terra: quam & Homerus ζείδωρον, hoc est, vitæ elargitricem cognominat; ea namque vbi commode degere possimus, vndeque victitemus, affatim suppeditat; plurimisque rationibus, piissimæ matris instar nobis prodest. Quare Martianus eam describens, inquit, eam grãdæuam, corpulentamque esse: quod cum iis consentit, quæ Pausanias in Achaicis de quodam Telluris simulacro refert, quam vocabant Eurysternon, id est, latum pectus habentem. Hæc quamuis fœcunda, circunfusaque partubus, tamen floridam, discoloramque vestem herbida palla contexuerat; in qua totus gemmarum, metallorumque census, atque omnium prouentus, frugumque, & sationum larga admodum vbertate ferebantur. Ex hac imagine Terram quiuis intellexerit; quam Varro vult, vt D. Augustinus refert, Opẽ vocari, quod humana opera melior euadat, & quo magis colitur, eo vberiores fructus proferat: eamdem dicit Proserpinam nuncupari, ex ea enim fruges exeun-

tes proſerpunt. Veſta dicitur, quod viridibus herbis veſtiatur. Buccatius lib. III. de Geneal. Deorũ huius imaginẽ exprimit, & quid ea ſibi velit, exponit. Dicit ergo eam in capite turritam coronam geſtare; nam terræ ambitus, coronæ inſtar eſt ciuitatibus & oppidis inſignitus. Veſtis præterea ramorum, atque herbarum textura diſtinguitur; quæ arbores, plantas ac herbas oſtendit, quibus terra eſt conſita. Sceptrum manu tenet, quo regna, diuitiæ, ac humana potentia, quæ ſunt in terra, ſignificantur: timpana, quæ apud eam ſunt, ad terræ rotundita-

Expoſitio imaginis Opis.

tem

tem referuntur, quæ in duo hemiſphæria diuiditur, quorum vnum ſuperius vocatur, in quo nos degimus, alterum inferius, quod Antipodes incolunt. Quadriga vehitur; nam ea licet immobilis perſiſtat, opera tamen, quæ in ea exercẽtur, certo quodam ordine per quattuor anni tempora progrediuntur, alio aliud deinceps ſequente. Quod a Leonibus trahitur, vel agricolarum in tradendis terræ ſeminibus opera demonſtrat; conſueuere enim leones, vt Solinus dicit, ſi per puluereum ſolum iter faciant, cauda pedum ſuorum verrentes turbare veſtigia, ne venatoribus ſui itineris præſtent indicium: quod & agricolæ ſeminibus iniectis, ſtatim faciunt, ſulcos tegentes, ne ſemen ſurripiatur ab auibus: vel cum ſint oſſa leonum oſſibus cæterorum animalium duriora, intelligi voluerunt, vertentium terram membra oportere eſſe ſolidiora, quam cæterorum: vel vt oſtendatur per leones, quos quadrupedum reges dicimus, iugo Opis ſubditos, orbis principes terrę legibus eſſe ſuppoſitos. Si vero fabulam ſpectamus, Hippomanes & Atalanta, eo quod in luco Matri Deorum ſacro, nulla religionis ratione habita, vna coierint, in leones ab ea conuerſi dicuntur, ac dominæ currui alligati. Sedes autem vacuæ circum illam poſitæ deſignant, non ſolum domus, ſed ciuitates, quæ incolentium ſunt ſedes, vacuas perſæpe fieri, vel peſte agente, vel bello; ſeu quia in terra plurima ſunt loca inhabitata: ſeu quia ipſa terra ſemper ſedes ſeruet vacuas naſcituris. Corybantes autem hanc armatos obire veteres voluerunt, innuentes, vnumquemque mortalium pro patria ſede debere ſe bellis exponere, & arma pro ſalute patriæ ſumere. Iſidorus præterea ſcribit, clauem Matri Deorum in manus traditam, vt eo intelligeremus, terram hyberno tempore claudi, in ſuumque ſinum ſemen ſparſum abdere, quod vere erumpit; tunc autem terra aperiri dicitur, ſecundum Alexandri Neapolitani ſententiam. Eam antiqui quernis ſertis interdum redimiebãt; nam olim homines glandibus, à terra productis victitabant, ſicut nunc frumento, aliiſque fructibus vitam ſuſtentant, quos & eadem terra abunde ſufficit. Coronæ aliquando erant pineæ; hæc enim arbor illi ſacra erat; ob maximam earum copiam, quæ in Phrygia eſt, vbi ea primum eſt Dea habita, & præcipuo cultu afficiebatur, ita

Leonum natura.

Clauis in manu Matris magnæ.

Dea Phrygia. vt Dea Phrygia sit nuncupata. Quare ab eius regionis monte dicto Berecynthio, est dicta Berecynthia:ita eam Virgilius vi. AEneid.appellat,cum ei similem Romam facit,ita dicens;

-- Qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru,Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deum partu,centum complexa nepotes.

Pinus sacra Magnæ matri. Aut pinus Magnæ matri fuit consecrata; quod feratur, Atys pulcerrimus adolescens, ab ea adamatus, in eam arborem conuersus. Fabula autem est huiusmodi;Dea huius pueri amore capta, eum ad se adsciuit, ei suorum sacrorum administratione credita:ita tamen, vt virginitatem coleret: quod ille & iuramento confirmauit, se facturum: sed postea pulcritudine Nymphæ cuiusdam, Sagaris fluuij filiæ captus, promissi oblitus,cum ea concubuit. Quod cum Dea resciuisset,statim Nympham de medio sustulit; adolescentem vero a se expulit. Qui peccati conscientia permotus,in eum furorem adactus est, vt montes peragraret, semper vociferans, vlulans, ac caput concutiens: petris vero acutissimis frusta ex suis carnibus concideret, & abscissa virilia ab se proiecerit. Sed Dea,eius tandem commiseratione mota, in pinum eum conuertit:vtque significaret, se adolescentis memoriam retinere, pineis ramis se coronari voluit; ac suos sacerdotes acuta petra se castrare, atque diebus sibi sacris,eos circumire iussit caput agitantes, brachia compungentes, totumque corpus vulnerantes, vt in eo Atyn imitarentur. Hi sacerdotes Galli quoque vocabantur, a quodam regionis illius fluuio sic dicto id nomen mutuati,ex cuius aquis qui bibissent,statim in furorem atque insaniã rapiebantur. Pausanias in Achaicis scribit, fuisse in Dymæis templum Dindymenæ matri, & Attæ (qui idem est atque Atys) consecratum.De Atta hanc refert fabulam; hic Matris Deum orgia apud Lydos peregit:quare cum apud eam in honore esset, Iupiter inuidit,aprumque immisit,qui Lydorum labores & opera vastabat, tum & ipsum Atten interfecit. De eodem aliam longe absurdissimam fabulam narrat; quæ est huiusmodi; Iouem ferunt in somnis semẽ in terram effudisse, ex quo genius duplicis sexus est natus;quẽ vocauit Agdistin. Hunc vero Dij metuentes, illi pudendum absciderunt; atque exinde, nata

mygdala: quæ matura cum facta essent, Sangarij aiunt fluuij filiam cepisse, & in sinum posuisse: tum statim fructus euanuit: ipsa autem puella prægnans facta, cum peperisset, hircus puerum expositum curauit. Sed supra hominem cum formosus adoleuisset, pueri amor Agdistin cepit: adultum autem iam Atten propinqui Pesinunta miserunt ad regis filiam. Canebatur iam Hymenæus: instar Agdistis: Attes vero furore correptus, sibi virilia amputauit: amputauit & Rex, qui filiam illi dabat. Porro pœnitentia Agdistin cepit ob ea quæ fecerat, & ab Ioue impetrauit, ne quid corporis Attes putresceret, neve liquesceret. Hæc Pausanias. Eusebius lib. III. de Prępar. Euang. Attis, inquit, maxime flores significat, qui antequam ad fructum veniant, defluunt: quapropter ei abscissa virilia feruntur. *Attis quid significet.* Sed iam ad Magnam matrem reuertamur, quæ olim maxima pompa e Phrygia Romam est aduecta: legatos enim eo Senatus miserat, cum de ea in vrbem accersenda libris Sibyllinis essent admoniti. Nauis autem, qua id simulacrum vehebatur, in faucibus amnis Tiberini vado hæserat, nec vlla vi inde amoueri poterat. Tūc Claudia Vestalis, quæ de pudicitia male audiebat (nam eam comptiorem, ac in hominum consuetudine liberiorem animaduertentes, in suspicionem parum integræ eius pudicitiæ venerant) manibus ad Deam leuatis, Tu optime nosti, inquit, me impudicam vulgo existimari: quare te precor, vt, si eius criminis sim rea, de me tu pœnas sumas: sin semper me castam integramque custodiui, in huius rei argumentum, meam pudicam manum sequi ne detrectes. His dictis, cingulo nauem alligauit, quam facillime quo voluit, traxit, maximo cum spectantium stupore. De ea autem virgine nemo postea ausus est vmquam aliquid, quod eius famam læderet, loqui, immo ne suspicari quidem. Hoc operæpretiū arbitratus sum narrare, vt qui Pudicitiæ imaginem exprimere velit, habeat vnde exemplar desumat: licet multa, eaque præclara argumenta non desint, quæ sparsim hoc in libro sunt disseminata, ad quæ facile quis eam effingat. Huius Deæ simulacrum Romam aduectum, in atro lapide erat exsculptum, quod cum eo peruenisset, vbi Almon in Tiberim influit, a sacerdotibus ex naui in plaustrum fuit impositum, quod a duabus vaccis trahebatur:

tur: atque in vrbem maxima cum pompa, & populi publica lætitia fuit receptum. Quotannis vero eadem pompa celebrabatur, & Carpentum, quo vehebatur simulacrum, Almonis vndis, immo etiam ipsum simulacrum, & sacerdotes, gladij quoque abluebãtur: quod ostendit Ouidius in Fastis, sic dicẽs:

Est locus, in Tiberim, quo lubricus influit Almon,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam, sacraque lauit aquis.

In

In hac pompa currum præcedebant multi nudis pedibus, qui longe obſceniſſima de hac Dea, & eius amaſio Aty concinebant. Quare D. Auguſtinus lib. II. de Ciuit. Dei exſecrabiles hos ritus deteſtans, Ante eius lecticam, inquit, die ſolenni lauationis eius talia per publicum canebantur a nequiſſimis ſcenicis, qualia non dico Matrem Deorum, ſed matrem qualemcumque ſenatorum, vel quorumlibet honeſtorum virorum, immo vero qualia nec matrem ipſorum ſcenicorum deceret audire. Herodianus in hiſtoria Commodi idem teſtatur, dicens; Veris initio, ſolemnique die pompam Matri deûm Romani celebrant, in ea quæ apud quemque ſunt diuitiarum præcipua, ſupellexque materiæ, aut artis ſpectandæ, præferri ante Deam ſolent; paſſimque omnibus ludendi licentia permiſſa, ſic vt perſonas induãt, quas cuique libitum. Alij quoque feſti dies, ludi, ſacrificiaque in huius Deæ honorem apud veteres ſunt inſtituti. Sed quia ad rem nobis propoſitam minime facere videntur, de eis dicere omittamus. Sed tantum dicamus, ei porcam mactatam fuiſſe: hæc enim bellua, cum copioſam prolem vno partu effundat, maxime terræ fœcunditatem imitatur. Ouidius refert, ei, cum primum Romam ingreſſa eſſet, indomitam iuuencam fuiſſe immolatam, Romanis fortaſſe Ægyptiorum morem exprimentibus, qui hieroglyphicis ſuis litteris terram volentes innuere, bouem (vt Macrobius ſcribit) aut vaccam deſcribebant. Apud Tacitum legitur, quoſdam Germaniæ populos Matri Telluri diuinos honores tribuiſſe, tamquam quæ cunctas in mortalium res adhiberetur. Sed cum ij (vt ſuperius diximus) templis, ac ſimulacris carerẽt, diuinam ei rem in luco faciebant. Erat currus, pannis opertus, quem nefas erat cuiquam præterquam ſacerdoti attingere, vt qui ſolus ſciret, ibi Deam eſſe: quare nuſquam ab eo curru recedebat, quem duæ vaccæ per eam regionem trahebãt. Tunc feſti dies omnibus incolis indicebantur; arma tractare non licebat, ſed ea clauſa omnibus erãt: regio vniuerſa pace, atque ocio abundabat: loca autem, per quę Dea iter feciſſet, maxima cum religione colebantur. Cum hæc diuturna peregrinatione defeſſa eſſet, neque amplius apud mortales verſari vellet, currum, quo vecta fuiſſet, quodam in lacu, vna cum veſtibus, qui-

Magnæ matris victimæ

Tellus a Germanis Dea habita.

bus tecta fuisset, immo & ipsam quoque abluebant. Serui vero, qui id opus præstitissent, numquam amplius exsistebant, absorpti lacu illo: quod mirum in modum eorum populorum animos religione opplebat, & numinis maiorẽ venerationem iniiciebat. Hæc eadem (vt & Tacitus refert) ab aliis quoque Germaniæ populis colebatur, nullum eius simulacrum habentibus: qui tamen in eius religionis argumentum, apri imaginem ferebant; quam omnium armorum instar existimabant, sibi id persuadentes, eo se præsidio tutos ac incolumes a cũctis periculis, atque hostium vi conseruandos. In numismate quodam Faustinæ Magna mater ita exprimitur: Est mulier, corona turrita redimita; hæc sedet, dextero brachio sedi innixa; sinistra Clypeum continet, supra genu collocatum; ex vtroque latere singulos leones habet. Eadem & Cybele, a quodã scilicet Phrygiæ monte fuit nuncupata. Sed Festus Pompeius vult eam dictam ἀπὸ τοῦ κύβου, qui est cubus; quin & eadem ratione ei cubus ab antiquis dicabatur, quo terræ stabilitas monstrabatur: nam quocumque tãdem modo cubus iaciatur, semper rectus stabit. Eius imago cum ea consentit, quam supra Magnæ Matri attribuimus; nam & caput turrita corona habet ornatum, quemadmodum Lucretius de ea dicit lib. II.

Cybele.

Cubus.

Muralique caput summum cinxere corona:
Eximijs munita locis, quod sustinet vrbes.

Murali corona qui nã donarẽtur.

Hac corona olim donabantur ij, qui primi hostilia mœnia ascendissent. Eiusdem currum leones trahunt: quod secundum aliquorum sententiam adumbrat, Terram in aere pẽdere. Eius currus rotis sustinetur; nam circum terram cælestes orbes perenni motu voluũtur: quod etiam leonibus innuitur, quæ sunt belluæ feroces: cæli namque sunt maxime valida corpora, vt quæ aerem intra se coerceant, ac terrã contineant, ne diffluat. Quare eodem libro ita apud Lucretium legitur;

Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ,
Sedibus in curru biiugos agitare leones,
Aeris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.

Leones etiam ei subiugati significare possunt, maternam pietatem omnia superare. Itaque de ea ita Ouidius lib. IV. Fastorum

um ſcribit.

--Feritas mollita per illam
Creditur: id curru teſtificata ſuo eſt.

Cum hoc mirum in modum conſentit id quod apud Ariſtotelem libro de mirabilibus rebus exſtat; narrat enim, in Sipylo Phrygiæ monte lapidem paruum quidem, oblongum, ac rotundum inueniri, quem ſi quis repertum ad Cybeles templum tuliſſet, maxima pietate erga parentes afficiebatur, eoſque in poſterum ſumma obſeruantia colebat, licet antea impius erga illos exſtitiſſet, violentis etiam manibus in eos iniectis. Nonnulli opinantur, vt Diodorus refert, Cybele leones attributos, quod ea ab illis nutrita in monte Cybelo feratur, a qua ea id nomen ſortita fuiſſet: nam & alij multi a belluis alti dicuntur, vt Æſculapius a canibus, Romulus atque Remus a Lupis, a ceruis Telephus, Semiramis ab auibus, a picis atque capra Iupiter: quæ licet fabuloſa videantur, tamen ita hiſtoriis eſt traditum, atque pro vero confirmatum. Qui de rebus naturalibus ſcripſerunt, elementa ita inter ſe communicare voluerunt, vt aliud facile in aliud commutetur, prout magis concreſcit, vel attenuatur. Quare Plato inter ea decuplam proportionem eſſe exiſtimauit. Si quis ergo id diligenter conſiderauerit, minus mirabitur, tantum inter ſe antiquorum Deos implexos, vt vix extricari poſſe videantur; nam idem Deus alias atque alias ſubinde res ſignificat; e contra ſæpe diuerſa inter ſe nomina ad vnam, eamdemque rem referũtur: vt Iupiter plerumque ignis eſt ſymbolum, ſed interdum etiam aeris: Iunoque fere pro aere capitur, ſed tamen & terram aliquando adumbrat: Sol vnus ille quidem eſt, Luna quoque vna; plurima tamen nomina habent. Aqua multis eſt numinibus adſcripta, terræ idem accidit; ea, cum aſſidue humorem ad ſe attrahat, vapores rurſus ex ſeſe in ſublime emittit, qui concreſcentes, in infima aeris parte nubes creant, ex quibus poſtea pluuiæ exſiſtunt. Hac de cauſſa Phornutus vult Terram Rheam vocari, tamquam ex ea pluuia ῥεῖ, quod eſt, fluat: cui tympana, & cymbala ideo adhibita fuiſſe, item faces, & lampades ſcribit, propter tonitrua ſcilicet & fulgura ſignificanda, quæ pluuiis præuia eſſe ſolent. Alij opinantur, tympana ad ventos referri, quos terra intra ſua *Rhea.*

viſcera continet: eius opinionis eſt Alexander Aphrodiſeus, qui eoſdem refert, Veſtæ adſcribi, quæ virginali facie eſt effi-ƈta: ea enim eſt Terra, quæ etiam ſedet: ita enim exſculpſit Scopas, vt Plinius ſcribit, in hortiſque Seruilianis viſebatur: hæc etiam tympanum tenebat. Phurnutus dicit, eam rotundam effingi ſolere, atque per medios humeros fixam, eo quod huiuſmodi eſt terra, & ſic coagulata ſedet: ſerta candida ait ei circumpoſita eſſe, quod coronetur, & occultetur vndecumque a candidiſſimo elemento. Sed hic eſt animaduertendum, duas apud antiquos fuiſſe Veſtas; quarum vna Saturni fuit mater, quam pro terra poſuerunt; altera filia; quæ ignem ſignificabat, hoc eſt vitalem illum calorem, qui per terræ viſcera fuſus, omnibus quæ ex ea oriuntur, vitam tribuit. Quare nullam ei antiqui ſtatuam poſuerunt, vt de ea Ouidius libro Faſtorum canit;

Veſta.

Nec tu aliud Veſtam, quam viuam intellige flammam;
Nataque de flamma corpora nulla vides:
Iure igitur virgo eſt, quæ ſemina nulla remittit,
Nec capit: & comites virginitatis amat.

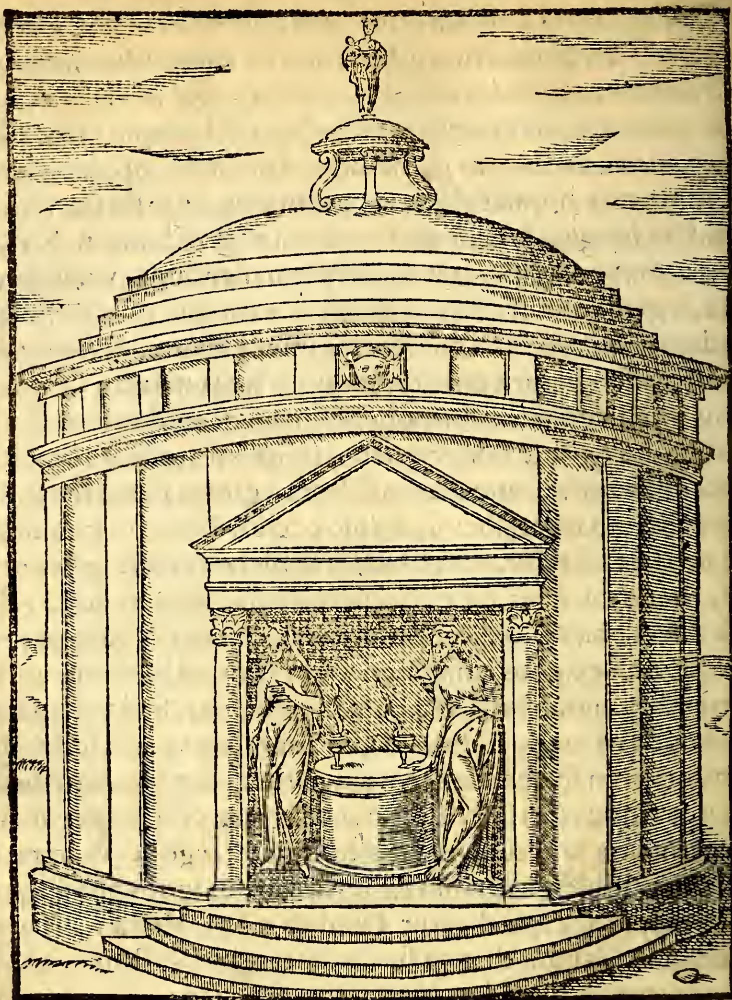
Itaque eius cultui virgines, Veſtales diƈtæ, dicatæ fuerunt; quæ primum a Numa, vt ex Liuio intelligi poteſt, inſtitutæ fuerunt. Scribit Agellius, quod virgo, dum a Pontifice caperetur, Amata appellabatur, ea ratione, quod quæ prima capta fuit, ita vocabatur: in id collegium cooptabantur illæ quidem non minores ſex annis, nec decẽ maiores; has oportebat nullo linguæ, aut oculorum, aut aurium, aut denique alicuius corporis partis vitio laborare; harum parentes eiuſmodi eſſe debebant, vt numquam ſeruitutem ſeruiſſent, neque quæſtuariam, aut ſordidam artem exercuiſſent. Initio quattuor tantum fuere, poſt ſex: neque homines aditu excludebant, præterquam noƈtu. Triginta annis ibi neceſſario eis erat permanendum, decem enim in ſacris ceremoniis atque in ſuo munere perdiſcendo conſumebant: hoc erat, curare, vt ignis ille ſacer, ipſarum cuſtodiæ creditus ne extingueretur: ſi enim id vnquam accidiſſet, maximum aliquod malum Romanis portendebatur: ea vero, cuius culpa id eueniſſet, a Pontifice acriter verberari ſolebat: mos autem erat, tabulam felicis materiæ tamdiu verberare,

Amata prima virgo Veſtalis.

Veſtales.

rare, donec ignis conciperetur; qui cribro aheneo in ædem a virgine deferebatur. Altero decennio eæ munus suum obibāt: quo absoluto, tyronibus docendis aliis decem annis præerant. Post quod tempus tamquam rude donatis liberum erat, nuberene vellent, an ibidem permanere: sed tamen oppido paucæ fuerunt, quæ nuptias eligerent; nam quæ ab instituto resiliissent, fere longe infelicissimum exitum experiebantur. Sed tamen eo tempore, quo erat eis ibi permanendum, vitam pudicam degere eas necessario oportebat: nam quæ in incesto fuisset deprehensa, viua adhuc feretro imponebatur, & tamquam mortua efferebatur, cum propinquorū suorum luctu, sequentibus mœsto cum silentio pontificibus, & sacerdotibus. Prope portam locus fuit subterraneus, in quem scalis quibusdam descendebatur: in eum locum solam virginem demittebant, & scalæ auferebantur, locusque ipse occludebatur: in quo ne fame necari videretur, panis, lactis, & olei nonnihil apponebatur, vnaque ardens lucerna: quibus peractis, sacerdotes, aliique discedebant. Eo die iustitium erat in vrbe, & mœror, pauorque non exiguus: magnum enim aliquod malum ciuitati portendere putabant Vestalium supplicium. Sed tamen hæc Vesta, de qua modo loquimur, pro altera sæpe apud scriptores ponitur, cum scilicet de Deorum natura, templis, sacrificiis, aliisque ritibus sacris scribūt, qui ad eorum cultum pertinent. Quare nemo miretur, si quæ alterius sunt, ego ad alteram interdum trāstulero: vix enim de terræ viribus scribi potest, quin de terra quoque ipsa dicatur. Ouidius refert, Vestæ templum, quod antea Numæ domus fuerat, rotundum exstitisse, vt scilicet eo terræ globus adumbraretur, intra cuius viscera semper ignis ardet, perinde atque eo in templo perpetuus ignis asseruabatur. Festus scribit, Numam Vestæ rotundum templū consecrasse; nam eam terram esse crediderat, quæ hominum vitam conseruat: hæc quia globi speciem refert, Vestæ quoque templum eadem figura construēdum curauit: cuius structura Deæ imaginem exprimebat. Quare Alexander opinatur, per eam diuinum animum repræsentari, in quo oculorum obtutus defigere nequimus, sed ea tantum cernimus, quæ eum circūstāt. Eius templum a Christophoro Landino, dum Virgilij illa ver-

Vestæ templum.

ba enarrat, quibus Hector lib. 11. Æneid. AEneæ Vestæ sacra commendat, ita designatur. Templum erat ſane magnum: in eius medio erat altare, in quo ignis ex vtraque parte ardebat; cuius custodiæ binæ Vestales præerant. In templi culmine virgo erat effícta, quæ vlnis infantem continebat: Iupiter enim a Vesta nutritus ferebatur. Huic Deæ antiqui vestibula conſecrabant; vnde & nomen ea a Vesta habere, Ouidius arbitratur. Hic ſæpe comedere erant ſoliti, ad ſuas menſas Deos inuitantes, quibus tamquam altaribus vtebantur, diis videlicet penatibus

atibus consecratis. Cum autem nullum sacrificium absque igne fieret; ideo focus erat ei dicatus, qui & Lar dicebatur; nam & ibi Lares Dij colebãtur. Sed sciendum est, Vestam non pro quolibet igne capi; is enim prout varie considerari potest, ita varios sibi præpositos Deos admittit. Vesta ergo pro igne illo intelligitur, qui intra terræ viscera latitans, vitam cunctis e terra nascentibus tribuit. In sacrificiis vero, aliis Diis oblatis, semper Vestæ nomen præfabantur, sicut etiam de Iano diximus. Cuius rei eam potissimum rationẽ Ouidius affert, quod vestibula, vbi olim sacrificabatur, Vestæ erant sacra: affertur quoque fabula, qua ea, post victoriam contra Titanes partam, a Ioue impetrasse dicitur, vt virgo permaneret, ac omnium sacrificiorum primitias sortiretur. Sed mihi eo præcipue veteres respexisse videntur, quod ea, quæ in sacrificiis adhibebantur, ab igne illo, quem Vesta designat, habent vt sint, vtque permaneant; adde, quod nil magis Deorum ipsorum puritatem, immortalitatemque exprimeret, flamma, ideoque nullũ sacrificium sine igne constabat, hinc est, vt Vestæ nomen cæteris omnibus præmitteretur.

Lares.

Vestæ nomẽ in sacrificijs præmittebatur.

Præter Vestã alia quoque fuere numina, quæ antiqui sunt venerati, vt quæ quasdam terræ virtutes significarent, quas terra iuxta diuersas sui partes exserit: nam, vt Virgilius cecinit;

-- Non omnis fert omnia Tellus.
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina.

Quamobrem olim Ceres, Proserpina, Bona Dea, Flora, Pales, aliæque sexcentæ diuinos honores obtinuerunt. Sed de aliis inferius, nunc de Cerere dicamus, quam primam frumenti sationem, messionem, atque panis cõfectionem hominibus demonstrasse dicebant; antea enim herbis, ac glandibus victitabant. Itaque ita de ea Virgilius lib. 1. Georg. scribit;

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum iam glandes, atque arbuta sacræ
Deficerent siluæ, & victum Dodona negaret.

Et Ouidius de eadem ita scribit;

Prima Ceres vnco terram dimouit aratro,

Prima

Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris;
Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Ceres legifera.

Hacque de caussa in diuos fuit relata, quod leges prima hominibus tulisse sit credita; nam ante frumenti vsum, a Cerere inuentum, homines passim ferarum more sine lege vagabantur; quæ feritas interrupta est, inuento vsu frumentorum; cum glandibus enim homines, vita illa rudi abiecta, ciuitates condere, vnum in locum coire, ac vna viuere cœperunt. Quamobrem Cereris numen veteres ad eam terram transferebant

quæ

quæ frumenti eſt ferax. Itaque eius effigies matronam referebat ſertis ſpiceis redimitam, papaueriſque faſciculum manu tenentem; hæc enim fertilitatis ſunt argumenta; eius autem currum duo dracones, vt eſt apud Orpheum, trahebant, quos Claudianus lib. 1. de raptu Proſerp. ita deſcribit;

Hic vbi ſeruandum mater fidiſſima pignus
Abdidit, ad Phrygios tendit ſecura penates,
Turrigeramque petit Cybelem, ſinuoſa draconum
Membra regens, volucrique per auia nubila tractu
Signant, & placidis humectant membra venenis.
Frontem criſta tegit, pingunt maculoſa virentes
Terga notæ, rutilum ſquammis intermicat aurum.

Serpentes ideo Cereri ſunt attributi, ne ſegetes nimis ab humo ſe tollant, ſed potius humi ſerpant; aut, quod ſerpentum flexuoſa corpora obliquos ſulcos adumbrant: aut iuxta Heſiodi ſententiam, quod Salaminæ olim ſerpens prodigioſæ magnitudinis erat, qui omnem eam regionem populabatur; ſed inde ab Eurylocho depulſus, Eleuſim tranauit; & ad Cereris patrocinium ſuæ incolumitatis gratia quodammodo confugiſſe viſus, ſemper in eius templo tamquam Deæ miniſter permanſit. Quod autem Ceres latifundia ſignificet, quæ magnam frumenti vim proferant, id eius imago (vt Euſebius ex Porphyrio refert) non obſcuris argumentis oſtendit, cum ea ſit ſpiceis ſertis redimita, circum quam aliquot papauerum plãtæ viſuntur, quæ fertilitatis ſunt ſymbola. Itaque ei omnium gratiſſima Sicilia fuiſſe fertur: quod regio ea ſit fertiliſſima: atque inter eam ac Vulcanum diu controuerſum eſt, vtri eius poſſeſſio deberetur; ſed demum Cereri eſt adiudicata. Huc forte reſpiciebat ea Cereris ſtatua, de qua Cicero in Verrinis. Hæc dextera Victoriæ ſigillum geſtabat: quod etiam ad inſulæ fertilitatem referri poteſt. Itaque poetæ fabulati ſunt, Proſerpinam Cereris filiam, quæ etiam ſæpe pro fertilitate ponitur, in Sicilia a Plutone raptam; quod ſcilicet quondam Sicilia parum erat frumenti ferax: aut, quod Proſerpina ſeminis vim adumbrat, quæ in eo latitat, ad fructus ex ſe gignendos; Pluto autem, qui Solem repræſentat, eam correptam, ad inferos traxit; nam Solis virtus ſemẽ intra terræ viſcera clauſum hiemis tem-

Serpentes cur Cereri attributi.

Sicilia Cereri grata.

Proſerpina a Plutone rapta.

pore nutrit atque conseruat. Hanc Ceres facibus quærit; agricolæ enim æstiuo tempore, cum solis radij maxime vigent, maturas fruges quærunt, atque legunt. Hinc factum est, vt Praxitelis Ceres, quemadmodum Pausanias in Atticis meminit, faces manibus teneret: sacerdotes quoque diebus Cereris Eleusinæ sacris noctu cum facibus currerent. In his sacris virgine Cereri sacræ, vere calathos florum plenos, æstate vero spicarum portabant. De his Tullius quoque aduersus Verrem meminit. Eisdem in põpis, vt Eusebius refert, imago Creatoris, ab Hierophonta, Solis, ab eo qui & facem tenebat, Lunæ, ab altaris ministro, Mercurij, a Præcone gestabatur. Theodoretus addit, hic fœminei pudendi imaginem, sicut & in Bacchi sacris masculei circumferri solitam: quam quidem maxima veneratione prosequebantur; cum tamen Ægyptiorum Rex Sesostris, quemadmodum de eo narrat Herodotus, in eis regionibus, quas sibi facile, parum aut nihil incolis repugnantibus, subegisset, columnas pro trophæis statuisset, cum nominis sui, atque patriæ inscriptione, exsculpta etiam muliebris pudendi effigie, qua eorum populorum ignauia designaretur. Tanta autem religione, ac silentio Cereris sacra celebrabantur, vt sacerdos semper voce præiret, ita dicens ἑκὰς, ἑκὰς ὅςις ἀλιτρός: quod est, *Procul, procul este profani*: nemo autem ad ea admittebatur, nisi initiatus, quem etiam omni flagitio expiatum oportebat. Quare de Nerone legitur; numquam his sacris eum voluisse interesse, scelerum scilicet conscientia conuictum. Antoninum Imperatorem ferunt, in probitatis argumentum, se Cereris Eleusinæ sacris initiandum curasse. Neque hic silentio inuoluam ridiculum sane morem eorum, qui his sacris imbuerentur; nam ij primo suæ cõsecrationis die subuculam nouam, ac mundam induebant, quam numquam exsuerent, quoad detrita per se discerperetur; atque dicunt, frusta illa maxima cura custodita, vt ex eis fasciæ infantibus conficerentur. Quid illa pompa circumferretur, nemo sciebat: hæc sacra cistis opertis deferebantur; vnde puellæ, quæ illa gestabant, dictæ sunt canephoræ, id est, cistiferæ; nefasque erat, rationem ceremoniarum illarum inuestigare. Quare Macrobius de Numenio philosopho lib. 1. in Somn. Scip. narrat, ei offensam numinum,

Eleusina sacra.

quod

quod Eleusina sacra interpretando vulgauerit, somnia prodidisse: viso sibi, ipsas Eleusinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre prostantes, admirantique, & caussas non conuenientis numinibus turpitudinis, consulenti, respondisse iratas, ab ipso se adytu pudicitiæ suæ vi abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. Pausanias de se refert, se, cum copiose de sacris Eleusinis differere statuisset, in somnis a quodam spectro ab ea re deterritum. Quare de eis nil attingit, nisi quod in propylæis erat Triptolemi statua, atque Vacca ænea, floribus redimita, ac cornibus auratis, quales erant victimæ immolandæ. Triptolemus vero fortasse in curru Cereris sedebat; nam fertur a Cerere per orbem terrarum allegatus, vt vbiuis gentium mortalibus terræ cultum, frumenti sationem, vsumque monstraret. Deæ autem Eleusinæ Ceres atque Proserpinæ intelliguntur; quæ etiam Magnæ Deæ a Græcis dicebantur: Arcades vero præcipuo quodam cultu eas afficiebant, ignem in earum templo semper ardentem maxima cum religione conseruantes: ibi, vt scribit Pausanias in Arcadicis, Ceres e marmore tota erat; Proserpina, qua veste velabatur, e ligno: singularum magnitudo quindecim ferme pedum. Præferebant puellæ duæ, talaribus amictæ tunicis, calathos vtroque capite, floribus refertos. Ante Cereris pedes Hercules collocatus erat magnitudine cubitali. Horæ præterea duæ ibidem affabre effictæ, & Pan fistula, Cithara Apollo canens: indicabat inscriptio, eos esse e primoribus Diis. In mensa Nymphæ eminebant; Nais inter eas paruulum Iouem gremio ferẽs: Anthracia vna ex Arcadicis Nymphis facem præferebat (quam Cereris esse diximus) Agno manu altera hydriam, phialam altera Anchirrhoe, & Myrrhoëssa, & ipsæ hydrias effluẽte aqua præferebant: quod forte quædam Cereris sacrificia innuebat, dicta Cereris nuptiæ, vbi vinum non adhibebatur, contra atque in aliorum Deorum sacrificiis fieri consueuerat: quod significat Plautus in Aulul. Sta. Cererin' Strobile has facturi nuptias? Strob. Qui? Sta. Quia temeti nihil allatum intelligo. Potest sus Cereri adiungi, tamquam propria eius victima. Ratio vero cur aliis Diis aliæ victimæ mactarentur, est iuxta Seruium non tantum in consensionem referenda, quam bellua aliqua

Deæ Eleusinæ.

Cereris nuptiæ.

Victimæ cur diuersæ.

cum aliquo Deo habet, sed etiam quod quædam inter eos inimicitia exsistat. Hacque de caussa in Cereris sacrificiis suem adhibitum dicunt; quod scilicet Deæ gratum esset futurum spectaculum, si inimicus ad pedes eius mortuus iaceret, qui non solum segetes vastaret, sed & terra rictu defossa, semina ipsa voraret. Eadem quoque ratione Baccho caper immolabatur, vt bellua maxime vitibus aduersa. Nonnulli opinantur gratum esse Cereri suis sacrificium, propter maximum, qui est inter eos consensum: ea enim est terrestre numen, cum terram significet; sus etiam semper humi volutatur; vt plurimum est niger, sicut & terra est sua natura nigra atque opaca: hæc præterea bellua præclare terræ fœcunditatem adumbrat. Itaque interdum Cereri porca prægnans cædebatur; nam ea legitur ad viginti fœtus vno partu profudisse: triginta ea porca pepererat, quæ AEneæ in Tiberis ripa prodigij loco visa est, quemadmodum Virgilius refert. Aliud quoque Cereris simulacrum in Arcadia visebatur, sicut refert Pausanias: vbi Ceres ipsa facem dextera præferebat, læuam Heræ admouebat (erat hæc & Arcadum Dea, quam Neptuni atque Cereris filiam existimabant; licet & id nomen Cereri quoque ab Arcadibus, sicut & Iunoni a Græcis fuerit tributum) Hera sceptrum & vas, quę cista dicitur, genibus sustinebat. Narrat quoque Pausanias ibidem, Cererem fuisse nuncupatam Erinnyn, ob huiusmodi scilicet caussam: Neptunum aiunt Cereri, dum illa errans, filiam quæreret, eius amore captum, vitium offerre conatum: sed cum in equam se Dea vertisset, & ad Oncium gregibus permista pasceret, Neptunum non fefellit; nam & ipse in equum mutatus, eam compressit: quod illa primum iracunde tulit: verum postea placabilior facta, lauisse dicitur in Ladone. Cognomina itaque attributa, Erinnys a verbo, quod furere Arcadibus est; Lusia vero, quod se in flumine abluisset. Hinc etiam factum est, vt Ceres Nigra appellaretur, propter vestem videlicet nigram, quam tum ira in Neptunum, tum luctu de Proserpinæ raptu commotam sumpsisse aiebant: itemque, in specum cum se abdidisset, diu lucem vitasse: ita vero accidisse, vt, cum omnes, quos terra educat, fructus corrumperentur, & homines passim pestis conficeret, Diis cæteris latebras ignorantibus,

Sus cur Cereri attributus.

Hera.

Ceres Erynnys.

Ceres in equam conuersa.

Neptunus in equũ conuersus.

Ceres Nigra.

bus, Pana per Arcadiæ montes inter venandum errantẽ, cum ad Elaium venisset, ibi Cererem offendisse tali cum ornatu & vestitu: Iouem, re de Panis oratione cognita, Parcas misisse, quibus deprecantibus, compressa ira, & luctu lenito, placata Ceres fuerit. In rei memoriam se Phligalenses dicunt antrum illud cum ligneo simulacro Deæ dedicasse: simulacrum ita fabricasse, vt saxo insideret muliebri figura, præter caput, quod equinum atque adeo cum iuba esset; serpentibus, & aliis feris ad caput alludentibus; reliquo corpore ad imos pedes tunica velato, altera manu delphinem, columbam altera præferente. Ibidem Pausanias scribit, prope fanum Cereris Eleusinæ lapides fuisse prægrandes duos, alterum apte alteri impositum, Petroma fuisse vocatum. Eos lapides, vbi anniuersarij sacri, quæ Maiora nominabant initia, dies appropinquabant, disiunxisse, atque inde litteras eduxisse, quibus pompæ ritus, & quæ fieri oporteret, omnia consignata erant. Eum commentarium, cum, sacrificulis audientibus, recitandum curassent, ea ipsa, quæ consequebatur, nocte, in pristinam sedem reposuisse: ad eam lapidum compagem Pheneatarum multitudinẽ de maximis quibusque rebus iusiurandum concipere solitum: saxo superiori operimentum fuisse rotundo ambitu: in eo effigiem Cereris cognomento Cidoniæ seruatam: eam effigiem sacerdotem tamquã personam indutum, statis, quæ Initia Maiora appellantur, diebus, populares patrio quodam ritu virgis cæcidisse: venisse in hæc loca, Pheneatas Cererem dictitasse, ante Naum, dum errabunda Proserpinam quæritaret; & iis, qui se comiter, ac liberaliter accepissent, legumina diuisisse omnia præter fabam. Qua autem maxime de caussa impurum legumẽ faba sit, idem Pausanias reticet, dicitque arcanis commentariis mandatum esse. Sed id fortasse dici poterit, fabas scilicet impuras esse existimatas, quod eas in manibus placandis adhiberent: is enim qui horum sacrificiorum fuit auctor, cum animaduertisset in huius floribus quasdam litteras videri inscriptas, quæ luctum atque mœrorem significarent, optimo iure in sacris illis, fabis est vsus: ideoque vulgo dicebatur, manes sese in fabas abdere: sed & Flamini Diali nefas erat, fabas tangere, ac nominare, nedum comedere. Pythagoras a fabis

Cereris statua.

Legumina a Cerere distributa.

Fabæ cur impuræ.

abſtinendum eſſe præcipiebat;hac fortaſſe de cauſſa, quod timendum eſſet, ne quis alicuius animam vna cum gurgulione voraret:eius enim fuit opinionis,vt ſentiret animas ſubinde ex alio in aliud corpus migrare.Aut a fabis cauere admonuit, innuens lugubres ac mœſtas cogitationes deponendas ei qui velit in rerum diuinarum contemplatione verſari: vel eo dicto ſignificauit, ne viui ſimiles mortuis eſſemus. Sed quomodocumque ſit, Pythagoras in hoc Cereri conſenſit, quod ambo fabas legumen impurum exiſtimauerunt.Sed quia,vt ſuperius dicebamus, diuerſæ terræ virtutes ab antiquis diuerſis numinibus adſcribebantur; ea quæ ad paſcua eſt idonea, Palis nomine fuit demonſtrata,quæ Paſtorum propria Dea dicebatur. *Pales paſtorum Dea.* Huius nullam adhuc imaginem apud antiquos exſtitiſſe puto: quare tantum dicam qui ritus in eius feſtis celebrandis vſurparentur, quæ Palilia dicebantur, & in vrbis Romæ natalem diem incurrebant: eo die nulla victima cædebatur, perinde atque nefas eſſet,alicui tum vitam adimere, cum natale Vrbis celebraretur. Sed homines fumo ex ſanguine equino combuſto,vituli cinere, ex matris vtero auulſo, quæ in quibuſdã aliis ſacrificiis mactata fuerat, atque fabæ ſtipula expiabantur: ouilia etiam, oues, ac cæteræ pecudes purgabantur fumo ex ſulphure:roſmarinumque,ac herbam Sabinam,oleam ac tædam & laurum cremabant, poſtea per flammam fœno accenſam tranſibant.Item liba ex milio,& lactis mulctralia in Deæ honorem offerebant;ſolemnique prece ſacrificium abſoluebãt.Qui ritus non admodũ ab iis differebãt,quibus in Pomonæ pomorum Deæ ſacris vtebantur:Ouidius eam hortis præponit,dicitque Vertumni fuiſſe vxorem,ſub cuius etiam tutela horti erãt: ei in manus tradit falcem, qua inutiles arborum ramos amputet,felicioreſque inſerat.Quare qui eius imaginem vellet adornare,omnia ei inſtrumenta,quorum eſt vſus in re hortenſi, eſſent adiungenda. Hæc arboribus vim ad maturos fructus producendos tribuere credebatur; ſicuti & Floram floribus ex eis eliciendis præponebant; ideoque florum Dea dicebatur tam eorum, qui in arboribus, quam qui in pratis erant. Eius imaginem tunc deſcribam, cum de Zephyro ipſius marito dixero.Sed tamen hiſtoriis traditur,eam in lupanari meretricem exſtitiſſe,

Palilia. *Pomona.* *Flora.*

exſtitiſſe, infanteſque Romulum, ac Remum ſuo lacte nutriuiſſe; aut etiam aliam, quæ ex meretricio quæſtu ingentem hæreditatē Populo Romano legarit. De hac id ſcriptum reperio. AEdituus quidam Herculis, otio ſuperfluens, teſſeris, & id genus luſionis diem terere ſolebat; ſed cum forte aliquādo colluſores deeſſent, Deum Herculē, vt colluderet, ea lege prouocauit, vt, ſi Deus vinceretur, boni aliquid elargiretur: ſi vero ædituus, Deo cænam ſe præbiturum, puellamque inſuper formoſam, cum qua Deus miſceretur. Tali propoſita conditione, teſſeras ædituus pro ſe, & Deo iecit; iactu a Deo victus eſt ædituus; qui ideo cœnam apparauit; & Laurentiam formoſum ſcortum conduxit: in templo diſcubuere: poſt cœnam puella clauſis foribus, in templo eſt relicta. Ferunt autem noctu cum Laurentia non humanitus congreſſum; puellæque iuſſiſſe, vt mane in forum prodiret; & cuicumque primo occurriſſet, illum ſibi amicum pararet: id cum feciſſet puella, Tarruntio homini prædiuiti, & iam natu grandi, & cælibi obuia facta eſt; cui eſt matrimonio iuncta. Ei, viuens, poteſtatem fecit Tarruntius omnis ſuæ rei familiaris; morienſque hæredem teſtamento inſtituit, quæ & moriens Pop. Rom. ſcripſit hæredem: qui quidam maxima eius memoriam veneratione eſt proſequutus. Sed quia flagitioſum arbitrabatur, meretricem colere, eius nomen in Floram commutauit; vtque pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Deam finxerunt eſſe, quæ floribus præeſſet: & ludi eidem Florales ſunt nuncupati, in quibus omnes nequitiæ, & laſciuiæ nudis mulieribus peragebantur: in iis etiam venationes leporum, atque damarum inſtituebātur; hæ enim belluæ in hortis cuſtodiuntur, qui ſub eius Deæ tutela eſſe putabantur; vt de ſe ipſa apud Ouidium dicit. Erat olim quoque Bona Dea, numen quod ad terrā pertinebat; Porphyrius enim opinatur, quemadmodum refert Euſebius, illam terræ virtutem, quæ iactum ſemē fouet, ac nutrit, ab antiquis ſub Bonæ Deæ nomine ſignificari: cuius rei illud eſſe argumento dicit, quod eius effigies virides quaſdam plantas manibus porrigit, tamquam quæ recens pullularunt. Victima quoque, quam eidem immolabant (hæc autem prægnans porca erat) oſtendebat, veteres hanc Deam pro terra cepiſſe. Hæc Bona eſt

De Flora narratio.

Bona Dea.

est nuncupata, quod ex terra sexcenta in nos bona deriuant: eadem Fauna appellabatur; ea enim nobis fauet, cum eius ope egemus: alia etiam nomina habet, quæ Plutarchus enumerat, cum narrat, quo pacto Clodius, vxoris Cæsaris amore captus, muliebrem habitum gerens, in huius Deæ sacra penetrauit. De hac legitur, eam tam insigni fuisse pudicitia præditam, vt marito excepto, hominem nō viderit, immo ne de nomine quidem audiuerit; nec vmquam extra proprias ædes fit visa. Hinc factum est, vt in eius templum hominem ingredi, vel eius sacrificiis interesse, nefas esset: eius sacra vel in domo Pontificis Max. vel Consulis, vel Prætoris celebrabantur: tuncque omnes inde homines emigrabant, mulieribus succedentibus, quæ totam noctem peruigiles Deæ litabant; non enim interdiu diuinam ei rem facere licebat. Nec tantum homines inde cedere oportebat, sed & viriles effigies tegebantur; tantum ea Dea a masculeo sexu abhorrebat. In eius templo variæ multorum generum herbę erant, quas templi custos libenter ægrotis, qui eis indiguissent, impertiebat. Atque ea de caussa nonnulli eam Medeam esse sunt opinati, quæ, a Iasone decepta, postea omnem hominum conspectum refugiebat. Sed tamen exstat in fabulis, hanc Bonam Deam, siue Faunam eam dicere malimus, filiam fuisse Fauni; qui, cum filiam deperiret, nihil non fecit, vt eam ad sua scelerata vota pertraheret; neque quidquam promouisse tamen: quare ad vim conuersum, ab illa myrtea virga capite percussum fuisse, ac vulneratū. Patrem ergo, vbi se a filiæ complexibus repulsum vidisset, quos neque blanditiis, neque vi expugnasset, dolis in posterum agere decreuisse: itaque eam inebriasse: sed & sic sua spe falsum; cum desiderio patris filia nec vino pressa cessisset: demum eum se in serpentem trāsfigurasse, & cum filia coiisse creditum. Horum hoc tale proferunt indicium, quod virgam myrteam in eius templo haberi, nefas fuerit; & quod super caput eius extenderetur vitis, qua maxime caussa eam pater decipere tentauerit: quod vinum in templum eius non suo nomine soleret inferri; sed vas, in quo vinum inditum esset, mellarium nominaretur, & vinum lac; quodque serpentes in eius templo nec terrētes, nec timentes apparerent. Quare eius imago effingebatur, sceptrum

Fauna. *Sacra Bonæ Deæ.* *Bonæ Deæ imago.*

ptrum ſiniſtra manu tenens (nam eam parem Iunoni poteſtatem habere, aliqui crediderunt) vite eius capiti incumbente; ad latus erat ſerpens, ac myrteus baculus.

Huic Deæ ſane quam ſimilem poteſtatem Proſerpina habebat; cum veteres pro Proſerpina vim illam terræ intellexiſſent, quæ ſemina ſub ea condita conſeruaret. De hac apud Euſebium ſimilis fabula legitur, ac ea quam de Bona Dea retuli. Ea ſic habet; Ceres ex Ioue Proſerpinam genuit, quam aliqui Pherephatten appellant; filiæ amore correptus parens, ei in

X

ſerpentem conuerſus coniũgitur. Vnde in Sabaziorum myſteriis draco in ſpiram inuolutus in ſacrificiis ad factorum memoriam adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium: quare poetæ nonnulli taurum laudant draconis patrem, & draconẽ rurſus tauri patrẽ. Proſerpina etiam fruges ſignificari legimus, quæ e terra, Cereris nomine denotata, ortum trahunt; idque non abſque vitali quodam calore, qui e cælo deriuat: Iupiter autem cælum adumbrat. Hæc a Plutone rapta fingitur; aut quia ſemina in terram iacta interdũ non naſcũtur; ex quo terra quodammodo dolere videtur; cum ſe ſuis ornamentis ſpoliatam cernat: aut quod natiuus terræ calor correpta ſemina fouet, donec ea ad maturitatem perducat. Eadem Proſerpina aliquando pro Luna capitur: quare poteſt eodem pacto effingi, quo Luna. Sed & eius effigies, anſerem manu retinens cernitur, vt Pauſanias in Bœoticis narrat; dicit enim, prope Trophonij lucum Ercynam cum Proſerpina ludentem, anſerem e manibus inuitam dimiſiſſe; volitantem illum ſubiiſſe cauernoſum antrum, ibique ſe ſub lapide occultaſſe; Proſerpinam ſubingreſſam auem a fuga retraxiſſe: quo loco lapidem ſubmouerat, aquam erupiſſe, qui poſtea fuerit Ercyna amnis appellatus. Manebat ergo ad Ercynæ ripas ædes, & ſignum in ea, virgo anſerem manibus præferens; quæ Proſerpina Cereris filia erat.

Proſerpina pro frugibus capitur.

NEPTVNVS.

NEPTVNO inter fratres ſorte aquarum regnum obtigit; inde maris Deus dictus. Eum veteres interdum tranquillum, mitem, ſedatumque, ſæpe etiam vultu turbato effinxerũt: quod apud Homerum atque Virgilium legere eſt; mare enim ſtatim ex altero in alterum ſtatum permutatur, quod ex tranquillo fit turbulentum, atque e contra. Eidem tridentem in manus tradiderunt, qui in Concha veluti in curru ſtat, hæc ab equis marinis trahitur, qui poſteriore ſui parte piſcis ſpeciem referunt. Hi a Statio lib. II. Thebaid. ſic deſcribuntur;

Illic AEgæo Neptunus gurgite feſſos
In portum deducit equos: prior haurit habenas

Vngula; postremi soluuntur in æquora pisces.

Eum vestibus cæruleis induerunt, quæ, vt Phornutus inquit, marinum colorem referunt. Lucianus in sacrificiis cæruleis capillis, & nigris effingit; quãuis Seruius dicat, apud antiquos, marinos deos canis capillis, atque senes plerumque depictos fuisse; quandoquidem eorum capita spuma candescunt. Quare Philostratus in Imaginibus Glaucum depingens, qui est etiam marinus Deus, eum dicit barbam habere madefactam; comas autẽ aqua perfusas per humeros spargi; supercilia densa, hirsuta, & inter se iuncta; brachiumque attollentem, vndas scindere, aptasque ad natandum efficere; pectus marina alga, ac lanugine obsitum, ventremque paullatim attenuari, ac inde cæteras corporis partes in piscem desinere; itaque cauda erecta, extraque aquas exsistente ostendi. Ouidius lib. XIII. Metamorph. ita Glaucum de se loquentem inducit; *Glaucus.*

Pabula decerpsi, decerptaque dente momordi:
Vix bene combiberant ignotos guttura succos,
Cum subito trepidare intus præcordia sensi,
Alteriusque rapi naturæ pectus amore.
Nec potui restare diu, repetendaque numquam
Terra vale, dixi, corpusque sub æquore mersi.
Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam,
Cæsariemque meam, quam longa per æquora verro,
Ingentesque humeros, & cærula brachia vidi,
Cruraque pinnigero curuata nouissima pisce.

Idem Philostratus Neptunum cum equis & cetis in mari tranquille incedentem facit, ac tridentem præbet; quem tres maris mediterranei sinus significare, aliqui volunt: alij ad triplicem aquarum naturam referunt; fontium enim sunt dulces, marinæ salsæ; quæ autem in lacubus continentur, non sunt amaræ illæ quidem, sed gustatui sunt ingratæ. Idem buccinam eidem tradit; ea autem est coclea, qua Tritones vtuntur: nam & hos antiqui inter marinos Deos numerauerunt, Neptunoque comites adiunxerunt. Poëtę fingunt Tritones maris tubicines; cocleam enim retortam gerunt, qua terribilem quẽdam sonum edunt. Itaque Hyginus refert eo tempore, quo Titanes aduersus Deos bellum gerebant, quemdam Tritonem bucci- *Tritones.*

na nuper a se reperta,ita insonuisse, vt Gigantes sonitum ferr non valentes, terrore illo consternati, statim sese in fugã con uerterint.Hi potius belluæ quam Dij,aut homines erant existi mandi;nam vt Virgilius lib.x.Æneid.scribit,

Frons hominem præfert,in pristin desinit aluus.

Hæc eorum duplex forma, secũdum nonnullorum sentẽtiam duplicem aquarum vim ostendit; nam eæ interdum prosunt aliquando etiam nocent.Neque tamen poetarum omnino est commentum, quod de Tritonibus iactatur; nam ex historiis *Homines marini.* discimus,homines marinos sæpe visos qui figura partim hominem,partim piscem referunt.Plinius lib.IX.Natur.histor.testatum reliquit, Olysippone Tyberij principis tempore, legatos missos Romam,qui nunciarent, apud se Tritones buccina sonantes esse auditos, immo & a plurimis visos. Et Alexander Neapolitanus lib. III. refert se a quodam certæ fidei homine audisse,qui diceret se, cum esset in Hispania, marinum hominem & vultu & corpore prorsus humano, absoluta similitudine pube tenus,postremis vero in piscem desinentibus, vidisse, in melle ex vltima Mauritania, & Oceani finibus eo pro monstro allatum:fuisse autem facie hominis vetusti,capillo,& barba hispida,atque hirta,colore cæruleo,statura procera, & maiore humana; alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & membrana passim interlucente munitum. Quod ne quis commentitium arbitraretur, idem Theodori Gazæ auctoritate confirmat,qui affirmauit,se,dum in Peloponeso ageret, fœda maris tempestate oborta,cum nonnulla pi- *Nereis.* scium monstra ad litus illisissent,inter cætera vidisse Nereidem in litore,fluctibus expositam,viuentem iam,& spirantem, vultu haud absimili humano, facie quoque decora, neque inuenusta specie, corpore squamis hirto ad pubẽ vsque, nisi quod cætera in locustæ caudam desinebant. Quamobrem minime mirum videri debet, si poëtæ Nereides pulcerrimas. Nymphas esse finxerunt,quæ marinos Deos,Oceanum scilicet,Nereum patrem,Neptunum,Thetin, Doriden, cæterosque eiusmodi comitarẽtur, qui varios aquarum effectus significãt; ab antiquisque colebantur,quod crederent,sibi plurimum ab eis commodari,incommodarive posse. Quamuisque plurimæ ferantur

rantur

rātur fuiſſe Nereides (nā Heſiodus eas ad quinquaginta nominatim enumerat;tamen de vna tantum, Galathea dicta, mihi dicendum ſuſcepi. Hæc ſic eſt a candore nominata, qui in ea aquæ ſpumam repræſentat: quare Heſiodus ei albicantes comas,faciemque lacti ſimilem tribuit.Polyphemus eius amator apud Ouidium,eam liguſtris candidiorem vocat. Philoſtratus in quadam imagine Galatheam per quietum mare incedētem facit, eamque in curru collacat à delphinis tracto, quos Tritonis filiæ regunt, Nymphæ circumſtantes, eiuſque obſequiis paratiſſimæ. Cæterum ipſa purpuream veſtem ſupra caput ad Zephyrum tollit, vt & ſibi vmbraculum, & currui velum ſit. Ipſius autem comæ Zephyro minime diffuſæ; madidæ enim ſunt,& quam vt a vento agitari queant,grauiores.Hic non duxi prætermittendum,quod Alexander Neapolitanus loco proxime citato refert; nempe ſuo tempore in Epiro ad fontem iugis aquæ, ad quam mulieres ex oppido aquatum ventitabant, Tritonem,ſeu marinum hominem a ſpelunca, quam forte ibi nactus fuerat,obſeruare ſolitum,ſiquando ſolam ad aquas accedētem, aut per litus obambulantem mulierē videret,ipſum ex vndis,& ſpelunca leni greſſu,tacitiſque veſtigiis deſilire, & a tergo accedere, ac vi compreſſam mulierem ex inſidiis adoriri, & ad mare concubitus cauſſa arripere, arreptamque ſub vndis deferre conſueuiſſe. Quod cum apud loci incolas percrebuiſſet,diligentius marinum monſtrum obſeruaſſe,& cum diutius laqueos illi intēdiſſent,haud multo poſt dolo captum, & laqueis vinctū cepiſſe:cumque cibo abſtineret, extra aquas multum viuere nequiſſe. Pauſanias in Bœoticis ita Tritones nobis depingit; colore eo ſunt, quo eſſe videntur ranæ paluſtres in dorſo:nares humanas habent, branchias ſub aures,os reſciſſum,latumque,ferinos dētes,glaucos oculos,manus cum articulis ad humanam effigiem, vngues oſtreorum conchis perſimiles; reliquum porro corpus paruulis ſquamis contectum eſt,& in piſcem deſinit, non diſſimiles extremis delphinorum partibus.Ab his, aut a Naiadibus non multum Sirenes differunt:vt enim fabulantur poëtæ,muliebrem aſpectum habent; idque vmbilico tenus,nam in poſterioribus partibus piſcem imitantur:aliqui alas addunt, pedeſque gallinaceos. Eas

Galathea.

Tritones.

Sirenes.

dicunt Acheloi, & Calliopes filias tres fuisse, quarum vna canebat, altera tibiam inflabat, tertia lyram pulsabat; quæ omnes ita suauem edebant concentum, vt facile miseros nautas allicerent, vt ad quosdam in Sicilia scopulos impingerent, vbi eæ degebant. Sed, vbi se ab Vlysse contemptas vidissent, qui illac transiens, se ad malum religandum, sociis vero cera aures obstruendas curauit, ne ipsarum cantus audirent; statim sese in mare præcipites dedisse; atque hinc forte factum fuit, vt diceretur a posteriori parte pisces euasisse. Seruius eas nō pisces, sed aues ea in parte vult fuisse: sicut & Ouidius, cum easdem dicit Proserpinæ comites fuisse; quæ, postquam illa a Plutone correpta fuit, in huiusmodi monstra versę fuere, habentia quidem faciem atque pectus muliebre, sed in cæteris aui similia. Suidas refert, secundum fabulas Sirenas aues fuisse, pulcra mulieris facie insignitas, quæ suauissime concinerent; sed reuera quosdam scopulos exstitisse, ad quos aqua allisa, ita suaue murmur redderet, vt nautæ ab ea suauitate pellecti, illuc nauē dirigerent, atque ita confracta ad cautes naue, misere disperirēt. Plinius quoque, de fabulosis auibus loquens, in India inquit, aues quasdam exstitisse creditum, quæ cantus suauitate hominibus somnum iniiciebant, dormiētesque deuorare solebant. Sed tamen siue pisces, siue aues, siue aliud quodcumque tandem Sirenes sint; illud certū sit, fictitium quidpiam esse; atque iis nonnulli meretriciam pulcritudinem, atque illicia innui volunt: eæ cantu nautas sapiunt, ac tandem deuorāt: nam incaute se meretricum blanditiis de mente ac sanitate deturbari sinentes, ab eis tandem patrimoniis abliguritis, ad extremā inopiam rediguntur. Quare Buccatius narrat, apud antiquos Sirenas fingi in amœnis pratis degere mortuorum ossibus conspersis; eo extremum exitium, quod lasciuiam sequitur, significantes. Apud Virgilium quoque Sirenum scopuli multorum ossibus albi valdeque ardui, ac periculosi describuntur. Sed Xenophon aliter sensit: nam in libro de dictis & factis Socratis, Sirenas vult eorum laudes concinere, qui dignissimi sint, quorum virtus præconiis summis celebretur; easque ideo ab Homero fingi de Vlysse cecinisse; quod reuera is esset Græciæ vniuersæ ornamentum: hocque fascinum esse, atque præstigias,

gias, quibus ſtudioſos homines ad ſe pellicerent; nam eos, audito virtutis præconio, cuius amore capti ſint, multo maiores erga illam concipere ardores, & ad eam ardentius accurrere, atque dulces præconis voces ſequi. Atque hac de cauſſa forte factum fuit, vt, quemadmodum Ariſtoteles libro de rebus admirabilibus teſtatur, quibuſdam in Inſulis, Sirenarum dictis, quæ in Italiæ finibus ſitæ erant, templa atque altaria meruerint, atque ab incolis colerentur: earum autem nomina fuerũt, Parthenope, Leucoſia, & Ligia.

Nunc

Scylla. Nunc ad alios Deos, siue monstra marina veniamus. Homerus Scyllam fingit, in antro obscuro, & horrendo habitare terribili illam esse latratu, canũ videlicet simili, pedes habere duodecim, colla sex longa, capita totidem, & dentium triplicem ordinem, ex quibus virus stillare videatur; capita vero assidue in mare porrigere, ac circumspicere e scopulo, an inde nauis aliqua circumnauiget, vt ex ea saltem tot deprædetur, quot ipsius sunt capita; atque totidem ex Vlyssis sociis abstulisse. Cum Helenus apud Virgilium lib. III. AEneid. AEneæ cursum, quem tenere debeat, ostendit, monet vt duo hæc horrenda monstra caueat, Scyllam scilicet, atque Charybdim; de quibus ita dicit;

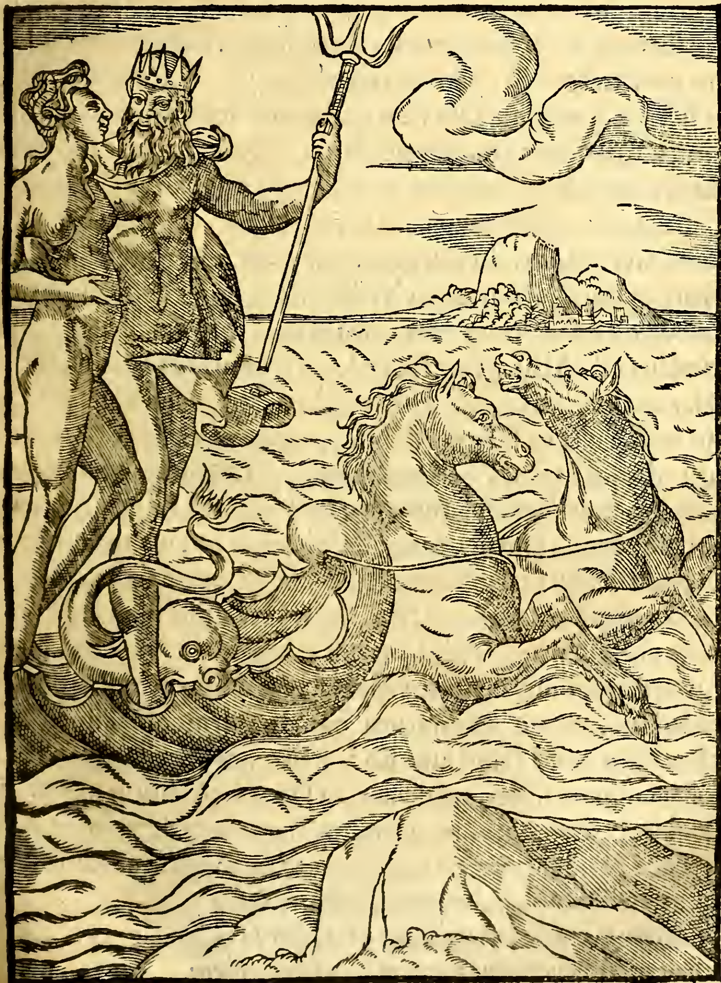
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulcro corpore virgo
Pube tenus: postrema, immani corpore Pristis,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Huiusmodi figuram induisse Scylla dicitur, veneficiis scilicet Circes quæ videret Glaucum, quem ipsa deperibat, non suos, sed Scyllæ amores sequentẽ: itaque aquis, vbi se Scylla abluere consuerat, suis veneficiis infectis, eam in ita deformem figuram conuertit. Sed ea, se ita aspectu horribilẽ videns, præ mœrore præcipitem in mare se dedit, vbi & nautas transeuntes perterrefacit; sicut & Charybdis, quæ, cum esset mulier rapacissima, Herculis boues ausa est furari; quare a Ioue fulmine icta, ac in mare præcipitata, in scopulum est cõuersa, pristinam autem naturam apprime seruat. His fabularũ inuolucris poetæ nobis geminorum scopulorum, qui in angustiis freti Siculi se mutuo respiciũt, naturam adumbrare voluerunt. Sed hinc ad

Nereides. alia maris monstra describenda deueniamus. Nereides centum fuisse, quæ totidem delphinis insidebant, Plato inquit, cum mirabile illud templum describeret, quod apud Atlanticos Neptuno erat consecratum, qui ibi in curru erat effictus,

alatorum

alatorum equorum fræna manu continens, tamque ingens erat, vt capite alti illius templi fastigium contingeret. Maxima pars Neptuni comitum in quodam templo quod est in agro Corinthio, vt Pausanias refert, cernebatur, vbi is vna cum Amphitrite sua vxore in curru erat; puer quoque Palęmon delphino innixus visebatur; equi quattuor currum trahebant; Tritones duo erant ad latus: in basi media, quæ currum sustinebat, mare erat exsculptum, atque Venus, quæ inde emergebat, pulcerrimis Nereidibus comitata. Palæmon, qui a Latinis Portu-

nus dicitur, portuum erat Deus; cui nautæ reduces sacrificabant: itaque est Neptuno comes attributus.

In quodam templo Neptuni, quod erat in Ægypto, Canopus Menelai nauta colebatur, qui post mortem in astra translatus dicebatur. Eius effigies erat crassa, breuis, & quasi rotunda, collo obtorto, breuissimis cruribus: caussam, cur ita effingeretur, hanc dicũt: Cum Persæ Ignem, quem vt maximũ Deum colebant, quaqua circumducerent, vt eo cæterorum Deorum, quos reliquæ nationes venerarentur, vires experirẽtur; nullus autem, cuiuscumque tandem materiæ esset, non illi cedebat; tunc Canopi sacerdos, ne suus Deus flãmis absumeretur, quiddam contra Ignem callidum excogitauit. Solebant in AEgypto fictilia quædam vasa fieri, minimis foraminibus pertusa, quibus turbida aqua limpidissima effluit: horum ille vnum, cera foraminibus obturatis cepit, variis coloribus vndique depictum, aqua repletum, ac vt Deum statuit; & excidens Canopi simulacri caput, illi diligenter aptauit: adsunt post hæc Persæ: itur in conflictum; circa hydriam ignis accenditur; cera dissoluitur, qua foramina erant obturata: diffluente aqua, ignis extinctus est. Astu igitur sacerdotis Canopus Deus victor Dei Persarum euasit; & ex eo Deus cultus est, vt Suidas refert. Quare in posterum ea forma est effictus, qua dixi, vtque cernere est in quodã Antonini Pij numismate. Delphini omniũ pisciũ Neptuno gratissimi feruntur; quare Hyginus testatur, semper, cum Neptunus effingeretur, delphinem in eius manibus, vel sub pedibus fuisse; hac fortasse de caussa, quod sicut leones ferarum, aquila auium, ita & delphines piscium sunt reges. Martianus eum in nuptiis Philologiæ expressit, sic dicens; Nudus est, maritima inundatione viridior, coronam albidi salis instar candidam, atque spumarum caniciei concolorem habens. Pallas cum apud Ouidium lib. VI. Metamor. cum Arachne de texẽdi arte contẽderet, duodecim Deorũ cõsessum pinxit, vbi disceptaretur, vtri, sibi ne, an Neptuno concederetur, vt Athenis recẽs conditis, nomẽ imponeret: Carmina sunt huiusmodi;

Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente
Aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi
Exiluisse fretum, quo pignore vindicet vrbem.

Virgilius

Virgilius in primo Georgicorum equum dicit exiisse;

--Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridente,
Neptune.

Quod Seruius ideo fictum esse vult, vt velox, frequensque maris motus ostenderetur. Quare equi sub Castoris & Pollucis tutela esse dicti sunt, eorũ enim astra velocissime mouẽtur. Quidam ideo Neptuno equorum inuentionem tributam dicunt, quod equi latos campos, æquosque desiderant, qui ab æquore optime repræsentantur. Idem Seruius principium lib. IIX. AEneidos enarrans, vbi Poëta sic dicit;

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit:

refert, Romanos belli tempore, duplicia signa extulisse, alterum scilicet purpureum pro pedestribus copiis, alterum vero cæruleum pro equestribus; hic enim est maris color, cuius Deus putabatur Neptunus, qui & equos inuenisse fertur. Diodorus Siculus scribit, Neptunum primum omnium equos domuisse, artemque equitandi docuisse, hincque factum esse, vt equestris appellaretur: cui Pausanias etiã cõsentit, qui vult ideo Homerum, cum ludos equestres describeret, Menelaum induxisse, qui certatoribus iuramentum per Neptuni numen proposuisset, se nullam fraudem adhibituros. Idemque subiicit, hoc Neptuni cognomen cæteris præstare, cum cunctis nationibus sit commune. Hinc arbitror profectum fuisse vt ludi Circẽses apud Romanos, qui erant equestres, Neptuno essent sacri: celebrabantur autem in Consualibus, quæ erant a Romulo instituta, in memoriam, vt inquit Liuius, raptus Sabinarum; nam, quemadmodum Plutarchus refert, cuiusdam Dei aram conditam sub terram in Circo inuenerat; eique Deo indidit nomen Conso, siue a consilio, quod consiliarius foret; *Consus.* aut, quod magnarum rerum consilia occulta esse oporteret: quare ad eius aram aditus numquam patefiebat, præterquam ludorum Circensium diebus. Quod effecit, vt Neptunus idem ac Cõsus crederetur; de quo hæc strictim attigisse sit satis; nam nullam adhuc eius imaginem apud scriptores reperi. Quod autem equi sub Neptuni tutela essent, Pausanias in Eliacis po-

ſterioribus oſtendit, cum circum, vbi equi currebant, deſcribit, dicens, ad alterum curriculi latus aram fuiſſe figuræ rotundæ, ad eamque Deum coli, Taraxippum, ab incutiendo equis pauore, nuncupatum. Solitos enim eſſe iniecto terrore, circa aram hanc equos tam vehementer conſternari, vt incertũ vnde coorta trepidatione, ſæpe illiſis curribus affligerentur aurigæ: quo igitur æquo, & propitio vterentur Taraxippo, ad eam aram aurigas vota nuncupaſſe. De hoc Deo multas multorum opiniones idem Pauſanias affert; ſed eam tamquam omnium

proba

probabilissimā approbat, qua Taraxippus Neptuni fuisse cognomen dicitur; ab eo enim equorum origo profluxit: a quo duos equos Iunoni dono datos, ferunt, quos illa Castori & Polluci tradidit. Cui fabulæ illa quoque concordat, qua iactatur, equuleum ab Ope Neptuni loco suppositum Saturno fuisse: hacque de caussa Festus vult, Neptunum Equestrem fuisse dictū, ob idemque inquit, in Illyrico quaternos equos iaci solitos nono quoque anno in mare. Aliqui sentiunt, Neptuno equos optime accommodari; quod scilicet mare vndique ad nos necessaria vsibus nostris aduehat, sicut & equi. Quare Philostratus cum duas paruas insulas describeret, quibus, rerum venalium forum erat commune, in quod quod ab agris legeretur, altera inferebat, altera vero quidquid ex maritima præda corrogasset; ibi Neptuno statuam positam inquit cum aratro, atque curru, tamquam si agricola esset: quo incolæ innuebant, se etiam terræ fruges Neptuno acceptas referre: sed ne eum terrestrem tantum colere videretur, aratro nauis proram aptarunt; ita vt Neptunum nauigantem, terram arare diceres.

Apud Eleos, sicut Pausanias refert, adolescentis imberbis statua visebatur, qui pedem pede premebat; ambabus vero manibus hastæ innitebatur; hęc statis tēporibus nunc lineis, nunc laneis vestibus induebatur. Hęc Neptuni esse est credita, aliūde illuc trāslata, vbi maximo cultu ab incolis afficiebatur. Sed nō Neptuni, verum Satrapis effigies appellabatur. Duo numismata exstant, Vespasiani vnum, alterum Adriani, in quibus Neptuni imago cernitur nudi stantis: sed in læui humeri tergo propendet amictus; dexteraque trilorem scuticam, læua elatum tridentem tenet. In alio quopiam numismate idem est effictus nudus, rectusque, sinistra elata tridenti inhærens, delphinem dextera porrigens, alterumque pedem in prora tenēs. Illud præterea est sciendum, apud veteres vrbium portas Iunoni, arces Mineruæ, mœnia atque fundamenta Neptuno fuisse sacra; quod Seruius adnotat, illud 11. AEneid. enarrans, vbi Venus inducitur, AEneæ ostendens, Troiæ ruinas reparari non posse; cum horum Deorum pro se quisque id dirueret, quod sibi esset proprium, ita inquiens; *Fundamēta Neptuno sacra.*

Hic, vbi disiectas moles, auulsaque saxis

Saxa vides, mixtoque vndantem puluere fumum:
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque a sedibus vrbem
Eruit.

Terræmotus a Neptuno fit.

Hacque de caussa a Græcis ἐνοσίγαιος est dictus, quod est Terriquassor; quo significarunt, terræmotum Neptuno tribui, propter aquarum scilicet motum. Quamobrē Thessali, Neptunum aquis exitum aperuisse dicebant, quæ vniuersam olim Thessaliam inundabant; nam ingenti terræmotu excitato, montes discidit, ita vt latus fieret Peneo flumini exitus, terraque inter mōtes interiecta cōmode habitari posset: quod & Herodotus confirmat. Quod dixi de Neptuno Terriquassore, perbelle ad Terręmotus imaginem aptari posset, si quis eam vellet effingere.

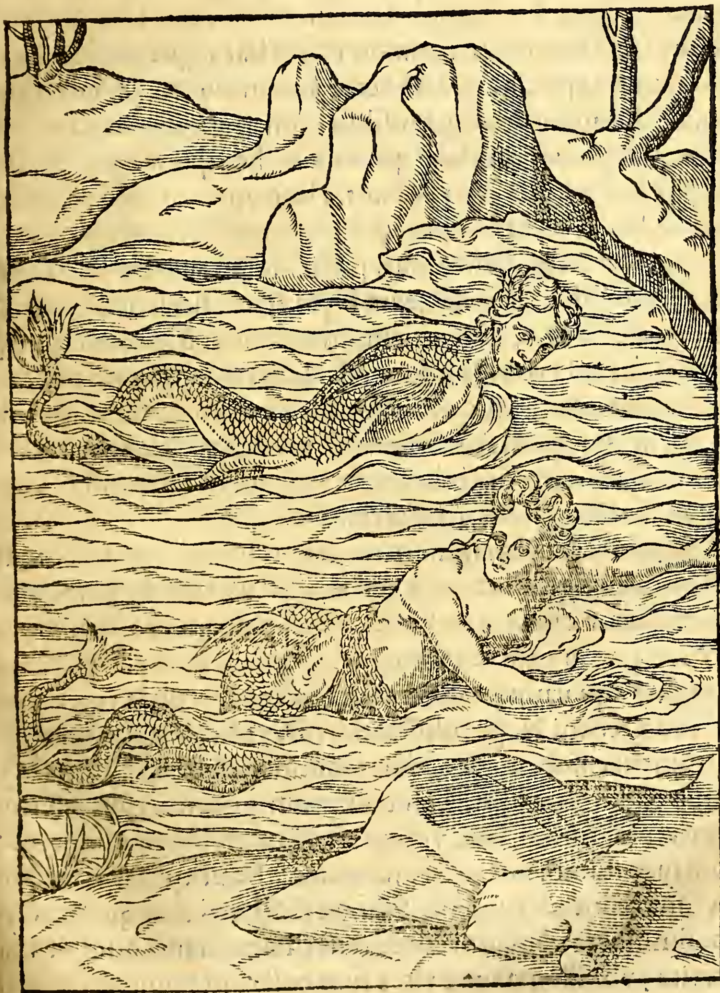
Oceanus.

Imagines Neptuni atque Oceani non multum inter se erāt dissimiles. Hunc Oceanum veteres patrem Deorum dixerunt; pro eo autem non solum mare, quod vniuersam terram ambit, sed etiam aquæ virtutem intellexerunt, quam Thales omnium rerum principium statuit. Eum ergo Deorum patrem nuncuparunt; Thetimque vxorem ei tribuerunt; ex quibus innumeri propemodum Dei marini, fluuiatiles, ac fontani, item & Nymphæ profluxisse feruntur. Thetis vero fingebatur vetus, cana, atque alba: eam poetæ matrem, atque venerandam appellabant. Hæc vna cum viri sui imagine poni potest: qui, vt Ioānes Buccatius refert, in curru effingebatur, a quattuor balænis per mare tracto; eum Tritones cum buccinis præcedebant, circumstabant Nymphæ, magnus belluarum marinarum numerus sequebatur, quæ sub Proteo duce ac pastore erant. Hic ex marinis Deis erat, qui ventura prædicebat, sed non nisi coactus; eosque, qui sibi vim parassent, fraudibus decipiebat, varias subinde formas induens, vt ex eius manibus elaberetur. Quare necesse fuerat, eum vincire, ac tamdiu cōtinere, quoad in pristinam figuram reuertisset: tunc enim facile ad interrogata respondebat. De hoc Diodorus refert, eum in regnum ab AEgyptiis adscitum, tamquam qui omnibus sapientia antecelleret, per quam erat ita dexter in cōsiliis pro tempore capiendis, vt ea alia ex aliis prout res requirebat, commodissime mutaret,

Proteus.

Proteus cur in varias formas mutaretur.

caret, atque hinc factum esse, vt se in diuersas figuras conuerteret diceretur: quod idem erat, ac si dixissent, eum foro vti sciuisse. Græci volunt, id de Proteo dictum, vt scilicet ad AEgyptiorum regum morē respiceretur: nam illi, cum in publicum procedebāt, semper aliquod insigne in capite gestabāt, quod regiam maiestatem prę se ferret; id quidem subinde mutabāt; aliquando enim leonis, aut tauri, aut draconis priorem partem, interdum arborem, quandoque ignem, nonnumquam redolentia vnguenta præferebant. Vnde factum locum fabu-

læ,

læ, Proteum in ea omnia, quæcunque capite gestabat, soler transformari. In Carpatho etiam insula idem regnasse legitur a qua mare Carpathium nomen habet, quod est prope AEgyptum, cum vero Phocis id mare abundet (quæ & vituli marini appellantur; priores enim partes corio, ac pilis tectas ad vituli similitudinem habent) atque aliis marinis belluis; ideo marini gregis pastor est dictus. Oceani quoque filia Eurynome putabatur; eam Homerus Thetidi comitem adiunxit, cum Vulcanũ adiret. Nonnulli eam Dianam esse crediderũt, vt Pausanias refert: quod quidem nihil cum eius simulacro cõsentit: id fœmineam formam referebat vsque ad summa fœmora, cætera piscis figuram; erat autem aureis catenis reuinctum. Id numen a Phigalensibus, qui erant in Arcadia, colebatur: templum eius stato quotannis die aperiebant: sacra eo die publice & priuatim fiebant. Huic non admodum dissimilis quædam Dea erat, quæ Derceto appellabatur: hæc capite excepto, quod muliebre erat, piscis videbatur. De hac Diodorus Siculus lib. I I. scribit, eam Nympham fuisse, sed grauidam postea effectam, a quo autem, ignoratum, Semiramidem peperisse; sed sui erroris pudore affectam, se in quemdam Syriæ lacum abiecisse, atque inde ab illis populis numinis loco habitam, ac in piscem se conuertisse creditam: ideoque factum esse, vt a piscium esu abstinerent, qui in eo lacu essent, quos omnes illi Deæ sacros arbitrarentur.

Eurynome. *Derceto.*

Sed ad Oceani imaginem reuertamur: eius currus, eum terram ambire significat; rotæ terræ orbicularem figuram ostendunt: balænæ currum trahunt, quod mare vniuersam terram percurrat, ac in eam se insinuans, magnam eius partem alluat. Nymphæ aquarum proprietatem designant; quas veteres non solũ sub Oceani, Neptuni, Thetidis, Doridis, Amphitrites, atq; aliorum marinorum Deorum nominibus, sed etiã sub Acheloi nomine adumbrarunt. Licet nonnulli prioribus illis salsarum aquarum naturam, hoc vero posteriore dulcium innui, cuiusmodi sunt fluuiorum aquæ; qui etiam ab antiquis pro numinibus sunt habiti, & humana figura effícti. Sed antequam ad eorum simulacra veniam, ventos describam: nam, cũm de mari dixerim, vbi illi maxime vires suas exserunt; non abs re mihi

Venti.

factu

factурус videor, ſi ſtatim ventorum tractationem ſubiecero. Quamquam vero non abſurde cum Iunone coniunxiſſem: ea enim aërem ſignificat; ventus autem, ſecundum Phyſicorum ſententiam, eſt aër concitatus. Itaque AEolus ita Iunoni apud Virgilium lib. 1. AEneid. reſpondet;

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra, Iouemque
Concilias; tu das epulis accumbere Diuum,
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.

Non tamē hic locus videtur a ventis alienus. Veteres vt Deos, ſunt ventos venerati; eiſque ſacrificabant, vel quod eis propitiis vſi eſſent, vel vt in poſterum vterentur. Eos cum alis effinxerunt, tumeſcentibus buccis, inflatis, ac ſpirantibus: ſed alij alios ſuo flatu effectus producunt; nam aliqui nubes cogunt, & pluuias creant; alij e contra nubes diſpellunt; alij aliter ſuas vires oſtendunt. Itaque diuerſe a poëtis deſcripti fuere: qui quamquam multi ſunt; tamen præcipui quattuor, qui a primariis quattuor mundi cardinibus flant, numerari ſolent, vt ab Ouidio, cum lib. 1. Metamorphoſ. vniuerſum in ſuas partes diſtribuit. Fuerunt aliqui, vt refert Strabo, qui duos tantum ventos poſuerunt. Sed ex quattuor vnus eſt Aquilo, qui & Boreas dicitur, a Septentrione flans: hunc Pauſanias in Eliacis ſcribit in Cypſelli arca exſculptum fuiſſe, Orithyiam rapientem; non tamen eius effigiem deſignat, niſi quod eum pro pedibus anguium caudas habuiſſe dicit. Hic ergo, quia niues ac frigus affert, glaciemque creat, barba, capillis, ac alis niue conſperſis effingitur. Alter eſt Auſter, qui & Notus nuncupatur, qui a meridie flat; hic, quod flatu ſuo pluuias adducit, ita ab Ouidio deſcribitur;

Venti principales. *Boreas.* *Notus.*

-- Madidis Notus euolat alis,
Terribilem picea tectus caligine vultum,
Barba grauis nimbis, canis fluit vnda capillis,
Fronte ſedent nebulæ, rorant pennæque ſinuſque.

Tertius eſt Eurus, qui ab Oriente flat. Hic niger effingitur ob AEthiopes, per quos tranſit; cumque Sol occidens ſi forte rubeat, ſignum ſit fore vt ſequenti die (quemadmodum Virgilius in Georgicis teſtatur) Eurus excitetur, ideo eius imagini ſol igneus ad caput adpingitur. Quartus leniſſimus ille qui- *Eurus.*

Zephyrus. dem,& Zephyrus,qui ab Occidēte spirat.Hic vere primo terram herbis conuestit, flores excitat. Quare Floræ maritus est *Flora.* ab antiquis dictus,quæ florũ Dea habebatur. Eius imago pulcerrimã Nymphã referebat. Itaque ea, cum ab Ouidio lib.v. Fast.loquens inducitur,ita de sua pulcritudine dicit;

Quæ fuerat mihi forma,graue est,narrare modestæ:
Sed generum matri repperit illa Deum.

Ei & sertum ex variis floribus additur; item & vestis versicoloribus floribus pingitur;nam flores quibus terra vestitur,omnia

colo

colorum genera referunt. Philoſtratus ita Zephyri imaginem adornat; Is eſt forma iuuenili, facie decora, alatis humeris, tempora habens pulcerrimis floribus redimita.

Sed iam ad fluuios tranſeamus, qui ab antiquis etiam numina habebantur, item votis ac ſacrificiis colebantur. Eis capillum quodam peculiari ritu inciſum offerre ſolebant; præcipue Græci, vt Pauſanias teſtatur: quod etiam ex Homero intelligimus, cum Peleum inducit, vota Sperchio flumini facientem, ſe capillos ſuos illi oblaturum, ſi filius Achilles incolumis ad ſe ex Troiano bello reuertiſſet. Et in agro Attico apud Cephiſum fluuium adoleſcentis ſtatua viſebatur, ſibi comam cædentis, vt illi conſecraret. Fluuiorum effigies hominem referebat barbatum, promiſſo capillo, iacentem, cubito innixum, vt Philoſtratus Theſſaliam deſcribens, meminit; nam numquam fluuij in pedes ſe erigunt; ſæpe etiam magnæ alicui vrnæ incumbunt, quæ aquam abunde effundat. Ita enim Statius Inachum depingit. Seruius inquit, cornua quoque fluminibus tribui; aut quod aquæ murmur, boum mugitum exprimat; aut quod fluuiorum ripæ cornuum inſtar ſint incuruæ. Quamobrem Virgilius lib. I X. AEneid. de Tiberi dicit; *Inachus.*

Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum.

Eumdemque ita paullo ante deſcribit;

Huic Deus ipſe loci, fluuio Tiberinus amœno
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus: eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines vmbroſa tegebat arundo.

Idem libro I V. Georg. de Eridano ita dicit, *Eridanus.*

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus.

Vbi Probus Eridanum inquit facie taurina pingi; quod ſonus quem edit, ſit taurino mugitui perquam ſimilis; eiuſque ripæ veluti cornua, ſint intortæ. AElianus ſcribit, fluminum ſimulacra, quæ antea nullam certam formam habebant, bouis poſtea effigiem expreſſiſſe. Idem apud Feſtum Pompeium legitur, fluuiorum ſcilicet ſtatuas eſſe forma taurina, quod eſt, cornigera; nam ij ſunt taurorum inſtar efferati. Fluuios quoque arundineis foliis antiqui coronabant; arundo enim feliciter in

aquosis locis prouenit. Ouidius lib. XIII. Metamorph. cum de Aci in fluuium mutato fabulam recenset, quem Polyphemus, grandi quodam saxo proiecto, cōtriuerat, ita de eo Galatheam narrantem induxit;

Acis in fluuium mutatus.

Miraque res, subito media tenus exstitit aluo
Incinctus iuuenis, flexit noua cornua cannis.
Qui nisi quod maior, quod toto cærulus ore est,
Acis erat.

Romæ etiamnum in Vaticano Tiberis statua visitur, qui nec

cornua

cornua, nec ſerta arundinea habet; ſed eſt corona, ex variis floribus ac fructibus cōtexta redimitus: quod, ſecundum meam quidem ſententiam, eo refertur, vt fertilitatem, atque annonæ copiam ſignificet, quam is fluuius incolis affert. Sed tamē non omnino eſt poeticis ornamentis ſpoliatus; nam & arundinem manu geſtat. Cum Achelous apud Ouidium lib. IIX. Metamorph. Theſeo narrat contētionem, quam cum Hercule pro Deianira ſuſcepit, brachio innititur, caput habet arundine cinctum, viridi amictu induitur, neque tamē ambobus cornibus, ſicut cæteri fluuij, eſt inſignitus; nam alterum ei ab Hercule eſt diffractum, quod poſtea floribus, ac fructibus variis refertum, AEtolis eſt donatū, qui id Cornucopiæ appellarunt. Quod eſt ideo ab antiquis fictum, vt Diodoro videtur; quod Hercules ſcilicet maximo cum labore alterum huius fluuij ramum a priſtino curſu in aliam partem diuerterit; quæ cum fœcundis illis aquis irrigaretur, maxime fructifera euaſit. Itaque varie flumina a poetis deſcribuntur; nam ij, vel aquarum qualitatem, vel illorum curſum, vel regionis naturam, per quam tranſeunt, conſiderantes, fluuios diuerſis deſcriptionibus deſignāt. Quare Pauſanias in Arcadicis refert, in quodam Arcadiæ templo nobilium quorundam amnium e candido marmore ſigna videri; ſed vnius Nili ſimulacrum e nigro lapide: cuius quidem rei hanc cauſſam affert; quod ſcilicet per nigros AEthiopes Nilus in mare delabitur. Lucianus ſcribit, AEgyptios Nili effigiem ſupra Crocodilum, aut equum fluuiatilem collocaſſe: equus autem fluuiatilis eſt, vt Herodotus eum deſcribit, quadrupes, magnitudine taurum æquans, bouino capite, depreſſis naribus, caprarū inſtar, iubis dorſo, ac hinnitu equino, dentibus aprorum aduncis, renidenti cauda, pelle ita craſſa atque dura, vt, cum eſt exſiccata, ſit iaculis conficiendis apta. Hæc bellua a Græcis eſt dicta ἱπποπόταμος. Circum Nili ſimulacrum pueros aliquot ludentes effingebant; vt etiam apud Plinium lib. XXXV. legitur, vbi de marmore, quod Baſaltem vocabāt, loquitur; ſcribit enim, ex hoc marmore ſtatuam Romæ in templo Pacis ab Imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatam, argumento Nili, XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti ſummi incrementi augentis ſe amnis eius intelligeren-

Achelous.

Cornucopiæ

Nilus fluuius.

tur. De quadã Vertũni ſtatua, in foro Romano poſita legitur, quæ Tiberim olim illac tranſeuntem repræſentabat: hæc floribus atque fructibus erat ornata, vt fertilitatem agrorũ oſtenderet, iuxta quos Tiberis præterfluit. Vertumnus etiam Deus, humanis cogitationibus præpoſitus credebatur, qui diuerſas formas indueret, ſicut & homines ſubinde conſilia mutant. Aliqui eum anni Deum putauerunt, qui iuxta tempora varias ſumit figuras; atque ideo eius natura cunctis figuris eſt opportuna, vt Propertius de eo lib. I V. dicit; cuius deſcriptionem ope

ræpretium

ræpretium fore ſum ratus, hic apponere, cum ſit longe elegantiſſima; ea vero ſic habet;

Quid mirare meas tot in vno corpore formas?
Accipe Vertumni ſigna paterna Dei.
Tuſcus ego, Tuſcis orior, nec pœnitet inter
Prælia Volſcinos deſeruiſſe focos.
Nec me turba iuuat, nec templo delector eburno;
Romanum ſatis eſt, poſſe videre forum.
Hac quondam Tiberinus iter faciebat, & aiunt
Remorum auditos per vada pulſa ſonos.
At poſtquam ille ſuis tantum conceſſit alumnis,
Vertumnus verſo dicor ab amne Deus.
Seu, quia vertentis fructum percepimus anni,
Vertumni rurſus credidit eſſe ſacrum.
Prima mihi variat liuentibus vua racemis,
Et coma lactenti ſpicea fruge tumet.
Hic dulces ceraſos, hic autumnalia pruna
Cernis, & æſtiuo mora rubere die.
Inſitor hic ſoluit pomoſa vota corona,
Cum pyrus inuito ſtipite mala tulit.
Mendax fama noces: alius mihi nominis index:
De ſe narranti, tu modo crede Deo.
Opportuna mea eſt cunctis natura figuris:
In quamcumque voles, verte: decorus ero.
Indue me Cois, fiam non dura puella.
Meque virum, ſumpta quis neget eſſe toga?
Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno:
Iurabis, noſtra gramina ſecta manu.
Arma tuli quondam; &, memini, laudabar in illis:
Corbis & impoſito pondere, meſſor eram.
Sobrius ad lites: at cum eſt impoſta corona,
Clamabis, capiti vina ſubiſſe meo.
Cinge caput mitra; ſpeciem furabor Iacchi:
Furabor Phœbi, ſi modo plectra dabis.
Caſsibus impoſitis, venor, ſed arundine ſumpta,
Faunus plumoſo ſum Deus aucupio.
Eſt etiam aurigæ ſpecies Vertumnus, & eius,

Traÿcit

Traijcit alterno qui leue pondus equo.
Suppetat; hoc pisces calamo prædabor, & ibo
Mundus, demißis institor in tunicis.
Pastorem ad baculum poßum curare, vel idem
Sirpiculis medio puluere ferre rosam.
Nam quid ego adijciam, de quo mihi maxima fama est,
Hortorum in manibus dona probata meis?
Cæruleus cucumis, tumidoque cucurbita ventre
Me notat, & iunco braßica vincta leui.
Nec flos vllus hiat pratis, quin ille decenter
Impositus fronti langueat ante meæ.
At mihi, quod formas vnus vertebar in omnes,
Nomen ab euentu patria lingua dedit.

PLVTO.

LICET in ditionis diuisione, alij Saturni filiorum cæli regnum obtigerit, alij aquarũ, alij inferorum, prout fabulis fertur; quod, si rei veritatem spectare velimus, innuit, Ioui sorte orientis partes, Plutoni Occidentis, Neptuno vero maris insulas obuenisse. Sed tamen eorum quemlibet passim suum imperium exercere, interdum videmus; nam Neptunus apud Virgilium lib. I. AEneid. ventis minatur, quod sine eius permissu, cælum, terrasque turbare ausi fuissent. Iupiter nonnumquam inferorum res administrat: necnon & Pluto in cælum suum ius extendit. Itaque Iouem dicunt fulmen triplici cuspide præditum, Neptunum tridentem, Plutonem canem tricipitem habere. Quamobrem cum Plutonis imaginem describemus, mirum videri nemini debebit, si eum interdum parem Soli potestate statuemus, & aliquando terræ. Sed tamen tunc etiam inferorum Deus est intelligendus, vtpote qui præcipuam ibi potestatem exerceat, imperiumque in animas corporeis vinculis exsolutas habeat. Hic, vt quilibet iuxta promerita iustas pœnas aut præmia consequatur, tres æquissimos iudices habere fingitur, qui inferorum iudicio præsint, quorum vnus dicitur esse AEacus, alter Minos, tertius Rhadamanthus: de quibus, antequam ad Plutonem veniam, aliquid ex Platone dicam; nam id cum

Inferorum iudices.

cum in primis cognitu iucundum videtur, ac multum facere ad intelligendum, quo pacto eorum imagines ſint exprimēdæ; tum hinc diſcamus licebit, quales iudicum debeant eſſe mores. Ita igitur Plato habet; Saturni tempore lex erat, quæ etiamnum apud Deos viget, viguitque ſemper, vt ſcilicet ij, qui vitam cum iuſtitia tranſegiſſent, poſt mortem ad beatorum inſulas proficiſcerentur; contraque qui nequam, ac flagitioſe vixiſſent, morientes eo abducerentur, vbi pœnas ſuorum ſcelerum luerent. Sed Saturno regnante, & in primordiis regni Iouis adhuc viui, poſtremo videlicet vitæ die homines etiam a viuis iudicibus iudicabantur: quo fiebat, vt multi non pro vitæ meritis iudicium ferrent. Quod vbi Iupiter ex Plutone reſciuiſſet, ex eiſque qui beatorum inſulis præſiderent; multos ſcilicet illuc deſtinari, qui eum locum nullis promeritis ſibi comparaſſent; ſe huic ordinis perturbationi obuiam iturum inquit, cuius cauſſam in id referebat, quod homines ante mortem iudicarentur, dum mortali adhuc corpore circundarentur, multique eos circumſtarent, qui bene, maleve de ipſis ſentirent. Itaque plurimos animos ſceleribus coopertos ſe coram iudicibus ſiſtere audere, tamquam ſi eſſent ſumma innocentia præditi; ſuam enim peruerſitatem corporis pulcritudine, familiæ nobilitate, diuitiarumque copia tegere; nec teſtibus deſtitui, qui aſſerant, ſe vitam, omni culpa carentem duxiſſe. Itaque iudices, corpore impeditos, quod veluti velum eſt animo obiectum, quominus verum cernere poſſint, tot rebus deceptos ac tantam bonitatem admirantes, non poſſe eos non omnibus bonis digniſſimos iudicare. Quare illud in primis facto opus eſſe, ne homines, quando ex hac vita ſint migraturi, præſentiant: cuius rei Prometheo fuit demandata prouincia. Deinde, vt cunctis rebus corporeis exſuti iudicibus ſe ſiſtant, qui & corpore careant; ita vt animis tantum animos nudos & apertos cernant; atque ita facile iuſtum iudicium futurum. Quamobrem decreui, inquit, vt ex meis filiis duo Aſia oriundi, Minos ſcilicet, & Rhadamanthus, vnuſque Europa, AEacus vocatus, cum ex hac vita migrarint, ad quoddam pratum proficiſcantur (quod Veritatis ager appellabatur) ibique vbi duæ viæ ſe diuidunt, altera ad beatorum inſulas, altera ad inferorum loca tendens,

Iudices cur fallantur.

Iouis decretum de animis iudicandis.

animorum,qui e corporibus recesserint,iudicia exerceāt.Asiaticis iudicandis præerit Rhadamanthus, AEacus iis,qui ex Europa aduenerint;sique quid dubij inciderit,Minos cognoscet; vt sine vlla fraude quisque ad eum locum destinetur,qui meritis conueniat.Hoc fuit Iouis decretum, vt hominum animi iuste iudicarentur.Itaque Rhadamanthus , atque AEacus , cum iudicant , virgam manu tenent;Minos seorsim sedet , singulorum caussas secum dispicit,auratum sceptrum ipse quoque gestans ; ita enim Vlysses apud Homerum refert, se eum vidisse, cū mortuis ius dicit.Iudicādi animi omniū affectuū signa,quibus tenentur, præ se ferūt; itemque quidquid vmquam gesserint,dum adhuc corpore coërcerentur, facile in eis argumenta deprehenduntur. Quare cum se coram iudicibus statuunt, nequaquam interrogātur, quinam olim fuerint;iudices enim, iis tantum cōpertis, quæ dū adhuc inter mortales versarentur, perpetrarint,eos ad commerita loca ablegant.Hic Plato explicat, quinam animi ad inferorum carceres destinentur , & qui ad beatorum sedes mittantur.Sed nos contenti trium horum iudicum effigiem designasse,ad alia transibimus.Dantes Algerius Minoi videtur formam belluæ tribuisse ; ita enim in Poëmate de Inferno dicit;

Cernere erat tetro aspectu Minoa sedentem,
Horribili rictu latrantem,ac torua tuentem.
Quæsitor sæuus vitasque,ac crimina discit;
Atque alias aliis pœnas decernit;& vmbras
Pallentes audit,tentat,subigitque fateri,
Quæ quis apud superos commisit crimina:quorum
Pro meritis pœnas taxat,numerumque,locumque,
Tot caudæ corpus spiris immane reuincens,
Pœnarum gradibus quot vult torquerier ipsas.

Minos quid significet. Aliqui in ea sunt sententia , vt putent,Minoem scelerum conscientiam significare, qua assidue , qui sibi facinorum est conscius,se ipsum vexat,accusat,supplicium ob oculos statuit, torquet,exagitat. Sed nunc ad Plutonem reuertamur , qui etiam diuitiarum Deus est habitus,πλοῦτος enim Græce diuitias significat.Per eum autē terra intelligitur vnde tot opes hauriuntur Itaque Latini eum Ditem ad diuitias innuendas, appellādum

dux

duxerunt. Hunc manium Deum putarunt, quod is ſcilicet funebres pompas inuenerit, ac iuſta, quæ mortuis perſoluimus. Sed hæc miſſa faciamus, & eius effigiẽ, a poetis adumbratam, deſcribamus. Apud inferos is tamquam rex in ſolio ſedet; ita enim eum Claudianus Lib. 1. de Raptu Proſerp. deſignat, cum refert, eum Mercurium ad Iouem, vxorem ſibi petitum miſiſſe.

Ipſe rudi fultus ſolio, nigraque verendus
Maieſtate ſedet: ſqualent immania fœdo
Sceptra ſitu.

Martianus Capella regiam coronam ei tribuit, cum eum vna cum Neptuno fratre deſcribit, ita dicens; Pluto lucifuga inumbratione palleſcens, in capite coronam ex hebeno, tartareæ noctis obſcuritate ferueſcẽs. Sceptrum, quod manu gerit, eum regem monſtrat; id eſt paruum; nam inferioris huius orbis regnũ repræſentat; ita Porphyrius hoc explicat, quemadmodum Euſebius refert; ſubque Plutonis nomine Solem intelligit; qui ideo inferorum Deus dicitur, quod hieme parũ ſe nobis oſtendat, ſed maximam temporis partem degat cum Antipodibus, quos in inferiori orbe habitare dicimus: cum tamen illi ſe nobis ſuperiores arbitrentur, vt Seruius ex Tiberiano refert, qui ait, olim a vento ab Antipodibus litteras ad nos allatas, cuius id erat initium; Nos ſuperi vos inferos ſalutamus. Ariſtoteles etiam rationibus conatur oſtendere, nos reuera inferos eſſe. Sed hoc non multum ad rem; illud hinc intelligamus, Plutonem, ſi pro Sole capiatur; ſub terris degere creditum, cum noſtrum hunc orbem non colluſtrat. Is idcirco Proſerpinam, a ſe raptam retinere dicitur, quæ ſeminis vim exprimit; quia hiemis tempore, cum Sol a nobis longius receſſit, ſemen intra terræ viſcera concluſum latitat. Galeam Pluto geſtat, vt Homerus, Plato, atque Hyginus dicunt. Solis enim verticem nequimus intueri. Itaque ſecundum fabulas, quicumque galeam ſibi Plutonis aut Orci induiſſet (vtroque enim nomine idem appellatur) mortalium oculis cerni non poterat, cum tamen ipſe alios cerneret: quam Perſeum geſtaſſe fabulantur, cum Meduſæ caput abſcidit, hocque præſidio fretum, ab eius ſororum impetu ſeſe ſartum, tectum præſtitiſſe. Hanc Mineruæ beneficio

Plutonis color.

Corona, Sceptrum.

Pluto pro Sole capitur.

Proſerpina.

obtinuisse ferunt, quæ etiam apud Homerum huiusmodi galeam sibi aptasse fingitur, ne a Marte contra Troianos pugnās deprehendi posset. Cerberus ei ad pedes iacet, quemadmodum Fulgentius scribit, qui Plutonem terræ præsidem, ac custodem appellat, eumdemque obscuris tenebris circūdatum, sceptrumque manu tenentem describit; hæc eo referuntur, vt intelligamus, tria semini opus esse, vt ad fructus perueniat; primum scilicet, vt humi spargatur; deinde vt terra tegatur; postremo, vt sub ea latitans germinet. Pindarus Plutonem facit, manu virgam tenentem, hacque animas ad inferos eum dicit perducere. Nonnulli ei clauem in manus tradunt, qua sui regni fores claudat, ne videlicet animæ ibi conclusæ, aliquando elabantur. Quare apud Pausaniam legitur, in quodam Iunonis templo, quod alicubi in Græcia erat, tabulam quādam exstitisse, in qua inter alia multa, incisus erat Pluto cum Proserpina, duabusque Nymphis, quarum vna manu pilam, altera clauem continebat; huius rei hanc rationem affert, quod clauis scilicet sit Plutonis insigne; cum is inferna loca ita conclusa teneat, vt nemo inde possit elabi. Ex quo locus fabulæ est datus, Cerberum ad inferni portas excubare, vt eos perterrefaciat, qui fugam moliantur: quem ita Seneca in Hercule furente describit;

Clauis in Plutonis manu.

Hic sæuus vmbras territat Stygius canis,
Qui terna vasto capita concutiens sono,
Regnum tuetur, sordidum tabo caput
Lambunt colubri; viperis horrent iubæ;
Longusque torta sibilat cauda draco.

Ita etiam eum Apollodorus lib. II. Bibliothecæ describit; nisi quod addit eum in dorso serpentum omnium capita habuisse. Dantes quoque in libro de Inferno sic eius imaginem designat;

Cerberus vmbrarum latratu regna trifauci
Personat, atque animas multa formidine complet.
Truces illi oculi; barba est implexa colubris;
Immanis venter; necnon ferus vnguibus vncis
Dilaniatque, voratque animas; manditque, rapitque.

Hesiodus ei centum capita tribuit; eumque Plutonis ostiarium

rium appellauit,eiſque blandiri, qui infera loca ingrederētur, ſed qui egredi ſtuderent, continuo ab illo corripi, atque deuorari dixit:quod quidem eius nomini congruit; nam Cerberus quaſi κρεοβόρος, hoc eſt, carnem vorans dicitur. Atque ideo aliqui per eum terram ſignificari dixerunt, quæ cadauera vorat,atque conficit. Huic ſimilis erat quidam Eurynomus, de quo ex Delphicis interpretibus Pauſanias libro poſtremo ſcribit,ipſum inferorum fuiſſe dæmonem,qui mortuorum carnes abſumeret,ita,vt oſſa ſolummodo relinquerentur: colore erat

inter cæruleum, & nigrum medio, quales muſcæ eſſe ſolent, quæ carnibus inſederint:dentes oſtentabat; vulturis erat ſubſtrata pellis. Quidam ſenſerunt, Cerberum noſtrum hoc corpus referre;ſicut enim ille infernum adeuntibus ſe mitẽ oſtendit,ita & hoc ſe præbet facile atque obſequens iis, qui genio, ac voluptatibus indulgent; item non ſecus maximum faceſſit negotium iis qui a vitiis ad virtutes deficere volunt, atque ille in eos inſurgit,qui ex inferno exire tentant.Et ad hanc fortaſſe ſignificationem Virgilius lib. VI. AEneid.reſpexit,cum fingit, belluam hanc, AEneam,hominem ſcilicet omnibus virtutibus inſignitum, primo ingreſſu allatrantem: quod contrarium videtur iis, quæ de eadem Heſiodus aliique ſcripſerunt, qui volunt,eam ingredientibus abblandiri.Sed nihil eſt inter eos diſcrepantiæ,ſi rem ſuis momentis velimus expendere: nam qui ad inferos deſcendit, hoc intellectu, vt vitiorum cœno ſeſe ingurgitet,is Cerberum in aditu offendit,qui miris modis ipſum demulceat; hoc enim corpus animi libidinibus magnopere acquieſcit,ac oblectatur: quod tamen acriter reclamat,ſi quis a tantis ſordibus reſilire velit.Qui vero infera loca adit,quemadmodum AEneas feciſſe fingitur,vt ſcilicet,vitiorum turpitudine conſiderata, vehementer ab omni ſcelere abhorreat, ac virtutes ſummo ſtudio ſectetur, is Cerberum habet aduerſarium;hoc eſt, appetitus magnopere repugnantes ſentit, qui ſe ab inſtituto ad virtutes curſu quantum poteſt, retardet. Eadem ratione a poetis eſt fictum, Herculem inferos penetraſſe, ac inde victum Cerberum ſecum abſtraxiſſe;quia is prudẽtem hominem referebat, qui ſenſus hos corporeos rationis vinculo ita conſtringit, vt ſecum ex inferorum vitiis facile educat, atque per virtutis ſemitam eos ambulare compellat: e contra vero de Pirithoo fertur, eum, cum ad infernum deſcendiſſet, vt vxorem a Plutone abſtraheret, quacum libidines ſuas expleret,a Cerbero interfectum fuiſſe;qui enim ſe in fœdis voluptatibus immergit,fere numquam emergit, ſed illis tenaciter adhæreſcens,tandem obruitur. Hecatæus Mileſius, vt Pauſanias in Laconicis refert,quæ de Cerbero narrantur,figmẽtum eſſe teſtatus eſt;nam in cauerna,quæ erat in Tænaro promontorio,vnde ad inferos deſcenſus patere putabatur, immanem

ac tetrum ſerpentem luſtrum habuiſſe refert; qui ſit idcirco inferorum canis dictus, quod quem morſu impetiſſet, ſubita eum veneni vi mori ſtatim neceſſe eſſet: eum ſerpentem ab Hercule ad Euryſtheum pertractum. Homerus vero (is enim primus Ditis canem, quem Hercules extraxiſſet, appellauit) neque nomen ei proprium impoſuit, neque de eius figura eſt quidquam fabulatus: poſteriores & Cerberum appellarunt, & eum, cætera cani ſimilem, tria dixerunt capita habere. Sed de Cerbero hactenus. Nunc ad Plutonem poſtliminio redeamus; quem Seneca in Hercule furente ita deſcribit;

-- Superbo digerit vultu ſedens
Animas recentes: dira maieſtas Deo:
Frons torua; fratrum quæ tamen ſpecimen gerat,
Gentiſque tantæ: vultus eſt illi Iouis,
Sed fulminantis: magna pars regni trucis
Eſt ipſe dominus, cuius aſpectum timet
Quidquid timetur.

Huic veteres quadrigas tribuere, quas equi quattuor atri, & naribus ignem ſpirantes trahunt: quattuor equos Claudianus lib. 1. de Raptu Proſerpin. recenſet. Sed Buccatius lib. I I X. tres tantum nominat, currumque tres etiam rotas habere dicit; quod ad difficultatem, atque pericula, quæ experiuntur ij, qui diuitias parant, & ad futuros rerum euentus incertos refert. Plutonem enim interdum Diuitiarum Deum poſuerunt: licet Græci alium quemdam diuerſo nomine appellatum diuitiis præponerent, quem Plutum dixere; qui a Plutone ſaltem effigie differebat; nam Ariſtophanes in Comœdia, quæ Plutus inſcribitur, eum cæcum repræſentat, a Ioueque excæcatum dicit, ne viros probos, modeſtos, doctoſque cognoſceret. Lucianus etiam in Timone eum cæcum, claudum, interdum lectica vectum, aliquando pedibus celerem facit; nam dum diuitias malis hominibus elargitur, velocem ſe oſtēdit; ſed cum ex eis aliquid probis imperat, mirum quam ſit ſegnis & lentus: quod etiam eſt Fortunæ proprium. Itaque Pauſanias in Bœoticis laudat eum, qui Plutum in manibus Fortunæ poſuerit, tamquam eius matris, atque nutricis: neque minus prudenter feciſſe Cephiſodotū ſtatuarium dicit, qui Pacem Athe-

Plutonis quadrigæ.

Diuitiarũ Deus.

Plutus.

nienſibus

niensibus fecerit, Plutum in sinu habentem; pax enim diuitias conseruat, quas bellum dissipat. Plutarchus scribit, apud Lacedæmonios Plutum cæcum, atque iacentem esse effictum. Rhodij, vt Philostratus in Imaginibus refert, eumdem videntem, alatum, ac inauratũ habebant; & arcis suæ custodiæ præfecerunt: est quidem volucris pictus, vt e nubibus, ad eos descenderit; aureus autem est, ob materiam, in qua eis primum est visus; pictus est & oculatus, ad eos enim ex prouidentia accessit: dicunt enim in ortu Mineruæ Rhodiis aurum depluisse; quod & apud Claudianum in Paneg. Stiliconis legitur. Quod ideo factũ fuisse, idẽ Philostratus narrat, quod Rhodij Mineruam eximio cultu prosequebãtur; sed ei non quemadmodum par erat, litabant; in re enim sacra ignem non adhibebant: itaque Iupiter in eos cælitus aurum depluit, non autem Mineruam demisit; quæ ad Athenienses, vt sapientiores, riteque sacrificantes profecta est; nam ij in sacrificiis igne vtebantur. Plutoni cupressus erat sacra, e cuius foliis, ac ramis ei sertum contexebatur; erat enim arbor infausta, cuius vsus in funeribus plurimus erat; aut, quod semel abscissa, numquã amplius germinat; aut, quod iuxta Varronis sententiam, rogos hoc ligno olim circundarent, ne teter nidor ex concrematis cadaueribus circumstantes offenderet. Apud veteres enim erat in more positum, vt propinqui ac amici funus ad locum, vbi erat cremandum comitarentur; vbi ad præficæ modos omnes flebant, ac lamentabantur: hæc autem erat mulier pretio conducta, quæ mortuum maxima qua posset voce defleret, eiusque egregia facta prædicaret; nemo autem inde recedebat, quoad cineres vrna non essent conditi; præfica voce præeunte; Ite; dimissio est. Adianto etiam herba Pluto legitur coronatus. Fuerunt qui narcisso eius caput adornarint; hic enim flos mortuis gratus esse credebatur; fortasse propter adolescentem quemdam, hoc nomine vocatum, qui moriens in hunc florem dicebatur mutatus. Quare ex eodem Furiis serta contexebant, quemadmodum Phornutus refert.

Aurũ pluuia delapsum.

Narcissus flos.

Furiæ autem Plutonis administræ putabãtur: ex inferisque in terras emergere aliquando, sunt creditæ, ad pœnas a mortalibus suorum flagitiorum exigendas, aut eos ad alia peiora

scelera

ſcelera impellendos: tres eæ numerantur, Alecto ſcilicet, Tiſiphone, ac Megæra. Eædem ab antiquis colebantur, magis ne obeſſent, quam vt prodeſſent; quo cultu etiã olim Deos Auerruncos proſequebantur, vt ſcilicet mala auerterent: auerruncare enim eſt auertere. Ea de cauſſa, vt Pauſanias in Atticis meminit, Furiis Græci ſacrificabãt. Furiæ ergo fana, ac aras apud veteres, ſicut & cæteri Dei habuerunt; eas Athenienſes σεμνὰ θεοὺς, hoc eſt, ſeueras Deas; Sicyonij vero εὐμένιδας, id eſt, a contrario ſenſu, beneuolas, ac mites appellabãt: iis quotãnis die ſtato ſacrum facientes, prægnantes oues mactabãt, ac mulſo pro libamentis, pro corollis floribus vti, ſollẽne habebant. Alicubi etiam in Achaia Eumenidum fanum erat dedicatum; eo ſiquis cæde, vel quouis inceſti, aut impietatis genere pollutus intrauiſſet, ſpectandi cauſſa, ſtatim eum mente capiendum diris terroribus exagitatum credidere: quare omnibus, etiam alio contendentibus templi aditu interdictum fuiſſe, ſcribit Pauſanias in Achaicis: qui etiam Arcadiam deſcribens, narrat, in quadam eius regionis parte templum, atque agrum Deis Maniis cõſecratum fuiſſe; quas is Furias fuiſſe arbitratur; nam hoc in loco ob matris cædem Oreſtem inſaniuiſſe tradebant; itemque non longe ab eo fano terræ agger ſurgebat, e lapide exciſum digitum inſigne prætendens; vnde & illi tumulo Digiti monimentum nomen eſt: ibi furentem Oreſtem tradebant, manus digitum abroſiſſe: prope erat & alter tumulus Ace nomine; quod ad eum inſaniæ medelam Oreſtes nactus fuerit. Et illic erat alterum Furiarum templum: has Deas Oreſti, cum primum eſt mente captus, nigras obuias factas memorant: eaſdem, cum digitum adediſſet, albas apparuiſſe; & earum aſpectu ſtatim illum ad ſe rediſſe; idcirco iis, quarum effugit iram, inferias miſiſſe; poſterioribus vero rem diuinam feciſſe dicitur: ac Candidis quidem Deabus & Gratiis pariter incolas poſtea ſacra feciſſe, idem Pauſanias refert. Cicero libro III. de Nat. Deorum de Deæ Furinæ luco meminit, quam Furias eſſe vult. Earum ſerpentibus eſſe crinem implicitum, primus omnium finxit AEſchylus, quemadmodum in Atticis refert Pauſanias. Itaque Seneca in Hercule furente ita Iunonem dicentem facit, cum vult furorem Herculi iniicere;

Auerrunci Dij.

Incipite famulæ Ditis, ardentem incitæ
Concutite pinum; & agmen horrendum anguibus
Megæra ducat, atque luctifica manu
Vastam rogo flagrante corripiat trabem.

Dantes in Comœdia de inferno dicit, ſe, cum in imo inferno eſſet, oculos ad quamdam turrim erexiſſe;

Aſpexit diras vbi tres reſidere ſorores;
Fœmineum quibus os, facies reſperſa cruore,
Tortis cinctæ hydris, redimitæ tempora ſæuis

Anguibus,

Anguibus,& crines quibus ornauere cerastæ.

Hæ quales in reliquo essent, ex Strabone colligi potest, qui lib.IV. Cassiteridas insulas describens, inquit, homines ibi habitantes fuisse colore fusco, tunicis ad talos demissis, cingulo pectus incinctos, baculosque manu gestasse, Furiis persimiles. Suidas etiam de Menippo Cynico referens, qui insania captus; se inferorum ministrum esse dictitabat, seque huc ab infernis Deis allegatum, vt hominum facta exploraret, ac ad ipsos de cunctis referret, eum Furiarum habitu vsum scribit; nempe veste nigra, ad talos vsque demissa, non admodum lata, fascia incinctum, pileum gestantem, in quo duodecim signiferi signa erant expressa, tragico cothurno calceatum, manu fraxineum baculum tenentem, prolixa barba, qualis philosophorum solebat esse: quæ nihil ad furiarum habitum faciebat, sicut nec pileus. Itaque vestis illa nigra, ad terram vsque protensa, fascia, ac baculus in Menippo, iuxta Suidam, Furiarum habitum adumbrabant, quemadmodum etiam Strabo paullo ante depinxit.

Ariadna, cum se a Theseo solam in littore relictam vidisset, qui clam cum Phædra profugerat; multum, diuque misera est de sua acerba fortuna conquesta; demum ad Furias conuersa, ab eis contra perfidum illum, ac proditorem vltionem exposcit apud Catullum in poëmate de nuptiis Pelei, & Thetidis.

Quare facta virum multantes vindice pœna
Eumenides, quibus anguineo redimita capillo,
Frons expirantis præportat pectoris iras,
Huc, huc aduentate, meas audite querelas.

Perinde atque nemo melius eis ab illo pœnas impietatis reposceret; cum nihil magis homines excruciet, quam mentis perturbationes, ac morbi, cum a ratione animum abducunt. Neque quidquam aliud intelligendæ sunt Furiæ, quæ a Poetis homines vexare dicantur: quare de eis Lactantius in diuinarum institutionum Epitome, Tres inquit affectus, vel (vt ita dicam) tres Furiæ sunt, quę in animis hominum tantas perturbationes ciunt: Ira, quæ vindictam cupit: auaritia, quæ desiderat opes: libido, quæ appetit voluptates. Hi non per se mali sunt, quos Deus homini rationabiliter inseruit: sed cum sint vtique

natura boni(quoniam ad tuendam vitam sunt attributi) male vtendo fiunt mali. Ita igitur ad coertionem peccatorum, id est, ad regendam subiectorum disciplinam, data est a Deo, vt metus licentiam comprimat, & compescat audaciam: cupiditas ad desideranda, & conquirenda vitæ necessaria tributa est: libidinis autem affectus ad procreandos filios insitus & innatus est. Redigendi sunt ergo isti affectus intra fines suos, & in viam rectam reducendi. Si enim illis omnem, qua velint, vagandi licentiam tribuimus, omnem mentis tranquillitatem, Furiis immissis, perturbant. Furias antiqui cum ardentibus facibus effingebant, vt hoc intelligeremus quibus ardoribus nostra pectora deprauati affectus inflamment; vt melius in Tisiphonis imagine videbimus,

Centum illi astantes vmbrabant ora Cerastæ,
Turba minor diri capitis: sedet intus abactis
Ferrea lux oculis: qualis per nubila Phœbes
Atracia rubet arte color: suffusa veneno
Tenditur, ac sanie gliscit cutis igneus atro
Ore vapor: quo longa sitis, morbique, famesque,
Et populis mors vna venit. riget horrida tergo
Palla; & cærulei redeunt in pectore nodi.
Atropos hos, atque ipsa nouat Proserpina, cultus.
Tum geminas quatit illa manus: hæc igne rogali
Fulgurat; hæc viuo manus aera verberat hydro.

Et Ouidius lib. IV. Metamorph. cum fingit eam a Iunone ad furorem in Athamantem iniiciendum missam; ita eam describit;

Tisiphone canos, vt erat turbata, capillos
Mouit, & exstantes deiecit ab ore colubros.
Nec mora Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem, fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam, tetroque incingitur angue:
Egrediturque domo: Luctus comitatur euntem,
Et Pauor, & Terror, trepidoque Insania vultu.

Quare Furiæ non solum operam Plutoni dabant, sub cuius ditione erant, sed Iunoni quoque ac Ioui; qui ius aliquod in inferos habere videbantur. Itaque vterque interdum Infernus, ac

Stygius

Stygius a Stygia palude, quæ Inferorum regionem dicitur ambire, appellatus est; per cuius aquas Poëtæ fabulantur, Deos iurasse; periuri autẽ eam fuisse pœnam, vt annum diuinitate se abdicaret, ambrosia, nectareque priuaretur. Id paludi Stygiæ tributum ferunt, vt Dij per eam iurarent, quod Victoria eius filia in bello contra Gigantes a Ioue steterit. Vel potius id confictum est, quod στύγος mœrorem significat, a quo Dij longissime recedunt, qui sempiternis fruuntur bonis; perinde atque per id iurarent, cuius penitus sunt expertes. Hæc palus infernum dicitur circumdare; nullibi enim maior mœstitia reperiri potest. Ibidem Lethe, Achæron, Phlegethõ, Cocythus, aliique fluuij esse dicuntur, qui luctum, tristitiam, aliasque huiusmodi animi perturbationes significant, quibus perpetuo illic inclusi afficiuntur. Sed Platonici ea volunt in hac vita contingere; hunc enim mũdum infernum vocant, in quem animum tunc dicunt descendere, cum huic mortali corpori coniũgitur, vbi primum ei Letheus fluuius occurrit, cum scilicet rerum præcedentium obliuione capitur; ex hoc ad Achærontem transit, qui lætitiæ priuationem significat; animus enim, res cælestes oblitus, omni statim voluptate destituitur, quam in illarum contemplatione sentiebat. Itaque est in maxima mœstitia; & id sibi vult, eum palude Stygia circumdari. Ex quo in luctu, atque lacrymis versatur, quas Cocythi nomen repræsentat. Phlegethon autem, cum ab igne nomen trahat, iræ ardores, aliorumque animi morborum æstus, quibus in hoc corpore incendimur, atque torquemur, designat. Idem ministerium Furiis tribuitur; quibus Virgilius alas addit, easque præsto Ioui esse dicit, cum eas ad magnum aliquem mortalibus terrorem incutiendum velit allegare; cuiusmodi sunt bellum, pestis, aliaque id genus. AElianus turtures scribit, Furiis fuisse consecratas: nec aliud animans earum proprium reperio, præter quod Virgilius lib. x i i. AEneidos, vnam ex iis in noctuam fingit conuersam, cum a Ioue ad Turnum cum AEnea pugnantem perterrefaciendum mittitur. Aliqui tribus prædictis Furiis quartam addunt, nomine Lyssam; hæc rabiem significat. Vnde Euripides in Hercule furente, Irim inducit Iunonis iussu Lyssam adducere, quæ Herculi furorem ac rabiem iniiceret: hæc cen-

tum ſerpentum capitibus ſibilantibus caput incinctum habere, manu vero ſtimulum geſtare fingebatur.

Furiis nõ incõgrue Harpyias adiũxerimus; nam & hæc olim a Diis immitti credebantur, ad hominum ſcelera punienda: & eorum ſedes erant in inferno; quamuis Virgilius in Strophadis inſulis, quæ ſunt in Ionio, habitaſſe dicat. Sed tamen ad earum imaginem deſignandam, parum referre puto, vbi tandem illæ degiſſent. Ita vero a Virgilio deſcribuntur lib. III. Æneid.

Virginei volucrum vultus, fœdiſsima ventris
Proluuies vncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.

Dantes etiam ad Virgilij exemplar eaſdem ita adumbrauit;

Hæc loca monſtra colunt Harpyiæ peſsima, quondam
Quæ Strophadis a ſe pulſos Troas cecinere
Tibridis ad ripas vexatum iri fame dira.
Virginei volucrum vultus, collumque, capillique,
Immanis venter plumis contectus; acerbos
Dant gemitus ramis hærentes arboris altæ.

Ex Harpyis Ouidius lib. VI. Faſtorum vult Striges natas, quas ita deſignat;

Grande caput, ſtantes oculi, roſtra apta rapinis,
Canicies pennis, vnguibus hamus ineſt.
Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta ſuis.
Carpere dicuntur lactentia viſcera roſtro:
Et plenum poto ſanguine guttur habent.

Statius eas fabulatur in inferno natas, ac eis faciem, collum, pectuſque muliebre, ſerpenteſque a capite in vultum deſcendentes tribuit: eas etiam dicit, noctu per domos euntes, vt infantum ſanguinem exſugant. Quare antiqui Deam Carnam, ſeu Cardineam, de qua ſuperius diximus, ſacrificiis placabant, vt hanc a ſe calamitatem auerteret. Plinius lib. XI. fabuloſum arbitratur de Strigibus, vbera eas infantium labris immulgere; fuiſſeque dicit in maledictis apud antiquos hoc nomen; ſicut & nos mulieres maleficas ſtrigas appellamus. Nonnulli
Lamiæ. voluerunt Lamias idem apud Græcos ſonare, atque Striges apud Latinos. Sed Philoſtratus in Apollonij vita dicit, Lamias

eſſe

esse cacodæmonas peruersos sane,crudeles,ac libidinosos,humanarumque carniũ deuoratores. Suidas atque Phauorinus, Lamiam mulierem formosam fuisse tradunt, quam Iupiter adamauit, & ex ea filium suscepit: sed Iuno præ zelotypia filium perdidit;& Lamia præ mœrore deformata, alienos infantes rapere ac perdere dicebatur. Non defuerunt qui eas beluas fuisse dicerent, facie muliebri, ac pedibus equinis. Sed Dion in Libyca historia hæc de Lamiis scribit; Facies est eis mulieris,& formosæ quidem, vbera ac pectora longe pulcer-

rima,

rima, quæ neque melius pictor possit effingere; color splendidissimus; gratia quædam, & venustas ab oculis, & mansuetudo in animū incidit, quoties aliquis eas spectarit: reliqua pars corporis dura, & infrangibilis ob squamas confertas, inferiora sunt serpentis, vt ima pars in caput desinat serpentis, & quidem horribilis. Hæ feræ alas non habent, neque loquuntur, neque aliam vocē emittunt, sed solum sibila acutissima, quemadmodum dracones: terrestrium omnium hæ velocissimæ, vt nullum possit eas animal effugere. Cætera quidem animalia viribus expugnant homines; hæ solæ fraude, ac deceptione: pectora aperiunt, & vbera ostentant (quod & Hieremias propheta confirmat, cum dicit, sed & Lamiæ nudauerunt mammas suas) eum vero, qui aspexit, veneficiis quibusdam cogunt ad confabulationis desiderium: & hic quidem veluti ad mulieres accedit; illæ intrepidæ manent, deorsum in humum sæpe respicientes, ornatum ac pudorem mulieris imitantes; atque ita eum, qui propius accesserit, rapiunt; namque manus sunt ferarum, quas aliquantisper occultant: cæterum serpens mordens, veneno interficit; cadauer ipsum comedit serpens, & quod reliquum est, feræ. Sed de Lamiis satis.

Iam ad Sphingas venio; quæ sunt mōstra, non admodū præcedētibus dissimilia, & partim fabulosa, partimque ad verum accedentia. Nam Plinius lib. II X. eas scribit fusco pilo, mammis in pectore geminis in AEthiopia generari. Albertus Magnus de animalibus scribens, eas inter simias connumerat; ex cuius verbis coniiciamus licet, eas esse cercopithecos. Sed tamen aliter de eis poëtæ loquuntur; a quibus postea pictores ac statuarij exemplar desumpserunt; nam ij, vt AElianus refert, Sphingem ita effingunt, vt media eius pars mulieris speciem præferat, media leonis; ita enim fabula, quæ de Thebis narratur, eam describit, vbi illa erat; & scopulo insidens, viæ imminenti; insolubilia ænigmata transeūtibus proponebat; & quotquot dissoluere non poterant, vnguibus & alis interficiebat. Eius ergo imago secundum fabulas hæc erit, vt caput manus & pectus puellæ, alas auis, reliquum corpus leonis habeat, vt ex quibusdam Ausonij poetæ carminibus intelligimus. Plinius lib. X X V. scribit alicubi in AEgypto sphingem effictam, vel

magis

magis mirandam, quasi siluestre numen accolentium: fuisse autem saxo naturali elaboratam, & lubricam: capitis monstri ambitum per frontem centum duos pedes colligere, longitudinem pedum CXLIII. altitudinem a ventre ad summum apicem in capite LXII. Neque hic de Chimæra siluero, quod quidem monstrum est penitus fabulosum. Id (iuxta Homeri, ac Lucretij descriptionem,

Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra)

ex ore maximam flammarum vim euomebat; quod & Virgilius testatur, cum eam lib. VI. AEneid. in primo inferni aditu, una cum aliis monstris collocat. Sed res ita habet: Mons erat in Lycia igniuomus, in cuius cacumine leones habitabant; in medio autem, vbi pascuis abundabat, capræ; in radicibus autem serpentes. Et quoniam Bellerophontes montem hunc habitabilem reddidit, Chimæram fingitur occidisse. Huc multorum malorum descriptio quæ ad Stygiam familiam pertinent, non incommode referri posset; sed tamen, quia alibi opportunius tractari posse videntur, ea ad alium locum reseruo. Quare, his omissis, ad Parcas venio, quæ ab antiquis in Diuos relatæ sunt, & templa, ac altaria obtinuerunt. Hæ tres fuerunt, Plutonique suam nauabant operam, vt earum vna apud Claudianum lib. I. de Rapt. Proserp. fatetur, cum Plutonē orat, ne bellum Ioui velit inferre, ita dicens;

O maxime noctis
Arbiter, vmbrarumque potens, cui nostra laborant
Stamina, qui finem cunctis, & semina præbes,
Nascendique vices alterna morte rependis;
Qui vitam, lethumque regis.

Neque mirum est, Parcas Plutonis esse administras; nam eæ vitam humanam quasi e colo ducere credebantur; quæ est breuis vel diuturna, prout corpus solidiori, aut infirmiori est materia coagmentatum; materiam autem Pluto repræsentat. Eas antiqui tres finxerunt, quarum primam hominis generationi, alteram vitæ, tertiam morti præfecerunt; nam quæ est inter eas adolescentula, colum tenet, ac inde pensa trahit; quæ est hac natu maior, fusum habet, quo fila colligit; postrema anus collecta iam fila incidit. Quamobrem cum Poëtæ mortem innuere

volunt, de filorum incisione meminerunt; vt Martialis,

Ruperunt tetricæ cum mala pensa Deæ.

Fulgentius Plutoni Parcas tribuit; earũ enim vis in res has in feriores dominatur; dixìmus autẽ superius, Plutonẽ terræ ess quoque symbolum. Varro, vt exstat apud Agellium, lib. III nomina Parcis antiquos ait fecisse a pariẽdo, & a nono, atqu

Nona. decimo mense: nam Parca, inquit, immutata littera vna, a par

Decima. tu nominata: item Nona, & Decima a partus tempestiui tem

Morta. pore. Sed quia qui natus est, mori quoque debet; earum terti

Mort

Morta fuit appellata a morte, quam ea homini credebatur afferre. Hanc Pausanias in Eliacis prioribus describit, cum de Cypselli Arca narrat;ita dicẽs: Hic Polynicem in genua collapsum frater Eteocles vrgebat:a tergo adsistebat fœmina dentibus, & aduncis vnguibus quauis fera immanior. Testabatur inscriptio, Mortam illam Parcarum vnam esse; & fati quidem vi Polynicem succubuisse,Eteoclem vero merito suo cecidisse. Quia vero multi Philosophorum senserunt, diuinam prouidentiam semel cunctas vniuersitatis huius res ita disposuisse, vt numquam amplius vlla ratione mutari queant; quandoquidem earum caussæ ita inter se per seriem quandam sint connexæ,vt non possint non omnia necessario ab eis proficisci; hinc fati nomen ortum habet, quod Poëtæ sub Parcarum fictione adumbrarunt;easque tres constituerunt; nam omnia ex principio quodam prodeant, necesse est, vt per sua media progredientia ad finem tandem,quo sunt destinata,perueniant. Hæ ex Chao emersisse finguntur; nam in prima illa omnium separatione,singulis suæ propriæ caussæ tributæ fuerunt. Sunt qui ex Herebo (qui est penitissima terræ pars) ac Nocte eas natas voluerunt: vt ex patris matrisque obscuritate intelligeremus, quam difficile in caussarum cognitionem perueniamus.Plato lib.x.de Repub.eas Necessitatis filias facit;interque earum genua magnum illum fusum adamantinum collocat, qui ambos polos attingit. Hæ ergo iuxta Platonis sententiam æqualibus inter se interuallis in throno sedent, vestibus albis, capite coronato,&ad Sirenum harmoniam canunt,Lachesis quidem pręterita,pręsentia Clotho,Atropos vero futura:omnes fusum vna cum sua matre Necessitate tractant; Clotho dextera, sinistra Atropos;ambabus manibus Lachesis.Humanæ vitæ fata a Lachesi pendent:aliaque multa diuinus hic Philosophus adiicit,quæ nunc non est explicandi locus.Earum matri Necessitati atque Violentiæ templum apud Corinthios dicatum esse Pausanias refert,quo nemini fas erat ingredi. Serta Parcis aliqui ex narcissis confecerunt; alij candida fascia earum capita cinxerunt; queadmodum Catullus,qui eas ita in Pelei,& Thetidis Epithalamio ita describit;

Necessitas Dea.

Parcarum corona.

His corpus tremulum complectens vndique vestis,

Candida purpurea talos incinxerat ora;
Et roſeo niueæ reſidebant vertice vittæ;
Æternumque manus carpebant rite laborem.
Læua colum molli lana retinebat amictam:
Dextera tum leuiter deducens fila, ſupinis
Formabat digitis, tum prona in pollice torquens
Libratum tereti verſabat turbine fuſum.

Homerus in hymno Mercurij, Parcas tres ſorores, virgines, alatasque facit, ac eas caput farina cõſperſum habere dicit. Apud

Pauſaniam

Pauſaniam eſt legere, Venerem a Græcis, inter Parcas adnumeratam fuiſſe, præſertim ab Athenienſibus, qui huic Deæ ſimulacrum vt Hermæ quadratum dicauerant; epigramma autem indicabat Cæleſtem Venerem eſſe, Parcarum natu maximam; de qua nihil fide dignum ait, ab Athenieſibus traditum. Hoc mihi in mentem reuocat, Romanos olim in Libitinæ templo feretrum repoſuiſſe: cuius rei Plutarchus eam rationem affert, quod ſcilicet Libitina Venus eſſet, in cuius templo ſepulcralia inſignia cuſtodirentur, vt nos humanæ vitæ fragilitatis admoneremur, cuius initio atque fini eadem Dea præeſſet: nam Venus generationis credebatur Dea: quare qui eam Parcarum maximam natu faciebant, proculdubio innuebant, eamdem humanæ vitæ finem imponere. Poſſumus etiam dicere, id eo referri, quod Parcæ cæleſtes haberentur, licet Plutoni inſeruire eſſent dictæ. Itaque in quadam Græciæ parte altare erat Mœrageti Deo dicatum, qui Parcarum ducem ſignificat. Pauſanias ſcribit, id certiſſime Iouis eſſe cognomen; is enim ſolus Parcas in ſua poteſtate habere creditus eſt. Eadem fortaſſe de cauſſa eumdem Deorum ſcribam vocant; tamquam eius eſſet munus Deorum voluntatem ſibi cognitam atque perſpectam litterarum monumentis commendare, vt ſuo tempore eam exſequendam curaret. Petrus Appianus in libro Antiquariorum refert, in Stiria non diu admodum plumbeam laminam repertam fuiſſe; vbi circulus ductus eſt; intra cuius ambitum adoleſcens quidam nudus ſupra paruum ſedile ſedet, qui vtraque manu oculos, faciemque cõtegit; Epigrãma ſupra caput, eſt CLOTHO: ad pedes eſt puer alatus, nudus quoque, qui dextera manu genu dexterum tangit; ſiniſtra hominis caluariæ inhæret, quæ in ore tranſuerſum oſſum habet; puero eſt inſcriptũ nomen LACHESIS, caluariæ autẽ ATROPOS: a pueri dextera, non admodũ longe ab eo, ardẽs flamma videtur exſiſtere; prope adoleſcentem herba cum quibuſdam floribus cernitur; reliquum ſolum eſt aridum, ſaxis hinc inde conſperſum. Sed vt tandem Stygiæ familiæ finem imponamus, nunc de Nauiculario videamus, quem ferebant, animas, mortalibus corporibus exſutas, Achærontem fluuium tranſportaſſe; non tamen omnes, ſed eas, quæ Deum infenſum haberent; vt Dan-

Venus inter Parcas.

Deorũ ſcriba.

tes Virgilium ſibi narrantem inducit,

Scito, animas, quarum diuinum haud numen amicum,
Vna omnes Stygias huc vndique tendere ad vndas.

Sed tamen antiqui abſque vllo diſcrimine omnes illuc confluere aſſerebant; licet non omnes eodem modo vlteriorem ripam tranſueherentur; quemadmodum ex Virgilio lib. VI. AEneid. intelligimus; nam eæ tantum ſtatim fluuium tranſmittebant, quarum corpora ſepulturam eſſent nacta; ſed ſi ea adhuc inſepulta iacerent, centum errabant annos, antequã Charontis

rontis nauim ingrederentur. Charontem Seneca in Hercule furente ita designat;

Hunc seruat amnem, cultu & aspectu horridus,
Pauidosque manes squalidus gestat senex.
Impexa pendet barba; deformem sinum
Nodus coercet: concauæ squalent genæ:
Regit ipse conto portitor longo ratem.

Exemplar autem a Virgilio lib. VI. AEneid. est mutuatus; qui ita dicit;

Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta iacet: stant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus:
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior, sed cruda Deo, viridisque senectus.

Ita etiam eundem Polygnotus expresserat quibusdam in tabulis, quæ apud Phocenses in Apollinis templo asseruabātur; nam is in eo pingēdo, poetas antiquos sibi imitādos proposuerat, quēadmodum Pausanias in Phocaicis refert; qui etiam de quadam aqua meminit, ibi exsistente, quā pro Achæronte poni putat, magnā quoque vim palustris arūdinis inesse, & pisciū potius vmbras, quā pisces ipsos cerni scribit. Ioannes Buccatius hanc imaginem exponens, inquit, Charontem pro tempore capi, vt etiam Seruius intellexit; hic est Herebi filius, qui arcanum diuinæ mentis consilium repræsentat, a quo tempus, cæteraque vniuersa sunt progenita. Eius mater dicitur esse Nox; nam antequam tempus exsisteret, nondum lux erat; ideoque in tenebris est is generatus, ex tenebrisque natus est. Hic ad inferos relegatus est; nam cælites tempore minime indigent, quemadmodum nos, qui infimam orbis partem colimus: quare illis cōparati, in inferno degere iure dicimur. Animas Charon ad alteram fluminis partem transuehit; nam nos statim in lucem hanc susceptos, tempus ad mortē ducit; per fluuiumque Achærontem transfert, qui gaudij priuationem significat; nam vitam hanc transigimus fragilem, caducam, miseriarumque plenissimam. Idem est quidem senex, sed tamē robustus;

Expositio imaginis Charontis.

bustus; nam tempus numquam diuturnitate suas vires amittit. Panno quodam atro, ac sordido contectus est; nos enim, dum tempori sumus obnoxij, nullam fere cogitationem aliorum suscipimus, præterquam terrenorum, quæ vilissima sunt, si cum cælestibus conferantur; quibus tantum nobis esset inhiãdum: sed tamen mortalis huius corporis velum, quo induimur, ita nobis rationis lumen occultat, vt cæcutientes inferna hæc loca obeamus, sensus, ac deprauatos animi affectus tamquam duces sequentes. Quare minime mirum videri debeat, si sexcenta nos opprimant mala, statim atque in hunc infernũ delabimur, hoc est, animi nostri mortalia corpora induunt; nam huc referri potest, quod Virgil. lib. VI. Æneid. de Malis, inferni portas obsidentibus fingit: Carmina ita habent;

Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci
Luctus, & vltrices posuere cubilia Curæ:
Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas:
(Terribiles visu formæ) Lethumque, Laborque:
Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerso in limine Bellum:
Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

MERCVRIVS.

INTER fabulosos antiquorum Deos ita erant munera distributa, vt alij aliud sibi tantum proprium essent sortiti. Inter hos duo hoc officio fungebantur, vt Deorum essent nuncij; Mercurius vnus, qui Ioui operam suam nauabat; Iris altera, quæ Iunoni; non soli tamen; nam & Ioui interdum ministrasse legitur: sed tunc tantum, cum mortalibus bellum, pestem, famem, aliudve ingens malum annunciaret. Mercurij autem opera in rebus lætis Iupiter vtebatur; sed & cæteri Dij eumdem sibi nuncium, cum esset opus, adsciscebant. Hæc fabula innuit, sermone id exprimi, quod mente, quæ diuina est in nobis particula, conceperimus. Hunc veteres non solum nunciis, sed & lucris præposuerunt, quemadmodum is de se apud Plautum

Deorũ nũcij.

Mercurij munus.

tum in Amphitryone,

Nam vos quidem id iam ſcitis conceſſum, & datum
Mihi eſſe ab Dijs alijs, nuntijs præſim, & lucro.

In libro Antiquariorum Petri Appiani Mercurius imberbis effingitur, duabus paruis alis ſupra aures affixis, nudus, niſi quod in dorſo palliolum habere videtur; dextera marſupium continet, quod ſupra caput hirci iacet; ſiniſtra vero caduceum præfert; ad pedes gallus, & hircus ſubeſt. Caduceus erat eius inſigne; qui initio erat virga quædam, ab aliis non differens, *Caduceus.*

quam ab Apolline dono accepit, pro citharæ munere, quod in eum contulerat, cum post boues surreptas, fœdus cum eo percussit. Itaque Homerus in hymno in Mercurium, Apollinem ita ei dicentem inducit;

Hancque tibi virgam, qua felix, atque beatus
Efficiere, dabo; placeant si munera nostra.

Angues cur cũ Caduceo. Caduceo duo angues sunt additi; vel quod Mercurius, cũ duos inter se serpentes pugnantes offendisset, sua virga inter eos coniecta, illos reconciliauit; aut ob eam rationem, quam Plinius lib. x x i x. affert, qui, postquã retulisset, cur serpentes æstate inter se complicentur, subiicit; Hic complexus anguium, & efferatorum concordia caussa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circũdata effigie anguium, fecerint. AEgyptij, quibus non iniuria id tamquam primis inuentoribus tribuerimus, caduceum ita pingebant; Erat virga erecta, vbi dracones, mas, & fœmina parte media voluminis sui inuicem nodo, quem vocant Herculis obligabantur; primæque partes eorum reflexæ in circulum, pressis oculis ambitum circuli iũgebant, & postmodum caudę reuocabantur ad capulum caducei, ornabanturque alis, ex eadem capuli parte nascentibus. Eam virgam Latini Caduceum appellabãt, quod eo apparente, statim discordiæ caderẽt. Itaque pacis insigne erat; *Legati pro pace.* & legati, pro pace missi, illum ferebant: qui & Caduceatores appellabantur: iidem interdum Oleæ ramum ferebant, hoc *Olea pacis signum.* præ se ferẽtes, se vt amicos venire. Ita Virgilius fingit AEneam centum oratores ad Latinum allegasse, olea coronatos; eumdemque, cum ad Euandrum proficiscitur, Pallanti, qui primus sibi occurrisset, manu oleam extulisse, hoc signo ostendentem se tamquam amicum ad eos accedere. Statius, cum scribit, Tydeum legatum pro Polynice Thebas ad Eteoclem pro recuperando regno profectum, eum oliuæ ramum prætulisse refert; cum vero re infecta, eum reuerti oporteret, eumdem humi abiecisse: ex quo sceleratum illud inter fratres bellum initium duxit. Appianus Alexandrinus scribit, Asdrubalem, cum videret, se diutius Carthaginis arcem contra Romanos oppugnantes defendere non posse, vxore filiis, aliisque multis in AEsculapij templo relictis (qui postea se ipsos combusserunt) clam ad Scipionem

pionem profugiſſe, oleæ ramum ſecum ferentem; quo ſignificabat, ſe pro pace impetranda ad illum accedere: quod multi præterea ex eius militibus paullo ante effecerant, qui ad Scipionem ſe contulerant, vt ab eo obtinerent, quo non eſſet fraudi eis, qui ex arce fugiſſent, verbenam, non oleam præferentes; licet ex Appiani verbis non ſolum verbena, ſed & alia herbarum genera, quibus AEſculapij templum, atque ara ornabatur, quæ in arce erat, intelligi poſſint; nam Verbenæ nomine herbæ omnes, ac folia capiebantur, quæ Deorum aris imponerentur. Sed & alicui herbam porrigere, apud veteres ſignificabat, eum fateri, qui porrigebat, ſe victum ab eo, cui porrigebatur. Quod Feſtus ſcribit, primis illis temporibus a paſtoribus introductum; nam, cum curſu, aut alio ludorum genere inter ſe certabant, victus ſe humi inclinabat, & herbam manu decerptam victori porrigebat. Sed tamen Verbena ipſa erat pacis ſignum, vt Plinius ſcribit; hacque legati coronabantur, qui pro fœdere aut pace ineunda mittebantur, præſertim a Romanis; nam aliæ nationes alia pacis inſignia vſurpabant; apud enim Appianum de quibuſdam Hiſpaniæ populis legitur, qui legatos ad Marcellum pro venia ac pace impetranda miſerunt, eos lupi pellem pro Caduceo, aut olea, vel verbena prætuliſſe; quæ magis apud cæteros in huiuſmodi negotiis erant vſitata: his veteres interdum vela quædam, aut laneas faſcias prætendebāt, quæ eorum qui ferrent infirmitatem atque ſubmiſſionem denotabant: ouis enim eſt animal infirmum, atque vile, quemadmodum Seruius, AEneæ primum ad Euandrum ſermonem enarrans teſtatur.

Verbena.

Porrigere herbā, quid ſignificet.

Pax Caduceo repræſentata apud antiquos Dea habebatur, Romęque pulcerrimum, ampliſſimumque templum habebat, ita vt exteræ nationes ad illud viſendum vndique confluerent. Id a Veſpaſiano poſt Victoriam e Iudæis partam, exędificatum ferunt; in quod omnia Hieroſolymitani templi ornamenta tranſtulit. Pacem Ariſtophanes aſpectu pulcerrimam deſcribit, eique Venerem, ac Gratias comites tribuit. Pauſanias refert, eius ſtatuam Athenis ad mulieris ſpeciem eſſe effictam, Plutum puerum diuitiarum Deum (vt ſuperius diximus) manu tenentis; diuitiæ enim pace magis, quam bello parantur, ac

Pax.

Pacis imago.

conseruantur. Itaque veteres Pacem Cereris amicam dicebāt, vt Tibullus lib.1. Eleg. vltima dicit;

Pax Cereris amica.

--Pax candida primum
Duxit araturos sub iuga curua boues.
Pax aluit vites, & succos condidit vuæ,
Funderet vt gnato testa paterna merum.

Bellum autem cōtrarium efficit. Quare Claudianus Cererem fingit, filiam Proserpinam Marti, aut Phœbo noluisse collocare, qui eius erant proci; nam sicut vehementes Solis æstus, atque diuturni segetibus officiunt, ita & bella. Quamobrem antiqui, vt in quibusdam numismatibus cernitur, Pacem effinxerunt, mulierem, manibus spicam continentem: de qua ita ibidem Tibullus scripsit;

At nobis Pax alma veni, spicamque teneto;
Perfluat & pomis candidus ante sinus.

Eam olea interdum coronabant, aliquando lauro: in numismatibus roseis sertis sæpe cernitur redimita. Cōcordia atque Pax quamquam diuersa nomina habent, & diuerso modo effingantur, tamen idem vtræque significare videntur. Ambæ ab antiquis diuino cultu affectæ sunt, vt ab eis vitam trāquillam, ac ab omni perturbatione liberam consequerentur. Concordiam effingebant, dextra craterem tenentem, læua Cornucōpiæ. Itaque de ea ita Seneca in Medea dixit,

--Et asperi
Martis sanguineas, quæ cohibet manus,
Quæ dat belligeris fœdera gentibus,
Et cornu retinet diuite copiam,
Donetur tenera mitior hostia.

Interdum & sceptrum habebat, ex quo fructus exire videbantur. Aristides in oratione pro Concordia ad Rhodienses eam expressit decoram, compactam, bene coloratam, gratiosam, & vndique per omnia sibi quadrantem; & congruentem, Deorumque diligentia, ac benignitate in terram delapsam. Hanc eamdem Deam idem orator ait, ab Ioue horas confirmare, solam obsignare cuncta, agros cultibus exornare, suarum cuiusque rerum fructus, aliarumque possessionem præstare, res vrbanas gerere pro voto, perquā mature nuptias tum dare, tum

ccipere inquos,& a quibus libeat,liberos educare,atque eru
ire.Sed & duabus tantum dexteris manibus interſe iunctis in
uodam Neronis numiſmate cernitur:id quod & Fidei tribui *Fides Dea.*
ur,quam etiam veteres Deam habebant. Eam Silius Italicus
b.11.de bello Punico in penitiſſima cæli parte collocat, cum
Ierculem fingit eam ita alloquentem,

Ante Iouem generata,decus diuumque,hominumque,
Quæ ſine non tellus pacem,non æquora norunt,
Iuſtitiæ conſors,tacitumque in pectore numen.

Fides enim debet esse tecta, atque secreta; hoc est, res, quæ ali cuius fidei creduntur, non sunt vllo pacto prodendæ. Eamdem omnis doli, atque fraudis expertem esse oportet. Albo panno velati Flamines ei ex Numæ instituto sacra faciebant, quemadmodum Liuius refert, vt eo intelligeremus, fidem omni sinceritate custodiendam esse. Fidei dextera manus erat consecrata; quod innuebat, Fidem dextera tutandam esse. Virgilius lib. 1. AEneid. albam, & canam Fidem vocauit; quod Seruius enarrans, ideo dictum esse inquit, quod fere in canis hominibus fides reperiatur. Horatius suorum temporum iniquitatẽ accusans, inquit,

Fidei color.

--& albo
Rara Fides colitur velata panno.

Vbi Acro ait, albo panno caput velasse eos, qui Fidei sacrificarent: quod eo referebatur, vt significaret, candidissimum animum semper Fidei debere esse comitem. Quare Ludouicus Ariostus hæc de Fide dixit;

Olim sancta Fides niueo vestita colore
Tota videbatur; nihil & nigroris inesse,
Cernere erat: totum nam illi decus ore perisset.

Dextera Fidei consecrata.

Quia vero Fidei propria sedes in dextera manu credebatur; ideo interdum duabus iunctis manibus fingebatur; interdum duabus imagunculis, dexteram dexteræ iungentibus. Quamobrem apud veteres manus dextera tamquam res sacra putabatur. Vnde profectum est, vt, cum tumultum aliquem repente excitatũ sedare volumus, eam in altum tollamus; eamdemque apertam porrigentes, pacem afferre indicamus. Itaque plurimæ principum, ac illustrium imperatorum statuæ cernuntur cum pedestres, tum equestres, dexteras manus tendentes. Iosephus quoque in libris de antiquitate Iudaica refert, inter barbaros, cum quis dexteram manum alteri porrexisset, significasse, nullum dolum subesse, quominus alter alteri non fideret. Hinc forte consuetudo manauit, Dominorum, ac principum manus osculandi; quæ non solum apud nos sed etiam apud veteres seruabatur; vt ex Plutarcho discere possumus; vbi Popilius Lena, postquam diutius cum Cæsare, in senatum abeunte eo ipso die, quo fuit interfectus, esset colloquutus, manu oscula

Manus osculari.

ſculata, diſceſſit. Et Macrobius lib. 1. Saturn. ſub Prætextati perſona in ſeruorum defenſionem dicit, inueniri inter ſeruos aliquem pecunia fortiorem; inueniri & dominum ſpe lucri oſcula alienorum ſeruorum manibus infigentem. Hoc ſignificabant, ſe eius fidei commendare, cuius manum oſcularentur; ideoque eum ſuum dominum agnoſcere. Vſque ad tempora noſtra veterum etiam mos deriuauit, dexteræ manus in fidei ſignum porrigendæ. Fides etiam ſub canis candidi ſymbolo oſtendebatur; plurima enim, eaque admirãda de canum fidelitate narrantur. Sed ad Concordiam reuertamur, cui antiqui ciconiam conſecrarunt; ideoque ciconiæ multæ in eius templo alebantur; licet Angelus Politianus nõ ciconiam, ſed cornicem Concordiæ tribuat; ad cuius confirmationem vetera numiſmata aliquot adducit, atque Ælianum, qui dicit, veteres in nuptiis, poſtquam Hymenęum inuocaſſent, cornicem quoque aduocaſſe, in fauſtum ſcilicet omen concordiæ futuræ inter eos, qui liberorum quærendorũ gratia conueniſſent. Sed hoc fidem innuebat, quam inter ſe coniuges ſeruare debebant; vt idem quoque Ælianus refert; dicitque cornices ita ſibi mutuo fideles eſſe, vt, ſi coniugum altera mortua fuerit, altera perpetuo vidua perſeueret. Sed & apud antiquos mala punica Concordiam ſignificabant, vt Hebræorum ſcriptores tradunt; ideoque in veſte ſacerdotali depicta tradunt.

Ciconia Cõcordiæ ſacra.

Cornix concordiæ auis.

Mala punica pro concordia ſumpta.

Nunc ad Mercurium reuertamur; quem Homerus pedibus alatis, manuque virgam tenentem deſignauit, cum a Ioue vel ad Calypſonem miſſum, vt Vlyſſem a ſe dimitteret, vel ad Priamum in Græcorum caſtra perducendum allegatum fingit, vt filij Hectoris cadauer repeteret. Eum Virgilius feliciſſime eſt imitatus; cum lib. IV. Æneid. Mercurium inducit Iouis iuſſu ad Æneam proficiſcentem, qui tunc Carthagine deſidebat. Carmina ita habent;

-- Ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſiue æquora ſupra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tunc virgam capit: hac animas ille euocat orco
Pallentes; alias ſub triſtia tartara mittit:

Dat

Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.

Pennæ cur Mercurio tributæ.

Mercurio pennę ſunt attributæ, vt diximus, ſermo enim, cuiu habebatur Deus, vel quem ipſe ſignificabat, perinde ac alatu eſſet, euolat. Itaque Homerus ἔπεα πτερόεντα ſolet appellare, id eſt verba alata. Quod autem Mercurius & caput ſemper alatum haberet, ex Plauto diſcamus licet; nam is, cum paulliſper alie nam ſibi perſonam induiſſet, pennas deponere noluit; licet id ſe facere diceret, vt ſpectatores haberent, quo ipſum ab Amphitryonis ſeruo, in quem ſe verterat, dignoſcere poſſent; eius

verba

verba ſunt hæc;

Nunc, internoſſe vt nos poſſitis facilius,
Ego has habebo vſque in petaſo pinnulas.

Nam Mercurius pileo erat indutus, cui hærebant alæ; quamuis Apuleius lib. x. de Aſino aureo de eis non meminerit; cum Iudicium Paridis in ſcena actum refert, Mercurium inducens puerum luculentum, nudum; niſi quod ephebi chlamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flauis crinibus conſpicuum, inter cuius comas aureæ pinnulæ ſimul coniunctæ prominebant, cum caduceo, & virgula. Martianus lib. I. Philolog. eum deſcribit adoleſcentem, venuſto, alto, ac robuſto corpore, pubeſcentibus genis (qualem etiam Lucianus deſignat) ſeminudum incedentem, chlamydeque indutum parua, inuelatumque cętera, humerorum cacumen obnubentem: neque vllam alarum aut caducei mentionem facit; ſed addit; palæſtra, crebriſque diſcurſibus exercitum corpus lacertoſis in iuuenilis roboris excellentiam toris virili quadam amplitudine renidere. Quod cum eo conſentit, quod Philoſtratus ſcribit, Palæſtram Mercurij filiam fuiſſe; quę vix diſcerni poſſet, mas ne, an fœmina eſſet; nam facies erat eiuſmodi, vt vehemẽter ambigeres, num puer, an puella eſſet, flauæ comæ nondum tam longæ erant, vt in nodum contrahi poſſent: pectus virginis erat; ipſæ mammæ vt in adoleſcentulo molli paullum exſtare videbantur; brachia a ſole colorem ducebant; ei ſedẽti oleæ ramus in ſinu poſitus erat; nam Palæſtra hanc plantam diligebat; quandoquidem luctatores oleo ſe vngebant. Ita Philoſtratus Palæſtram adumbrat; quam Mercurij filiam facit; is enim luctæ inuẽtor fuit, vt etiam Horatius in hymno in eum meminit. Neque ſolum Mercurius corporis exercendi artem inuenit, ſed & quibus meditationibus animus eſſet aſſueſcendus, docuit. Iamblichus, AEgyptios omnes bonas artes Mercurio acceptas retuliſſe; atque ideo omnia ſua ſcripta ei dedicaſſe refert. Cicero lib. I I I. de Natura Deorum ſcribit, Mercurium AEgyptiis leges, ac litteras tradidiſſe, & ab eis Thoit, vel Theut nominatum, vt & apud Platonem legitur. Alij addiderunt, præter litteras, Muſicam quoque a Mercurio, geometriam, ac palæſtram repertam; cuius rei gratia quadratam in gymnaſiis ſtatuam ei ponebant; qualis

Palæſtra.

Mercurius omniũ bonarũ artium inuentor.

Thoit.
Theut.

erat ea, quam Pausanias in quapiam Arcadiæ parte fuisse scri bit eo habitu, vt pallium induere videretur, in quadrangulan figuram desinentē, neque pedum tenus expolitam. Galenus i oratione suasoria, Mercurium, inquit, vt orationis parentem, & artium omniũ auctorē in aliam effigiē quam Fortunæ effinxe rũt tum pictores, tũ statuarij. effingũt enim iuuenē formosum non tamē fucatũ, aut comptum, sed natiua quadã virtutis spe cie, vultu hilari, acribus oculis, in basi quadrata, quę stabilitatis ac firmitatis figura est. Suidas narrat, quadratã figurã Mercu

ric

io datam, vt verus ſermo innueretur, qui ſemper conſiſtit, nec uiquam impugnatori vmquam cedit; ſicut e contra mendaium ſubinde mutatur, nec vſquam conſiſtere poteſt. Alexanler etiam Neapolitanus lib. IV. ſcribit Mercurij ſtatuam apud Græcos haberi quadrato ſtatu, capite ſolum effi cto; tali ſpecie luribus figuratis, quas pro immortali gloria magnis ſæpe duibus dicabant: eas etiam ante domorum priuatarum oſtia lim ſtatuebant, quemadmodum Suidas memorat. Thucydies in VI. & Plutarchus in Alcibiade prodiderunt, huiuſmodi tatuas, cuiuſmodi plurimæ erant Athenis, vna nocte deiectas; uæ res Alcibiadi negotium non paruum factitauit, cum in afectati principatus ſuſpicionem veniſſet. Huiuſmodi ſtatuæ Hermę dicebantur; quod & Mercurius ἑρμῆς Græcis diceretur: onebantur autem, vt diximus, in gymnaſiis, & Academiis: uare Cicero in quadam epiſtola ad Atticum lib. II. Hermem mnium Academiarum ornamentum vocat: & in alia lib. IV. d eumdem ſcribit ita; Hermæ tui Pentelici cum capitibus eneis me admodum delectant; hortaturque eum, vt quamprinum ad ſe mittat, quo iis ſuam bibliothecam adornare poſſet. Athenienſes primi harum ſtatuarum opifices leguntur: poſtea non ſolum Mercurij, ſed aliorum quoque Deorũ ſtatuas Græci quadratas non raro effinxerunt; præſertim Arcades, apud quos ara Ioui cum eiuſmodi ſimulacro erat dicata. Cyllenius uit Mercurius cognominatus a quodam Arcadiæ monte ſic licto, vbi is eſt natus: ſed tamen Feſtus dicit, eum ita appellaum, quod omnem rem ſermo ſine manibus conficiat; quibus partibus corporis qui carent, κύλλοι vocantur: ideoque quadratum eum fingebant. Mercurij vires, quas per ſermonem exercet, præclare Horatius in Hymno in eum expreſſit, dicens;

Hermæ.

Hermarũ primi opifices.

Cyllenius.

Qui feros cultus hominum recentum
Voce formaſti catus.

Quod is forte eſt a quapiam Græcorum fabula mutuatus, qua fertur Prometheus aliquando Iouem adiiſſe, oraſſeque, vt homines, rudi illa vita relicta, quam initio viuebãt, ad politiorem ſe cõferrent; tuncque Iupiter Mercurium vna cum illo miſiſſe, præcipiens, vt eos, quos maxime idoneos exiſtimaſſet, eloquen

tiam doceret,qua instructi,aliis persuadere possent,vt vitam ci-
Lingua Mercurio consecrata. uilem socialemque degerent. Itaque veteres linguam Mercurio consecrarunt:& mos fuit,vt, cum cubitum irent,vinum libarent,& victimarum linguas ei sacrificarent. Mercurius primus est habitus, qui lucrandi modos ostẽderet;ideoque mer-
Mercatorũ Deus. catorum erat Deus : hacque ratione factum fuisse, Suidas scribit, vt crumenam eius simulacro adderent. Fulgentius alatos Mercurij pedes vult ad velocem , atque perennem negotiatorum discursum referendum,qui suorum negotiorũ transigendorum caussa,hac illacque cursitant.Quare Cæsar in commentariis de bello Gallico, Gallos refert, Mercurio præcipue inter omnes Deos diuinos honores tribuere, cuius apud eos multa simulacra visebantur ; nam , præterquam quod eum omnium fere artium repertorem crederent,putabant etiam multum in lucris , ac in negotiandi arte prodesse posse : in qua quantum
Gallus prope Mercurium. homines vigilantes esse debeant, præclare sane gallus , eius simulacro appositus innuit ; licet nonnulli putent , id potius solertiam , atque vigilantiam sapientum hominum designare, quibus turpe est,totam stertere noctem:nam Mercurius, cum pro ratione,ac diuino illo lumine capiatur,quod nos ad rerum cognitionem ducit ; non diu nos in somno sepultos delitescere permittet,sed, animi ac corporis viribus modico somno recreatis,nos ad consueta opera excitabit;neque tamen omnino insomnes ducere noctes nos volet ; nam homines cum in perpetua corporis, aut mentis agitatione persistere nequeant,breui quiete,quam somnus affert , indigent. Pausanias in Corin-
Sonus vna cũ Musis. thiacis scribit de quadam ara , vbi Musis , atque Somno simul res sacra fiebat,tamquam maxime inter se consentirent.Veteres enim Somnum Deum habuerunt;cui & statuas ponebant: eum Homerus, ac Hesiodus Mortis fratrem appellarunt : quo etiam quædam imago in Cypselli arca exsculpta respiciebat; erat enim mulier quæpiã,quæ sinistro brachio puerum candidum dormiẽtem sustinebat,dextera autem nigrum,qui etiam dormiebat , atque distortos pedes habebat ; hic Mortem , ille
Noctis imago. Somnum denotabat ; fœmina illa Noctem,amborũ matricem significabat. Nox vero apud antiquos mulieris speciem habebat,magnis alis iisque atris præditæ, quæ expansæ essent ita vt

iam

iam volare velle videretur; iis vniuersam terram complectebatur, vt Virgilius scripsit. Ouidius papauere tempora eius cingit, vnaque cum ea magnam mittit nigrorum Somniorũ multitudinem. Alij ei currum rotarum quattuor attribuunt, quæ iuxta Buccatij sententiam quattuor noctis partes repræsentãt, in quas a militibus, ac nautis, cum excubias agunt, est distributa. Ea est fusci coloris, sed vestis micat aliquantulum; quod ad cælum refertur, in quo semper sidera fulgent. Tibullus lib. II. Eleg. I. ei comites adiungit stellas, quas eius filias dicit, item Somnum, atque Somnia, cum ita dicit;

Ludite: iam Nox iungit equos; currumque sequuntur
Matris lasciuo sidera fulua choro.
Postque venit tacitus, fuluis circumdatus alis
Somnus, & incerto Somnia nigra pede.

Quibus ex verbis, Somnũ etiam alas habere coniicimus; quod & Statius habet lib. v. Siluarum, vbi Somnum alloquens dicit; *Somnus alatus.*

--Nec te totas infundere pennas
Luminibus compello meis: hoc turba precatur
Lætior; extremo me tange cacumine virgæ.

Idem de eo Silius lib. x. dicit,

--Quatit inde soporas
Deuexo capiti pennas, oculisque quietem
Irrorat, tangens lethea tempora virga.

Statius loco supradicto eum adolescentem facit; atque placidissimum Deorum vocat; nam nihil mortalibus gratius accidere potest quiete post labores; eam autem Somnus affert. Itaque de eo Seneca in Hercule furente dixit;

Tuque o domitor Somne malorum,
Requies animi, pars humanæ melior vitæ,
Veris miscens falsa, futuri
Certus, & idem pessimus auctor.
Pater o rerum, portus vitæ,
Lucis requies, noctisque comes,
Qui par regi, famuloque venis,
Placidus fessum, lenisque foues
Pauidum lethi genus humanum,
Cogis longam discere mortem.

Philoſtratus in Amphiarai imagine; in cuius antro portam Somniorum eſſe dictitabant(nam ſi quis illic dormiſſet, quod ſcire optabat, in ſomnis diſcebat)ita Somnum deſcribit; Facie, inquiens, reſoluta videbatur; candidam veſtem habebat ſupra nigram, quaſi diem, & noctem indicaret; cornu in manu habebat: quod & poëtæ de eo affirmant, e quo ſomnia ſuper dormientes effundere videatur; quod ideo fictum eſſe dicũt; quod cornu attenuatum pellucidum ſit, reſque, prout ſe habent, oſtendat; itaque ſomnia, quæ vera ſunt, cornea dicuntur. Cum

Veſtes Sõni.

Cornu Sõni.

vero

vero Somnus vana denuntiat, ebur, & elephantis dentem gestat; nam illud in laminas vel tenuissimas dissectum, nũquam pellucidum redditur. Quare Virgilius lib. VI. geminas portas finxit, per quas ad nos Somnia deriuent, alteram corneam, alteram eburneam: per hanc falsa, per illam vera in dormientes spectra immittuntur. De quo, ex Homero expresso ita Porphyrius disserit, quemadmodum Macrobius lib. I. in Somnium Scipionis refert; latet, inquiens, omne verum: hoc tamen anima, cum ab officiis corporis, somno eius, paullulum libera est, interdum aspicit; nonnumquam tendit aciem, nec tamen peruenit: & cum aspicit, tamen non libero, & perfecto lumine videt, sed interiecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit: hoc velamen cum in quiete ad verum vsque aciem introspicientis admittit, de cornu creditur, cuius ista natura est, vt tenuatum visui peruium sit: cum vero a vero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur, cuius corpus ita natura densatum est, vt ad quamuis extremitatem tenuitatis erasum, nullo visu, ad vlteriora tendente penetretur. Idem Virgilius lib. eodem de vlmo Somniorum scribit; *Portæ Somniorum.*

In medio ramos, annosaque brachia pandit,
Vlmus opaca, ingens, quam sedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.

Vbi Seruius, qui de insomniis, inquit, scripserunt, dicunt, quo tempore folia de arboribus cadunt, vana esse somnia. Alij dicunt, vlmum arborem esse sterilem, ideoque Somniorum vanitatem exprimere, quæ a veteribus cæca sunt appellata, vt Suidas refert; aut quod fallacia sint, aut quod cum eis loquantur, qui oculos habent clausos. Virgam nonnumquam Somnus in manibus habere dicitur, qua homines tangens, soporem inducit: hac se tangi Statius in poemate paullo ante posito, orat. Ouidius eius sedes apud Cimmerios vult esse, Homerus in Lemno insula, Statius apud AEthiopes, Ludouicus Ariostus apud Arabes. Ouidius ergo postquã lib. XI. Metamorph. Somni regiam descripsisset, hæc subiungit; *Somnia vana.* *Virga Somni.*

In medio torus est hebeno sublimis in antro,
Plumeus, vnicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis.

Hunc

Hunc circa paſſim varias imitantia formas
Somnia vana iacent, totidem quot meſſis ariſtas
Silua gerit frondes, eiectas littus arenas.
At pater e populo natorum mille ſuorum
Excitat artificem, ſimulatoremque figuræ
Morphea: non illo iuſſos ſolertius alter
Exprimit inceſſus, vultum, ſomnumque loquendi;
Adijcit & veſtes, & conſuetiſſima quæque
Verba: ſed hic ſolos homines imitatur: at alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore ſerpens,
Hunc Icilon ſuperi, mortale Phobetora vulgus
Nominat: eſt etiam diuerſæ tertius artis
Phantaſos; ille in humum, ſaxumque, vndamque, trabemque,
Quæque vacant anima, fallaciter omnia tranſit.

Sed nunc ad Mercuriũ quadratum: quem Pauſanias in Achaicis refert, alicubi in via exſtitiſſe barbatum, atque pileatum: neque arbitror alibi de Mercurio barbato mentionem fieri; nam ſemper imberbis deſcribitur: quod ſignificat, elegantem ſermonem numquam ſeneſcere. Sed tamen primam lanuginem ex eo pullulare, ex Martiano ſupra didicimus; & Lucianus, in libro de ſacrificiis idem confirmat. Homerus quoque fingit, ita Vlyſſi viſum, cum ad eum Molij herbam attulit, quæ contra Circes veneficia eum muniuit. Mercurij inſuper ſtatuis viatores ſolebant lapidum aceruos accumulare, vt ſinguli ſingulos adiicerent; id innuentes, vel ita Deum honorandum, re ſcilicet ea, quæ ad præſens ſit in promptu, & obuia; vel quod ita viam videbãtur repurgare, ne ad lapides cæteri viatores offenderent; vel quod eo lapidum cumulo ſtatua Dei notior prætereuntibus fieret: alij in orationem ipſam referunt, quæ ex minimis particulis conſiſtat. Suidas ſcribit hos lapidum aceruos in triuiis fuiſſe; ne viatores ſcilicet errarẽt. ideoque ibi fructuum primitias olim ponebãt, vt viatores ex iis quod ſibi eſſet opus, caperent. Mercurius quoque triceps effingebatur, vel ad vim ſermonis exprimendam, vel ad vias oſtendendas; in iis enim ſuberant ſubſcriptiones, quo ſcilicet illa via ferret, & quo alia, & alia. Sed enim & Paſtores a Mercurio curari, ex Homero habetur, cum in Iliade teſtatur, Phorbam ditiſſimum Troianorum

Mercurius cur imberbis.

Acerui lapidum circa ſtatuam Mercurij.

Mercurius triceps.

orum fuiſſe armentorum, atque gregum; nam Mercurius, cui
s præcipue curæ erat, illum ita locupletarat. Itaque Pauſanias
n Corinthiacis, illius ſtatuā, ait, æneam fuiſſe apud Lecheum
edentem, & iuxta eum arietem: cuius rei tamquam arcanę ra-
ionem reticet. De alia apud Tanagreos, qui erat Bœotiæ po-
ulus, idem meminit, quæ a collo ſuſpēſum habebat arietem;
am dictitabant, Mercurium, ea figura per oppidi mœnia di-
currentem, magnam peſtem, quæ tunc ibi graſſabatur, depu-
iſſe. Itaque cum anniuerſarium ſacrum in eius rei memoriam

celebraretur,venuſtus adoleſcens vrbem obibat, agnum collo ſuſtinens. Idem Pauſanias de quadam alia Mercurij ſtatu meminit, ex Arcadia, in Iouis Olympij templum allata. Hæ erat galeata,amicta chlamyde, & tunica, arietemque ſub al portans. Macrobius libro 1. Saturn. qui ſub aliorum Deorur nominibus Solis multiplices virtutes intelligi vult, Mercur imaginem ad Solem applicat,alas,inquiens,Solis velocitaten referre; nam ex fabulis habetur eum Argum Ius Inachi fili custodis,quæ erat in vaccam verſa,interfeciſſe.Itaque eius sta tua interdum gladium habens effingitur:Argus autem eſt cæ lum,ſtellarum luce diſtinctum, quibus ineſſe quædam ſpecie cæleſtium videtur oculorum: & videtur terram deſuper ob ſeruare; quam AEgyptij hieroglyphicis litteris cum ſignifica re volunt, ponunt hominis figuram. Is ergo ambitus cæli ste larum luminibus ornatus, tunc exiſtimatur enectus a Mercu rio,cum Sol diurno tempore obſeruando ſidera veluti enecat Pleraque etiam ſimulacra Mercurij, idem inquit, quadrat ſtatu figurari,ſolo capite inſignita, & virili membro; vt Solen innuant,qui eſt mundi caput,& rerum ſator:quattuor item la tera ea ratione fingi,vt totidem mundi plagas,vel quattuor vi ces temporum,quibus annus includitur,ſignificent; vel quod duobus æquinoctiis, duobuſque ſolſtitiis zodiaci ratio diſtin cta eſt. Argumentum Caducei ad genituram quoque homi num, ſecundum eiuſdem ſententiam, Ægyptij protendunt Deos præſtites homini naſcenti quattuor adeſſe memorantes Dæmonem ſcilicet,Fortunam,Amorem, ac Neceſſitatem: & duos priores, Solem ac Lunam intelligi volunt; quod Sol au ctor ſpiritus, caloris, ac luminis, humanæ vitæ genitor ac cu ſtos eſt:& ideo naſcẽtis Dæmon,id eſt, Deus creditur:Luna eſ Fortuna;quia corporum præſul eſt;quæ fortuitorum varietate iactatur: Amor ex amborum ſerpentum, qui caduceum ambiunt,oſculo ſignificatur:Neceſſitas nodo,quo inter ſe illi con nectuntur,innui videtur.Martianus Capella lib.1 1.ſcribit,Philologiæ, cum ſecundum cælum intraſſet, obuiam veniſſe virginem, quæ cælatam ex hebeno tabulam, argumentis Mercurium deſignantibus afferebat. Erat autem in medio auis AEgyptia,quæ Ibis memoratur ab incolis:ſed cum petaſo vertex,

Mercurius pro Sole poſitus.

Caduceus quo modo ad hominis geneſim referatur.

tex, atque os pulcerrimum videbatur:quod quidem ſerpentis gemini lambebat implexio: ſubter quædam prænitens virga, cuius caput auratum,media glauca, piceus finis exſtabat: ſub dextra teſtudo,minitanſque nepa:a læua caprea;ſed dilophon alitem,quæ ſit oſcinum mitior, in certaminis tentamenta pulſabat. Hæc omnia ex AEgyptiorum arcanis ſunt deſumpta, apud quos Mercurius ſub Anubis nomine colebatur;nã hunc cum caduceo effingebant, vt eum Apuleius deſcribit,qui de eo ita dicit;Erat ibi Anubis,quem Mercurium dixerunt, nunc atra,nunc aurea facie ſublimis, attollẽs canis ceruices arduas, læua caduceum gerens, dextera palmam virentem quatiens. Capite canino effingebatur, vt ex eo Mercurij ſagacitatem in nos deriuantem intelligeremus; nullum enim cane ſagacius animal. Aut iuxta Diodori Siculi ſententiam, quod Anubis Oſiridis filius eſſet, qui cum patrem ſemper in bello aſſectaretur,magna ſuæ virtutis argumenta præbuit. Itaque poſt mortem eſt in diuos relatus: quia vero is viuens canem pro inſigni geſtabat,ideo canina facie illum Ægyptij coluere, id innuentes,eum ſcilicet fidelem patris cuſtodem ſemper fuiſſe. *Anubis.*

Hercules etiam idem erat cum Mercurij numine, vel certe non ab eo abhorrens:cuius rei fidem facit eius imago, a Gallis excogitata, qui eum tamquam prudentiæ atque eloquentiæ Deum colebant: ea autem, quemadmodum Lucianus refert, erat huiuſmodi;Senex videbatur pene decrepitus,caluus, pau cis capillis,coloratus,fuſcusve, & rugoſus, leonina pelle indutus,cum rhopalo, id eſt, claua dextera, ſiniſtra arcum tenens, pharetra ex humeris dependente, catenulis vero ex auro, & electro admodum tenuibus, linguæ ſuæ extremitate perforata, inſertis, maximam hominum multitudinem non inuitam, ſed ſponte ſequentem,auribus alligatis trahens.Hic eloquẽtiæ vires adumbrari,eſt perſpicuum, quam Galli Herculi tribuebant;qua magis,quam corporis viribus eum pollere credebãt. Eum igitur ſenem effinxerunt;nam eloquentia magis viget in ſenibus,quam in adoleſcentibus: quemadmodum Homerus in Neſtore nobis oſtendit; ex cuius ore dulcior melle fluebat oratio.Itaque in Arcadia templum commune cum Mercurio, eloquentiæ Deo habuiſſe fertur.Athenienſes etiam in Acade- *Hercules.* *Eloquentiæ vires.*

mia aras non ſolum Muſis, Mineruæ,& Mercurio, verũ etiam Herculi poſuerunt; quod putarent huius quoque numen adeſſe iis,qui ibi exercerẽtur:Pauſanias quoque ſcribit, Græcos, atque barbaros crediḋiſſe,Mercurium,atque Herculem gymnaſiis præeſſe; qui in gymnaſiis præcipue colerentur. Itaque apud Lacedæmones in dromo (erat autem is locus, vbi curſu ſe adoleſcẽtes exercebãt) vetuſtum erat Herculis ſimulacrum, cui qui maiores erant natu, ſacrificabant: & alicubi in agro Corinthio,Herculem aiebant,clauam ſuam Mercurio dicaſſe,

Gymnaſiorum Dij.

quæ

quæ erat ex oleaſtro; & radicibus actis, in magnam arborem excreuiſſe credita fuit. Hic non dixerim, num vnum, an multos fuiſſe Hercules exiſtimem;(quamuis me nō lateat, Varronem XLIV. numeraſſe, aſſerentem, fortiſſimos quoſque, Hercules fuiſſe dictos) neque quis ex tot in Diuos fuerit relatus: hoc enim extra meum propoſitum eſſe arbitror. Id hic dixiſſe ſat ſit, veteres vnum tantum Herculem coluiſſe, AEgyptioſque eum in duodecim principalium Deorum numerum retuliſſe, quemadmodum Herodotus refert. Licet autem facinora Herculis inſignia a diuerſis, hoc nomine appellatis facta legantur; tamen vni illi omnia adſcribebātur, qui Deus habebatur. Huius ſimulacrum erat vtplurimum ingens, vt eo Herculis vires ſignificarentur: ob quas Melampygos eſt cognominatus, hoc eſt, cluniater, quod eſt magni roboris argumentum: de quo huiuſmodi fabula refertur. Paſſalus, & Alcmon fratres fuere, Memnonis filij, omni ſcelere inquinati; quibus mater prædixerat, vt a nigriclune cauerent: illi nil magis ab inſtituto deſtiterunt. Accidit, cum forte Hercules ſub arbore feſſus recubaret, vt ij fratres Herculi inſidias tenderent: quod præſentiens Hercules, viuos ambos cepit, per pedeſque ligatos, a tergo ſuſpenſos claua geſtabat: qui demiſſis capitibus, cum Herculis nigras nates viderent, maternæ monitionis memores, inter ſe tacite ſubmurmurabant: quos audiens Hercules, re intellecta, eo fertur cognomine adeo delectatus, vt ſtatim vinculis ſolutos, impune abire permiſerit: qui, poſtea Iouem fallere tentantes, in cercopithecos verſi fuerunt, vt Suidas refert. Itaque ſub Cercopum nomine doloſi, atque aſſentatores intelligūtur; quemadmodum eſt legere apud Plutarchum in libello de diſcernendis amicis ab adulatoribus; vbi ſcribit, Principes ita adulatoribus delectari, vt Hercules Cercopibus. De iis etiam meminit Herodotus, cum Xerxis iter in Græciam deſcriberet, dicēs, eum Aſopum fluuium tranſiſſe, apud dictas Cercopum ſedes, vbi erat & lapis, qui Melampygus appellabatur, quod nomen nigrum etiam fontem ſignificat. Sed pergamus de Hercule dicere; cuius ſimulacrum hominem fortem, ac robuſtum referebat; erat etiam nudum, niſi quod leonis pelle tegebatur; cuius caput ei erat loco galeæ; clauam vna manu, altera arcum tene-

Hercules Melanpygus.

bat;pharetra pendebat ex humeris.Huiusmodi quoque simulacrum æneum,decem cubitos altum Olympiæ visebatur,a sociis Thasi, Agenoris filij, qui ad quærendam Europam venerat,dedicatum,vt apud Pausaniam in Eliacis prioribus legitur. Fuit etiam apud Lacedæmonios Herculis armati signum.Cur esset autem eo habitu Hercules,refert Pausanias in Laconicis hanc fuisse caussam;Oeonus(vel Lycimnius, secundum Apollodori sententiam lib.11.) Herculis consobrinus, cum adolescentulus adhuc esset, cum Hercule Spartam venit: cumque visendæ vrbis caussa obambulans, ad Hippocoontis ædes forte accessisset,in eum canis, domus custos inuasit; at ille lapide canem percussit.Hippocoontis filij cursim egressi,puerum fustibus conficiunt. Ea res Herculem vehementer commouit: subito itaque animi impetu impulsus, Hippocoontis filios est armis adortus. Verum in ea dimicatione vulnere accepto, se clam periculo subduxit.Mox vero copiis comparatis,patre, & filio male multatis, probe Oeoni cædem vltus est. Ideoque Arcades Herculis simulacrum cum cicatrice in coxendice effinxerunt; propter vulnus scilicet in dicta pugna acceptum; quo sanato,templum AEsculapio Cotylæo dicauit(κοτύλη enim est coxæ cauitas) ei sanitatis beneficium acceptum referens. Apollodorus lib.11. refert,Herculem tunc etiam armatũ fuisse, cum pro Thebis contra Mineos pugnauit; Mineruamque ei arma suffecisse: idemque dicit, Herculem, cum ab Euryto sagittandi artem didicisset, sagittas ab Apolline, ensem a Mercurio, thoracem a Vulcano, a Minerua peltam sumpsisse; clauam autem sibi in Nemea silua confecisse. Plinius lib.XXXIV. cum memorabiles statuas recenseret, quæ erant apud antiquos,iuxta rostra Herculis tunicati, eleo habitu Romæ, torua facie,sentienteque suprema in tunica fuisse scribit. Eum vero terribilem aspectu fuisse, vel illud fuerit argumẽto; quod quidam eum tantum exhorruit,vt in saxum obriguerit, cum eum transeuntem cerneret e spelunca quapiam, in quam eius timore se abdiderat:is vero lapis, vt Suidas refert, hominis formam præferebat,qui caput exserit, vt prospectet. Fabulantur quoque poetæ,Solem ingens poculum Herculi dono dedisse, quo & mare iuxta Athenæum transmisit. Macrobius lib.v. id

Æsculapius Cotylæus.

Herculis arma.

ad Scyphum refert,quod eſt nauigij genus, & ad poculum id etiam nomen accommodari poteſt: quare olim in Herculis ſacrificiis eo tantum poculi genere vſi ſunt. Virgilius itaque libro IIX. de Herculis ſacrificio ab Euandro celebrato ſcribens,inquit; *Scyphus Herculis poculum.*

Et ſacer impleuit dextram ſcyphus.--

quod vaſis magnitudinem oſtendit; cum quo Hercules interdum effingebatur; aut vt ad fabulam dictam alluderetur, aut vt innueretur,eum maxime fuiſſe bibacem, quemadmodum *Hercules bibax.*

de

de eo Athenæus narrat: quo fortasse eius simulacrum respiciebat, quod in quadam eius ædicula in Corinthio agro visebatur, in qua quidam adolescens ei poculum porrigebat; licet Pausanias in Corinthiis scribat, Herculem, cum apud socerum suum cęnaret, digito vno Cyathi pueri, qui erat pocillator, eius in fundendo vino, ministerio offensum, tam grauiter caput percussisse, vt ex eo vulnere puer diem suum obierit: in cuius facti memoriam illa simulacra fuisse effícta. Apud Apollodorum, Athenæum, atque alios legitur, Herculem mirum in modum fuisse epulonem, atque voracem; itaque solum interdum integrũ bouem absumpsisse: atque ideo ei auem λάρον a Gręcis, a Latinis fulicam dictam esse dicatã: ea enim iuxta Suidam est maxime rapax, atque vorax. Ex quo factũ est, vt in quibusdam eius sacrificiis verba bona præfari non liceret; nam, vt Lactantius lib. primo ac Apollodorus lib. 11. refert, Hercules, cum Lindum, quod est oppidum Rhodi, delatus esset, famemque pateretur, aratorem quemdam aspexit operantem, ab eoque petere cœpit, vt sibi vnum bouem venderet. Enimuero ille negauit, fieri posse; quia spes sua omnis colendæ terræ duobus illis iumentis niteretur. Hercules, solita violentia vsus, quia vnum accipere non potuit, vtrumque sustulit. At ille infelix, cum boues suos mactari conspiceret, iniuriam suam maledictis vltus est; quod homini eleganti, & vrbano gratissimum fuit: nam, dum comitibus suis epulas apparat, dumque alienos boues deuorat, illum sibi amarissime conuiciantem cum risu, & cachinnis audiebat. Sed postquã Herculi diuinos honores ob admirationẽ virtutis deferri placuit, a ciuibus ei ara posita est, quam de facto βούζυγον, id est, bouis iugum nominauit; ad quam Deo iuncti boues immolarentur, sicut illi, quos abstulerat aratori; eumque ipsum sibi cõstituit sacerdotem, ac præcepit, vt iisdem maledictis semper in celebrandis sacrificiis vteretur: quod negaret, se vmquam epulatum esse iucundius. Neque hic silentio inuoluam quoddam sacrificiorum genus, non minus fortasse ineptum, ac ridiculum, atque superius fuerat impium, & nefarium; quod quidem etiam ab Herculis voluptate ortum habuit. Id sic habet, prout Suidas refert; Bos, cum esset Herculi immolandus, aufugit: cum vero nihil esset, quo res sacra Deo

fieret,

fieret, malum, quattuor ſuppoſitis ramis pro pedibus, & duobus pro cornibus, in formam bouis illi in ſacrificium oblatum eſt. At Iulius Pollux in primo ait, in Bœotia de malis fructibus Herculi rem ſacram fieri; idque ea cauſſa cōtigiſſe; quod, cum forte aries ei in ſacrum adduceretur, Aſopus fluuius adeo excreuit, vt adduci non poſſet: tum qui ſacrum procurabant, malum maturum, & pulcrum accipientes pro ariete, ei quattuor feſtucas pro pedibus, & duas pro cornibus infixerunt; atque eo modo rem ſacrā peregerunt. Vnde poſtea apud Thebanos, & Bœotios id moris permanſit. Sed, quia non minor Herculis virtus in egregiis ac fortibus geſtis eluxit, quam in edacitate, aut bibacitate; plurimæ ei quoque ſtatuæ, & tabulæ, in quibus illuſtria eius facinora expreſſa fuere, tam in eius templis, quam alibi dicata ſunt; alicubi enim infans Hercules cernitur, in cunis exſiſtens, duos ſerpētes, qui ad ſe acceſſerant, ſtrangulans: idem maior iam natu effectus videtur effictus, qui capita Hydræ ſubinde renaſcentia abſcindat, quæ poſtea comburat: alibi vero poſt ceruum currens, æneos pedes, atque aurea cornua habentem, eumque comprehenſum interficiens; itemque malas ferociſſimi leonis confringens, aut eum ſuffocans. Interdumque exprimebatur, ferociſſimos quoſdam equos contemplans, qui regis cuiuſdam membra, a ſe ſuppoſiti, dilanient, atque mandant; humeris quoque impoſitum aprum geſtans; ſagittis aues quaſdam conficiens, quæ ita erant ingentes, vt alas pandentes, lumen ſolis mortalibus eriperent; vinctum ſecum ferociſſimum taurum perducens, qui naribus ignem efflabat; fortiſſimum quemdam gigantem pectore comprimens, eumque elidens; feroci dracone interfecto, aurea mala ex Heſperidum hortis decerpens; humeris ſuppoſitis, cælum ſuſtinens; tricorpore quodam rege ſublato, eius armenta boum ſecum abigens; in ſpelunca quapiam formidabilem latronem, ore fumum ac flammam exſpirantem enecās; tricipitem Cerberum, catenis a ſe vinctum ſecum pertrahens; ſagittis aquilam conficiens, quæ iecur Promethei, ad Caucaſum montem religati abſumebat; ſexcentos demum latrunculos, atque tyrannos per vniuerſum terrarum orbem de medio tollens; infinitum enim eſſet, ſingula eius glorioſa facinora percenſere, quæ præclara

Herculis labores.

argumenta variis imaginibus effingendis suppeditant; & ob quæ ἀλεξίκακος, hoc est, malorum demolitor fuit cognominatus. Sed, quia nulla vmquam mõstra sunt tetriora, atque immaniora, nec tyranni sæuiores, ac truculentiores inter mortales reperiri possunt, fœdis animi vitiis; ideo nonnulli in ea sententia fuere, vt dicerent, Herculis fortitudinem in animo, non in corpore constitisse, qua is indomitas animi cupiditates, rationis imperio minus audientes, atque animi tranquillitatem mirum in modum perturbantes, compescuerit. In hanc sententiã Suidas scribit, veteres, vt Herculem prudentissimum, ac omnibus virtutibus ornatissimum fuisse ostenderẽt, eum pelle leonina indutum depinxisse; quod magni, ac generosi animi est argumento: clauam dexteræ addidisse; quod eius prudentiam, ac sapientiã nobis ob oculos statuit; quibus virtutibus præditum, fabulæ eum draconem, Hesperidum horti custodem interfecisse, ac tria mala aurea quę sinistra gestabat, inde abstulisse fingunt; appetitum enim edomuit, eumque a gubernaculis amouit; eis rationem præficiens, quam omni virtutum genere insigniuit. Macrobius lib. 1. Saturnal. sicut cæteros omnes Deos pro Sole capi vult, ita etiam & Herculem ad eumdem refert; eius vero duodecim illa memorabilia gesta, à Sole, duodecim signiferi signa superante, adumbrari sentit. Alij tempus Herculẽ repræsentari voluerunt; quod omnia vincit, atque domat: atque ea de caussa eum populea fronde coronatum dicunt: hanc enim ei arborem veteres dicarunt. Itaque Virgilius lib. IIX. AEneid. Euandrum, Herculi sacrificantem, populea fronde, quam & Herculeam vocat, caput cinxisse fingit; hæc enim duplici colore duas temporis partes exprimit, nam albus ad diem, fuscus autem ad noctem refertur. Fabulæ vero huius rei hanc caussam afferunt, quod scilicet, populea corona, cum ad inferos descenderet, caput Hercules velauerit; vnde foliorum pars, quæ illius temporibus adhæserat, candida, quæ exterior fuerat, ex atro inferorum colore, nigra permansit: qui colores adhuc, in ea arbore cernuntur: easque frondes semper postea Hercules amauit, nam ei capit a tetro inferorum fumo defenderũt. Quod autem Hercules pro tempore caperetur, quidam ritus, qui in eius sacrificiis adhibebantur, apposite significabant;

Herculis fortitudo in animo.

Hercules pro Sole positus.

Hercules pro tempore positus.

Populus Herculi sacra.

Ritus in Herculis sacris.

bant; nam præter morem, qui in aliorum Deorum ſacrificiis ſeruabatur, aperto capite ei ſacrificabant, quemadmodum Macrobius lib. II. Saturnal. refert; ad quam rem eadem ratio accommodari poteſt, quam ſupra in Saturno attulimus, cui item capite aperto rem ſacram faciebant. Apud Plinium lib. x. legitur, Romæ in ædem Herculis in foro Boario nec muſcas, nec canes intraſſe; hos quidem, aut quod clauam foribus appoſitam ſubolfacerent; aut, quod magno ab Hercule odio habiti feruntur, ob cauſſas a Plutarcho in Problematibus allatas, cum ſcilicet rationem redderet, cur canes eius templum non ingrederentur. Illas vero; quod, vt in fabulis narratur, cum in Olympia rem diuinam faceret Hercules, & muſcæ illi valde moleſtæ eſſent, Iouem oraſſe ferunt; atque ita muſcæ omnes vltra Alpheum amnem euolauere: quare ab eo tempore Elienſes Iouem Apomyion, hoc eſt, Muſcas abigentem coluere. Licet aliqui putent, non Iouem, ſed Myiagrum (qui & Myiodes dicitur) muſcas ab Hercule abegiſſe. Huic Deo cum alicubi in Græcia rem ſacram facerent, muſcæ omnes extra regionem auolabant. Cyrenæi, qui ſunt Libyæ populi, Achorem muſcarum Deum colebant; eique ſacrificabant, multitudine peſtilentiam afferente; quæ protinus interibant, ſtatim atque eſſet litatum. Accaronitæ, quorum vrbs erat in Palæſtina, Beelzebubum venerati ſunt, quem muſcarum Deum Hieronymus interpretatur. Et ſicut muſcæ ab Herculis ſacrificiis excludebantur; ita mulieribus eis intereſſe, nefas erat; quod ab eo ſtatutum ferunt; propterea quod mulier quædam ei ſitienti potum negarit, ſe excuſans, quod Bonæ Deæ ſacrificiis impediretur, quo minus hominibus aliquid præberet. Quare, vt par pari referretur, factum eſt, vt, ſicuti homines a Bonæ Deæ ſacris repellerentur, ita & mulieres Herculis ſacrificia ſpectare, aut eius templum ingredi non poſſent; niſi paucæ quædam apud Erythræos, qui Herculis ſimulacrum apud ſe habebant in lignorum rate inſertum, quemadmodum Pauſanias in Achaicis refert. Ea ratis per Ionij pelagus ad inſulam quandam appulſa eſt, quæ inter Erythras, & Chium eſt media. Cum iam terram ea attigiſſet, conſpecto ſigno, ſumnis viribus Iones, & Chij certatim ad ſe illud pertrahere ſunt conati. Erythræus poſtremo

Iupiter Apomyion.

Achor.

Beelzebubus.

Mulieribus Herculis ſacrificiis intereſſe nefas.

quidam, cui e mari, & piſcatu victus fuerat, ſed ex morbo erat oculis captus, quod per ſomnum moneri ſibi viſus fuerat, expoſuit, oportere Erythræorum fœminas comas tondere; e capillo earum ſi viri funes contexuiſſent, non difficulter, quo vellent, ratem pertracturos. Ei ſomnio vt obtemperarent, cum ciues fœminæ animum non inducerēt, e Thracia mulieres, quæ volūtaria ſeruitute, ingenuæ ortu cum eſſent, victum ſibi apud Erythræos quæritabant, ſe tondendas præbuerunt. Qua iam rate potiti Erythræi, edixerunt ſolis e Thracia mulieribus in Her-

culis

culis fanum introire, vt liceret. Idem Pausanias in Phocicis scribit, Delphis fuisse statuas Herculis, & Apollinis, qui tripodem prensitabant, & de eo iam prope erant pugnam commissuri: sed Latonam, & Dianam Apollinis, Mineruam Herculis leniuisse. Tradebant enim, venienti ad Oraculum Herculi, sacerdotem responsum dare recusasse, Herculem vero ira commotum, sublatum e templo tripodẽ secum asportasse; sed postea, tripode reddito, quidquid voluit, ab oraculo didicisse. Erant tripodes ollæ æreæ, tribus fultæ pedibus; quorum alij ἀναθηματικοὶ dicebantur, quod scilicet ornatus gratia dicati erant in domibus, vel templis, ignibus prorsus intacti, quos Homerus ἀπύρους appellat, quod est, ignis expertes; qui vero ad ignis vsum comparati erant, αἴθωνας. Priores illi maximo in pretio erant, Diisque, ac præstantibus virtute viris dono dabantur. Quare Virgilius lib. v. AEneid. eos inter præmia recẽset, quæ AEneas in ludis Anchisæ patris manibus celebratis proposuerat: qui erant illi fortasse, quos dono ab Heleno acceperat, quos Virgilius lib. III. AEneid. lebetes appellat; hos Seruius vult vasa esse, ad manus abluendas idonea; cum dicat, sibi videri, non multum decere, tali viro vasa culinaria donare. Sed Athenæus, Homericam tripodum distinctionem referens, vsu introductum dicit, vt ambo genera lebetes appellentur; vultque αἴθωνας illos ad aquam calfaciendam esse accommodatos, ἀπύρους autem esse paterarum instar, quorum vsus sit in vino fundendo. Sed tamen ad rem, qua de agimus, hæc non admodum facere videntur: illud potius facit; quod Tripus sit mensa in templo Apollinis Delphici, cui superposita Phœbas, vaticinabatur, Apollineo spiritu inflata, qui ex partibus inferioribus sacerdotis corpus ingrediebatur: itaque nonnulli referunt, eum tripodem in medio fuisse perforatum, ne vllum scilicet esset impedimentum, quominus spiritus in eam penetrare posset. Tripodem autem pro Veritatis signo capere possumus: nam oraculum e tripode editum, semper verũ habebatur. Itaque Athenæus olim prouerbio iactari scribit, cum vellent hominem veridicum innuere, cum ex tripode loqui. Eadem ratione, idem dicit, Baccho tripodem attributum, qui in pateræ formam erat effictus, nam vinum veritatem patefacit, non secus ac Deorum oracu-

Mulieres quibus licet Herculis tẽplũ ingredi.

Herculis cũ Apolline pugna.

Tripus quid esset.

Lebetes.

Veritas.

Tripus Bacchi.

la:nam de omnibus fere Diis legimus,eos alicubi oracula edidisse. De quibus non est nunc dicendi locus;operæpretium tamē mihi facturus videor, si in extrema hac Mercurij imagine, aliquid de Mercurij oraculo dixero. Pausanias in Achaicis scribit,alicubi in ea Græciæ regione in medio foro Mercurij marmoreum signum exstitisse cum barba,e quadrata basi eminēs, modica magnitudine:proximo loco oraculum fuisse;ante Mercurij signum Vestam & ipsam marmoream; appositas ei fuisse plumbo ferruminatas æneas lucernulas: qui Deum consulerent,Vestam primum,thure incenso,placasse,deinde, oleo infuso, lucernas accendisse; tum vero in aræ dextera parte numum,patria nota signatum dedicasse: vbi quod ex vsu fuerit, rogassent,aurem simulacro admouisse, inde vero e foro abeuntes,manibus aures pressisse.vbi e foro excessissent, amotis manibus, quam primum excepissent vocem, eam sibi oraculi loco duxisse.

Mercurij oraculum.

MINERVA.

DICVNT Philosophi,Deum opt.Max.inter plurima,quæ in hominem contulit dona,duo præcipue admiranda esse elargitum: vnum esse orationem,alterum manuum vsum. Sermo enim,animi sensa exprimens,maximam vim ad id,quod volumus, persuadendum habet; manus autem maxima industria cuncta ad vitam humanam facientia procurant, cunctarum artium munera obeuntes,quæ aut olim sunt repertæ,aut in futurum reperientur. Quia vero ornata oratio sæpe non prodest, immo nocet plurimum, nisi rationem, atque prudentiam comitem habeat; nec prudentia in commune aliquid boni afferre potest, nisi sit orationis præsidiis instructa, qua aliis persuadere valeat,vt a malis refugiant,sectentur bona,ciuilisque vitæ rationem tueantur,id veteres hoc symbolo innuerunt,Mercurium videlicet,ac Mineruam coniungentes. De Mercurio autem iam diximus;restat nunc de Minerua disserere,quam Prudentiæ Deam,ac omnium artium inuentricem arbitrabantur. Amborum ergo Deorum statuas copulantes, vnam reddiderunt,quam ἑρμαθηνᾶ appellarunt; ἑρμῆς enim Mercurium,ἀθηνᾶ,

Mineruam ſonat: eam in Academiis collocabant; vt eos ſcilicet commonefacerent, vt qui ibi ſe exercebant, eloquentiam prudentiæ coniungerent; hanc reputãtes per ſe parum poſſe prodeſſe, illam vero obeſſe plurimum; quemadmodum etiam Cicero in procemio librorum de Inuentione pluribus verbis diſſerit. De Hermathena idem ita lib. I I I. ad Atticum ſcribit; Quod ad me de Hermathena ſcribis, per mihi gratum eſt, & ornamentũ Academiæ proprium meæ; quod & Hermes commune omnium, & Minerua ſingulare eſt eius gymnaſij. Si quis Mineruam velit effingere aut ſolam, aut cum Mercurio coniunctam, eam vultu virili effingat, & truculento, glaucis oculis; perpetuum enim fere id eius eſt apud Homerum epithetum, vt dicatur γλαυκῶπις ἀθήνη. Pauſanias etiam in Atticis poſt deſcriptum quoddam Mineruæ ſimulacrum, quod Athenis in Vulcani templo exſtabat, dicit, in fabulis fuiſſe, Neptuni filiã Mineruæ ſimilem fuiſſe, quod ambæ cæruleos oculos haberent; cuiuſmodi etiam pater Neptunus haberet. Sed Cicero in libris de Natura Deorum, Mineruæ oculos cæſios, Neptuni autem cæruleos fuiſſe ſcribit: in quo quidem aliqua differentia, quamuis non admodum magna cernitur; ambæ enim voces apud Latinos viridem colorem ſignificant, qui ad claritatem tendat, qualis in cati, aut noctuæ oculis deprehenditur: ſi tamen quis velit in Mineruæ oculis ſplendorem quemdam magis ignitum ineſſe, cuiuſmodi eſt in Leonum oculis; non repugnabo. Eadem quoque longa haſta & cryſtallino clypeo armata effingatur; qualem ſe apud Ouidium lib. V I. Metamorph. cum Arachne certans, acu pinxit: carmina ita habent;

Minervæ effigies.

Minervæ oculi.

At ſibi dat clypeum, dat acutæ cuſpidis haſtam,
Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus.

Quæ omnia hominis prudẽtis ingenium exprimunt, vt poſtea pluribus docebo. Claudianus etiam in Gigãtomachia, aliique nonnulli eodem pacto Mineruã expreſſere, ab Homero exemplar mutuantes; qui cum eam fingit a Iunone in Martem Troianorum propugnatorem immiſſam, vt Græcis ſuppetias ferret, ei fortiſſimæ bellatricis figuram attribuit; auratam galeam capiti accommodans; nam ſapiens, ſua ſapientia munitus, facile ſe ſartum, tectum a cunctis quæ obſtant, præſtat; totuſque

ſplendet

ſplendet in operibus, quæ aſſidue ſua induſtria molitur. Aurum etiam in Mineruæ galea diuinum ſplendorem innuit, qui humanam mentem ſuo fulgore colluſtrat; ab eo enim prudentia, ac ſapientia in homines deriuat. Dicebatur etiam olim Minerua ex Iouis capite exſtitiſſe; cuius rei ſimulacrũ quoddam in arce Athenarum viſebatur, quemadmodum Pauſanias in Atticis refert; nam Vulcanus adamantina ſecuri Iouis caput ſcindebat, ex quo Minerua abſque matris opera emergebat; nam intelligentis animi virtus in cerebro reſidet, ac a diuina mente,

Mineruæ galea.

Minerua quomodo nata.

mente, quam Iupiter adumbrat, tota promanat, omnis enim sapientia a Deo est, & ab ore altissimi procedit, non autem ortum ab inferioribus trahit, quæ per Iunonem repræsentantur. Sed Martianus Capella, Mineruam inquit, absque matre natam ideo fingi; quia mulieres omni consilio, ac prudētia destituuntur: in quo Aristotelē sequitur, qui in Ethicis scribit, mulieres non pollere consilio. Caput quinetiam Mineruæ galea texerunt, vt innuerent, prudentem hominem non semper sua consilia passim cuiuis patefacere solere, nec assidue loqui, ita vt ab omnibus facile intelligatur; sufficit enim ei, vt a sui similibus sua verba percipiantur, quæ cæteris ænigmatum Sphingis instar sint. Itaque AEgyptij in Isidis templi vestibulo (quæ eadem erat, ac Minerua) Sphingem collocarunt: licet id possit ad religionis arcana accommodari, quæ sub sacris integumentis tegi debēt, vt a promiscuo vulgo non secus atque ænigmata a Sphinge proposita ignorentur. Pausanias in Atticis testatur, Athenis Mineruæ simulacrum fuisse, in cuius galeæ cono Sphinx eminebat, vtramque autem galeæ partem gryphes tenuisse; qui caput, atque alas similes aquilæ habent, cætera leones repræsentant: hæ belluæ dicuntur esse (si tamen reperiuntur; nam Plinius lib. x. fabulosas esse arbitratur) in Scythia; & cum Arimaspis, qui vnicum habent oculum, auri caussa, quod custodiunt, assidue bellum gerere. Ex quo intelligimus, quam custodiam nostro ingenio adhibere debeamus, ne Arimaspi irruentes, eo nos priuent. Interdum & gallum eiusdem galeæ imposuerunt, vt apud Elæos in quadam statua, a Phidia ex auro & ebore confecta cernebatur: quod Pausanias ad audaciam, quæ in bello est adhibenda, refert; gallus enim magnam præ se fert audaciam: sed possumus ad vigilantiam quoque accommodare, quæ in forti, ac sapienti imperatore inesse debet; nam eam antiqui tam bellicæ rei quam pacis artibus præfecerunt; ac propterea armatam effinxerunt: fabulis quoque ea fertur Pallantem gigantem occidisse, a qua Palladis nomen iuxta quorumdam opinionē sumpsit; alij autem ἀπὸ τοῦ παλλεῖν τὸ δόρυ, id est, a concutienda hasta sic dictam volunt; nam eius Palladium hastam vibrare, ac oculos motare videbatur. Erat autem Palladium Palladis simulacrum, quod cælitus delapsum cre-

Gryphes.

Arimaspi.

Pallas.

Palladium.

debatur;Romæque in Vestæ templo erat repositum,tantaque diligentia custoditum,vt nemini vel ad intuendum pateret accessus,nedum tangendum,nisi ex virginibus cuidam, cui eius custodia erat demandata. Eadem Tritonia cognominata fuit, aut a quadam Libyæ palude sic dicta,cuius filiam nõnulli eam fecere; fortasse quod ibi primum ea sit visa; aut quod tres sint sapientiæ partes,præsentia nempe nosse, futura præuidere ac præterita meminisse:aut quia tria sunt sapientis præcipua munera,bona scilicet consilia dare,recte iudicare,& iuste operari:

Tritonia.

cætera

cætera prætermitto, quæ ad hoc nomen explicandum faciunt; parum enim nostro proposito congruunt, sicut & illud, Mineruam dictam aut a monendo, sapientia enim semper nos nostri officij admonet; aut a minuendis eorũ viribus, qui sese sapientiæ studiis dediderunt; aut a minãdo; nam vt belli Dea semper terribilis intuentibus videbatur: quod postremum cum eo mirum in modum consentit; quod & Bellona vocaretur: nam aliqui idem vtriusque numen esse voluerunt: Bellonam autem veteres bellis præfecerunt. Cæsar scriptis testatum reliquit, Cappadoces eam tantum veneratos fuisse, vt eius sacerdos secundum a rege locum teneret; id Deæ maiestatem decere existimantes. Sed tamen earum inter se diuersæ imagines differentiam inter eas esse aperte indicant; quod scilicet Minerua Imperatorum bellicis in rebus prouidentiam, diligentem administrationem, consiliumque sapiens repræsentaret; Bellona autem cædes, furorem, strages, & alia huiusmodi, que exercentur in pręliis, significaret: nam eam poetę Martis aurigam fingunt, vt Statius lib. VII. Thebaid. vbi sic inquit; *Minerua.* *Bellona.*

-- regit atra iugales
Sanguinea Bellona manu, longaque fatigat
Cuspide.

Eamdem etiam sanguine aspersam faciunt, qualem Silius Italicus eam describit, dicens;

Ipsa facem quatiens, & flauam sanguine multo
Sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.

Sed tamen Statius lib. II. Thebaid. eamdem vim Mineruæ tribuit, cum Tydei ad eam preces exponit in hunc modum;

Diua ferox, magni decus, ingeniumque parentis,
Bellipotens, cui torua genis horrore decoro
Caßis, & asperso crudescit sanguine Gorgon.
Nec magis ardentes Mauors, hastataque pugnæ
Impulerit Bellona tubas: huic annue sacro.

Bellona igitur ab antiquis Dea iræ, ac furoris plena credebatur, cui cædes, humanus sanguis, bellaque cordi essent. Itaque eius sacerdotes, qui Bellonarij appellabantur, se ipsi cultris feriebant, & proprio sanguine numen placabant. Hanc effingebant interdum flagello pugnas concientem; nunc tuba belli-

cum canentem; nunc facem gestantem: nam apud Lycophronem legitur, veteres ante tubarum vsum inuentum, cum prælium essent commissuri, præmittere solitos qui ardentes faces contra se mutuo iacularentur, a quibus tamquam auspicato funestum prælium inchoabant. Quo respexit Statius, cum pugnæ initio Bellonam ardentem facem ostẽdisse scribit. eodem Claudianus spectauit, cum lib. I. de Rapt. Proserp. dixit,

Tisiphone, quatiens infesto lumine pinum,
Armatos ad castra vocat pallentia manes.

Columna bellica. Ante Bellonæ fanum columna quædam exstabat, non admodum magna, quam Romani bellicam columnam vocabant: nam, cum patribus certa sententia inferendi in aliquem populum belli sedisset, ad eam post Iani portas patefactas, alter consulum accedebat; indeque hastã iaculabatur ex ea parte, qua ad populum, cui erat bellum offerendum, vergebat; & ex eo tempore bellum denunciatum intelligebant. Sed Romani, antequam imperij fines multum protulissent, ita bellum edicebant; Fecialem ad hostem allegabant, qui, belli caussis narratis, hastam in eorum castra coniiciebat. Sed & alij fuerũt apud veteres, belli denuntiandi ritus, quos in Iano attigi, & inferius in Marte, si locus dabitur, attingam. Et, vt de Bellona concludam, eam imagine saltem a Minerua differre constat: Mineruæ Apuleius lib. x. galeam oleagina corona circumdat; nam hæc arbor olim ei erat sacra; eius enim repertrix putabatur; quemadmodum & Virgilius eam lib. I. Georg. nominat; & sicut in fabula habetur litis inter eam, atque Neptunum, vtri scilicet Athenarum possessio esset adiudicanda. Herodotus scribit, eamdem oleam quam Minerua e terra eduxerat, quando cum Neptuno contendebat, arsisse vna cum ciuitate, a Persis combusta, sed eodem die repullulasse, & ad duos cubitos creuisse. Nonnulli dicunt, ideo hoc fictum; quod Minerua prima modum olei ab olearum baccis exprimẽdi docuerit; vel etiam, quod scientiæ absque diuturnis vigiliis, & multo oleo insumpto, comparari nequeant. Quamobrem, vt Pausanias in Atticis refert, aurea lucerna huic Deæ Athenis dicata fuit, in quam oleum infusum non consumebatur, nisi exacto demum anno; cum tamen lucerna dies, noctesque arderet: id adeo eueniebat,

Lucerna Mineruæ.

bat,quod lucernæ inerat e lino carpaſio funiculus; quod ſane linum vnum ex omnibus igni non conficitur. Idem in Corinthiis narrat, Epopeum pro quadam victoria Diis gratulatum, Mineruæ templum erexiſſe, ac,opere iam abſoluto,Deam eſſe precatum,ſibi ſignum aliquod vt daret;num ei accepta fuiſſet fani dedicatio; ſtatimque oleum ante templum diuinitus fluxiſſe.Ex quibus pateat,non iniuria Mineruæ oleam dedicatam; idque non ſolum ob ſapientiæ ſtudium,ſed ob artium,ab ea repertarum exercitationem;ei namque ars nendi,ſuendi,texendique accepta refertur, aliæque quæ mulierum ſunt propriæ. Itaque apud Græcos ea lignea erat effićta, ambabus manibus colum tractans. Apud Romanos quibuſdam Mineruæ feſtis, Martij menſe celebratis, dominæ ancillis prandentibus inſeruiebāt,hoc præ ſe ferentes, a Minerua ſe emolumentum capere, quod ab ancillis per ſupradictas artes traherent; ancillæ etiam hoc veluti præmium a Dea ſe recipere fatebantur,ob labores in artibus,ab ea repertis toleratos. Noctua interdum Mineruæ galeæ imponebatur; vt quæ eſſet ipſi auis ſacra, quam tantum amaſſe fertur,vt aut ſupra caput,aut ad pedes,aut alias aliter ſemper fere cum ea eſſe cernatur.Cuius rei cauſſam nonnulli eam eſſe volunt, quod Athenis, quæ vrbs erat omnium Deæ chariſſima(cuius rei vel illud ſit argumento,quod & ipſa ἀθήνη vno nomine cum ipſa ciuitate vocaretur; neque iniuria, cum ibi,ſi vſquam alibi, quondam omnium artium ſtudia maxime floruerint) maxima noctuarum erat copia. Sed tamen ſi fabulas audire volumus, cornicem olim Minerua amabat, in quam adoleſcentulam quamdam, ſibi chariſſimam conuerterat,vt eam a Neptuni vi defenderet, qui, vt virginem compri-meret,poſt eam in littore maris maxima qua poterat celeritate currebat: eam igitur cornicem factam Dea in deliciis habuit, quoad Cecropis filias accuſaſſet. Ex qua re indignata Dea, eam ex alba in nigram,cuius nunc eſt coloris,commutatam,a ſe repulit,atque in eius locum noctuam ſuffecit. Itaque ex eo tēpore maxima eſt inter has aues inimicitia. Noctua autem ſapiens viri prudētis conſilium ſignificat; quemadmodum apud Iuſtinum legitur,qui refert,Hieroni, cum adhuc adoleſcentulus in militiam tunc primum profectus eſſet, noctuam ſupra

Artes à Minerua inuenta.

Noctua vna cum Minerua.

Noctua quid ſignificet.

hastam aduolasse; quod cōiectores interpretati sunt, eum consilio plurimum valiturum: neque a vero aberrarunt, nam licet obscuro esset loco natus, Syracusarum est rex effectus. Quia vero oculos habuisse fertur eiusdem ac noctua coloris, quæ noctu optime cernit; id innuit, sapientem hominem res vel occultissimas, ac difficillimas facile dispicere; eumdemque, amoto ab animo mendaciorum velo, ad veritatem intuendam penetrare; hæc enim delitescit, nec facile omnibus passim se videndam exhibet. Quamobrem Democritus eam in putei profundo obrutam dicebat, neque inde vmquam emergere, ni tempus, aut Saturnus (vt Plutarchus in problematibus dicit) eius pater ex eo loco eam quandoque in lucem extrahat. Hippocrates autem in quadam ad Philopæmenem epistola hoc modo eam describit, Mulierem pulcram, magnam, simpliciter ornatam, illustrem, ac splendidam, cuius oculorum orbes puro lumine nitebant, vt astrorum fulgorem imitari viderētur. Idem ibidem & Opinionem describit hoc pacto, Mulierē, quæ non mala videatur, sed audacior aspectu, & cōcitatior. Exstat apud Epiphaniū ex Marco hæretico Veritatis effigies, litteris Græcis: cuius caput ex α, & ω constabat; collum ex β, & ψ, ac cætera deinceps membra ex litteris prioribus se deinceps sequentibus, & posterioribus præcedentibus per seriem quamdam. Eadem fingebatur, vt Philostratus in Amphiarao scribit, virgo niueis induta vestibus; eamque alibi Virtutis matrem appellat. Hæc etiam apud antiquos Dea habebatur; cui Romani fanum ante Honoris templum, dedicarunt; nam, cum Marcellus, vt Valerius Maximus refert, ambobus templum vouisset, Romani, obiecta sibi a Pontificibus religione, duo exædificauere; dicebant enim, si forte aliquod ibi prodigium accidisset, dubitassent, vtri numini litādum esset. Virtutis vero delubrum ante positum fuit, post inde Honoris; vt ostenderetur, aditum non patere ad verum honorem consequendum, nisi per virtutem ipsam; cuius ille tantum & est, & habetur precium, & præmium: quare virtutem alatam effinxerunt; propter gloriam scilicet, & honorem, qui eam ex humo in sublime euehunt: quod fortasse Luciani ætate raro vsuueniebat, sicut & aliorum temporum, præcipue nostrorum ratio fert, vt homines videlicet omni

Veritas. *Opinio.* *Virtus.*

omni virtute illustres sæpissime humi serpere videamus; nam is in quodam Dialogo de Virtute,& Fortuna,Virtutem a Fortuna male habitam describit, laceram, & mœrentem , vt quæ nec ad Iouis aspectum admitteretur. Quare non inepte eam quidam peregrino habitu induerunt,vt quæ, apud nos diuersorio non inuento , in alias regiones migret. Eamdem antiqui interdum matronæ specie expresserunt , quadrato saxo insidentis.In M.Val.Acilij triumuiri numismate mulier est insculpta,columnæ læuo nixa cubito,dextera serpentem tenens.Exstat etiam mascula Virtus in vno quidem Gordiani Imperatoris, in cuius altera parte imago est senis barbati, stantis, nudi, clauæ innitentis,cum leonis pelle, brachio aduoluta,cum hac inscriptione, VIRTVTI AVGVSTI:in altero vero Numeriani numismate eadem prorsus cernitur imago senis cum inscriptione,VIRTVS AVGG. In Vitellij numismate Virtus est, adolescentis formam præferens , succincte vestiti, galeam in capite habentis,cuius conus est ex pennis quibusdam; is sinistra eleuata rectæ hastæ inhæret; dextera , qua & sceptrum tenet,dextrum genu cōtingit,quod sinistro est eleuatius, nam pede testudinem premit , ocreas pedibus induit , & oculos in Virginem quandam, quæ est e regione , intendit; hæc Honorem repræsentat; quæ dextera manu hastam erectam tenet; ex ea parte vsque ad ventrem est nuda : sinistra cornu copiæ habet : galeam pede proculcat ; caput flaua coma est ornatum, quæ concinnum in modum est aptata. Prodicus Sophista, vt, apud Xenophontem in vita Socratis,& apud Ciceronē lib. I I. Offic.legitur,refert, Herculi,cum primum pubesceret, iuisset que in solitudinem quamdam , vbi duas vias inuenit, diuersas in partes ducentes, nescientique vtri se committeret , dum in ancipiti versaretur , duas visas esse mulieres ; quarum vna erat Voluptas,primo aspectu pulcra,lasciua, venustaque ob fucos, quibus se obliuerat; quæ Herculem secum conabatur per deliciarum viam abducere , latam illam quidem initio , planam, facilem,variis herbis,floribus,ac arboribus consitam,quæ mirum in modum oculos oblectabant; sed in fine artam,salebrosam,sentibusque obsitā:altera aspectu seuerior, simplicemque habitum gerens , Virtus erat ; quæ viam suam initio artam, accliuem,

Virtus mascula.

Voluptas.

accliuem, atque difficilẽ ostentabat, sed quæ demum in amœnissima prata, ac in campos, omnibus deliciis circumfluentes ducebat. Huic se Hercules adiunxit, illa reiecta: atque idcirco tam celebre est nomen consequutus. Dantes, in suo Purgatorio Voluptatem se vidisse fingens, illam describit mulierem balbam, strabam, pedibus distortam, mutilis manibus, pallido colore; quæ postea expedite loqui inciperet, in pedes se erigeret, vultuique exalbescenti eos colores induceret, quos amor vellet; ab eaque se dulcissimis verbis illiciendum fuisse, nisi statim

tim Dea quædam sancta, atque honesta exstitisset, quæ alteri comprehensæ vestes abscidisset, ventre sibi patefacto, qui tantum fœtorem ex se emittebat, vt somnum sibi ademerit. Quæ maxime cum supradicta Prodici fabula consentiũt. Sed si quis viam Virtutis, atque Voluptatis aliter vellet adumbrare, Pythagoræ litteram effingat, cuius descriptio, atque significatio inter Virgilij opuscula inuenitur: ea autem sic habet,

Littera Pythagoræ, discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via Virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert;
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostendit iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus Virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque, decusque parabit:
At qui desidiam, luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul, miserabile transiget æuum.

Idque non iniuria dicitur; nam voluptates nihil tandem ad extremum afferunt, nisi mœrorem, pœnitentiam, atque ruborem; contra virtutes non solum nobis animum pacatum reddunt, eumque ingenti lætitia complent, sed etiam apud alios nobis gloriam, atque honorem pariunt. Alciatus in Fidei symbolo Honorem purpurea veste depingit, laurea coronatum. *Honor.* Alij Virtutem Deam fingũt præcedere, deinde ad eam Honorem a Cupidine duci. Veteres Volupiam voluptatum Deam *Volupia.* coluere, vt ex Varrone discimus: cuius effigies mulieris pallidæ speciem referebat, quæ Reginæ instar in sublimi loco sedebat, Virtutemque pedibus proterere videbatur. In eius ara An- *Angeronia.* geroniæ simulacrum visebatur, ab angoribus leuandis dictæ: a qua parum differenti voce Agenoriam Deam vocauerunt an- *Agenoria.* tiqui, ab agendo appellatam; quod ad agendum homines excitaret; sicut & Stimulam, à stimulando dictam, & Hortam, ab *Stimula.* *Horta.* hortando, habuerũt. Plutarchus in Problematibus huius Deæ Hortæ ædem numquam claudi solitam tradit; ea scilicet caussa, quod semper præclari aliquid fieri hortaretur, numquam

que cessandum. Sed ad Angeronam reuertamur, quam ab angore vocatam dicebamus; vel quod Pop. Rom. morbo, & angina, dicitur præmisso huic Deæ voto, liberatus fuisse. Ac propterea fortasse huius collum fascia erat obligatum, qua & os tegeretur. Macrobius lib. 1. Saturnal. ex Masurio refert, simulacrum eius Deæ ore obligato, atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod, qui suos dolores, anxietatesque dissimulant, perueniat patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Plinius lib. 11. atque Solinus scribunt, hanc Deam ita effictam, vt intelligeremus, religionis arcana non euulganda: quod etiam Numa instituit, cum Deam quamdam, Tacitam dictam, colendam proposuit; nam diuinas res tacere nos oportet. Itaque AEgyptij silentij Deum inter præcipua sua numina sunt venerati; eum Harpocratem vocauerunt, quem Græci Sigaleonem dicunt. Hunc Apuleius, & Martianus lib. 1. redimitum puerum faciunt, ad os compresso digito salutari, quasi silentium commoneret. Silentij Deus interdum effingebatur absque distincta facie, pileo caput contectum habens, lupina pelle indutus, quæ oculis, atque auribus plurimis erat distincta; vt eo intelligeremus, multa videnda, atque audienda, sed loquēdum parum; omnes tacere posse, cum libuerit, sed loqui non item: id pileo quidem innuitur, quod est libertatis symbolum, vt superius diximus. De lupo narratur, eum, quem prior ipse viderit, mutum reddere; ac, postquam aliquid rapuerit, ita tacitum profugere, vt ne hiscere quidem audeat. Perseam arborem Harpocrati dicauit Ægyptus; quod eius arboris frondes linguæ, fructus autem cordi sit quam simillimus; perinde atque lingua, quod in corde latet, patefaciat; sed id non antea sit faciendum, quam diligens & diuturna cogitatio præcesserit. Itaque tempore tacere, non mediocris est virtus; vt Minerua significauit, cum Cornicem a se dimisit, quod esset auis perquam loquax, ac garrula; nam prudenti homini non est in nugis tempus conterendum, sed in silentio est etiam, atque etiam considerandum antequam loquatur, quid de quaque re loqui debeat. Quo fortasse Mineruæ quædam statua, quæ erat apud Messenios, respiciebat; quæ secundum Pausaniā in Messenicis cornicem manu continebat; nempe, quod vir prudens

Tacita.

Harpocrates.

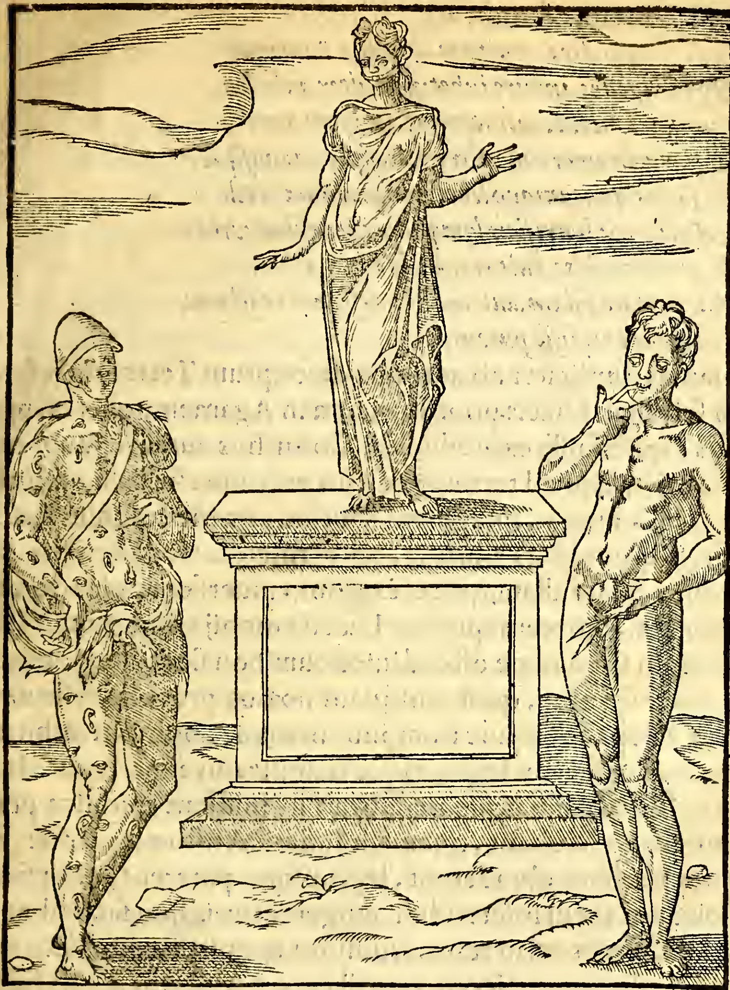
Lupus silentium significat.

Persea arbor sacra Harpocrati.

Cornix a Minerua expulsa.

Cornix in Mineruæ manu.

sermo

ſermonem in ſuam poteſtatē habere debeat, vt, cum expedire iudicauerit, eum cohibere, aut emittere poſſit. Haſtam etiam Minerua, vt dixi, tenet; eamque, vt Apuleius libro x. ſcribit, quatit; brachiumque attollens, clypeum oſtentat; idemque ei duos pueros addit, qui nudatis gladiis minitari omnibus videntur; quorum vnus eſt Terror, alter Timor; qui quidem in bello dominantur. Itaque Statius lib. v I I. Thebaid. cum fingit Martem a Ioue miſſum ad bellum inter Argiuos, & Thebanos excitandum, eum dicit, ſecum Pauorem, & Terrorem ad-

sciuisse; quos ita adumbrat,

Inde vnum dira comitum de plebe Pauorem
Quadrupedes anteire iubet: non alter anhelos
Insinuare metus, animumque auertere veris,
Aptior: innumera monstro vocesque, manusque,
Et facies quæcumque libet; bonus omnia credi
Auctor; & horrificis lymphare incursibus vrbes:
Si geminos soles, ruituraque suadeat astra,
Aut mutare solum, aut veteres descendere siluas;
Ah miseri vidisse putent.

Pausanias dupliciter ab antiquis descriptum Terrorem refert, nam scribit in Eliacis prioribus, eum in Agamemnonis clypeo leonis capite fuisse expressum: in Corinthiis autem, Pauorem muliebri habitu, ad terrorem quam maxime effictum, exstitisse refert, hancque imaginem Corinthios Medeæ filiis dedicasse, à se lapidibus obrutis, ob perniciosa dona à matre ad Creontis filiam allata, quæ ei exitium, vniuersæque eius domui attulerunt. Timorem quoque Lacedæmonij coluerunt, vt Plutarchus in Cleomene ostendit: sed eum non sicut alios dæmones venerabantur, quos tamquam noxios procul abesse a ciuitate volebant, at hoc Rempub. maxime contineri arbitrabantur, cum scilicet leges, atque magistratus timerentur. Itaque Ephori statimatque magistratum iniissent, publica præconis voce edicebant, quemadmodum Aristoteles refert, vt omnes barbam abraderent, legibusque parerent, ne ipsi ad supplicium alicui inferendum adigerentur: idque factitabant, vt adolescentes vel in rebus leuissimis magistratuum dicto audientes efficerent. Neque vera illa apud antiquos animi fortitudo est existimata, cum quis sibi animũ induxit, nihil vmquã timere, immo illud vere hominis fortis argumentum statuebant, si quis, ne quid se indignum pateretur, vehemẽter timeret; huncque magis contra hostes fortem, atque audacem fore ducebant, qui legum timore percelleretur, quam qui nihil eas formidaret; infamiæque timorẽ homines ad quiduis perpetiendum fortiores reddere. Quare legimus apud Lacedæmonios, Ephoros Timoris sacellum construxisse prope locum, vbi ipsi tribunal habebant, vt essent cæteris maiori formidini.

Timor Deus habitus.

Vera fortitudo.

Et huc fortasse Tullus Hostilius, Romanorum rex respexit, cum Pauorem, Palloremque simul colendos proposuit, vt Lactantius lib. 1. refert; raro enim vsuuenit, vt is non expallescat, qui pauet: dignus profecto fuit, vt ibidem Lactantius dicit, qui semper Deos suos præsentes haberet. Sed ad Mineruam reuertamur; quæ, dum hastam quatit, clypeumque attollit, vna cum comitatu, quem illi Apuleius libro x. attribuit, bellicas minas repræsentat. Sed si eamdem pacificam consideremus; clypeus, qui ex crystallo erat, corpusque totum ab vniuersis periculis protegebat, significat, hominis sapientis animum hoc mortali corpore esse tectum, vt eum tueatur, atque custodiat, non vt mentis aciem impediat, quominus cernere verum possit. Quia vero clypei vtplurimum rotunda sunt forma (quamuis alio modo interdum videamus eum effectum, quem Minerua gestabat) ideo Martianus Capella clypeum, Mineruæ brachio insertum scribit denotare, Mundum, qui rotundus est, prouidentia regi, non temere, ac casu ferri, quemadmodum Democrito ac Epicuro est visum. Hasta vero, hominem prudētem aliis etiam eminus obesse posse ostendit; aut tantam esse prudentiæ vim, vt nil sit ita durum, quod ipsa non penetret, eamdem interdum tantum se extollere, vt cælos ipsos contingat. Itaque Claudianus Mineruæ hastam tam longam effecit, vt nubes transiret. Et Homerus lib. 1. Odyss. Mineruam fingit, cum ad Telemachum proficisceretur vt de Vlysse patre inquireret, hortatura, aurata sibi talaria induisse (de quibus in Mercurio diximus) nilque præter hastam gestasse. Apud Ciceronem lib. 11. de Nat. Deorum legitur, vnam ex quinque Mineruis, de quibus meminit, alatos pedes habuisse. Pausanias in Atticis, cum simulacrum Mineruæ cum Sphinge, superius positum describeret, longam ei hastam in manus tradit, dicitque id recto statu cum tunica talari fuisse; item ad pedes fuisse clypeū; atque ad imam hastam draconē; nonnulli noctuam addunt; ex quo Demosthenis dicterium sumpsit argumentum; cum enim a ciuibus Atheniensibus relegatus, in exsilium proficisceretur, dixisse fertur, Mineruam, quæ Atheniensium erat tutelaris Dea, tribus admodum belluis delectari; noctua scilicet, serpente, ac populo: nam in ea Repub. plurimum populus po-

Mineruæ clypeus.

Mineruæ hasta.

Mineruæ serpens sacer. terat. De serpente, sicut de noctua dicam; cum Mineruæ fuisse sacrum; quod sit prudentiæ symbolum. Quamobrem Romæ ad pedes magni Mineruæ simulacri erat serpens collectus in spiras; sed caput ad clypeum exserebat, quem illa ex brachio suspensum gestabat, quemadmodum Seruius illum locum lib. II. Æneid. Virgilij enarrans dicit, vbi duo illi angues, qui Laocoontem vna cum filiis interfecerunt, recta ad Mineruæ fanum contenderunt, sub pedibusque Deæ, & sub clypei orbe se protexerūnt. De talari tunica, cui thorax erat suprapositus, *Mineruæ habitus.* Herodotus scribit, Græcos hunc habitū ab Afris mulieribus, quæ ad Tritonidem paludem habitant, mutuatos esse; neque vllam esse differentiam, nisi quod harum tunica interior est pellicea; exterioris autem thoracis fimbriæ non ex anguiculis, sed ex corio constant, in minuta segmenta conciso: thoracem ex caprina pelle conficere solebant; vnde eum ægida ἀπὸ τῆς αἰγὸς Græci appellarunt, cuius forte fimbriæ anguiculos apud *Ægis. Gorgon.* Græcos continebāt. In ipsa ægide caput Gorgonis effingebāt, quod erat Medusæ caput, anguibus crinitum, linguamque exsertans: quod interdum in clypeo insculpebant, quem nonnulli etiam ægida vocarunt; nam Diodorus refert, a Ioue eum capræ Amaltheæ corio fuisse obductum, Mineruæque dono datum. Sed frequentius pro ægide pectoris ornamentum sumitur; quod Hyginus lib. II. ab AEga Solis filia nomen vult habere, *Æga Solis filia.* quæ multo candore corporis præstabat, cui contrarius pulcritudini horribilis aspectus exsistebat, quo Titanes perterriti, petierunt a Terra, vt eius corpus obscuraret: quam Terra specu quodam celasse dicitur in Insula Creta. Sed, cum Iupiter bellum contra Titanes appararet, responsum est ei, si vincere vellet, vt AEgos pelle tectus, & capite Gorgonis bellum administraret. Itaque, victoria parta, reliqua AEgos ossa, caprina pelle contecta anima donauit, & stellis figuratam memoriæ commendauit: & postea, quibus ipse vicerat tectus, Mineruæ concessit. Virgilius lib. IIX. AEneidos, ita Mineruæ arma describit;

AEgidaque horrificam, turbatæ Palladis arma
Certatim squamis serpentum, auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore diuæ

Gor

Gorgona, desecto vertentem lumina collo.

;o Gorgone autẽ Meduſę caput intelligitur;quod inſpectum Gorgon.
omines interficiebat.Sed Atheneus ſcribit,in Libya apud No
ades quamdam fuiſſe huius nominis belluam , quæ oui, aut
cundum aliorum ſententiam,vitulo ſimilis erat; hæc afflatu
lo (ita erat is teter) alias belluas ad ſe accedentes enecabat;
pectu etiam interficiebat,ſi quando ab oculis quemdam cri
m,qui eos tegebat,dimouiſſet:quod milites quidam Maria-
ſunt experti, qui, cum belluam hanc capere vellent , ipſi ab
ſunt interfecti,ſtatimatque ab ea ſunt conſpecti.Sed incolæ
ptam a ſe beſtiam,ad Marium mortuam attulerunt,eius na-
ra narrata;nam ipſi eius capiendæ artem callebāt. Pellis erat
multiplicibus coloribus diſtincta , vt Romam miſſa , nemo
ſſet coniicere , cuius eſſet animantis , &c. tamquam res ali-
a admiranda , in Herculis fano ſit repoſita. Proclus Cartha-
nienſis ſcriptis teſtatum reliquit , vt Pauſanias in Corinthiis
fert,in Africæ deſertis beſtias gigni multas mirabili ſpecie,
que inuſitata , feros inter eas viros , & fœminas, ac virum ſe
omam illinc deportatum vidiſſe; coniicere itaque ſe , ex illis
minis vnam fuiſſe Meduſam,quæ,cum a ſuis gregibus aber Meduſa.
ns,veniſſet ad Tritonidem paludem, eius accolas male mul-
uit , vſque dum a Perſeo eſt occiſa. Adiutricem vero Perſeo
ineruam fuiſſe,idcirco proditum , quod , qui ſtagnum illud
colunt,homines Mineruæ ſacri erant.Diodorus, Gorgonas Gorgones.
Africa fœminas bellicoſiſſimas fuiſſe tradit,quæ a Perſeo ſu-
ratæ fuere , earum regina Meduſa interfecta : quod fortaſſe
vera fuit geſtum. Sed fabulis fertur , vt Apollodorus lib. 11.
rrat,Gorgones tres fuiſſe ſorores,quarum Meduſa ſola mor
lis eſſet, cæteræ,Euryale & Stheno,immortales;his capita ſer
ntibus obuoluta,dentes ſuum inſtar,æneas manus , alas au-
as fuiſſe,quibus,cum fuiſſet collibitum, volarent , eoſque in
pides mutaſſe , quos conſpexiſſent ; Perſeumque , eis dor-
ientibus repertis, caput Meduſæ abſcidiſſe , quod Mineruæ
ono tradiderit,a qua multum in ea re eſſet adiutus;nam cly-
eum ab ea eſt mutuatus , ſicut a Mercurio mucronem acce-
erat; talaria , ac Orci galeam , quæ geſtantem non aſpectabi-
m reddebat:item & peram,in quam formidabile illud caput
coniecit;

coniecit, a Nymphis quibuſdam ſumpſit, quæ a tribus alii Gorgonum ſororibus ipſi ſunt oſtenſæ, vt oculum, atque den tem ab eo ablata, recuperarent; de his enim legitur, eas ab ortu ipſo ſtatim anus factas, vnoque tres oculo, & dente vno præ ditas, quibus viciſſim inter ſe vtebantur. Itaque alicubi in Græ cia in Mineruæ fano Perſei ſtatua viſebatur, vt Pauſanias re fert, cui, tamquam in Africam profecturo, nymphæ quædam galeam capiti aptabant, ac pedibus talaria annectebant. Sed de Gorgonibus magis vulgata fabula habet; pulcerrimarum trium ſororum, quæ Gorgones ab Inſulis, vbi habitabant, ita nominatis, ſunt appellatæ, Meduſam cæteras pulcritudine an teiſſe, quæ aureos etiam capillos habuerit. Quare eius amore Neptunum captum, cum ea in Mineruæ templo concubuiſſe Deam vero ob id piaculum indignatam, Meduſam, auratis eius crinibus in ſerpentes conuerſis, maxime deformem, ac vi ſu formidabilem effeciſſe; voluiſſeque eum in lapidem verti, qui in eam amplius oculos intendiſſet; ſed huiuſmodi mon ſtrum, cum ob maximum exitium, quod orbi importabat, diu tius ferri nequiret, a Perſeo, eorum quos dixi, ſubſidiis fuiſſe de medio ſublatum, cuius caput Minerua ab interfectore do no habuerit, idque in clypeo, vel in thorace geſtauerit. Home rus, cum Mineruam contra Troianos armari fingit, eam ſibi thoracem induiſſe ſcribit, maximo horrore circumdatum, cui Meduſæ caput erat infixum, incluſoſque habebat ingentes animos, maximã fortitudinem, truceſque minas: quæ quidem ſunt bellorum Deæ propria, quæ eadem eſt quoque Victoria. Quamobrem Pauſanias in Atticis ſcribit, Athenienſes ei Vi ctoriam in pectore vna cum Meduſæ capite inſculpſiſſe; ſed apud Elæos eidem illam prope adeſſe. Hæc ſapientiæ ac pru dentiæ vim oſtendunt; nam hæ virtutes, admirabilibus quibuſ dã ex ſe operibus editis, ſtuporem intuentibus iniiciunt, quos veluti ſaxa admiratione quadam ingenti obrigentes reddit. Itaque homo ſapiens, quidquid tandem vult, impetrat; cum animi ſui ſenſa mirabili artificio exponat. Quare non iniuria horribile id Meduſæ caput linguam exſerere fingitur: quod ali quando Deæ peplo obtectum fuiſſe legitur. Erat id veſtimenti genus, quo Deorum ſimulacra induebantur, abſque manicis, vt

Mineruæ thorax.

Peplũ Mineruæ.

t Luctatiu tatij interpres ſcribit, album illud quidem, ſed uratis bul diſtinctum; quod nobiles matronæ ſuis manibus onficieba, Deæque tertio quoque anno offerebant. Sed oc apud thenienſes vſurpabatur, quorum Minerua erat tu- elaris D. Sed peplum vt plurimum intelligebatur id indu- nentum quod Athenis poſt quinctum quemque annum ſo- enni c emonia huic Deæ dicabant; licet Suidas ſcribat, id equa am veſtimentum fuiſſe, ſed cuiuſdam nauis velum, uæ ſtis Deæ feſtis maxima cum pompa adornabatur. Sed veteres peplum huic Deæ offerre ſolebant, cum numinis ſi- ı om in maximo diſcrimine conſtituti conciliare vellent. taqe apud Homerum Hecuba, Heleni filij, vatiſque conſilio ſa cum Troianos a Græcis intra mœnia compulſos videt, ex raoſiſſimis ſuis veſtibus, magnificentiſſimum peplum ſeli- , quod comitibus ſibi nobiliſſimis quibuſque matronis ad- tis, ad Palladis templum fert, idque curat Deæ ab Antenoris ore Theano offerendum, quam vnam tunc temporis inter roianas maxime venerabantur: omneſque ſimul a Dea pre- ntur, vt ſibi propitia eſſe velit. Quod Virgilius lib. 1. AEneid. ptime expreſſit, cum refert in parietibus tẽpli Iunonis quod arthagine exædificabatur, eſſe depictum, ita dicens;

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paßis, peplumque ferebant,
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.

n hoc vero Mineruæ peplo Athenienſes acu Enceladum, aut lium quecumque ex Gigantibus pingebant, quem Minerua nterfeciſſe ferebatur. Sed & interdum aliquos maxime in bel- o fortes, ac gloria digniſſimos exprimebant. Enceladus autem uperiori corporis parte hominẽ referebat, inferiori anguem; *Gigantes.* adem forma fuiſſe præditi a Poetis narrantur Gigantes illi, ui cælitibus bellum inferre ſunt auſi. Itaque Suidas de Com- nodo imperatore, omnium crudeliſſimo, ac teterrimo refert, um ſe Herculem, Iouis filium vocari voluiſſe: quare ſibi quan- *Commodi* oque Leonis pellem induere, clauamque ſumere in manus; *crudelitas.* ua multos homines ludens interficiebat: vtque pro Deis pu- nare videretur, miſeris illis crura anguium inſtar diſtorquen- a curaſſe, quo gigantes illos referret; atque ita claua totum

eorum corpus confregiſſe. Apollodorus, gigãte truci aſpectu, capillo ad humeros promiſſo, barba ad pectus ꝓtenſa fuiſſe ſcribit. Partes eorum inferiores nobis innuunt, homines impios, numiniſque contemptores nihil vmquam rectum, honeſtum, iuſtumque pręſtare, ſed alia omnia potius. Itaque non iniuria ſerpentibus cõparantur, qui ſe humo attollere nequeunt, nec rectum iter incedere, ſed oblique hac, illac repere oportet. His Minerua mortem afferre dicitur; nam ſemper in ignorantiæ tenebris verſantur, nec vmquam oculos ſurſum attollunt, ad diuinum illud lumen intuendum, quod iis perlucet, qui ad glorioſam, æternamque vitam contendunt: idque ſignificat ſubſidium, atque fauor ille, quo Minerua eos proſequitur, qui ſuam opem implorent; quales fuiſſe narrantur Perſeus, atque Bellerophon, qui, ab eadem Pegaſo equo alato, domito, & ad equitandum accommodato inſidens, Chimæram confecit. Quamobrem apud Corinthios, vt Pauſanias in Corinthiis narrat, erat ligneum ſimulacrum, facie tamen, manibus, atque pedibus marmoreis exſiſtẽtibus, quam Mineruam Frænatricem vocabant; eam enim primam eſſe dicebant, quæ Pegaſum equum frænaſſet, eumque Bellerophonti tradidiſſet. Prometheus etiam eiuſdem ope fretus, cælum conſcendiſſe dicitur, indeque ignem in terras aſportaſſe, quo tot artes mortalibus oſtenderit; quæ & Mineruæ ideo attribuuntur; quod humanum ingenium nouas quotidie artes inuenit, eaſque ignis miniſterio exercet; nam in eis duo ſunt neceſſaria; quorum vnum eſt induſtria, qua quid ſit faciendum, excogitamus; alterum eſt ipſum opus, ingenio iam excogitatum, atque deſignatum; prius Minerua ſignificatur, poſterius Vulcano, qui ſuo nomine ignem adumbrat; quo inſtrumento ad omnia fere cõficienda vtimur; ignis enim ſimul calefacit, atque ſplendet; quorum alterum ſi deſit, nihil propemodum perfici poteſt. Sed tamen non omnia ars exſequi valet, quæ ingenio excogitata, inuentaque fuerint; ea enim, corpori alligata, ab eo ne latum quidem vnguem poteſt recedere, nec præſtare quod ſit ſupra eius vires: ſed ingenium ſæpe e corporeo habitaculo euolat, & qualibet, diſcurrit, naturæ, atque etiam Dei opera conſiderans, eorumque exempla mente, & cogitatione concipit, quæ tamen opere

Gigantes quid ſignificent.

Minerua Frænatrix.

Vulcanus.

opere ipſo repræſentare nullo pacto poteſt. Itaque fabulis eſt fictum, Vulcanum numquam Mineruam vxorem ducere potuiſſe, quamuis ſummis viribus ad eius nuptias expugnandas eſſet vſus, Ioue præſertim concedente. Sed tamen ſæpe legimus, eorum ſimulacra ſimul in eodem templo fuiſſe repoſita. Quod Plato in ſuo Atlantico confirmat, dicens, ambos Deos ex æquo Athenarum vrbi præeſſe; ibi enim illa tempeſtate non ſolum litterarum ſtudia, ſed etiam cæteræ omnes artes floruerunt. Ita quoque de Neptuno, atque Minerua fertur, quos ſimul Iupiter eiſdem Athenis præfecerat. Itaque Athenienſes in ſuis numis ex vna parte Mineruæ caput, ex altera tridẽtem, Neptuni inſigne imprimebant: hunc Regem appellabant, illam vero Ciuilem cognominabãt, illuc alludentes, quod ciuitatem pacifice, ac prudenter adminiſtrare oporteat: quod quidem etiam priuatis in ædibus opus eſt facto. Quamobrem in vrbium, ac domorum portis Mineruæ effigiem olim exprimebant; ſed Martem in ruſticis ædibus effingebant, hoc innuentes, bellum quoad eius fieri poſſit, a nobis propellere nos debere. Eadem ratione Romani ea numina, quæ rebus noxiis præeſſe exiſtimabant, a ciuitate in ſuburbana ablegabant, vt de Bellona, ac Marte legitur. Sed tamen hic templum etiam intra pomeria dicitur habuiſſe, vbi pacificum numen ſit habitum, ac Quirinus nuncupatus. De eo mox dicam, cum aliqua de Vulcano diſſeruero; de quo apud Euſebiũ in libro de Præparatione Euangelica legitur, eum ignis virtutem eſſe appellatum, & in forma hominis ei ſimulacrum conſtitutum, in cuius capite pileus eſſet cæruleus, cæleſtis ſymbolum volutionis, vbi integer, ſincerusque ignis inuenitur; nam qui e cælo in terras delapſus eſt, cum materia hac impura alatur, impurus & ipſe eſt. Vulcanus autem claudus dicitur quod hæc apud nos flamma claudicare videatur; nam ſurſum non recta tendit, ſed tremula hac, illac ſe commotat: hoc accidit, cum non ſit pura, ſed craſſa cum hac materia commiſta, a qua impeditur, quominus recta ad ſuperiorem locum contendat. Alexander Neapolitanus in libris genialibus ſcribit (quod quidem eum arbitror ab Herodoto fuiſſe mutuatum, licet in aliquibus ab eo differat) in AEgypto Vulcani ſtatuam fuiſſe, manibus murem

Neptunus & Minerua ſimul.

Mineruæ effigies in portis.

Vulcanus.

Vulcanus cum claudus.

Vulcanus murẽ tenẽs.

continentis, eumque ideo ita effictum, quod vulgo ſit credi-
tum, Vulcanum quondam maximum murium numerum con-
tra Arabes immiſiſſe, qui AEgyptum ingenti exercitu inuaſe-
rant: qua ex re domum regredi compulſos. Sed eamdem rem
Herodotus ita narrat. Seton idem Vulcani ſacerdos, ac AEgy-
pti Rex, cum militibus fere deſtitueretur; nam numquam eo-
rum vllam rationem habuerat, a Senacheribo Arabum rege
maximo exercitu imparatus offenſus; in ſumma rerum om-
nium difficultate animum deſponderat, ſed maximo mœrore

affectus,

ffectus, prope Vulcani ſimulacrũ ſomnum cepit; vbi in ſom-
is eſt ei Deus viſus, qui eum bono animo eſſe iuberet, & vt
aruam illam manum, quam ſecum haberet, armaret, præce-
it; nam ſe ei ſuppetias miſſurum pollicebatur. Itaque Rex
uigilans, exiguas quaſdam copias, vt potuit, inſtruxit; quibus
oſtibus obuiam proceſſit, ac caſtra contra eos eſt metatus.
ed noctu in Arabum caſtra, innumeræ murium turmæ irrue-
unt, qui, arcuum chordis, clypeorum loris, & cæteris bellicis
nſtrumentis, quæ ex corio conſtant, corroſis, eos ex Ægypto
oncitatiſſime fugere compulerunt. Itaque in Vulcani tem-
lo Setonis effigies viſebatur, manu murem continẽtis; & hu-
uſmodi Epigramma legebatur; Ame pietas diſcatur, & reli-
io. Ex hac re Arabes forte tantum in mures odium concepe-
unt, vt eos poſtea ſemper ad necem quæſierint; quemadmo-
um Plutarchus de eis, de Æthiopis, ac Perſarum Magis re-
ert; qui dicebant, ſonitum illum, quem huiuſmodi beſtiolæ
odendo ederent, maxime Diis eſſe moleſtũ. Neque vlla, quan-
um me legiſſe meminerim, exſtat apud ſcriptores ratio, cur
upradicta murium immiſſio Vulcano tribueretur. Sed non
bſurde fortaſſe pro eo temporis, ac ſoli ſiccitas capi poſſet.
am Plinius lib. x. de murium fecunditate ſcribens, prouen-
um eorum ſiccitatibus adſcribit: itaque hyeme non amplius
xſtant; illudque latet, quonam modo illa multitudo repente
ccidat; nam nec exanimes reperiuntur, neque eſt, qui murem
yeme agro effoderit. Fabulæ, quæ de Vulcano feruntur, ſunt
ultiplices, eæque nobis præclara argumenta ſuppeditare
oſſunt, varie eum effingendi. Sed, vt ab ortu eius incipiamus,
x Iunone natus dicitur; quæ, cum eum admodum deformem
erneret, e cælo præcipitem dedit, qui in Lemnum, quæ eſt
Egæi inſula, cecidit, ex caſuque; diffracta tibia, claudus eſt ef- *Vulcanus e*
ectus. Quod Phyſici interpretãtur de fulmine, quod eſt igni- *cælo proie-*
us vapor; hoc eſt infima aeris parte, maxime omnium craſſa, *ctus.*
c denſa in terras cadit: aerem autem Iuno adumbrat. Vulca-
us, iam grandior natu effectus, iniuriæque à matre acceptæ
nemor, vt eam vlciſceretur, aut, ne Herculi pro libidine noce-
et, prohiberet, prout Suidas ex Pindaro, & Epicharmo refert,
auratam ſedem ei dono miſit: in qua illa cum ſe collocaſſet, ita

adhæſit, vt exſurgere nequiret, nec cælitum ope vſa, ſe ab il extricare valuerit. Itaque Dij ſummis precibus a Vulcano co tenderunt, vt, in cælum aſcendens, matrem vinculis illis, a artificioſe intextis, exſolueret: ſed ille, qui eorum nemini ſe c deret, illuc ſe conſcenſurum negauit: tandem vni Baccho dens, iuit, matremque liberauit. Id Pauſanias etiam in Attic confirmat, ſcribēs, Athenis Bacchi effigiem cerni, Vulcanu in cælum ſecum, ad matrem ſoluendam reducentis; & in L conicis, apud Lacedæmones in Mineruæ templo eſſe Vulc num, matris vincula ſoluentem. Idem etiam in vaſta ſpelunc exſiſtens effingitur, qui vna cum Cyclopibus ad caminum ac ſtat; vbi ex ferro varia opera fabricat: nam Dij, quotieſcumqu armis indiguiſſent, quibus ipſi, vel aliquis eis carus fuiſſet vſu rus, Vulcanum adibant; quemadmodum de Thetide narra tur, quæ arma pro Achille filio ab eo efficienda curauit. Ita i fuit in Cypſeli arca exſculptus, vt Pauſanias in Eliacis prior bus refert, dicens, eum, qui Thetidi arma præberet, claudun fuiſſe, cui quidā cū forcipibus retro adſtabat. Venus quoqu ab eodem arma pro AEnea filio habuiſſe fingitur. Poëtæ, cum quidpiam magno cum artificio confectum, ac affabre factum deſcribere volunt, id a Vulcano fabricatum dicunt. Quæ nar rationes quamuis fabuloſæ, optime iis accommodari poſſunt quæ de eo iuxta hiſtoriam Suidas narrat; eum ſcilicet in AEgy pto regnaſſe; ibique numinis loco habitum, quod dubia, qua in religione inciderent, omnium optime diſſolueret; eumden admodum bellicoſum fuiſſe. Itaque ex vulnere in prælio ſuſ cepto, claudus eſt effectus; illum etiam primum exſtitiſſe, qu ferrum ad arma bellica atque ruſtica inſtrumenta conficiend adhiberet. A poëtis præterea Vulcanus traditur, Venerem vxo rem in adulterio cum Marte deprehenſam reti ſubtiliſſima implicaſſe; idemque vim Mineruæ intuliſſe, ſed fruſtra; pluri maque alia de eo feruntur, quæ, cum ad eius imaginem ad umbrandam minus facere videantur, a me conſulto prætermit tuntur. Is dicitur claudus fuiſſe, niger, turpis, fuligine inquina tus, quales fabri ferrarij ſolent eſſe: quare eſt ita effingendus. Nonnulli eum nudum depingunt; alij pannoſum, & laceris ve ſtibus ſemi indutum exprimunt, pileumque capiti imponunt.

Vulcanus ad caminū.

Ferro quis primus vſus ſit.

Vulcani imago.

-pud Herodotum legitur, Memphis, quæ est Ægypti vrbs, ulcani simulacrũ simile esse Plataicis Diis, sic a Phœnicibus ictis, quos illi in nauiũ proris ferre solebant, formamque Pymæorum referebant. Vulcanũ ergo sic effictum Cambysem egem, cum in eius fanum esset ingressus, vehementer irrisis. Huic etiam ab AEgyptiis leones dicatos fuisse refert AElia-us; sunt enim naturæ igneæ: indeque fit, vt propter maximũ, uem intra pectus ardorem inclusum habent, vehementer gnem reformident. Alexãder Neapolitanus scribit, Romæ ca-es Vulcani templum custodisse, qui numquam latrarent, nisi uis eo animo illuc ingressus esset, vt aliquid inde surriperet. In Etna etiam canes eiusdem templo, ac luco custodes erant ppositi. Victores quinetiam, spoliatis hostium cadaueribus, c in aceruum scutis, aliisque armis collectis, & postea incens, Vulcano sacrificium offerre solebant; quemadmodum Virilius lib. IIX. AEneidos Euandrum inducit, qui id se fecisse icat, cum victor fuit Præneste sub ipsa. Quod Seruius vult ex istoria Romanorũ esse desumptum, vbi legitur, Tarquinium riscum, deuictis Sabinis, omnia eorum arma in Vulcani hoorem combussisse, cæterosque eius exemplum esse sequutos. aque in more erat positum, vt quidquid in Vulcani sacrificiis blatum esset, flammis traderetur. Sacrificium etiam apud veeres fuit, quod vocabatur Proteruia: in eo mos erat, sicuti rert Macrobius, vt, si quid ex epulis superfuisset, igne consumetur. Hinc Catonis iocus est; nam Albidium quemdam, qui ıa bona comedisset, & nouissime domum, quę ei reliqua erat, ıcendio perdidisset, Proteruiã fecisse dicebat: quod comesse on potuerit, id combussisse. Est in fabulis, Venerem, & Vulanum coniuges fuisse; nam rerum ortus, qui Venere adumratur, absque calore effici nequit: calorem autem Vulcanus ptime repræsentat. Hac eadem ratione veteres finxerũt Marm cum Venere concubuisse, eum pro Solis æstu capientes: cet Aristoteles id eo respicere velit, quod homines bellicosi alde sint ad Venerem procliues. Quare Acitani, Hispana gẽs, mulacrum Martis, vt Macrobius lib. 1. Saturnal. refert, radiis rnatum Solis instar maxima religione colebant. Et certe atio naturalis exigit, vt idem subiicit, vt Dij, caloris cælestis parentes

Leones sacri Vulcano.

Canes Vulcani custodes.

Venus & Vulcanus cõiuges.

Mars cum Venere.

rentes magis nominibus, quam re, ſubſtantiaque diuerſi ſint. Feruorē enim, quo animus excandeſcit, excitaturque alias ad iram, alias ad virtutes, nonnumquā ad temporalis furoris ex-
Mars. ceſſum, per quas res etiam bella naſcuntur, Martem cognominauerunt: quem belli Deum eſſe dixerunt, quemadmodum etiam Mineruā: quæ ſicut abſque Matre nata eſſe fingitur, ita & ille abſque patre: nam in fabulis habetur, Iunonem cum Ioui inuideret, quod filiam abſque ſe peperiſſet, ipſam quoque ſine illius opera filium edere voluiſſe; alij dicunt, floribus qui

bus

busdam vsam, quos ei Flora ostenderit, vt Ouidius refert; alij aliter de re fabulantur. Ea ergo grauida effecta, Martem in Thracia peperit, vbi populus est admodum ferox, atque bellicosus: ex quo discimus, bella plerumque nasci ex cupiditate regnorum, ac diuitiarum, quas Iuno significat. Mars est ab antiquis effictus ferox, truci aspectu, armatus, manu hastā atque flagellum gestans: eumque interdum equo, interdum currui imposuerunt. Homerus eius currum a duobus equis trahi dicit, quorum vnus Terror, alius Timor appelletur. Alibi idem non equos eos vult esse, sed comites; quibus etiam Impetum, Furorem, ac Violentiam adiungit: quod Statius lib. VII. Thebaid. imitatur, cum Martem inducit, ad dissidia in duos fratres Eteoclem, ac Polynicem serenda, proficiscentem; posteaquam eius arma descripsit (hæc sunt galea quæ ardere, ac fulmen ei coni loco effixum esse videbatur; thorax auratus, ac terribilibus & formidandis monstris refertus, clypeus luce sanguinea fulgens) eum circumstare dicit Furorem, & Iram; equorum fręna Terrorem moderari; Famam omnes præcedere, tam veri quam falsi nunciam: nam ea ex leui interdum rumore oritur, quod paullatim crescens, omnia demum loca complet. Homerus eam Iouis nunciam vocat. Veteres hāc etiam Deam habuerunt, mulieremque effinxerunt, panno quodam admodum subtili indutam, & subcinctam, quæ tubam inflans velociter hac, illac discurrere videretur: alas etiam ei addiderunt. Sed pręstat, vt artificiosissimam eius descriptionem ex Virgilio lib. IV. AEneid. petamus: ea sic habet;

Martis ortus. *Martis imago.* *Equi Martis.* *Arma Martis.*

Monstrum horrendum, ingens, cui, quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte volat cæli medio, terræque per vmbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes;
Tam ficti, prauique tenax, quam nuncia veri.

Hæc non solum tristia, sed etiam interdum fausta nuncia affert: ideo duplicem Famam fecerunt: malam illam alis nigris effinxerunt; iuxta illud Claudiani contra Alaricum;

Fama duplex.

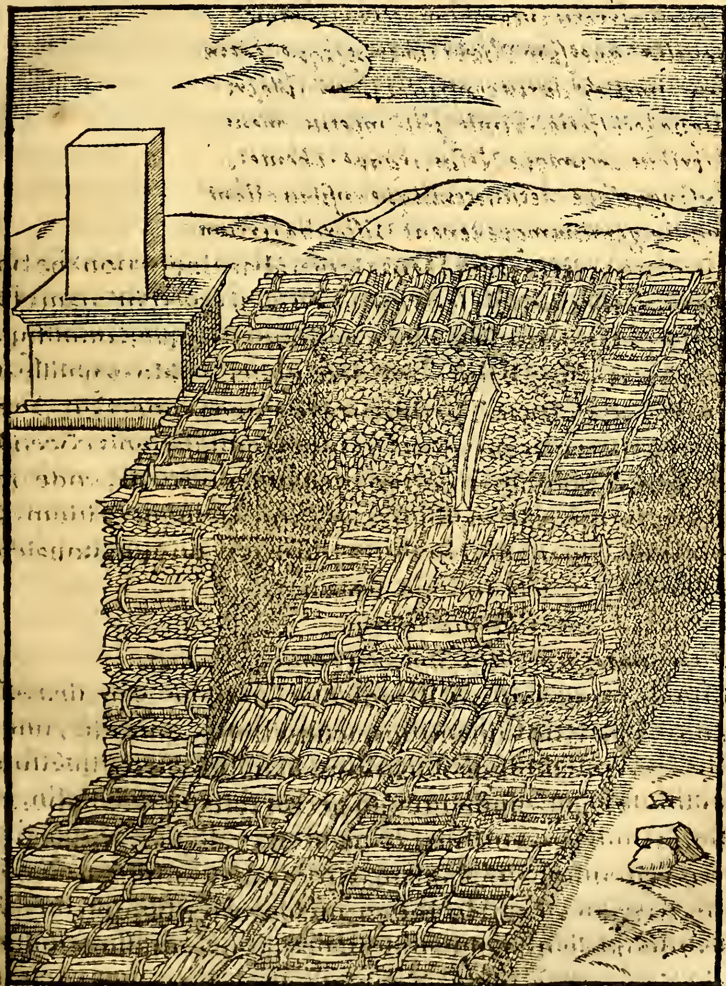
Famaque nigrantes succincta pauoribus alas:

Eas alas aliqui Vespertilionis similes efficiũt. Fama ergo Martis currum præcedere dicitur; nam bellorum initio plura effutiunt homines, quam postea ita esse deprehendãt. Hæc vtriusque partis animos ardentissima ira incendit; quæ plerumque in bello dominatur. *Ira.* Ira autem est omnium animi perturbationum, vt inquit Seneca, vehementissima; nam non solum rationem de sua sede deturbat, sed etiam sæpe corpus ipsum magnopere immutat: vt enim idem Seneca, ac Ouidius testantur, iratorum facies inflatur, ignescit, oculi ardent. Itaque iratus ita se terribilem ostentat interdum, vt non minorem terrorem iniiciat, atque Medusæ facies. Hominem iratum designaui: eo quod nullam apud veteres Iræ imaginem repererim, vt, si quis eam depingere velit, ex irati effigie exemplar desumere possit. *Furor.* Furor etiam est Ira quammaxime incensa. Eum veteres vultu terribili, ac sanguine consperso effingebant, qui supra thoraces, clypeos, galeas, gladios, aliaque arma sedens fremat, reuinctus post terga catenis: ita enim eum Virgilius lib. 1. AEneidos describit; vultque esse intra Iani templum conclusum. Eumdem vinculis exsolutum Petronius Arbiter, cum bellum Ciuile describeret, effinxit. Sed, vt ad Martem reuertamur, nonnulli eius currui quattuor equos alligarunt, qui naribus ignem spirarent. Isidorus refert, Martem quandoque pectore nudo depictum; quicumque enim in prælium ingreditur, eo animo debet esse, vt aduerso pectore fortiter se omnibus periculis opponat. Apud Herodotum legitur, Scythas, licet plurimos Deos colerent, nemini tamen templum, aram, aut statuam dedicasse, præterquam Marti; sed omnibus eodem ritu sacrificasse; qui cum sit valde mirabilis, mihi referendus videtur. Erat autem huiusmodi; Victima prioribus pedibus vincta, in medio ponebatur; Sacerdos pone eam in capite percutiebat; qua humi procumbente, ipse eius Dei nomen inuocabat, cui eam immolaret: postea laqueum eius collo iniiciebat, quem baculo quodam intorquens, tãdem eam suffocabat. Eam autem corio denudatam, ac in frusta concisam, igni ex eiusdem ossibus incenso subiiciebat (nam Scythæ maxima lignorum penuria laborant) carnes autem interdum in lebetes, interdum & in belluæ

immola

immolatæ ventriculum coniiciebat. Itaque eadem victima ex se in seipsa coquebatur. Sacerdos, hoc peracto, sacrificiū Deo, cui constituerat, offerebat. Inter victimas autem primaria erat equus, quem Marti præsertim immolabant. Eius templum, quod sæpe pluuiis, malaque regionis temperie destruebatur, quotannis reficiebant hoc pacto; omnes simul maximam sarmentorum copiam in vnum conducebant, ex quibus struem quadrata forma conficiebāt, quæ ex tribus lateribus alta erat, sed reliquum ita demissum, vt ex eo commode ascendi ad me-

Martis victima.

Martis simulacrum. dium posset, vbi acinacis erat; id verum Martis simulacrum arbitrabantur, quem præ cæteris Diis religiosissimo cultu prosequebantur. Arabiæ Petrææ incolæ, vt Suidas refert, Martis simulacrum sic effingebant; lapidem nigrum, quadratum, quattuor pedes altum, latum duos dedolabant, nulla alia figura expressa: hanc Martis effigiem venerabantur. Statius lib. VII. Thebaid. Palatium, ædesque Martis apud Thracas finxit, atque ita descripsit;

Ferrea compago laterum, ferro arcta teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta columnis.
Læditur aduersum Phœbi iubar, ipsaque sedem
Lux timet, & durus contristat sidera fulgor;
Digna loco statio. Primis salit Impetus amens
E foribus, cæcumque Nefas, Iræque rubentes,
Exsanguesque Metus; occultique ensibus astant
Insidiæ, geminumque tenens Discordia ferrum.

Discordiam veteres inter Deos numerabant, quos non spe boni alicuius assequendi, sed mali auertendi colerent: nam vbicumque ea tandem esset, inde continuo pax, quies, omnisque tranquillitas effugabatur. Eam ideo Iupiter e cælo expulisse dicitur. Hæc ad Pelei, ac Thetidis nuptias, quo omnes Dij, Deæque conuenerant, non vocata, tantum indignationis cõcepisse fingitur, vt pomum in eorum medium proiecerit, vnde postea magna inter Deos dissidia, ac Troiæ demum exitium est profectum. Eam in morem Furiæ formauit antiquitas; qualem Virgilius lib. VI. descripsit, sic dicens;

--Et Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Aristides in quadam ad Rhodienses oratione eam dicit esse supino capite, labris liuentibus, oculis strabis, putridis, tumefactis, lacrymis subinde fluentibus, manibus incontinẽtibus, mobilibusque, gladium intus ad pectus ferentem, tenuibus, & obliquis innixam cruribus, & pedibus; caligine, & tenebris ceu reti circumuolutã. Pausanias in Eliacis prioribus in Cypseli arca Aiacem, atque Hectorem insculptos scribit, qui inter se, Discordia præsente, pugnarent; hancque deformissimæ mulieris speciem præ se tulisse. Nec aliud de ea dicit; nec explicat,

quo

quo pacto eam Caliphon Samius, inde exemplo desumpto, in Ephesinæ Dianæ templo depinxerit, vbi & Bellum longe a Græcorum nauibus expressit, vt idem eodem in loco testatur. Sed eam omnium optime, ac elegantissime Petronius ita adumbrauit;

Intremuere tubæ; ac scisso Discordia crine
Extulit ad superos stygium caput. huius in ore
Concretus sanguis, contusaque lumina flebant.
Stabant irati scabra rubigine dentes,
Tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora,
Atque inter toto laceratam pectore vestem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.

Sed ad Martis domus descriptionem ex Statio desumptam reuertamur;

Innumeris strepit aula Minis: tristißima Virtus
Stat medio, lætusque Furor; vultuque cruento
Mors armata sedet: bellorum solus in aris
Sanguis, & incensis, qui raptus ab vrbibus, ignis:
Terrarum exuuiæ circum, & fastigia templi
Captæ insignibant gentes, cælataque ferro
Fragmina portarum, bellatricesque carinæ,
Et vacui currus, protritaque curribus ora.
Pœnæ etiam, Gemitusque adeo, Vis omnis, & omne
Vulnus vbique ipsum, sed non vsquam ore remisso,
Cernere erat.

Pausanias in Laconicis Lacedæmonios refert, Martis statuam vinculis implexam apud se retinuisse, existimantes se eo pacto bellorum Deum apud se semper retenturos, cuius præsidio de hostibus numquam non Victoriam reportarent. Quod apud *Dij vincti.* multas quoque nationes erat vsitatum: nam Romani leguntur quædam simulacra vinxisse, eorum præcipue Deorũ, sub quorum tutela vrbs erat: nam ex infinito propemodum Deorum numero, quos antiqui venerabãtur, quęlibet vrbs vnum, duosve sibi peculiares seligebat, Tutelares nuncupatos, quos vel hostes ipsi offendere reformidarent. Itaque cum vrbẽ aliquam obsidione premerent, Deos Tutelares euocabant, ac ad se con ceptis a sacerdote verbis traducebant, hoc pacto ostendentes,

se Diis, vrbem illam curantibus, nolle bellum inferre. Quare Romani Dei suæ vrbis custodis nomen ignorari voluerunt, ne scilicet ab hostibus euocatus, vrbem desereret. Quamobrem, cum Virgilius lib. I. Georg. Vestam Tiberis, ac Romæ custodem nominat, Seruius id poetice dictum esse cauet, neque existimandum esse dicit, id vere tutelare fuisse vrbis Romanæ numen: nam religione inquit, id prohibitum fuisse, ne cuiquam manifestaretur; Tribunumque quemdam supplicio affectum, qui id efferre ausus esset. Sed, ne forte Tutelares euocati, recederent, eos vinctos continebant; quemadmodum Q. Curtius de Tyriis narrat, qui Apollinis simulacrum, primarij vrbis numinis, ad Herculis aram catenis aureis religarunt; nam sub Herculis tutela eorum erat ciuitas; vt, si forte is fugam moliretur, ab Hercule retineretur; cum enim Alexander Magnus vrbem obsidione cinxisset, is cuidam ciui in somnis fugam adornare fuerat visus. Huic rei illud consentire videtur, quod apud Atheniēses visebatur; nam ij, vt Pausanias in Atticis refert, eam sine alis habebant, ne scilicet à se auolaret. Hæc, sicut Heliodorus inquit, dextera malum punicum, sinistra galeam continebat. Romani autem, vt libentius secum permaneret, ei sedes apud Capitolium in Iouis Opt. Max. templo constituerunt, quemadmodum Liuius scribit, eo tempore, quo Hieron, Siciliæ Rex, post Cannensem pugnam, ad eos Victoriam auream, vna cum aliis quibusdam dono miserat; quæ quidē illi omnia repudiauerunt, Victoria excepta, quam apud se boni ominis caussa retinuerunt. Hæc ab antiquis vt plurimum alata, volansque virginis pulcræ speciem præferens, altera manu lauream, aut oleaginam coronam præbentis, altera palmam tenentis effingebatur; vt in numismatibus, ac lapidibus antiquis cernitur; sed eamdem interdum solam coronam habentem, aliquando cum sola palma videmus. Romani ei quandoque laurum in manibus posuerunt; nam eam Victoriæ signum ducebāt, eamque cum laureatis litteris coniungebant, quibus scilicet victoria nunciabatur. Itemque cum publica esset in Vrbe lætitia de aliqua victoria nuper nunciata, huius arboris folia in Iouis Opt. Max. gremium coniiciebant. Hac etiam triumphātes coronabantur. Ægyptij in hieroglyphicis litteris Victoriam aquila innuebant;

Victoria sine alis.

Victoriæ effigies.

Laurus Victoriæ signū.

uebant; hæc enim cæteras aues fortitudine vincit. Hinc forte factum est, vt Romani in suis vexillis aquilam frequentius ef-fingerent. Sed & lupum interdum depinxisse, quod esset Marti sacer, & Minotaurum leguntur; vt videlicet ostēderent, Imperatoris consilium ita latere debere cæteros, quemadmodum Minotaurus in Labyrintho latitabat. Spem etiã in vexillis expressum ferebant; nam absque hac bellua fœdus, aut pax non conciliabatur; in quo huiusmodi ritum adhibebant. Cum ex vtraque parte pacis aut fœderis legati vna cõuenissent, fe-cialis

Aquila Victoriæ signũ.

Romanorũ vexilla.

Pacis aut fœderis per cutiendi ritus.

cialis post concepta verba,& pacta recitata, silice porcam feriebat,atque interficiebat,Iouem orans, vt ita percuteret eum qui fœderis, aut pacis conditiones minus seruasset. Legimus etiam Romanos olim pro vexillo fœni fasciculo ad hastæ cuspidem religato, fuisse vsos, itemque & manu aperta, & velo quopiam,quod Labarum appellabãt.Effigies quinetiam equi, aut bouis interdum in eorum vexillis videbatur designata.Sed tamen his vexillis fere cum se intra castra continerent, vtebantur; nam si esset prælium committendum, Aquilam efferebãt; eam enim,vt Iosephus inquit, principatus insigne arbitrabantur,ac boni ominis loco esse credebant.Itaque apud Iustinum legitur,cum aquila Hieronis adolescentis,& tunc primum militantis scuto insedisset, ab auguribus ei regnum prædictum; vt re vera accidit, licet obscuro esset loco natus. Cyrus quoque, quemadmodum Xenophon in Cyri institutione refert, auream aquilam,alis expansis in hastæ vertice ferendam curauit;quod sequentes Persarum reges sunt imitati. Pausanias in Laconicis narrat, in Iouis templo, quod apud Lacedæmones erat,duas aquilas fuisse,quæ secum singulæ singulas Victorias portarent; quas Lysander dedicarat, propter duplicem victoriam,quam de Atheniensibus reportauerat.In celebri illo spectaculo,quod Ptolemæus Philadelphus, teste Athenæo,exhibuit,geminæ Victoriæ alatæ visebantur,quæ vestes habebant, in quibus variorum animalium species intextæ erant,ipsæque plurimis ornamentis aureis insigniebantur, ferebantque aureas acerras instar hederæ foliorum fabrefactas (forte quod Baccho tunc ministrarent) ad altareque progrediebantur, quod erat aureis hederæ ramis ornatum. Claudianus in laudibus Stiliconis Victoriam trophæis ornatam describit; viridem ei palmam in manus tradens,alas humeris addens; quæ incertos bellorum euentus significant; nam Victoria, quæ nunc ab hoc stare videtur,statim ad illum migrat,eadem victo vires sæpe addit, diuque victoris memoriam apud posteros virere facit; perinde atque palma, quo magis onere aliquo premitur, eo maioribus viribus sursum renititur; eius lignum non putrescit, sicut cæteræ arbores, foliaque diutissime viridia conseruantur. Quia vero bellorum exitus est dubius, Victoria Dea communis

Victoria cõmunis Dea.

communis eſt appellata, non ſecus ac in medio eſſet ei adhæſura, qui maiori fuerit vſus induſtria, vt ipſam ad ſe pertrahat. Eadem quoque ratione Mars eſt Deus communis dictus: nam vtriuſque partis commune eſt, vinci, aut vincere poſſe. Legimus quandoque Victoriam armatam, vultu hilarem, ſed puluere fœdatam, atque ſudore, fuiſſe depictam; quæ cruentis manibus ſpolia, ac captiuos victoribus præberet. Hanc Prudētius contra Symmachum deridens, atque illos, qui eam colerent, ſic inquit;

Vincendi quæris dominam? ſua dextera cuique eſt,
Et Deus omnipotens, non pexo crine Virago,
Non nudo ſuſpenſa pede, ſtrophioque recincta,
Nec tumidas fluitante ſinu veſtita papillas.

Sed iam ad Martem reuertamur. Huic equum ſacrificabant Romani, qui in curſu victor exſtitiſſet, hoc præ ſe ferentes, ſe Marti victoriam acceptam ferre: licet nonnulli dicant, id fieri ad nimiam velocitatem puniendam; hæc enim victis ſummi præſidij loco eſt, vt oſtenderent in pedum velocitate nequaquam ſperandum. Marti quoque vel tamquam victimæ, vel ſicut comites quædam aliæ belluæ ſunt aſſignatæ; quales ſunt Canis, & Lupus, quæ eius imagini adiūgi poſſunt; ille quidem, quia natura eſt domeſticorum animalium ferociſſimus, atque fortiſſimus, vt Pauſanias ſcribit: hic aut quod oculorum acie cæteris præſtat, ita vt & noctu cernat; quod exercitus imperatorem admonet, vt ſit perſpicax, ne in hoſtium inſidias incidat: aut quod natura ſit rapax, & cruentus; quod in belli Deum optime quadrat. Cui etiam ex auibus Gallus eſt dicatus, vt eo vigilantia, quæ in militibus ineſſe debet, ſignificaretur; vel, vt eſt in fabulis, Luciano teſte, Alectryon miles perquam Marti carus, in hanc auem eſt conuerſus, quod non bene excubias, ibi a Marte mandatas, egiſſet, cum ſcilicet is cum Venere concumberet. Itaque, dum nihil mali ſuſpicarentur, ambos Vulcanus ingreſſus, tenuiſſima reti iniecta, inuoluit. Vultur quoque Marti conſecrabatur; nam is cadaueribus paſcitur; ideoque caſtra ſequitur, vt natura edoctus, hæc ad cædem faciendam cogi: immo, vt Plinius lib. x. ſcribit, triduo ante, aut biduo (aliqui dicūt ſeptem diebus ante) volare eos, vbi cadauera futura ſunt.

Equus immolatus.

Animalia Marti ſacra.

Vultur Marti ſacer.

Quare olim Reges ante conflictum explorabant, in vtrorum castris plures vultures inuenirentur, ex eo coniiciẽtes, ab vtris victoria esset statura. Picus interdum cum Marte depingitur; atque hac de caussa Picus Martius est cognominatus; aut, quod sicut hæc auis rostro lignum vel durissimum percutiens, tandem excauat; ita etiam milites crebris machinis vrbis mœnia quatientes; tandem aliquando diruunt; aut, quod ei præcipuus locus sit datus in auguriis, quibus magnopere milites erant dediti; immo omnes fere olim ita erant addicti, vt nihil vel publice, vel priuatim inauspicato aggrederentur. Ex arboribus nullam adhuc reperi Marti sacram: sed legi gramen illi dedicatum; fortasse, quod, vt Buccatius scribit, hæc herba plerumque latis in locis oriatur, vbi plerumque castra locantur: neque apud Romanos corona honorificentior, quam graminea reperiebatur, qua is coronabatur, qui exercitum extremo in discrimine constitutum liberasset. Nil de Marte mihi dicendum restat, nisi quod sollenne festum, Paprimide, quod est AEgypti oppidum, in Martis honorem celebratum, non mihi silentio videtur inuoluendum. Id ab Herodoto ita narratur; cum anniuersarius festi dies in orbem reuertisset, quando circumuicinæ gentes in ciuitatem confluebant; sacerdotum aliqui intra fanum in sacris faciendis circa aras occupabantur, alij circa portas cum ligneis clauis erant; contra quos, ij qui ad festum conuenerant baculis armati insurgebant, Martis simulacrum, aurato tabernaculo inclusum, ac currui impositum intra fanum inferre conantes: quod cum vehementer sacerdotes prohiberent, orta inter eos pugna, in qua se mutuis ictibus cędebant; tandem qui foris erant, expulsis custodibus, currum intra parietes inuehebant. Quãuisque multi pessime baculis, ac clauis acciperentur, numquam tamen ideo eorum aliquis mortuus narratur. Huius ridiculi ritus eam caussam proferebant; quod, cum Martis mater in eo templo degeret, filius iam grandior factus vt cum ea concumberet, eo accesserit; sed a sacerdotibus, qui de re dubitabant, licet eum nõ nouissent, aditu fuerit prohibitus. At is paullo post, coacta non parua ex vicino oppido manu, male tractatis sacerdotibus, ad fanum penetrarit, matremque violare non dubitarit. Hæc fabula num quid arcani

Picus Marti sacer.

Gramen Marti sacrum.

Martis festum.

arcani contineat, me latet; nihil certe Herodotus de ea dixit, quid significaret. Similis fere ritus ab eodem in Mineruæ sacris institutus narratur; quem nos referre non grauabimur, vt, sicut ab ea huius imaginis tractationem incœpimus, ita in eam desinamus. Erat autem huiusmodi; quotannis circa Tritonidē paludem, quę est in Africa, stato die illius regionis virgines in quędam locū cōueniebāt; vbi in duos ordines diuisæ, prælium lapidibus, ac baculis inibant; quæque cæterarum iudicio fortissime se gessisset, ab aliis seposita, militaribus armis induebatur, ac currui imposita, circa paludem maxima cum pompa circumducebatur: quæ vero in hoc conflictu vitam amisissent, pudicitiam minus seruasse, ac Mineruæ opera periisse credebantur; ea enim perpetuo virgo fuisse dicitur; quandoquidem vera Sapientia, quam Minerua adumbrat, nullam vmquam labem admittat, sed semper munda, ac sincera perseueret. Itaque in Mineruæ sacrificiis mundæ victimæ adhibebantur, quales erant, agna, candidus taurus, indomita iuuenca auratis cornibus; vt hoc ostenderetur, virginitatem nequaquam libidinis iugo subiectam, sed puram, ac candidam permanere.

Mineruæ festum.

Minerua virgo.

BACCHVS.

LICET ex historiis habeatur, Bacchum fortissimum fuisse imperatorem, qui plurimas nationes armis deuicerit; non tamen tantum ob egregia sua facinora est ab antiquis celebratus, quantum, quod vini inuētor fuisse sit creditus. Itaque eum olim Deum habuerunt, neque Bacchum solum, sed & Dionysium, Liberum patrem, Lenæum, Lyæum eum appellarūt; quibus nominibus diuersos vini in nobis effectus expresserunt, vt deinceps, data occasione, explicabimus. Eius imaginem diuerse olim effinxerunt; nam quandoque pueri formam, interdum adolescentis, aliquando & senis ea referebat: eadem nuda interdum, interdum vestibus cōtecta cernebatur, itemque eum curru aliquando expresserunt, aliquando sine curru. Itaque Philostratus in Ariadnæ imagine multis insigniis Bacchū cognosci scribit; nam hederæ sertum cum corymbis, duo etiam cornua, quę recens ex temporibus videantur prodire, itemque

panthera prope posita Bacchum indicare solent. Quæ omnia ad vini naturam referuntur, quod Bacchi nomine a Poëtis innuitur; nam is, vt paullo ante dixeram, vini inuentor fuisse est creditus, cum mortalibus ostendisset, quo pacto vuæ a vitibus recidendæ, ac earum succus esset exprimēdus; qui non solum iucundus futurus esset, sed & vtilis iis, qui temperate eo vterentur; sicut immodice sumentibus, maxima detrimenta afferre solet: quod quidem veteres variis Bacchi imaginibus adumbrarunt: eum enim nudum effingentes, nos docere volebant,

Bacchus pro vino captus.

bant, vinum, ebrietatemque veritatem, antea summa cum diligentia celatam, in apertum proferre: quare prouerbio iactabatur, Veritatem in vino inesse, vt etiam superius, cum de Tripode loqueremur, dicebamus. Idem eiusdem statua significat, senis formam præferens, capite caluo, ac capillis omnino nudato: præterquamquod ostendit etiam, immodicum vini vsum senectutem accelerare, qua in ætate multum vini homines absumunt: caussa enim senectutis est, propterea quod humidum innatum in nobis deficit, quod quidem vino reparare studemus; sed tamen sæpissime fallimur: quoniam vinum re ipsa est humidum illud quidem, at virtute est ita calidum, vt multo maiorem humiditatis partem absumat, quam addat: quod Galenus de egregiis vini potatoribus dicit, eos bibendo, magis sitim accendere, dum eam exstinguendam curāt. Quare, quoniam vinum calefacit, ideo Bacchi imago plerūque iuuenem imberbem, florentem, atque hilarem repræsentat. Huic Comus, conuiuiorum Deus habitus, est perquam similis; eius enim imago, quemadmodum a Philostrato describitur, iuuenis, mollis, nec adhuc ephebi figuram exprimit: adstat ad thalami fores, vbi sponsi cubant: ipse præ vino est rubicundus; &, quod ebrius est, rectus dormit: dormit autem, faciem in pectus deiiciens, & gutturis nihil ostendens, sinistram venabulo sustinens. Sed manus sustineri visa, soluitur: vnde & quæ est in dextera, facula, manum præ somno languentem effugisse videtur: sed Comus metuens cruri adhærentem ignem, sinistram quidem tibiam in partem dexteram, faculam vero ad sinistram transfert, vt ignis vaporem declinet, ab exposito genu manum arcens. Pauimentum, ac loca omnia vicina sunt floribus referta; sed & ipse Deus floribus contexto serto est redimitus: flores etenim sunt lætitiæ, ac curarum omnium absentiæ argumentum. Itaque eos veteres in conuiuiis adhibebant, vbi hilares homines, ac omnibus curis vacui esse debēt: neque iis sua tantum capita coronabant, sed & vasa, quibus potabant. Quare flores non solum Baccho (vt paullo post ostendam) sed & Como conueniebant. Sed ad Bacchum reuertamur, quem dicebamus, adolescentem, hilarem, iucundumque effingi solere; nam qui temperate vino vtuntur, animos excitant, alacriores,

Bacchus cur senex.

Comus.

Florū vsus apud veteres.

& vegetiones euadũt, & meliori quoque ingenio esse creduntur. Hinc factum est, vt veteres Bacchum Musarum ducem, sicuti & Apollinem finxerint; neque solum lauro, quæ est sacra Apollini, sed & hedera, quæ Baccho tribuitur, Poëtæ coronarẽtur. Quamobrem in fabulis habetur, Bacchum a Musis Nysæ (quæ vrbs est in India) fuisse educatum: a qua aliqui volũt eum dictũ esse Dionysium. Ab hoc Amphitryon Athenarum Rex, vt Athenęus refert, didicit, aquam cum vino permiscere quod quidem inuentum maximam attulit mortalibus vtilita-

Bacchus Musarum Dux.

Aqua vino admixta.

tem:

em:quare ei in Horarũ templo aram posuit: hæ namque cum int anni tempora, viti augmentum, atque fructus præbent: prope aliam Nymphis dicauit, quo admonebat vino temperate vtendum: nam Nymphæ pro fontium, ac fluuiorum aquis apiuntur, quæ ad potandum sunt idoneæ: sed & Musæ, quæ æpe eædem cum Nymphis sunt, Dionysij nutrices fuisse peribentur: sicuti Silenus eius pædagogus exstitisse dicitur; deoque eum semper comitari fingitur, asello vectus, cũ, quod enectute debilitatus, pedibus ambulare nequit; tum, quod lerumque est ebrius: quod innuit ille, qui apud Eleos, vt Pausanias refert, Ebrietatem effinxit, ei poculum porrigentem. um etiam a Bacchi consiliis Plautus facit, cum eum, asello nsidentem, Bacchiadis prologum recitantem inducit, profientemque eiusdem ambos esse sententiæ. Idem Naturæ Deus fficitur; de cuius primordiis Virgilius Eclog. VI. eum dissentẽ introducit, a duobus Satyris ac Nympha quapiam coatum; qui, cum eum in antro quodam dormientẽ atque ebriũ eprehendissent, prope pendente cantharo, propriis eum seris, quæ ex capite delapsa erant, colligarunt. Nympha vero noris frontẽ, ac tempora tinxit. Huiusmodi belluas verum, nisi oactas, fateri noluisse apparet. Itaque legitur, Midam, Phrygiæ regem, cum nescio quid hominibus incognitum discere ellet, diu Silenum quemdam insectatum esse; quem tandem omprehenderit, vino in fontẽ quempiam large effuso, quem Pausanias scribit, suis etiam temporibus ostendi. Plutarchus efert, Midam a Sileno didicisse, homini præstare cito mori, uam diu viuere. Apud Pliniũ legitur, in Paro insula, aliquanlo, dum marmor secaretur, Sileni imaginem fuisse repertam: uius effigies, qualis esset, facile cognosci potest ex iis, quæ supra in Panis imagine de Satyris diximus: nam Pausanias Satyos asserit, cum senes euasissent, Silenos fieri: licet enim Dij eximarentur, senectuti tamen, & morti erant obnoxij. Exstat pud Diodorum, Bacchum dupliciter effingi solere; nam inerdum seuerus, promissa barba cernebatur; aliquando pulcro spectu, hilari, ac iuuenili erat præditus. Eius prior effigies significat, vinũ immodice sumptum, homines terribiles, feros, racundosque reddere: posteriori docemur, eodem temperate

Silenus.

Bacchus dupliciter effictus.

haustо

hauſto homines hilares, ac iucundos effici ſolere. Macrobius lib.1. Saturnal. omnes Bacchi facultates, ſicut & cæterorũ Deorum ad Solem refert, dicẽs eius imaginem interdum puerum, interdum adoleſcentem, item & virum iam maturum, ſenem etiam aliquando exprimere, quod in Sole omnes has ætates cernamus liceat; nam is paruulus refert brumam, quod tunc breuiſſimus ſit dies: exinde autem procedentibus augmentis, æquinoctio vernali ſimiliter atque adoleſcentis adipiſcitur vires, figuraque iuuenis ornatur: poſtea eius ætas ſtatuitur ple-

nißima,

nissima, effigie barbæ, solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum: exinde per diminutiones veluti senescenti quarta forma Deus figuratur. Cumque Baccho cornua sint addita, quidam iis Solis radios repræsentari dixerunt. Sed Diodorus id eo spectare arbitratur, quod Bacchus primus omniũ homines docuerit, quo pacto boues essent ad aratrum trahendum iungendi. Itaque Martianus lib. 1. ei falcem in dextera tradit, quæ agrorum cultum innuit, vt supra in Saturno diximus; aut quod ea sint vites recidendæ, vt ampliorem fructum proferant: idem eius in sinistra Cantharum collocat; sed eum aspectu iucundum, hilaremque describit. Nonnulli pro cornibus audaciã intelligunt, quam largo potu homines concipiunt, quemadmodum Festus, Philostratus, ac Porphyrion tradunt. Sed omnium optime Athenæus ex antiquorum auctoritate varios vini effectus colligit, cum scilicet eius vsus moderatus fuerit, aut immodicus. Ex Persio, Catullo, aliisque poëtis habemus, in huius Dei sacrificiis cornua veteres adhibuisse. Musonius in hanc sententiam ita scribit; Baccho non solum cornua sunt tributa, sed is a nonnullis poëtis taurus est appellatus; nam fabulantur Iouem, in taurum conuersum, cum Proserpina sua filia concubuisse, quæ, ex eo grauida effecta, Bacchum, taurinam formam habentem peperit. Itaque apud Cyzicenos Bacchus tauri facie exprimitur; fortasse, quod veteres pocula ex cornibus efficiebant; nam Theopompus scribit, in Epiro boues ita magna cornua habere, vt ex eis vascula fabrefiant, quibus veteres circa os circulum aureum, aut argenteum accommodabant. Idem multorum auctoritate comprobat, olim cornibus pro poculis homines vsos fuisse. Quare Athenienses argenteis vasculis potabant, cornuum formam referentibus. Quidam Bacchi cornua voluerunt esse capillos, qui ex vtraque capitis parte prope aures promittuntur, reliquo capite raso, quales videmus nostra tempestate Armenios sacrificulos. Dicunt etiam Lysimachum regem cornutum effictũ, vt in antiquis numismatibus cerni potest. Seleuci etiam Nicanoris statua cornuta exstitit, cuius rei ea est caussa, vt Suidas refert, quod taurum ab ara fugientem, cum Alexander eum esset immolaturus, is cornibus comprehẽderit. Bacchum

Cornua Bacchi.

autem longas comas habuisse, Seneca in Oedipo ostendit, ita chorum loquentem inducens,

Effusam redimite comam, nutante chorymbo,
Mollia Nysæis armate brachia Thyrsis, &c.

Eum interdum habitu fœmineo induerunt, vt apud Philostratum in Ariadnæ imagine cernitur, cum eum ad Ariadnã proficiscentem veste purpurea, ac longa, rosisque coronatum describit: eumque comitabantur mulieres quædam, Bacchæ dictæ, Nymphæ, Sileni, Satyri, Fauni, Syluani, & cæteri eius ministri, quos in marmore a Dædalo in Creta incisos Strabo refert. Hi omnes a Catullo in Epithalamio Nuptiarum Pelei, & Thetidis in Bacchi comitatu fuisse dicuntur; ita enim ibi scribitur:

Horum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos;
Pars e diuolso iactabant membra iuuenco;
Pars sese tortis serpentibus incingebant;
Pars obscura cauis celebrabant orgia cistis,
Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani:
Plangebant alij proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant;
Multi raucisonis efflabant cornua bombis,
Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.

Hæc erant Bacchi mysteria, quæ in eius festis diebus celebrabantur: & erant huiusmodi; vini amphora, pampinis circundata præferebatur, post sequebatur is, qui caprum trahebat huic is succedebat, qui phallum gestabat. Ita eam pompam Plutarchus describit, cum de diuitiarum cupiditate loquitur quæ, paupere & simplici hoc ritu etiã in Bacchanalibus contempto, aurea vasa, vestem pretiosam, sumptuosos currus introduxit, vt Athenæus refert, cum Bacchanalia splendidissima a Ptolemæo Philadelpho celebrata recenset. In Bacchi pompa vannum ferre solebant, qui quidem ei erat sacer; nam vt Seruius inquit, olim Bacchi mysteria multum ad animi purgationem facere credebantur, perinde atque Vannus ad tritici expurgationem est inuentus. Buccatius scribit, huiusmodi purgationem ex aliquorum sententia per ebrietatem perfici, quæ Bacchi est mysterium; nam, vbi eius impetus per vomitum, aut alia ratione deferbuerit, & animo ad tranquillitatem redacto videt

Vãnus Baccho sacer.

Ebrietas Bacchi mysterium.

aa 4

i detur homo omnium præteritarum curarum oblitus, maxi-
na iucunditate frui; quod etiam Seneca in libro de Tranquil-
itate animi teſtatur. Ideoque iuxtà nonnullos Bacchus eſt Li-
ber pater cognominatus, nam qui largioribus ſeſe ingurgita-
ierit poculis, a ſolicitudinibus liberatur, multo loquitur libe-
ius, quam ſi eſſet ſiccus. Alij voluerunt, nomen deductum eſſe
libertate, cuius Deus is credebatur; nam Bacchus pro ea mul
um, diuque, quemadmodum Plutarchus in Problematibus
arrat, tamquam pro aris, & focis pugnauit. vnde profectum

est, vt apud veteres in liberis ciuitatibus simulacrum Marsyæ, qui ex Satyris, Bacchi ministris erat, veluti libertatis insigne, vt Seruius alicubi scribit, statueretur. Apudque Plinium lib. xxi. legitur, P. Munatium, cum demptam Marsyæ coronam e floribus capiti suo imposuisset, ob id in vincula coniectum fuisse. De Marsya in fabulis habetur, eũ ab Apolline pelle nudatum, quod tibia inuenta, quam Minerua proiecerat, ausus esset eum ad eius inflandæ certamen prouocare; ob cuius mortem tot lacrymas Nymphæ, ac Satyri profuderunt, vt flumen, Marsyam dictum, effecerint. Sed ita se res habet, eum scilicet peritissimum fuisse musicum, tibiæque inuentorem, quemadmodum ex Metrodoro Athenæus refert, qui mente captus, vt Suidas testatur, se in fluuium proiecerit, qui postea ex eo Marsyas sit dictus. Pausanias in Atticis scribit, in Athenarum arce Mineruæ simulacrum fuisse, Marsyam verberantis, quod tibiam, a se proiectã, sumpsisset. Sed, vt ad Bacchi vestes reuertamur, nonnulli muliebres eas faciunt; nimius enim vini vsus vires debilitat, hominemque effœminatum reddit. Itaque Pausanias in Eliacis prioribus refert, in Cypseli arca Bacchum promissa barba, talarique veste exsculptum fuisse, quique in quodam antro vitibus ac fructiferis arboribus multis circundato iacens, pateram porrigeret. Fertur quinetiam Bacchus Bassareus fuisse cognominatus, quod nomen ex quapiam veste est factum qua ipse, eiusque sacerdotes, dum sacrificarent, vtebãtur. Hæc Bassara dicebatur, a quodam Lydiæ oppido sic vocata, vbi ea conficiebatur; vel a vulpium pellibus, quæ Thracum lingua Bassaræ appellabantur. In Thracia autem eum Bacchæ assectabantur, quæ ideo etiam Bassaræ sunt dictæ, vel Mænades, quod nomen est a furore ductum; nam hæ in Bacchi festis sparsis capillis, thyrsos gestantes, ac furentes hac, illac discurrebant, vt ea commemorarent, quæ quondam gesserũt, cum, Baccho se comites adiungentes, orbem terrarum, plurima regna pessundantes, peragrarunt. Neque solum huiusmodi mulieres vulpium pelles sibi induebant, sed pantherarum quoque, atque tigrium, thyrso armatæ, comas interdum Hederæ sertis adstringentes, interdum & populi frondibus: hæc namque arbos Diis Manibus erat sacra, eamque in Achærontis ripis natan

Marsyas. *Bassareus.* *Populus Diis Manibus sacra.*

tam credebant; ideoque Bacchi miniſtris tradiderunt; quod eum Infernum Deum fuiſſe ducerent. Itaque, vt ſuperius diximus, ex Proſerpina eum natum dixerunt: quod recte ſe habet, ſi ſub Bacchi nomine ſolem intelligamus; quem diximus, interdum Deum infernum appellari. Eodem modo, quo Bacchæ exprimuntur, etiam Bacchus ipſe aliquando videtur expreſſus, vt apud Claudianum lib. 1. de Rap. Proſerp.

Lætuſque ſimul procedit Iacchus
Crinali florens hedera, quem Parthica tigris
Velat, & auratos in nodum colligit vngues,
Ebria Mæonijs figit veſtigia thyrſis.

Quod Claudianus de thyrſo dixit, alij ferulæ tribuerunt, qua Bacchus innixus, ſe ſuſtineat, eamdemque cunctis Bacchi comitibus in manus tradiderunt. Cuius rei rationem Euſebius ex Diodoro affert, quæ talis eſt; cum homines initio, nimio vini vſu inebriati, ad crebras contentiones venirent; in quibus baculis ſe feriebant, ac ſæpe alter alteri vulnera ac mortem inferebant; Bacchus iis perſuaſit, vt in poſterum pro baculis ferulas ferrent; nam ex earum plagis nullum fere periculum timendum fuerat. Ferula autem eſt admodum arūdini ſimilis, cuius folia aſinis ſunt gratiſſima: ideo aſinus ei Deo, ſecundum Plinium, eſt datus, cui ferula erat ſacra. Scribit præterea Diodorus, Bacchum quandoque in bello ſe armaſſe, ſolitumque ſibi pantherarum pelles induere; nam non ſemper ebrius erat, ſed ſæpe fortiſſime pugnaſſe legitur, ita vt multos reges ſuperarit, vt Lycurgum, Pentheum, cęteroſque, Indiamque ſibi ſubegerit, vnde victor, elephanto inſidens, dum reuerteretur, primus omnium triumphauit. Quare Baccho, tamquam triumphi inuentori pica dicata fuit, quæ auis eſt ſanequam garrula, ac loquax: in triumphis etenim cuilibet fas erat, triumphatori probra omnia obiicere, vt Suetonius in Iulio Cæſare refert. Huic quoque Deo veteres ſertorum inuentionem tulerunt acceptam; nam, vt Plinius teſtatur, is primus ſibi coronam ex hedera factam capiti aptauit. Quamobrem Alexander Magnus, eum imitatus, cum victor ex India reuerteretur, vniuerſum exercitum hedera coronari iuſſit. Hedera autem Baccho multis de cauſſis eſt data: Feſtus vult, id ideo eſſe factū, quod Bac-

Ferula Baccho data.

Bacchus triumphi inuentor.

Serta a Baccho inuēta.

Hedera cur Baccho data.

chus ſemper iuuenis effingatur, ſicut illa ſemper viret: aut, quod quemadmodum ea arte complectitur id, cui adhęret, ita & vinum humanas mentes artiſſimis quibuſdam vinculis alligat, quo minus ſuo poſſint munere fungi. Plutarchus ſcribit, hederam occultã quamdam vim poſſidere, quæ mentẽ de ſede ſua dimoueat, & furore quodam cõpleat, ita vt abſque vini potu homines ebrios reddat. Hedera a Græcis κισσὸς dicitur, a quo κισσᾶν deriuat, quod eſt libidinoſe aliquid appetere: ideoque Euſtathius vult, hederam Baccho tributam, quod maxime

me homines ad libidinem a vino concitentur. Itaque prouerbio fertur, ſine Cerere & Baccho frigere Venerē. Macrobius lib. 1. Saturnal. de Bacchi thyrſo ſcribit, in eo latens telum fuiſſe, cuius mucro hedera lambente protegebatur; idque oſtendere, vinculo quodam patiētiæ obligandos impetus belli; cum hedera habeat vinciendi, & obligandi naturam. Diodorus ſcribit, ab Ægyptiis hederam, Oſiridis plantam appellari, eique fuiſſe conſecratam, tamquā ab ipſo fuiſſet inuenta; ab eiſdemque in ſacris rebus pluris hederam, quæ ſemper viridis perſeueret, quam vitem, cuius folia hieme areſcant, eſſe factam. Id a veteribus in cæteris arboribus obſeruatum legimus, quæ aſſidue virent: ideoque Veneri myrtum, laurumque Apollini dicarunt. Bacchus nō ſolum hedera, ſed etiam interdum ficus foliis coronabatur; idque ob Nymphæ cuiuſdam memoriam, quæ Syce vocabatur; συκῆ enim ficum apud nos ſonat; hanc ferunt a Baccho adamatam, in hancque arborem poſtea conuerſam fuiſſe: quemadmodum & de Ciſſo puero, ab eodem etiam amato narratur, qui demum in hederam mutatus dicitur; idemque de Staphyle Nympha, poetæ fabulantur, quæ in vitem eſt verſa, cum ab eodem amaretur. Itaque nihil eſt mirum; ſi hæ arbores tantum ei poſtea gratæ fuerint, ex eiſque coronari voluerit: eiſdem etiam olim eius currus, clypeus, haſta, altariaque ornabantur. Sed legimus eius ſerta quandoque ex narcyſſo, quandoque ex aliis etiam floribus fuiſſe confecta. Diodorus ſcribit, Bacchum diebus feſtis ſibi pretioſas veſtes, molles, ac delicatas, floribuſque picturatas induiſſe. Arbor ei præcipue ſacra erat vitis; neque id iniuria; nam ſi Bacchus vinum ex vuis expreſſum ſignificat; quid magis ei reſpondeat, quam vitis? Hunc præterea curru, & ſociis veteres honorarūt, de quibus ſic refert Statius;

Thyrſus.

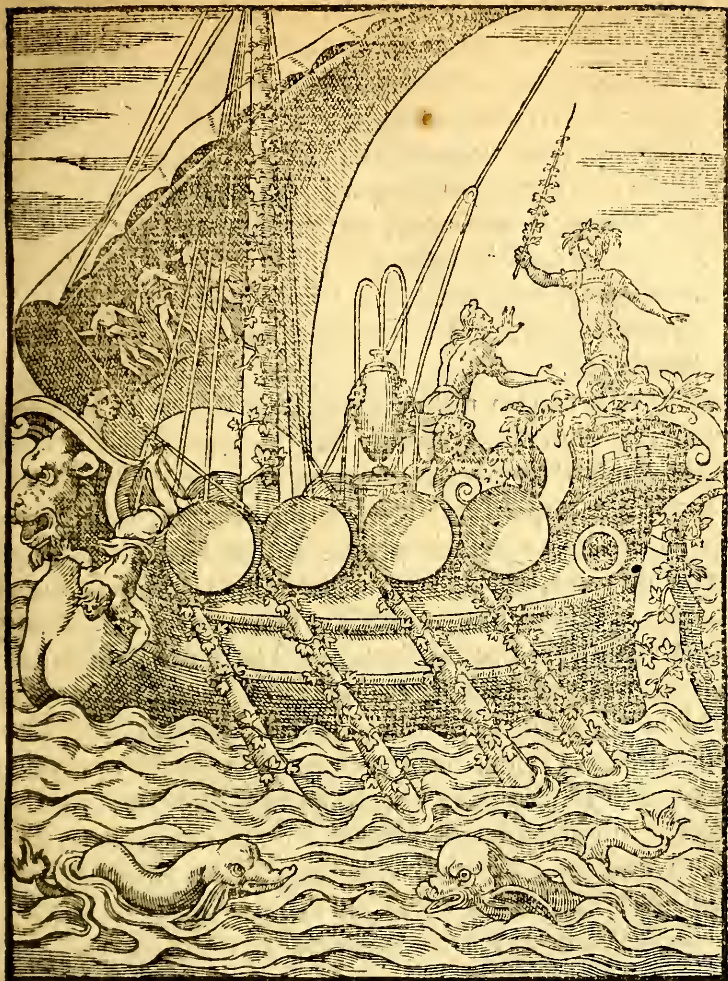
-- Effrænæ dextra, læuaque ſequuntur
Lynces; & vda mero lambunt retinacula tigres:
Poſt exultantes ſpolia armentalia portant,
Seminceſque lupos, ſciſſaſque mimallones vrſas.
Nec comitatus iners ſunt illic Ira, Furorque,
Et Metus, & Virtus, & numquam ſobrius Ardor,
Succiduique gradus, caſtraque ſimillima regni,

Currum

Currum Bacchi Buccatius lib. v. Geneal. ad vini effectus refert, quod hominis cerebrum ita interdum in orbem conuertit, quemadmodũ currus rotas torqueri cernimus. Quod quidem ita esse, quotidie experimur: sed tamen, cum Athenæus lepidissimam de ea re referat ex Timæo Taurominitano narrationem, nõ possum non eam huc inserere; ea sic habet; Quidam Agrigentini adolescentes vna cœnarunt, tantumque vini exhauserunt, vt emotæ prorsus mentis effecti, sibi in triremi esse, vehementer a tempestate agitata, viderentur: timentes vero, ne nauis onere depressa, submergeretur, ad eam exonerandam sunt aggressi, ex fenestris extra domum mensas, lectos, arcas, reliquamque domesticam supellectilem proiicientes. Quem strepitum cum præfecti vigilum audissent, illuc accurrerunt, domumque ingredientes, homines in humum abiectos, profundum somnum dormientes offenderũt; quos vehementer agitatos cum vix tandem excitassent, interrogarũt, quid id sibi vellet, quod fecissent; responderunt se tantum tempestate iactatos, ac labore illo, quem in naui exoneranda perpessi essent, defatigatos fuisse, vt vix sui essent compotes; quidamque ex eis subiecit, Ego, inquiens, vehementi timore perculsus, me in sentinam abdidi. Apparitores, cum illos ab errore, in quo erant abducere diu studuissent, nec quidquam tamen profecissent, recedere incipiebant: at ebrij adolescentes, Gratias vobis agimus, inquiunt; &, si vmquam ex hac tempestate in portum euadere, ad patriamque remeare poterimus, næ vos maxima maris numina celebrabimus, vobis nostram salutem acceptã ferentes. Sed ij multos dies ebrietate illa sunt occupati: itaque ea domus postea Triremis est nũcupata. Bacchi currus a tigribus, atque pantheris trahebatur; vinum enim homines harum belluarum instar feroces reddit. Philostratus ideo vult Baccho cum Panthera intercedere familiaritatem, quod ea animalium sit calidissima, leuiterque vt Baccha saliat. Idem eius nauim ita describit; Cymbali sunt naui applicati. Prora ad similitudinem Pantheræ educta est: Thyrsus autem e media exoritur naui, mali vicem gerẽs, cui purpurea appensa sunt vela, in sinu splendentia; aureæ autẽ intextæ sunt in Tmolo Bacchæ. Hedera autem, & vite nauis est tecta, racemusque super

Pantheræ cur Baccho tributæ.

Bacchi nauis.

super ipsam p ndere vide ur. Sed & vini fons inferne ex ea sca uriebat, ex quo vectores omnes largiter bibebant. Ita Bacchi nauem Philostratus describit in ea tabula, vbi Tyrrhenos Piratas depingit, qui, cum hunc Deum, puerum adhuc comprehendissent, ab eo in delphines sunt cõuersi. Fabulam Ouidius lib. III. Metamorph. sic narrat;

-- Stetit æquore puppis.
Haud aliter, quam si siccum naua!e teneret.
Illi admirantes, remorum in verbere perstant,

Velaque deducunt, geminaque ope currere tentant:
Impediunt hederæ remos, nexuque recuruo
Serpunt, & grauidis distinguunt vela corymbis.
Ipse racemiferis frontem circumdatus vuis,
Pampineis agitat velatam frondibus hastam:
Quem circa tigres, simulacraque inania lyncum,
Pictarumque iacent fera corpora pantherarum.
Exiliere viri, siue hoc insania fecit,
Siue timor, primusque Medon nigrescere pinnis
Corpore depresso, & spinæ curuamine flecti
Incipit, &c.

Bacchi nauis etiam nostra tempestate Romæ in D. Agnetis, quod erat olim Bacchi fanum, emblemate expressa videtur. De eodem poetæ fabulantur, eum, cum adhuc infans esset, à Parcis fuisse serpentibus incinctum, qui, nihil eum lædentes, per faciem, ac pectus adrepebant. Itaque Bacchæ, eius mysteria celebrantes, absque vllo timore, ac periculo serpentes tractabant, vt Plutarchus in Alexãdri vita testatur, cum de Olympia, Alexandri matre loquitur, quæ à serpente grauida effecta dicebatur: quod etiam de Scipionis matre est creditum; nam vt idem Plutarchus refert, serpentẽ sæpe in eius cubiculum se insinuare, multi viderunt. Hoc innuebat ritus ille, quem supra ex Catullo retulimus in Bacchi sacris adhibitum fuisse, cum Bacchi ministros serpentibus se cinxisse dicebamus; ibidem etiam sequitur, eosdem membra lacerati iuuenci iactasse: nam Pentheus Thebarum Rex Bacchi contemptor fuisse, ac eius mysteria celebrari vetuisse legitur: quam iniuriam sic Bacchus est vltus: effecit vt is matri, cæterisque mulieribus, qui ipsius festum celebrabant, vitulus, aut, sicut Ouidius narrat, aper videretur, qui sacras ceremonias turbaturus aduenisset: quare in eum omnes irruentes, eum in frusta discerpserunt, quæ furibundæ hac, illac discurrentes, ostentabant: cuius rei memoriam renouantes, in anniuersariis Bacchi sacris iuuencum discerpere, ac particulas secum circumferre solebant. Quod fortasse eo respiciebat, vt id commemoraret, quod Typhon contra Osiridẽ perpetrarat; Osiris enim apud Ægyptios idem erat, ac Bacchus apud Græcos. Itaque Tibullus lib. 1. ita de eo dicit

Vitulus laceratus in Bacchi mysteriis.

Osiris.

Primu

Primus aratra manu sollerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cædere falce comam.
Illi iucundos primum matura sapores
Expressa incultis vua dedit pedibus.

Et paulo post,

Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus Osiris,
Sed chorus, & cantus, sed leuis, aptus amor,
Sed varij flores, & frons redimita corymbis,
Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.
Et Tyriæ vestes, & dulcis tibia cantu,
Et leuis occultis conscia cista sacris.

Osiris interdum accipitris forma apud Ægyptios expressus reperitur; quæ auis noctu clare cernit, velocissimeque volat: in quo Solem imitatur, cuius est is imago. Sed eumdem Ægyptij frequentius, vt Plutarchus in libro de Iside, & Osiride, veluti hominem, genitale membrum arrectum habētem, rubroque panno indutum depingebant: cuius rei paullo post, in Priapi imagine rationem afferemus: is enim quædam Osiridis pars fuit. Nam Typho eius frater legitur, coniuratione aduersus eum facta, eum occidisse, ac in frusta discerptum, inter coniuratos distribuisse: sed membrum virile, cum ab omnibus esset repudiatum, in Nilum fuisse proiectum; Isisque eius vxor, cum nihil adhuc de mariti cæde resciuisset, sed tantum amissum diu, multumque vbi quæsiuisset, tandemque rem cognouisset, Typhonem deuicisse, ac a coniuratis singula Osiridis membra recuperasse; quibus omnibus suo loco collocatis, cum virile membrum deesse comperisset, maximum dolorem suscepisse, eiusque imaginem maxima religione colendam omnibus proposuisse: quæ postea sub Priapi nomine honores diuinos est assecuta. Vtque huius rei memoriam nulla vmquam deleret obliuio, anniuersaria sacra instituisse, in quibus sollenni pompa Osiris cum fletu, & lamentis quæreretur; & paullo post tamquam esset inuentus, publica lætitia puer circumfer-

Osiris accipitris formā habens.

Osiris cæsus & in frusta concisus.

retur, qui inuentum Osiridem repræsentaret. Itaque huc Ouidius alludens, alicubi dixit,

--Numquamque satis quæsitus Osiris.

Horus. Idem propemodum Horo accidit, quem Isis eius mater diu fleuit, cum nusquam appareret; sed, eo reperto, vehementer est exhilarata. Macrobius lib. 1. Saturn. hunc pro Sole capi vult, ab eoque horas, in quas est dies distributus, esse dictas. Alij mundum eo repræsentari senserunt. Eius simulacrum adolescentis erat, manu virilia Typhonis tenentis; nam is narratur,

Typho

Typhonem deuicisse, non tamen interfecisse, cum in crocodilum versus, ab eo statim aufugerit. Quare Apollinopoli; quæ est vrbs AEgypti, lex erat, qua iubebatur, ne vllus honos crocodilis haberetur, sed omnes eos expellerent, caperent, interficerent, cæsos vero ante Hor templum ponerent. De Typhone olim fabulabantur, quemadmodum Apollodorus recitat, eum a terra genitum, vt ea Deos vlcisceretur, qui Gigantes interfecerant. Quamobrem eum Plato in Phædro multiplicis naturę belluam, ardentem, furiosamque appellat: is corporis proceritate, ac robore cunctis ex terra natis longe præstabat. Eius superior pars hominem referebat, pennisque contegebatur; tam prodigiosę erat magnitudinis, vt vel altissimorũ montium verticem superaret, sideraque capite contingere videretur; is brachia extendẽs, altera manu ad Occidentẽ, altera ad Orientem perueniebat: ex vtraque manu centum angues capitibus exporrectis emergebant: crura serpentina erant, circum quæ alij serpentes implicabantur, qui vniuersum corpus ambientes, vsque ad caput pertingebant, quod horridis, squalidisque crinibus contegebatur, qui per collum, atque humeros se diffundebant: barba ad pectus illud vastum promittebatur: oculi truces erant, ex seque quasdam veluti scintillas emittebant: os flammas affatim euomebat. Hunc, cum in cælum ignitos lapides esset iaculatus, tantum cælites exhorruerunt, vt omnes in AEgyptum aufugerint, vtque ab eius impetu se tuerentur, alij aliorum sibi animalium formam induerint, vt de multis superius a nobis dictum est. Sed tamen immane hoc monstrum tandem aliquando a Ioue victum fertur, vt Apollodorus testatur: alij vero dicunt, vt nos superius retulimus, ab Horo fuisse superatum; qui idem fuit, ac Osiris, licet inter se nomine differrent. Itaque Hermipoli, quæ est AEgypti vrbs, accipiter in Hippopotamũ impetũ faciẽs effingebatur: pro Hippopotamo Typhonem capiebãt, qui malum quodcumque, a terra proficiscẽs adumbrat. Accipiter virtutem, quæ ei resistit, ac omnem eius impetum retundit, significat; hæc Osiride, aut Horo ostenditur, qui Solem repræsentant: iidem propter alias rationes a Baccho non differunt: nam, sicut AEgyptij Osiridem dixerunt a Typhone in frusta concisum, ita etiam Græci de Baccho af-

Typhon.

firmant, quem volunt a Titanis diſcerptum fuiſſe. Et hoc illud erat, quod dicebamus, Bacchum ſcilicet ſolitum membris diſcerpti iuuenci deſignari. Nam de Baccho ferunt, a Titanis eum cæſum, conciſum, coctum, atque iterum compactum, gypſoque obductum fuiſſe, ne ſcilicet amplius de facie cognoſceretur; quemadmodum Suidas ſcribit; id innuit, vuas cōteri, vt inde vinum exprimatur, quod in ligneis vaſis, aut lapideis, aut etiam gypſeis bullit, ac quodāmodo coquitur; immo etiam in ahenos iniicitur, vt ſubiecto igni excoquatur, quo melius conſeruetur: Bacchi membra iterum compingi vites innuit, ſuo tēpore vuas integras, ac ſolidas proferre. Bacchus præterea, quia eam virtutem adumbrabat, quæ plantis vim ad fructus maturos proferendos ſuppeditat, familiare numen Eleuſinis Deis, quæ erant Ceres, & Proſerpina, fuiſſe ab Herodoto narratur; hæc autem efficere credebātur, vt ſemen humi ſparſum geminaret. Pauſanias in Atticis refert, Athenis in Cæſaris templo, Bacchum exſtitiſſe, manu ardentem facem porrigentem. Itaque Porphyrius, vt Euſebius refert, vult Bacchum fœmineo habitu indutum, ac cornutum eſſe, vt in plantis duplicem ineſſe virtutem, ad fructus producendos, maſculi ſcilicet, & fœminæ oſtendatur: quamuis vero de palma feratur, eam partim maſculei eſſe ſexus, partim fœminei, nec vnum altero ſemoto facile fructus proferre; tamen quælibet arbos folia, ac fructus profert, ſine alterius ope, ita vt alteram cum altera coniungi ſit opus, vt in animantibus videmus, quæ prolem generare nequeunt, niſi maſculus cum fœmina coëat. Vnde fortaſſe fit, vt fabulentur, Priapum ex Baccho ortum eſſe; vt ſcilicet demonſtretur, ſemen tam in animalibus, quam in plantis a Sole vim ad producendum mutuari: quod in Oſiridis imagine exprimitur; vbi pannus ruber, quo tegitur, cæleſtem calorem innuit, qui ſeminibus, intra terræ viſcera reconditis, vim ad producendum tribuit. Suidas ſcribit, Priapum eumdem ac Bacchum eſſe, qui ab AEgyptiis Horus appellabatur. Hori effigies apud eos ita exprimebatur; adoleſcens dextera ſceptrū continebat; perinde ac dominus omnium eſſet, quæ hic oriuntur, ſiniſtra autem pudenda tenebat; nam ſeminalis virtus ab eo proficiſci credebatur: eſt quoque alatus, vt eius velocitas indicetur: ei diſcus

Bacchus cū Deis Eleuſinis.

Priapus.

discus adiacet, quo mundi rotunditas significatur: nam Sol, quem Horus refert, mundum quotidie suo cursu obit. Vtque veteres ostenderent, quãtum Bacchi, Priapique numina inter se consentirent, immo potius vnum amborum esset numen, in Bacchanalibus ex collo membri virilis figuram suspensam gestabant; hanc Psallum appellabant, ex ficulno ligno dolatum. Sed apud Suidam legitur, ex rubro corio quoque olim hanc imaginẽ expressam fuisse, quam sibi inter coxas suspendentes, per vrbem saltitantes discursabant, cum Bacchanalia *Bacchanalium ritus.*

celebra

celebrarent: hi Phallophori dicebantur; faciem tenuissimis arborum corticibus, aut etiam pelle tegebant, caput hedera, aut violis coronabant. Herodotus narrat, AEgyptios cubitales statuas effinxisse, verendis extensis, ac longitudine pene corpus totum æquantibus: hasque a mulieribus circumferri solitas per cōpita super currus, ad hunc vsum fabrefactos, præcedentibus tibiis, ad quarum modos Bacchi laudes cantabantur. Idem de mulieribus Romanis legitur, quæ sollenni pompa membri virilis imaginem gestabant. Sed Priapum ita effingebant: Erat puer crassus, deformis, virilia vastissima habens, quæ reliqui corporis magnitudinem æquarent. Suidas refert, Iunonem, Veneris vtero tacto, effecisse vt is talis nasceretur; vt Ioui scilicet rem molestam faceret, qui eam grauidam effecerat. Sed alij Priapi patrem Bacchum fuisse volunt; cuius rei Theodoritus rationem reddens, dicit, pro Venere coitus voluptatem, pro Baccho vinum immodice sumptum capi solere; ex his autem simul coniunctis, Priapum exsistere. Huic similis, immo idem Mutinus fuit, qui sedens pudenda ostentabat; in eius sinu, ominis caussa, nubentes sessitabāt, vt earum pudicitiam prior Deus delibasse videretur, vt Varro scriptis testatum reliquit, quod Lactātius, Augustinusque in libris de ciuit. Dei referunt. Priapus a veteribus Deus hortorum est habitus, barbati hominis formam referens, comam implexam habens, nudus, dexteraque falcem tenens, sicut eum Tibullus lib. 1. Eleg. 4. eum describit, ita dicens;

Phallophori.

Priapi imago.

Mutinus.

Deus hortorum.

Sic vmbrosa tibi contingant tecta, Priape,
Ne capiti Soles, ne noceantque niues.
Quæ tua formosos cepit sollertia? certe
Non tibi barba nitet, non tibi culta coma est.
Nudus & hibernæ producis frigora brumæ,
Nudus & æstiui tempora sicca canis.
Sic ego, tum Bacchi respondit rustica proles,
Armatus curua sic mihi falce Deus.

Eum interdum panno quopiam operuerunt, cuius ipse lacinias in sinum reducebat, in quo omnium generis fructus continebat. Eidem serta ex hortensibus herbis conficiebant: nam custos hortis apponebatur, longam arundinem supra caput habens,

habens, vt ea aues deterreret. Ita enim is de se apud Horat. Sat. IIX. lib. I. loquitur;

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:
Cum faber incertus, scamnum, faceret ne Priapum,
Maluit esse Deum, Deus inde ego furum, auiumque
Maxima formido: nam fures dextra coercet:
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque nouis considere in hortis.

Asinus quoque prope Priapum non absurde pingi posset; nam ea præcipue victima huiusmodi Deus delectabatur, ob maximam scilicet, quæ est sibi cum eo, similitudinem. Apud AEgyptios hircus pingebatur, qui Priapi esset symbolum; nam de hoc legitur, post septimum diem ab ortu ad coitum esse idoneum, ad quem semper sit paratus. Eadem bellua Bacchus innuebatur; nam is fertur in hircũ fuisse conuersus, cum in Ægyptum vna cum cæteris Diis fugisset, vt Typhonis manus euaderet. Apollodorus scribit, Bacchum, adhuc infantem a Ioue in hœdum fuisse versum, ne a Iunone cognosceretur, per Mercuriumque Nymphis nutriendum traditum. Quare ob hanc caussam Caper victima admodum Baccho cara erat; vel etiam, quod is valde vitibus sit noxius. Atque hæc de Baccho sint dicta.

Hircus Priapi symbolum.

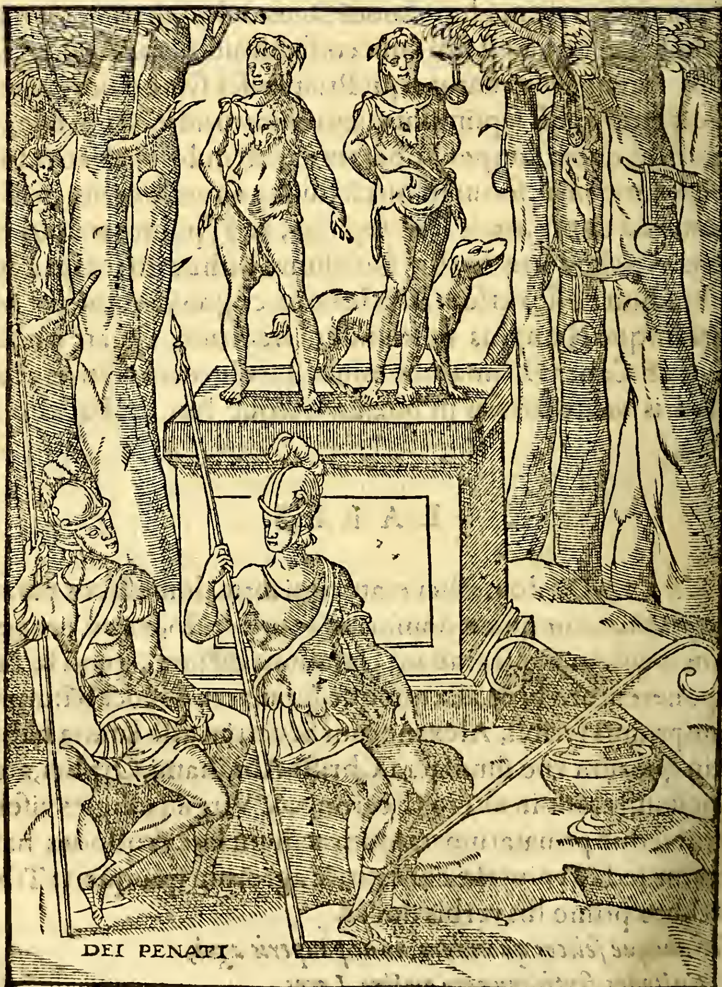
Caper Baccho sacer.

LARES.

LARES Dij domestici erant, qui intra domesticos parietes colebantur, tamquam domorum essent custodes: eis prope focum loculum consecrabant, lararium dictum, quod lares ibi reponerentur, vbi & alia quoque simulacra collocabãtur; nam Lampridius scribit, Alexandrum Seuerum duo lararia habuisse, in quorum vno simulacra Christi, Abrahami, Orphei, atque Apollonij erant; in altero Ciceronis, & Virgilij effigies visebantur. Neque priuatarum tantum ædium lares custodes habebantur, sed & vniuersæ ciuitatis, & agrorum quoque, vt Tibullus libro primo his verbis docet;

Vos quoque felices quondam, nunc pauperis agri,
Custodes, fertis munera vestra, Lares.

Itaque, vt Festus scribit, pilæ, & effigies viriles, & muliebres e lana compitalibus suspendebantur in compitis; & hunc festum diem esse Deorum inferorum, quos vocāt Lares, putarū quibus tot pilæ, quot capita seruorum; tot effigies, quot essen liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & essent iis pilis, & simu lacris contenti: vel is ritus est olim institutus, quod Lares ge nios quosdam mortuorum existimarent, qui, corporibus exsu ti, aliquid, vbi quiescerent, habere cupiebant. Sed tamen Lare vtplurimum Dij domestici putabantur. Hi iuuenili figura effin

geban

gebatur, canis pelle vestiti, quibus etiam canis assistebat; quod argumento erat, eos domorum fidelissimos esse custodes, domesticis familiares, ac blandos, externis formidabiles, quales solent esse canes. Hæc est Plutarchi in Problematibus sententia, antea ab Ouidio in Fastis allata. Iidem interdum obuoluti toga super humerum sinistrum, & sub dextro formabantur; vt scilicet magis ad suum munus obeundum, essent expediti; quo iuxta Plutarchum ibidem, diligentissime hominum opera vestigarent, ne scelera eorum laterent, sed vt de iis a se compertis, iustissimas pœnas luerent. His Dij Penates simillimi erant, præcipue in ciuitatibus custodiendis: nonnulli eos volũt apud Romanos fuisse, Iouem, Iunonem atque Mineruã; alij autem, Apollinem, & Neptunum, qui Troiana mœnia exædificarunt. M. Cicero eos dictos scribit a penu, siue ab eo, quod penitus insident: & ideo in penitissimis ædium partibus colebantur. Itaque Demipho apud Terentium se domum proficisci velle dicit, Deos Penates salutatum, vt inde in forum ad negotia pergenda reuertatur. De figura vero eorum, & forma Timæus historicus scribit, eos lituos ferreos, & æreos, & Troianũ quoddam vas fictile fuisse, eaque in occultis, & reconditis Lauini iacuisse sacra. Dionysius lib. I. Rom. historiæ refert, in templo obscuro, & humili, quod erat non procul a foro Romano, duas suorum Troianorum imagines se vidisse, duorum iuuenum sedentium, habentiumque pila in manibus; quibus esset inscriptio D. PENATES; similesque vetustis in templis plerisque conspici iuuenes, militari habitu, & cultu; quod idem in multis antiquis numismatibus cernitur. Genius etiam domesticum numen, immo & proprium vnicuique habebatur; quem aliqui hospitalitatis Deum esse voluerũt, item voluptatis, ac naturæ; itaque genio indulgere dicuntur qui voluptati dant operam, naturæque largiũtur quod expetit; geniumque defraudare illi existimantur, qui alia omnia potius faciunt. Horatius lib. II. Epist. ad Iulium Florum scribens, de humanarum rerum instabilitate disserit, ibique quærit, qui fiat, vt duorum fratrum alter sæpe voluptuosus, alter sit laboriosus: cui quæstioni sic respondet,

Canis cum Laribus.

Penates.

Genius.

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,

Naturæ Deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput: vultu mutabilis, albus, & ater.

Censorinus in ea est sententia, vt censeat, Genium esse generationis Deũ; aut quod ei præsit; aut quod vna nobiscum sit genitus; nobiscumque perpetuo maneat, vt vitam nostram tueatur. Itaque veteres singulis singulos Genios attribuebãt, aut etiam binos, alterũ scilicet malum, alterum bonum, hunc ad bonum adhortatorẽ, illum ad malum impulsorem: quod non admodum a nostræ religionis scitis abhorret, in quibus habetur de Angelis custodibus, ac Cacodæmonibus; nisi quod nos eos nolumus nobiscum oriri, quemadmodum veteres de suis Geniis ac Laribus dicebant: nam magna erat inter eos similitudo. Quare Romani in triuiis, & compitis Augusti Genium vna cum Laribus collocarunt, atque venerati sunt. Quilibet vero suum Genium separatim colebat, maxima cum lætitia diem suum natalem celebrans. Sed principis Genium ab omnibus publice maximo honore, & cultu afficiebatur. Quamobrem qui per eius Genium iuratus, peierasset, pœnas dabat; religiosissimum enim id iusiurandum habebatur. Ideoque Caligula, cum ob leuissimas caussas morte plurimos quotidie afficeret, dicere sæpe solebat, sicut Suetonius refert, se illos punire, propterea quod numquam per suum Genium iurassent, hoc præ se ferentes, se ipsum contemnere, indignumque censere, qui coleretur. Genius igitur numẽ quoddam existimabatur, quod semper homines ab ortu ipso comitaretur. Idem locis etiam tribuebatur, vt Iamblichus sentit, cum probat Diis, qui alicui loco præsident, de iis sacrificandum, quæ ibidem oriãtur: nam res, quæ in nostro patrocinio sunt, nobis cæteris solent esse cariores. Virgilius lib. v. cum Æneam facit anniuersaria iusta Anchisæ manibus persoluentem, anguem visum esse scribit,

Principis Genium.

Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor, cui nubilus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores:

Dubitatque, num loci Genius, an aliud quidpiam esset. Hinc est factum, vt aliqui Genium serpentis forma effinxerint, alij puerili, iuuenili aliqui, nonnulli senili, vt Cebes in sua tabula. Pausanias in Eliacis posterioribus refert, Eleos tamquam pa-

trium Deum Sosipolim, qui vrbis Seruatorem sonat, coluisse: eius sacrificia in templo Lucinæ quotannis patrio ritu celebrari solita. De eo hæc ait, fuisse memoriæ prodita; cum scilicet in Eleorum fines hostiliter Arcades inuasissent, cõtraque eos aciem Elei direxissent; mulierem infanti puero mammam præbentem, ad Eleorum duces venisse; seque, cum puerum eum peperisse diceret, addidisse, monitam per somnium, vt eum pugnæ socium Eleis adiungeret: ibi eos, qui summæ rei præerant (quod mulieris verbis fidem habendam censuissent) puerum nudum ante signa collocandum curasse. Impressione ab Arcadibus facta, puerum in eorum cõspectum in anguem mutatum: eo prodigio hostes exterritos, in fugam se protinus dedisse; acriter Eleos institisse: parta vero hac insigni victoria, a seruata ciuitate nomen Sosipolidi inditum: quoque loco in cauernam visus fuerat se anguis abdidisse, confecto prælio, fanum erectum. Idcirco vero honores Lucinæ decretos, quod ab ea in lucem puerum illum sibi editum, interpretati sunt. Hic Deus exprimebatur ætate puerili, chlamyde amictus varia, & stellata; præ se gerebat manu altera copiæ cornu; hac enim forma cuidam in somnis est visus. In vetustis nomismatibus Traiani, Adriani, aliorumque principum Genius pateram dextera manu supra aram porricere, quæ ara esset sertis ornata, læua vero propẽdulum flagellum, vel simile quidpiam tenere videtur. Sed enim & in aliis Adriani inscriptionibus talis epigraphe reperitur, GEN. P. R. vbi imago cernitur hominis militaris, cum veste ad cruris medium circumuoluta, dextra pateram in morem sacrificantis habens, læua autẽ cornu copiæ. Populi autem Romani Genius id fortasse numen erat, in cuius tutela eorum vrbs erat. Genium olim platano coronabant, sed & interdum floribus, vt apud Tibullum alicubi legitur; *Platanus Genio sacra.*

Ipse suos adsit Genius visurus honores;
Cui decorent sanctas florea serta comas.

Sed quia duplicem esse Genium diximus, vt Socraticus Euclides apud Censorinum velle videtur, dicto de bono, nunc de malo Genio videamus. Huic nullam statuam antiquos posuisse comperio. Sed tamen multis fuisse visus legitur. Quare nos

eius speciem ex variis historiis designabimus. Plutarchus, Appianus, ac Lucius Florus meminerunt, Brutũ, cum quadam nocte se in cubiculum inclusisset, nescio quid, vt ei erat mos, cogitantem, spectrum quoddam conspexisse atri hominis, atque horribilis, qui, Tuus sum, inquit, Brute, Genius. Valerius Maximus lib. 1. refert de Cassio Parmensi, qui Antonianas partes secutus, ab Augusto capite est multatus, eum paucis ante mortem diebus existimasse ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalida barba, & capillo demisso, qui interro

interrogatus responderit, se eius malum Genium esse. Pausanias in Eliacis posterioribus de Euthymo athleta scribens, narrat, Vlyssem errantem Temessam etiam Italiæ vrbem esse appulsum, ibi de naualibus sociis eius vnum, Virgine per vinum violata, ab oppidanis contumeliam vindicantibus, lapidibus obrutum: Vlyssem quidem, nulla vlciscendi inita ratione, inde profectum: perempti vero socij manes finem nullum sæuiendi in cuiuslibet ætatis homines fecisse, priusquam cogitantes patriam relinquere Temessenses, quo eam pestem effugerent, Apollinis responso heroem placare iussi sunt, &, consecrato ei solo, templum excitare, deuouere ei præterea quotannis Virginum vnam, quæ ipsis formosissima visa esset. Quod cum illi ex oraculo facere pergerēt, nihil omnino grauius passos esse. Forte vero Euthymū cum venisset Temessam eo ipso tempore, quo sollenne sacrificium fiebat, re tota cognita, se intromitti in templum postulasse: ibi virginem conspicatum, primo misericordia commotum, deinde etiam amore incensum. Armis igitur captis, cum Genio cōgressum: illum victum, mœnibus, & agro cessisse, sublatumque prorsus ex hominum cœtu, in mare se demersisse: ac in huius facinoris præmium virginem victori nupsisse. Ipsum vero Geniū, idem refert, colore fuisse vehementer atro, cætera specie maxime formidabilem, amictum autem lupi pellem ei fuisse.

FORTVNA.

Fortunam culpant omnes, probrisque lacessunt;
Cum tamen hæc magnum potius mereatur honorem.

Libet mihi ab his Dantis Algerij versibus, Fortunæ tractationem auspicari: ei namque nos mortales, quidquid extra sententiam cadit, acceptum ferimus, illud moleste ferētes, ex quo potius magnam lætitiam suscipere deberemus; videmurque rei familiaris & honorum comparationem, eorum rursus iacturam, ac rerum omnium vicissitudinem ab ea pendere arbitrari. Itaque Franciscus Petrarcha quodam in loco Fortunam ita de se dicentem inducit;

Magna, potens rerum, conor Fortuna, vides ne,

Lætos,

Lætos, ac tristes solam me reddere posse?
Idque statim celeri sum eadem velocior aura.
Quodque vides, nostris iussis id voluitur omne.

Fortuna cur culpetur.

Hinc omnium conuiciorum, quæ quotidie in eam congerimus, est origo: nam quæ Fortunæ bona appellamus, eos plerumque possidere cernimus, qui minus iis digni nobis videantur, dignissimis quibusque spoliatis. Quod bene ne, an male se habeat, illis considerandum relinquo, qui, qua sunt mẽtis acie prædití, dispicere soli possint, quot curis, molestiis, periculisque, caduca hæc, quæ bona dicimus, abundent. Sed pauci id animaduertimus, id vnum studentes, scilicet vt iis nos referciamus; cumque res pro animi libidine minus successerit, Fortunam statim ream facimus: quæ tamen iuxta multorum sententiam nulla est. Itaque Iuuenalis Satyr. x. sic de ea dicit;

Fortuna nõ exsistit.

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cæloque locamus.

Lactantius autem Firmianus, Fortunam nihil aliud esse dicit, quam nomen vanum, quod hominum insipientiam arguit: Ciceroni consentiens, qui in Academicis quæstionibus sic inquit; Fortuna effecit nobis multa improuisa propter obscuritatem, ignorationemque caussarum. Sed non minus in Fortuna veteres decepti sunt, quam in cæteris Diis: hanc autem bonis atque malis his externis administrandis, tamquam Deam, præposuerunt. Itaque duas Fortunas effinxerũt, bonam vnam, alteram malam; huic aduersa omnia, illi prospera quæque adscripserunt; bona candido vultu, mala atro erat prædita. Præneste, vbi ea celeberrimum templum habebat, sub duarum sororum imagine colebatur, vt Alexander Neapolitanus refert. Ob eamdemque caussam Pindarus, quemadmodum Plutarchus testatur, eam duos temones moderantem effinxit. Sed tamen vna tantum Fortuna habebatur, cuius effigiem hic ex priscis scriptoribus apponam. Pausanias in Messeniac. scribit, Bubalum, qui templa construere, & animalia optime effingere nouerat, omnium primum Fortunæ statuam Smyrnæis effecisse, polum capite sustinentis, manuque Amaltheę cornu continentis. Hac figura innuebatur, Fortunæ id esse munus, vt ea pro libidine largiatur, adimatque diuitias, quas Copiæ cornu

Fortuna duplex.

repræ

epræſentat; eædemque perpetuo in orbem vertuntur, ſicuti
cælum aſſidue circa polos conuertitur. Idem poſteriores ſunt
mitati, qui Fortunam aut tabulis, aut ſignis expreſſerunt; eo
pectantes, vt intelligeremus, penes eam rerum harum admi-
iſtrationem eſſe, quas ſuo arbitrio diſpenſet. Lactantius lib.
I I. refert, Fortunam depingi ſolere cum Cornu copiæ, & gu-
ernaculo, tamquam in eius eſſet poteſtate ſitum, diuitias elar-
iri, reſque humanas, bonaque hæc caduca moderari: nulla
nim in his ſtabilitas reperitur, nec iuſte tributa videntur, cum

Rerum humanarum administratio.

magnam eorum penuriam boni patiantur, malique homines eis vndique circumfluāt. Hanc ob caussam Fortunam cæcam, instabilem, dementem, malis potius quam bonis amicam dicimus, vt est in quodam Epigrammate, quod inter Virgilij opuscula recensetur: id est huiusmodi;

O Fortuna potens, quam variabilis
Tantum iuris atrox quæ tibi vendicas,
Euertisque bonos, eligis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus:
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transfert ad impios:
Nec discrimen habet, rectaque iudicat:
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica.
Nec, quos clarificat, perpetuo fouet;
Nec, quos deseruit, perpetuo premit.

Itaque Thebani Plutum Fortunæ manibus imposuerunt, vt superius diximus; perinde atque is Deus, qui diuitiis præsidere credebatur, opes tribueret, adimeretque pro Fortunæ arbitrio: quam ita Martianus lib. 1. Philolog. describit; Tunc etiam, inquiens, omnium garrula puellarum, & contrario semper fluibunda luxu, leuitate pernix desultoria gestiebat, quam alij Fortē asserunt, Nemesimque nonnulli, Tycheaque complures, aut Nortiam. Hæc autem, quoniam gremio largiore totius orbis ornamenta portabat, & aliis impertiens, repentinis motibus conferebat, rapiens his comas pueriliter, caput illis virga comminuens, eisdemque, quibus fuerat eblandita, ictibus crebris verticem, complicatis in condylos digitis, vulnerabat. Nos autem ita ludibrio habere Fortuna videtur, cum bona, quæ nobis tribuerat, rursus adimit; ex quo maximo nos dolore afficimur: quod quidem minime vsuueniret, si pluris ea non faceremus, quæ sub eius sunt potestate, quam quæ sub nostra: diuitiæ namque Fortunæ dominatui sunt obnoxiæ; virtus sola no-

stra

ſtra eſt: ſed tamen nos has illis poſtponimus, quod Horatius magnopere indignatur, ita in Satyris exclamans;

O ciues ciues, quærenda pecunia primum,
Virtus poſt opes.

Bonam ſimul, ac malam Fortunam ſic veteres adumbrarunt, quamuis inſcriptio bonam tantum innuat. Eſt in ſolio ſedens mulier ſtolata, ſubtriſtis, cuius dextræ dextram iungere videtur adoleſcētula egregia forma, ac liberali, quæ ſtat ante illam: poſt vero matronam ſedentem puellula quædam manum ſupra ſcabellum tenere, & inniti videtur. Mœſta illa matrona præteritam Fortunam ſignificat: adoleſcens, quæ ei manum præbet, præſentem oſtendit; puella futuræ eſt ſymbolum. Sed antequam longius progrediar, hic aliquid de Nemeſi interiiciendum, operæpretium fore duxi; ambæ enim inter ſe valde ſimiles videntur, ita vt aliqui idem numen eſſe ſint arbitrati: quod vel ex iis diſcamus licet, quod ſupra ex Martiano attulimus. Sed tamen vtraque proprium ſibi cultum, ſtatuamque eſt ſortita. Nemeſis ergo Dea erat, qui vnicuique, quod rectum eſſet, oſtendere credebatur. Ammianus Marcellinus ita de ea dicit; Dea eſt vltrix facinorum impiorum, bonorumque præmiatrix, arbitra rerum, regina cauſſarum; quam Theologi veteres fingentes, Iuſtitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradebant, omnia deſpectare terrena. Macrobius lib. 1. Saturn. Nemeſim contra Superbiam coli, eſſeque Solis poteſtatem arbitratus eſt; cuius hæc natura ſit, vt fulgentia obſcuret, & quæ ſunt in obſcuro, illuminet: ſic etiam Nemeſis nūc erectas mentium humanarum ceruices opprimere, & eneruare videtur; nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad bene viuendum extollit. Proprium ergo eius erat munus, eos vlciſci, qui nimium in proſpera fortuna ſuperbirent. Eam poëtæ Rhamnuſiam cognominarunt, a quodam Atticæ loco, vbi pulcerrimum eius Deæ ſimulacrum exſiſtebat. Eadem Adraſtia dicebatur; quod Adraſtus rex omnium primus ei templum poſuerit. Pennas huic Deæ ideo vetuſtas aptauit, vt adeſſe velocitate volucri cunctis exiſtimaretur: eidem gubernaculum dedit, & rotam ſubdidit, vt vniuerſitatem regere, per elementa diſcurrens omnia, non ignoraretur. Hanc interdum, vna manu frænum, altera menſuram

cubiti tenentem effinxerunt, vt oſtenderent, nos linguæ frænum iniicere, ac in omnibus menſura vti debere; quod diſtichon apud Græcos docet;id eſt tale;

Ἡ Νέμεσις προλέγω τῷ πήχει, τῷ τε χαλινῷ,
Μὴ ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ' ἀχάλινα λέγειν. hoc eſt,

Prædico hæc Nemeſis norma ſimul, hiſque lupatis,
Non effræna loqui, & nil fieri abſque modo.

Pauſanias in Atticis ſcribit, hanc ſuper cæteros Deos aduerſus ſuperbos eſſe inexorabilem; quod ex iis, quæ Barbaris, Athe-

nienſium

niensium hostibus acciderunt, comprobat: nam ij Athenarum opes aduersus se contemnentes, iam tum Parium marmor acceperant, quod ad trophæum erigendum vehebant. Sed iis turpiter victis, id marmor Phidias excidit in Deæ huius statuam. De quo Ausonius tale Epigramma ex Græco scripsit,

Me lapidem quondam Persæ aduexere, trophæum
Vt fierem bello; nunc ego sum Nemesis.
At sicut Græcis victoribus asto trophæum,
Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.

Huic simulacro corona capiti apposita erat, qua & cerui, & Victoriæ parua signa continebantur: in altera manu erat ramus fraxineus, in altera phiala; in qua Æthiopes expressi erāt: cuius rei caussam Pausanias dicit, se coniectura assequi non posse. Idem subdit; Neque hoc Nemesis simulacrum, neque aliquod aliud antiquum alas habebat: sed postea apud Smyrnæos simulacra alata fuerunt, & ipsi Nemesi alæ additæ, veluti & Cupidini; quia huius Deæ numen in iis potissimum apparere autumant, qui amore capti sunt; eos enim punit, qui ob formam fastu turgent, cæterosque præ se contemnunt, vt Ouidius in Narcissi fabula ostēdit, quę lib. III. Metam. habetur: hinc etiam Catulli illud; *Nemesis absque alis.*

Ne pœnas Nemesis reposcat a te:
Est vehemens Dea; lædere hanc caueto.

Quia vero hæc Dea mortales ob superba facinora punire putabatur, eam aliqui idem cum Iustitia esse crediderunt. Hanc Chrysippus (vt Agellius lib. XIV. refert) forma, & filo virginali descripsit, aspectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilem, neque atrocem, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Itaque Plato dixit, Iustitiam cuncta cernere, ab antiquisque sacerdotibus omnium rerum inspectricem fuisse dictam. Apuleius alicubi per oculum Solis, ac Iustitiæ iurat, perinde ac hæc non minorem vim cernendi, atque Sol ipse possideat: hæc nos in Iustitiæ ministris inesse debere, intelligamus licet; hos enim mentis acie ad abstrusissimam veritatem penetrare oportet: iidem ea puritate debent esse præditi, qua castæ virgines solent esse; ita vt neque donis, neque blanditiis, neque alio quouis se corrumpi vmquam si- *Iustitia.* *Iudices quales debene esse.*

nant, sed seuere semper, quod iustum sit, sectentur: iis etiã opus est, vt se improbis formidabiles, innocentibus benignos ostendant. Pictores examine lancis, vel statheræ, nunc & securium, & virgarum fasce, nunc illis, vel illis Iustitiam insigniunt. Sunt, qui eamdem hoc modo effingant; Nuda virgo quadratum super lapidem sedet, æquatam manu altera bilancem tenens, exsertum altera sub ala ensem quodam modo occulens. Diodorus est auctor, alicubi in Ægypto, vbi Veritatis portæ erant, Iustitiæ statuam extitisse, quæ capite careret: cuius rei nullam

afferr

affert rationem. Eamdem Ægyptij effingebant per manum finistram porrecta palma discapedinatam; propterea quod sinistra, genuina pigritia, nulla calliditate prædita videtur; & ideo æquitati aptior, quam dextera. Pausanias vero in Eliacis prioribus ita depictam ait in arca Cypseli; At formosa, inquit, illa mulier, quæ fœda facie alteram sinistra obstricto collo trahit, dextera fuste cædit, Iustitiam significat, quæ Iniuriam male mulctat: nam iusti iudices iniuriam semper debent opprimere, curareque, ne cui iniuriam passo, non satisfiat. Hos etiam oportet dispicere, ne veritas eos lateat, vtraque parte audita, & numquam, accusatoris nudis verbis credentes, reum condemnare. In hanc sententiam Lucianus in libello de non temere credendo calumniæ tale refert exemplum; cum Antiphilus, Apellis quidam æmulus, apud Ptolemæum Apellem esset calumniatus, quod cum Theodoro cõsensisset, qui a rege rebellionem fecerat; & a quodam coniurationis conscio, qui capitis pœna tenebatur, regi innotuisset, Apellem omnino facinoris ignarum, & inique illum insimulari: tum Ptolemæus, posito furore, sententiam mutauit, Apellem talentis centum donauit, eique in seruitutem calumniatorem Antiphilum addixit. Tunc Apelles, periculi memor, tali pictura Calumniam vltus est. In dextera quidem sedet vir, permagnas habens aures, quales fuisse Midæ feruntur: manum longe ille protendit accedenti Calumniæ: circum ipsum vero sunt mulieres duæ, Ignorantia scilicet, & Suspicio: ex aduerso Calumnia, mulier ornata, & pulcra, sed aspectu ardens, & in iram ac rabiem con cita; læua facem accensam præferens, dextera adolescentem quemdam per capillos trahere videbatur; qui manus ambas ad cœlum tendebat, superosque obtestabatur: præcedebat vir pallidus, impurus, acute intuens, iis propemodum similis, qui longiori morbo sunt confecti: hic Liuor, seu Inuidia erat. Pone duæ aliæ mulieres erant, Calumniam dirigentes, & adornantes, altera erat Insidia, altera Fraus. A tergo sequebatur Pœnitentia, pullas, lacerasque vestes induta; quæ retro caput inflectens, flens, ac lugens, pudore venientem Veritatem excipere videbatur. Ita Lucianus Calumniã descripsit, quã antea Apelles depinxerat: vnde colligit, Calumniam nil aliud esse, quam

fallam

falsam alicuius insimulationem, cui iudex fidem habeat; de eo confictam, qui absit, nec suam caussam dicat: atque ab inuidia vt plurimum profectam: & ea ratione Apelles hanc ei præmittit. Inuidia autem est omnium animi pestium longe teterrima; nam non solum iis, quibus inuidetur, nocet, sed & iis, qui inuident. Itaque Silius Italicus libro XIII. eam inter mõstra, quæ apud inferos sunt, numerat, ita eam breuiter describens;

Inuidia.

Hinc angens vtraque manu sua guttura Liuor.

Et Horatius lib. I. Epistol. ad Lollium sic de ea dixit;

Inuidia Siculi non inuenere tyranni
Maius tormentum.

Quod optime ponit ob oculos quoddam poëmation, quod inter Virgilij opuscula numeratur. Id sic habet,

Liuor tabificum malis venenum,
Intactis vorat oßibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.
Quid quisquis furit, inuiditque sorti,
Vt debet, sibi pœna semper ipse est.
Testatur gemitu graues dolores,
Suspirat, gemit, incutitque dentes,
Sudat frigidus, intuens quod odit:
Effundit mala lingua virus atrum:
Pallor terribilis genas colorat:
Infelix macies renudat ossa:
Non lux, non cibus est suauis illi,
Nec potus iuuat, aut sapor Lyæi:
Nec, si pocula Iuppiter propinet,
Atque hæc porrigat, & ministret Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipse nectar.
Non somnum capit, aut quiescit vmquam,
Torquet viscera carnifex cruentus:
Vesanos tacite mouet furores,
Intentans animo faces Erinnys,
Letalis Tityique vultur intus,
Qui semper lacerat, comestque mentem:
Viuit pectore sub dolente vulnus,
Quod Chironia nec manus leuaret,

Nec

Nec Phœbus, sobolesve cara Phœbi.

Ouidius lib. 11. Metamorph. ei muliebrem formam tribuens, (quam Græci hominẽ effingunt, quandoquidem ὁ φθόνος masculi sit generis) ita describit;

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto:
Nusquam recta acies: rigent rubigine dentes:
Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno:
Risus abest, nisi quem visi mouere dolores:
Nec fruitur somno, vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabescitque videndo:
Successus hominum carpitque, & carpitur vna,
Suppliciumque suum est.

Idem paullo ante eius domum suis quasi coloribus exprimẽs, eam dixerat, ibi residentem serpentum carnibus se pascere. Plutarchus longum sane opus conscripsit de Inuidia: & magnus ille Basilius in quadam de ea ad populum habita cõcione, inter cætera dicit, Inuidos vulturibus esse persimiles; nam, sicut hi super arua læta, aut florida prata volitantes, numquam descendunt, nisi cadauer despectent, cuius putrescentes tantum partes, relictis incorruptis, decerpunt; ita inuidi in quouis numquam inspiciunt, aut conniuent ad ea, quæ laudem merentur, illud solum animaduertentes, vnde ansam ad vituperandum qualemcumque captare possint: qualis etiam fuisse Momus scribitur, qui etiam inter Deos numerabatur, ac ab Hesiodo in Theogon. Noctis ac Somni filius fuisse dicitur: nam nihil hic per se præstabat, sed tantum aliorum Deorum opera inspiciebat, quæ omnia libere reprehendebat. Quare AEsopus de eo scripsit, vt Aristoteles refert, illum bouis opificium vituperasse, cum cornua potius in humeris, quam in capite affigenda fuissent, vt validius ferire posset. Idem de homine dicebat, vt Lucianus in Hermotimo narrat, Vulcanum vehementer errasse, quod non fenestratum hominis pectus fecisset, quo eius cogitatus plane viderentur. In Venere, vt dicit Philostratus, nihil reprehensione dignum deprehendit, nisi quod eius crepidæ, dum illa incederet, nimis streperent. Eius imago libro IV. Epigram. Græcorum describitur, tamquam hominis macilenti, extenuati, pallidi, ore hiantis, ad terram *Momus.*

ſpectantis, quam is bacillo, quem manu tenet, percutit; idque ob eam fortaſſe rationem, quod Dij apud antiquos Terræ filij dicebantur. Ab hoc Momo, qui eo ſunt ingenio, vt omnia, quæ ſibi non allubeſcant, vituperent, Momi ſunt dicti: quod in eis vitium fere ex inuidia oritur: quæ iuxta Euripidem, vt Ælianus refert, eſt perquam triſtis, peruerſa, atque verecunda. Eam veteres ſub anguillæ ſymbolo innuebãt; hæc enim, vt idem Ælianus ſcribit, ſeorſim a cæteris piſcibus degit, nec vmquam eſt in eorum comitatu. *Fraus.* Fraudem, quam Calumniæ comitem Apelles adiunxit, ita Dantes Algerius in ſuo inferno depingit;

Tum Fraus Cocyti tantum caput extulit vndis,
Cætera membra latent, fluuio demerſa ſub imo.
Eſt illi vultus mollis, facieſque benigna,
Iuſtitiam redolet: ſanctos venerabere mores.
Sed partes, quas illa negat proferre ſub auras,
Horrendæ viſu, ſetis, ſquamiſque refertæ:
Serpentis formam referebant, omnia tetra.
Tot nodis corpus coniungitur, atque colores
Tot ſparſim fuſos oculis monſtrat, quot Arachne
Ipſa ſuas telas minime variauerat vmquam.

Deceptorũ ingenium. Hoc eo refertur, vt intelligamus, homines deceptores aſpectu quidem, & verbis benignitatem quamdam incredibilem, lenitatem, ac modeſtiam oſtẽtare; ſed re, ac operibus alia omnia potius eſſe: quod factis demum prodant. Itaque interdum pi- *Pinus pro fraude.* no Fraudem veteres innuerũt; hæc enim arbos, ſi altitudinem, rectitudinem, viroremque ſpectes, aſpectu eſt iucundiſſima; ſed ſi quis ſub eius vmbra dormiat, non paruum in valetudine damnum ſuſcipit; eique ſi appropinquet, cadentibus ex alto fructibus, ſi forte feriatur, ſæpe interficitur, aut certe magnopere læditur. Sed ad Fortunam tãdem aliquando reuertamur, quam Apelles cum ſedentem depinxiſſet, interrogatus, cur id feciſſet; quia numquam ſtetit, reſpondit: vbi ambiguo verbo luſit; ſtare enim tam apud Græcos, quam apud Latinos non ſolum rectum eſſe, ſed & permanentem ſignificat. Acutum ſane reſponſum: Fortuna enim volubilis, ac inſtabilis dicitur: hanc eius mutabilitatem antiqui adumbrare volentes, eam, vt Euſebius

bius in libris de præparatione Euangelica testatur, in pila sedentem effingebant, alas etiam addiderunt, quibus velocissime huc, illuc fertur. Itaque Horat. lib. III. Od. XXIX. ita de ea canit;

Fortuna sæuo læta negotio, &
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alij benigna.
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit: & mea
Virtute me inuoluo, probamque
Pauperiem sine dote quæro.

Cebes Thebanus in sua tabula Fortunam mulierem cæcam, amentem, lapidi rotundo pedibus insistentem depingit. Artemidorus Daldianus in libro Onocriticon Fortunam sedentem supra cylindrum aliquando, aliquando comptam, ornatamque, aliquando incomptam, sordidamque & cum gubernaculo describit. In numismatibus antiquis ita sæpe est expressa. Claudius Galenus in suasoria, Fortunæ, inquit, indicare nequitiam cum antiqui vellent, illam vel pingentes, vel fingētes, fœminæ specie formabant, gubernaculum illi attribuebāt: tametsi fœminea leuitas satis erat; orbem pedibus supposuerūt: tum etiam & cæcam; vt eius inconstantiam indicarent. Hoc eius ingenium optime Pacuuius expressit illis versibus, quos citat Gallio, siue Cornificius, vel quisquis ille tādem fuerit, qui Rhetoricam ad Herennium scripsit: carmina sunt huiusmodi;

Fortunam insanā esse, & cæcam, & brutam, perhibent Philosophi,
Saxoque instare globoso prædicant volubili.
Ideo quo saxum impulerit sors, eo cadere Fortunam autumant.
Cæcam ob eam rem iterant; quia nihil cernat, quo se applicet.
Insanam autem aiunt; quia atrox, incerta, instabilisque sit.
Brutam; quia dignum, atque indignum nequeat internoscere.

Exstat quoque in antiquis lapidibus caduceus exsculptus, in cuius vertice alatus pileus est, & vtrimque duo Cornua copiæ, caduceum ipsum complectentia: idque significat, eloquentiæ, & doctrinæ comitem esse Bonam Fortunam. Non defuerunt, qui dicerent, eam tantis viribus esse præditā, vt Virtus absque *Bona Fortuna.*

ea parum poſſet;quæ licet nos ad egregia facinora excitet, ſed tamẽ nos voti compotes efficere nequeat, niſi Fortuna comes adfuerit: nam eam inter numina collocabant,quæ plurimum in humanas res virium haberet.Sed tamen,quemlibet ſuæ ſibi fortunæ fabrum eſſe; bonæ, ſi bene iis, quæ ſe nobis offerunt, vti ſciuerimus;malæ,ſi male eiſdem vtemur;ſapientes affirmãt. Itaque Seneca ad Lucilium ita alicubi ſcribit; Nihil neque boni, neque mali dare poteſt Fortuna:valentior enim omni Fortuna eſt animus,qui in vtram partem res ſuas ducit,beatæ, mi-

ſeræque vitæ ſibi cauſſa eſt. Quamobrem, cum deteriorem partem elegerimus, nihil Fortunæ eorum, quæ male ceciderint, ſed omnia nequitiæ noſtræ, ac imprudentiæ expenſa ferre debemus. Idem veteres Occaſionis imagine innuerunt: quam nonnulli eamdem Fortunæ voluerunt: ſimillimæ certe inter ſe ſunt, vt ex imaginibus intelligi poteſt. Occaſionem ergo inter Deos fortaſſe retulerunt, vt ex eius imagine, diuinis honoribus affecta, ac ſæpe ob oculos poſita, admoneremur omnes, vt in cunctis temporum momenta captaremus; res enim temporibus mutantur, effluunt, eumque, qui accipere, cum offerentur omiſerit, maximo mœrore afficiunt. Eius imago erat huiuſmodi; Mulier nuda pedibus, rotæ aut pilæ inſiſtebat, longos capillos e fronte dependentes habens, cæterum occipitio recaluaſtra, pedibus alata, perpetuam comitem habens Pœnitentiam: nam ea nobis per imprudentiam e manibus elapſa, nihil nobis præter pœnitentiam relinquit. Huiuſmodi legitur Occaſionis effinxiſſe ſimulacrum Phidias: de quo Auſonij fertur ſanequam elegans epigramma, e Gręco conuerſum. Latini eam vt Deam coluerunt, Græci vt Deum; καιρὸς enim apud illos virilis eſt generis, quam Occaſionē nos dicimus. Huic, Pauſanias ſcribit, apud Eleos altare poſitum, atque eum ait ab Ione poëta filiorum Saturni natu minimum vocatum fuiſſe. De hoc in Florilegio Græcorum Epigrammatum Poſidippi exſtat ſcitiſſimum epigramma, ad cuius exemplar Auſonius ſuum conſcripſit; ambo enim inter ſe mirifice conſentiunt; niſi quod ille nouaculam in Cæri manibus collocat; & hic ſuæ Occaſioni Pœnitentiam comitem adiungit. Calliſtratus etiam cum Poſidippo de Cęro Deo, & loco cōuenit; puerumque ipſum Deum facit, florentis ætatis, formoſum, crinibus ſparſis zephyro, & cætera denique ferme, quæ Poſidippus. Vigilandum eſt igitur, ac manus paratæ habendæ, vt quæcumque Occaſio tulerit, ſtatim arripiamus; nam ea dicto citius auolat, ac poſteriores capitis partes glabras oſtendit iis, qui in priores capillatas manus non iniecit: nam eam poſtea comprehendere non datur, cum pedes ad fugiendum alatos habeat. Eodem fere modo Scythæ ſuam Fortunam effinxerunt; nam vt Q. Curtius refert, eam ſine pedibus, ſed manibus alatis effecerunt; ea enim bona his præ-

Scytharum Fortuna.

bet, at tanta cum celeritate, vt, vix manibus ad recipiendum porrectis, ea auolarit. Et quamuis interdum videatur Fortuna suas manus nostris iunxisse; tamen numquam pennas, quæ manibus sunt affixæ, comprehendi a nobis sinit; nam sibi potestatem adimi non vult, quo minus, cum libuerit, a nobis effugere possit: quod quidem cito facit; etenim numquam stare loco potest, felicitatemque, quam tribuit, secum repente aufert. Itaque nonnulli eam vitream effecerunt, quemadmodum Alexander Neapolitanus refert; nam sicut vitrum, vel si leuissime

Fortuna vitrea.

colli

collidatur, statim frangitur;ita Fortunæ dona, parua quapiam aduersitate exsistente,dilabuntur ,ac euanescũt. Sed non propterea veteres illi credere desierunt, immo tantam ei se fidem habere præ se ferebant,vt secum semper eius simulacrum retinere vellent, præcipue vero Romani imperatores, qui in suis cubiculis auream Fortunam habebant, eam quoque secum in publicum efferẽtes.Itaque Spartianus scribit, Seuerum Imperatorem, cum morti appropinquasset, iussisse vt Fortunæ simulacrum in filiorum, quos duos relinquebat, cubiculis collocaretur, diuisis inter se diebus, quod diuisi inter se ex æquo imperij erat argumentum. Antoninus etiam Pius imperator,vt etiam Spartianus refert, morti vicinus Fortunæ simulacrum in Marci Antonini cubiculum trãsferendum curauit, quod translati quoque imperij signum erat. Pausanias narrat, apud Eleos fuisse Fortunæ templum,ac ligneum simulacrum, ingens sane,ac inauratum totum, manibus ac pedibus exceptis, quæ erant marmorea. Idem in Achaicis refert, AEgiræ fuisse Fortunæ simulacrum, vna manu cornu copiæ tenentis, altera Cupidinem complectentis:quod significat,amorem parum prosperos sortiri exitus, nisi pecuniæ ad rem amatam expugnandam suppetant. Nonnulli Fortunam depinxerunt, in mari, fluctibus agitato vela facientem, alij eamdem in altissimæ cautis, aut etiam prærupti montis culmine constituerunt, ita vt vel leuissimo flante vento,vertatur:non defuere qui eam in equum velocissimum imposuere, & currentem eam Fatum arcu intento insequens effinxerunt, Fortunæ instabilitatem, pernicitatemque significantes,eamque Fati vi semper agi, vbi enim est Fatum,ibi nullus est Fortunæ locus.Sed hæc sunt recentiorũ inuenta.Fortunam Apuleius idem cum Iside numen vult esse, cum scilicet fingit sibi iam,ex Asini in humanã figurã reuerso,a Deæ sacerdote dictũ, se iam in Fortunæ tutela esse,non exoculatæ illius,sed vidẽtis,& illius quæ suo lumine cæteros etiã Deos collustret. Sed dicere possumus eum de bona Fortuna intellexisse, sub cuius nomine Macrobius Lunã sumpsit,quæ per Isidem mõstratur, vt supra est dictum:Luna enim maximam vim habet in sublunaria hæc corpora, quæ variis Fortunæ casibus sunt obnoxia,quæque subinde mutantur. Si ergo

Fortuna cũ imperatoribus.

Fortuna pro Luna capta.

ergo Lunam, ac Fortunam pro eodem numine ſumpſerimus, a quo omnium rerum ortus ac interitus dependeant, optimo iure Pauſanias ex Pindaro vnam ex Parcarum numero, cæteriſque plus virium eam habere affirmauit: licet magis videatur Parcis cum Fato, quã cum Fortuna conuenire; id enim fixum, immutabileque habetur, ſicut & hæ ſunt ſtabiles, cum hominum vitam e ſuis illis colis ducẽtes, vnicuique ſtatum vitæ terminum aſſignant. Sed hæc extra rem videantur. De Bono igitur Euẽtu dicamus, cuius ſimulacrum Romæ in Capitolio vna

Bonus Euẽtus.

cum

cum Bona Fortuna positum erat. eius effigies, vt Plinius lib. xxxv. meminit, erat adolescentis, dextera pateram, sinistra spicam, ac papauer tenentis. Fortunæ etiam Fauor adiungi potest, qui a veteribus etiam Deus est habitus; nam hic ab illa plerumque oriri videtur; licet a pulcritudine sæpe nascatur, interdumque a virtute: sed & omnia, quibus grati hominibus reddimur, nobis fauorem quoque conciliant. Hic sæpe nos fastu tumidos efficit: nam quo magis prospera vtimur Fortuna, eo magis solemus superbire, cæterosque despicatui habere: sed si rerum fiat conuersio, tunc superbiæ pœnas luimus; sicut enim alios contempsimus, in felicitate exsistentes, ita & contemnimur ipsi, cum ad miseriam deuenerimus. Itaque ne nimiũ quis huic leuissimo, ac maxime lubrico fauori fidat; quãdoquidem statim euanescit, quemadmodum ex eius imagine discere possumus, qua iuuenem alatum referebat; aut, quod, rebus prosperis affluentibus, tantum se in sublime extollat, vt humilia spectare dedignetur: atque eamdem ob caussam cæcus est effictus; homines enim ad magnos honores euecti, aliorum vel vultum ipsum intueri non sustinent: aut, quod nobiscum non diu permanet, sed statim diffugit; atque ideo pedibus rotæ insistebat: quandoquidem is Fortunam imitetur, & quo tandem illa se conuertit, eodem etiam is concurrat. Idem vultu timiditatem quamdam præ se fert, nam semper ad altiora contendit, ab Adulatione impulsus quæ ei perpetuo comes adest: pone eum sequitur Inuidia, sed tardis gressibus, quæ semper obtortis oculis alienam felicitatem intuetur. Sed ea, si vere est beata, inuidiam nõ reformidat. Felicitatem veteres etiam tamquam Deam coluerunt; hanc Græci Macariam appellarunt; quæ iuxta Euripidem in Tragœdia, quæ Heraclides inscribitur, Herculis filia fuit; ea, cum oraculum redditum fuisset, Athenienses victoriam habituros, si ex Herculis liberis aliquis sponte mortem oppeteret, id audiens, se ipsam iugulauit; qua ex re & victoria Atheniensibus, & diuinitas ipsi Macariæ est comparata. Felicitatis imago in Iuliæ Mãmææ Aug. numismate quodam cernitur, ita expressa; est fœmina, in solio sedens, dextera caduceum, sinistra grande cornu copiæ tenẽs; ille ad virtutem, hoc ad diuitias referri potest; perinde atque nec virtus, nec diuitiæ

Fauor.

Macaria.

Ss

per se scorsim hominem reddere felicem queant;quæ fuit Aristotelis opinio:nam quæ tandem felicitas studiosi esse poterit, qui tanta paupertate prematur,vt maximam penuriã omnium rerum patiatur?contra vero qui omnis virtutis est expers, opibus licet circumfluat, numquam felicis nomen per me obtinuerit, immo eum infelicissimum non dubitauero appellare, cum ab iis sit penitus destitutus,quæ sunt homini propria. Illi ergo, ex Aristotelis sententia, cui Felicitatis imago consentit, felices dici poterunt,qui & studiosi sint,& diuites. Cebes Thebanus in Tabula hoc modo Felicitatem descripsit;in eminenti quopiã arcis vestibulo ea in solio sedet,liberali ornatu compta,sed non accurate,& florentissimo serto coronata;ad quam omnes quidem aspirant,sed ij tantum perueniunt, qui Virtutem ducem sequuti,cætera omnia post se dimiserint: is nãque in illa fuit sententia,vt cum multis aliis diceret,virtutem solam se ipsa,etiam aliis omnibus præsidiis destitutam,ad bene, beateque viuendum esse contentam. In cuius sententiam nobis est pedibus discedendum, si christiane loqui volumus, de ea felicitate non intelligentes, quam vulgus appetit (ea autem non estFelicitas,licet esse videatur)sed qua animi corpore hoc mortali exsuti,in cælestibus illis sedibus perfruũtur.Ad quam illi peruenient,qui diuino lumine collustrati,huius vitæ iter fide viua comite incedent,quæ per caritatem est actuosa.

CVPIDO.

OMNIVM animi perturbationum nulla equidem vehementior,aut perniciosior est amore,quem Græci ἔρωτα dicunt. Itaque nihil mirum, si veteres, apud quos nullus non animi morbus,aut vitium numinis loco habebatur,Amorem Deum, & magnum illum quidem coluerint, cupiditatis turpitudini Diuinitatis nomen obtendentes. Itaque varie eum expresserunt,prout varie in animis nostris vires suas exserit. Eius autem imagines ita omnibus sunt notæ, vt quisque per se absque doctore(ita sumus fere ad hoc vitium procliues) si puerum depictum viderit,oculos fascia impeditos habentem,arcum tenentem,ex cuiusque humeris pharetra dependeat,Amorem eum

libe

libere affirmare ausit. Sed tamen non omnes æque rationem cur ita pingatur, reddere possunt. Id vero præcipue nos hoc in opere studemus, vt non solum vndecumque possumus, Deorum imagines in medium producamus, sed & rationes ex probatissimis quibusque afferamus. Quamquam vero Cupido proprie animi cupiditati, qua ad res venereas ferimur, a veteribus præponitur; non defuerunt tamen qui forte ad flagitium aliqua honesti specie decorandum, geminos Cupidines excogitarunt, quales sunt Platonici, qui hoc colore fœdissimos puerorum amores, quos, si Deo placet, gradus ad diuinam contemplationem faciunt, honestissimos reddiderunt: quo quid absurdius potest excogitari? Platonici ergo geminam Venerem, geminorum Cupidinum matrem præclaro scilicet commento confinxerunt, cælestem alteram, ex qua diuinus ille Amor extiterit, quo dicunt, animos nostros ad diuinarum rerum contemplationem inflammari: hunc in cęlo habitare illi affirmãt, quod & Philostratus cõfirmat, eum vnũ esse scribens, in cæloque degentem, vbi cælestia administrat: hũc vult esse purũ penitus, atque sincerum. Itaque eum iuuenili corpore, lucido, ac maxime pulcro effingebant: eidem alas adiunxerunt, quibus animorum nostrorum, quos hic ardor incendat, ad cælum volatus innueretur, diuinas illas mentes, ab omni materiæ labe secretas, imitantium, quæ pro se quæque ad diuinam pulcritudinem contemplandam sese extollũt; quæ in altissima cæli parte residens, suos radios quoquouersus emittit, quibus vehementes sui amores in omnibus excitet ad se amandum, atque omni cupiditate expetendum: hæ sunt acutissimæ illæ sagittæ, quas Cupido hic iuxta horum sententiam, iaculatur. Addunt, amoris diuini puritatem, pellucido huius corpore, si quis id recipere velit repræsentari; alis, quarum est munus, grauia per se corpora, ac humi sidentia, in sublime attollere, eiusdem vires exprimi, quibus mentes nostræ ad diuina illa contemplanda euehuntur. Sagittas dictitant, ad diuinę lucis radios, quibus multipliciter feriamur, posse referri; vt his excitati, ad eã, mentem, animumque conuertamus, eiusque pulcritudine mirabiliter capti, humana omnia, ac terrena vsque adeo contemnamus, vt non nisi iis tamquam gradibus ad cælum vtamur. Id

Veneres, & Cupidines gemini.

Cupidinis sagittæ.

Cupidinis alæ.

Cupidinis sagittæ.

visus est velle dicere Franciscus Petrarcha in quodam poematio, in quo Cupidinem, a se in ius vocatum, ita suam caussam dicentem inducit;

Quodque magis cunctis miraberis; vtimur alis,
Vos quibus ad cælum contenditis, hisce creatis
Vtentes gradibus; quæ si quis penderit æquis
Momentis, homines recta ad sublimia tollunt.

Sed vehementer timeo, vt ex tam lubrico loco euadant, qui, præclaris his auctoribus vtentes, in turpissimi amoris muliebris, aut longe fœdioris, puerilis cæno se infigentes, faustis auibus sperare audeant, se indidem alis sumptis, ad altissimam cæli partem euolaturos. Iidem tamquam extremam manum ad hunc a se excogitatum cælestem Cupidinem exornãdum addunt, eum Soli similem esse, qui per vniuersum mundum radios suos didat, &, si forte in leuia, ac lucida corpora incurrat, radios ex eis elicitos ad sese reflectat: itẽque sicut Sol quodcũque sua luce afficit, calefacit etiam; ita & Amor, quorum in pectoribus se inseruerit, eos magnis ardoribus erga cælestia (quod illis faustum sit) mirifice incẽdit: ad quod innuendum, iactitant, Cupidinem, accensam habentẽ facem effingi solere: vtque res ad amussim quadret, iubẽt, hic in Amoris face quod lucet tantum, quodque oculos oblectat, nos considerare, eius rei cogitatione omissa, quæ comburat, lædatque corpora, quibus appropinquet: qua ex parte cum terreno Cupidine consentit, qui nullam vmquam sinceram voluptatem præbet, quæ sit ab omni mœrore libera; sed ita ea inter se commiscet, vt in face splendor qui oblectat; & flamma, quæ torquet, iuncta mutuo sunt. Ita Plutarchus sensit, quemadmodum a Stobæo citatur in capite de eo, quod Amor non sit iudicium. vbi quærit; quamobrem Cupidinem facem gestare, poetæ tradãt, & sculptores effingant: respondetque, quoniam, quod ignis splendidum est, suauissimum; quod vero adustiuum, molestissimum. Quod ille a Platone est mutuatus, qui in Timæo scribit, Amorem in nobis ex voluptate, & dolore esse permistum: qui quidem Amor ex Vulcano, ac altera Venere, quam vulgarem, mundanam, terrenamque Plato appellat, ortum traxit, terrenus & ipse, vulgaris, lasciuusque, vt de eo poetæ fabulantur.

Itaque Seneca in Octauia ita eum suis quasi coloribus pinxit;

Volucrem esse Amorem fingit, immitem Deum,
Mortalis error; armat & telis manus,
Arcusque sacros instruit sæua face;
Genitumque credit Venere, Vulcano satum.
Vis magna mentis, blandus atque animi calor
Amor est, iuuenta gignitur, luxu, otio
Nutritur inter læta Fortunæ bona.
Quam si fouere, atque alere desistas, cadit,
Breuique vires perdit, extinctus suas.

Gemini ergo sunt Amores; bifariam enim amamus; recte quidem, cum scilicet erga honesta afficimur animo; turpiter, cum turpia appetimus: qui Amor turpis, atque inhonestus dicitur, sicut ille honestus, atque laudabilis habetur. Sunt qui velint duorum Veneris filiorum, vnum esse, appellarique Amorem, qui nos erga aliquid inflammat; alterum vocari Anterota, id est, Amori contrarium, quod per eum nos ab aliquo vehementer abhorreamus. Sed toto cælo aberrant, qui sunt in ea sententia: nam Anterotis vis non in eo est posita, vt nos amore penitus exsuat, sed quod de eis pœnas sumat, qui amati, non redamant. Quod ex Pausania, ac Suida patet, qui caussam turpissimam illam quidem referunt, cur Athenienses statuam, atque aram Anteroti posuerint. Statua erat huiusmodi; puer nudus, ac formosus visebatur, in vlnis geminos generosos gallos, & se in caput impellentes habens. Anteros ergo non Amoris abolitor, sed potius mutuus amor erat: quod Porphyrius confirmat, sic alicubi dicens; Cum Cupido infans parum coalesceret, Venus Themin Deam cõsuluit, quæ Veneri responsum tulit, Cupidini Anterota necessarium esse, qui rependat vices, & mutuam vicissim dent operam. Cui Venus acquiescens, Anterota genuit; quo vixdum nato, Cupido adolescere cœpit, & alas, pennasque explicare; quin, quoties præsens Anteros adesset, Cupido formosior, & procerior; absente illo, contra accidere videbatur. Amor ergo tum augetur, cum erga eum est, qui & ipse quoque amet. Apud Eleos duo puerorum simulacra visebantur, quorum alter erat Cupido, qui palmæ ramum in manibus habebat; alter erat Anteros, qui ramum illum ab eius

Anterotis statua.

manibus extorquere summa vi nitebatur; sed suam operam ludebat: hoc veteres illi, veræ religionis expertes, innuebāt, eum, qui redamat, summo studio conari debere, vt in amore superet, vel certe æquet eum, qui prior prouocarit. Magnum Cicero, quemadmodum Lactantius lib. 1. refert, audaxque consilium suscepisse Græciam dicit, quod Cupidinem, & Amorum simulacra in gymnasiis cōsecrassent: adulatus est videlicet Attico, & irrisit hominem familiarem: non enim illud magnum, aut omnino consilium dicendum fuit, sed impudicorum ho-

minum

minum perdita,& deplorata nequitia, qui liberos ſuos, quos erudire ad honeſta deberent, proſtituerunt libidini iuuẽtutis. Cui incommodo forte Romani vt obuiam irent, non Cupidinem ſolum in gymnaſiis, ſed eum medium inter Mercurium, & Herculem collocabant; vt ſignificarent, eum cum virtute, ac ratione debere eſſe cõiunctum. Athenæus ſcribit, antiquos philoſophos ſenſiſſe Amorem (ſi quis id facile admiſerit) eſſe admodum grauem Deum, & ab omni turpitudine alienum, vt vel ex eo intelligi poteſt, quod eum cum Mercurio, & Hercule copularint, quorum ille eloquentiæ, hic fortitudini præeſt, ex quarũ virtutum ſocietate, amicitia, atque amor exſiſtat, neceſſe eſt. Apud antiquos erat etiam Amor Lethæus nuncupatus, quo amor priſtinus ponebatur, atque obliuioni tradebatur. Huius ſtatua in Veneris Erycinæ tẽplo viſebatur: is autem ardentes faces in profluentem aquam inclinabat, ibique extinguebat: de hoc Ouidius meminit, refertque, ad id templum omnes amantes confluxiſſe, qui amatarum rerum memoriam deponere cupiebant. Sed in Græcia morbo huic facilius conſulebatur; nã ſi quis corpus in Senelo flumine abluiſſet, quod non longe aberat Patris, confeſtim eos amores obliuioni tradebat, quorum ſibi memoriam voluiſſent ex animo deleri. Sed Pauſanias in Achaicis fabulam eam arbitratur. Plinius de quodam fonte ſcribit, qui apud Cyzicenos Fons Cupidinis dicebatur, ex quo quicumque guſtaſſet, amores priſtinos ponebat. Cupido ſi ea eſt animi cupiditas, qua animus noſter in aliquid fertur, non ſimplex, neque duplex is fuerit, ſed multiplex, vt Poetæ ſtatuũt, qui ſuis fabulis animi noſtri vires, varioſque affectus exprimunt. Amores ergo Poetæ multos, eoſque puellos, pulcellos, alatoſque finxerunt; quorum aliis in manus faces, aliis ſagittas, aliis laqueos, aliis alia tradebant: quemadmodum Propertius lib. I I. Eleg. X X I X. facit, ita ſcribens;

Cupido cũ Mercurio, & Hercule.

Amor Lethæus.

Multiplices Cupidines.

Heſterna, mea lux, cum potus nocte vagarer,
Nec me ſeruorum duceret vlla manus:
Obuia neſcio quot pueri mihi turba minuta
Venerat (hos vetuit me numerare timor)
Quorum alij faculas, alij retinere ſagittas,
Pars etiam viſa eſt, vincla parare mihi.

Sed

Sed nudi fuerant: quorum lascinior vnus,
Arripite hunc, inquit, nam bene nostis eum.

Philostratus etiam in Imaginibus Amores multiplices facit, ac eos Nympharum dicit esse filios, quod Claudianus in Panegyrico nuptiarum Honorij, & Mariæ confirmat. Eos autem elegantissime sic describit; Est ibi hortus, vbi sunt plantarum ordines, in rectum incedentes, per quorũ medium ambulandi facultas datur: mollis autem herba curriculos obtinet, & strati instar iacentibus fit: a summis autem ramis mala aurea, rufaque, ac lucida ad se excolenda vniuersum Cupidinum examen attrahũt. Eorum pharetræ inauratæ, atque aureæ, & quæ in ipsis sunt sagittæ: horum autem vniuersus nudus est grex, leuesque peruolant, cum malis ea suspenderint. Vario autem colore distinctæ vestes in herba iacent, quarum innumeri sunt flores. Neque coronati sunt capita, vtpote coma ipsis sufficiente: pennæ cæruleæ, ac phœniceæ, & nonnullis aureæ; tantum non ipsum aera quodam percutiunt concentu. Quattuor formosissimi a cæteris secesserunt; quorum duo mala sibi mutuo mittunt; alteri duo mutuis se sagittis petunt: nec vultibus insunt minæ, sed pectora inuicem præbent, vt illic saltem tela inhæreant. Hæc sunt Amoris mutui argumenta; nam qui pomo ludunt, amoris initium faciunt: vnde hic quidem osculatus, iacit malum: hic vero supinis illud manibus excipit, indicans, se osculaturum, ac remissurum, si ceperit. Hinc fortasse Suidas illud mutuatus est, pomum scilicet alicui iacere, ad id referri, vt eum ad amandum prouocet. Itaque Virgilius in tertia Ecloga ita quemdam pastorem dicentem inducit;

Malo me Galatea petit, lasciua puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Duo, qui sagittis se petunt, amorẽ cœptum confirmant, perinde atque eum ad cor deriuent. Hi igitur ludunt, vt amare incipiant; hi vero, ne desinant, iaculantur. Ex altera parte lepus sub malis sedet, poma in terram cadentia edens, ac multa semesa relinquens: hunc venantur hi, & perterrefaciunt; hic quidem manuum plausu; hic vero clamitans; alius chlamydem concutiens; & hi quidem superuolant, feræ inclamantes; hi vero pedites ipsam per vestigia insequuntur; hic autem vt se ipsum immissurus

immissurus irruit, fera alio conuersa est; at hic leporis cruri insidiatur; huius vero e manibus lapsus est. Itaque rident, & ceciderunt; hic quidem in latus, hic vero pronus, hi supini; omnes errorem vario indicantes habitu: nullus autem sagittas in eum mittit; sed viuum capere conantur, Veneri suauissimam hostiam. Nam de lepore dicitur, eum multæ participem esse veneris: fama est enim, fœminam quidem lactare quæ peperit, & in eodem lacte rursus parere, ac superfœtare; & nullum in ipsa vacare a partu tempus: quod & Plinius cõfirmat; dicitque inter eos nullam esse sexus differentiam, sed omnes vtramque virtutẽ, masculi scilicet, & fœmellæ possidere. Idem lib. XXIX. scribit, Vulgus gratiam corpori, in septem dies lepore sumpto in cibis, conciliari arbitrari, friuolo quidem ioco; cui tamen aliqua debeat inesse caussa in tanta persuasione. Huc pertinet Martialis lusus in Gelliam, qui lib. v. habetur, sicque habet; *Leporis cũ Veneri conuenientia.*

Si quando leporem mittis mihi, Gellia, dicis,
Formosus septem, Marce, diebus eris.
Si non derides, si verum, lux mea narras,
Edisti numquam, Gellia, tu leporem.

Lampridius scribit, poetam quemdam in Alexandrum Seuerum, quod quotidie vesceretur leporina, ita lusisse;

Pulcrum quod vides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago:
Venatus facit, & lepus comesus,
Ex quo continuum capit leporem.

Sequitur Philostratus; Inepti autem amatores amatoriũ quoddam lenocinium in lepore esse existimauerunt, violenta quadam arte suas aucupantes delicias: hoc autem scelestis hominibus relinquatur, minimeque vt redamentur, dignis. Hæc est elegãtissima Amorũ descriptio ex Philostrato; quã huc attulimus, vt sciremus, Amores esse multos, omnesq; puellos, nudos, crispa, flauaque coma, versicoloribus alis, interdum facem accensam gestantes, interdum sine face se ostendẽtes; arcu etiam aliquando, pharetra, & sagittis armatos, quandoque suis armis exsutos. Itaque Silius Italicus lib. v I I. describens Amores, qui Venerem sunt comitati, cum ad Paridis iudicium est profecta, ita eos expressit;

Tum matris currus niueos agitabat olores
Tempora sollicitus litis seruasse Cupido.
Paruulus ex humero coritus, & aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monstrabat grauidam telis se ferre pharetram.
Ast alius niuea comebat fronte capillos
Purpureos, alius vestis religabat amictus.

Apuleius, cum Venerem in scenam, Amoribus comitatam inducit, eos pueros candidissimos dicit, qui cælitus descendunt, aut ex mari emergunt, alas in humeris, sagittas ad latus, faces in manibus habentes: alibique scribit, Amorum populum Venerem comitari; sunt enim infinitæ hominum cupiditates; eaque amantur, quæ cupiuntur; nam vix quisquam id perpendit, recte ne an male amorem suum alicubi collocet, id vnum spectans, vt suam libidinem exsatiet, quamuis ratio ipsa repugnet; quam amor susque deque ducit, cum se fœdis voluptatibus mancipauit. Itaque is nos in sua potestate detinere dicitur: id vero laqueis innuitur, qui Amori tribuuntur. Verum ne amplius de Amore multiplici, at de vnico tantum loquamur. Plato in Symposio Agathonem Amorem laudantem, eiusque naturam explicantem inducens, ita dicit; Amor est omnium pulcerrimus; nam cunctorum Deorum est maxime iuuenis: quod vel ex eo maxime patet, quod is semper a senio refugiat, etsi illud ipsum per se est velocissimum, citiusque accedit, quam esset opus: id Amor naturali quodam odio prosequitur, & prorsus auersatur; iuuenibus vero semper se miscet, & cum iis versatur; nam veteri fertur prouerbio, simile simili semper hærere. Igitur iuuenis est, & præterea mollis, ac tener: id eo pacto comprobari potest; quo Homerus Atem, id est, Calamitatem Deam esse ait, & quidem teneram; illius enim pedes ait esse teneros; rationem vero subiungit, quod scilicet illis numquam solum tãgat, sed hominum ceruices calcet: ita de Amore dicere possumus, eum esse mollem, ac tenerum; quod non per solum, neque saxa, neque quidpiam, quod sit durum, incedat; sed tãtum mollissimis quibusque insistat, ibique perpetuo degat; huiusmodi sunt hominum animi, neque tamen omnes; nam, si durum offenderit animi habitum, discedit; sin mollem, ibi domicilium

Amoris laquei.

Amor omnium Deorum maxime iuuenis.

Amor tener, & mollis.

Ate.

cilium ſuum collocat. Quinetiam aquæ inſtar, liquidus eſt, & lubricus; non enim vndique omnem animum complecti poſſet, & clam influere, aut effluere, ſi durus eſſet, ac rigidus. Congruentis autem, & humidæ formæ magnum argumentum eſſe poteſt decora, & cõſentanea partium cõſtitutio; qua Amor ex omnibus rebus haud dubie vnus præditus eſt: nam deformitas, & amor ſempiterno quodam bello inter ſe decertant. Quod vero hic Deus in floribus vitam agit, ſignificat coloris pulcritudinem: in eo enim, quod floribus caret, vel deſloruit, ſiue corpus, ſiue animus, ſiue quiduis aliud ſit, Amor ipſe non inſidet: vbi vero floridus, & odorifer eſt locus, ibi & conſidit, & permanet. De huius Dei pulcritudine permulta inſuper afferri poſſent; ſed Plato hic finem de ea dicendi facit; ex cuius verbis id concludamus licet, Amorem eſſe iuuenem, tenerum, mollem, delicatum, corpore optime coagmentato, ac colore præſtantiſſimo præditum. Subtilius eum Apuleius in fabula Pſyches deſcripſit, cum narrat, eam contra ſuum præceptum ad lucernam Amorem cõtemplatam eſſe; vbi eum vidit cæſariem auream habentem, mollemque ex ambroſia, qua conſperſa erat; inſpexit eius ceruicem candidiſſimam, genas purpureas, crines criſpos, ac multipliciter intortos, qui partim per humeros vagabatur, partim faciem inumbrabant: quique etiam tantum ex ſe ſplendoris emittebant, vt lucernæ lumen apparere non ſinerent: eius humeris duæ alæ inhærebant, recenti rore madefactæ, cuius plumæ quãuis loco non mouerentur, tamen veluti leui vento agitatæ leniter commouebantur. Totum denique eius corpus erat ita elegans, ac lucidum, vt Venerem pœnitere non poſſet, eum peperiſſe. Is arcum, pharetram, ac ſagittas humi prope lectũ depoſuerat. Ei Apuleius nequaquam oculos faſcia velat; vel quod tunc opus nõ eſſet, cum eum dormientem fingat; vel quod in eorum ſententiam abeat, qui putant, illum minime cæcum eſſe, inter quos eſt etiam Franciſcus Petrarcha, qui eum ſe vidiſſe ſcribit;

Amor inter flores.

Non oculis captum, Pharetra ſed enim, atque ſagittis
Armatum, nudumque (rubor ni præbet amictus)
Alatum puerum, non pictum, at viuere credas.

Moſchus quinetiam poëta Græcus ei lucidos oculos tribuit,

cum fingit eum errantem a matre Venere inquiri. Eius poema quod Amor fugitiuus inſcribitur elegantiſſimum, ab Angelo Politiano in Latinum conuerſum, viſum eſt hic adſcribere; eſt autem eiuſmodi;

CVM Venus intento natum clamore vocaret,
Si quiſquam in triuijs errantem vidit Amorem;
Hic fugitiuus, ait, meus eſt: pretium feret index.
Inſignis puer eſt: totam hanc cognoſce figuram:
Corpore non niueus, verum ignem imitatur: ocelli
Acres, flammeoli; mala mens, ſuauiſsima verba;
Quod loquitur, non ſentit idem: vox mellea; ſed cum
Ira inflammatur, tum mens illi effera: fallax,
Frandator, mendax; ludit crudele puellus.
Criſpulus eſt illi vertex, facieſque proterua:
Exiguæque manus, procul autem ſpicula torquet:
Torquet in vmbriferumque Acheronta, & regna ſilentum:
Membra quidem nudus, mentem velatus, auiſque
More citans pennas, nunc hos, nunc aduolat illos,
Sæpe viri preſſans præcordia, ſæpe puellæ.
Arcum habet exiguum, ſuper arcu impoſta ſagitta eſt:
Parua ſagitta quidem, ſed cælum fertur aduſque:
Parua pharetra olli dependet, & aurea tergo:
Sunt & amari intus calami, quibus ille proteruus
Me quoque ſæpe ferit matrem: ſunt omnia ſæua
Omnia, ſeque ipſum multo quoque ſæuius angit:
Paruula fax olli, ſed & ipſum Hyperiona vincit.
Verbere, ſi prendes, age; ne miſerare puellum:
Si flentem aſpicias, ne mox fallare caueto:
Sin arridebit, magis attrahe: & oſcula ſi fors
Ferre volet, fugito: ſunt oſcula noxia, in ipſis
Suntque venena labris. Si fors ita dixerit; Heus tu
Accipe; nempe tibi cuncta hæc mea largior arma:
Nequidquam attigeris fallacia munera Amoris:
Omnia namque igni ſunt infecta illius arma.

Hæc Amoris imago, mirifice eius vires, atque effectus adumbrat. Itaque non iniuria is coloris rufi ac pene ignei ibi deſcribitur. Vnde fortaſſe Franciſcus Petrarcha in Amoris triũpho

exem

exemplar eſt mutuatus, cum eum ſupra ignitum currum impoſuit, ita dicens;

Igneus eſt illi currus, qui nudus, & infans
Apparet; plenam telis fert ille pharetram
Ex humeris, arcumque manu idem in prælia geſtat.

Quod ardentis amantium cupiditatis eſt argumentum, quæ cum ſpe rei amatæ obtinendæ coniuncta, magis ſemper accenditur; vt Alexander Aphrodiſeus quodam in problemate teſtatur, vbi quærit, Cur amantium partes extremæ modo frigidæ ſint, modo calidæ; ad quam dubitationem reſpondet; eius viciſſitudinis cauſſam eſſe ſpem, atque timorẽ. cum enim cor ſedes, fonſque vitæ exſiſtat, ex quo in reliquum corpus ſpiritus deriuent, qui ei robur, vigoremque ſuppeditent, cum id aliquo dolore opprimitur, non ſolum nullas poteſt ex ſe in aliena loca ſuppetias emittere, ſed etiã antea emiſſas ad ſeſe reuocat, vt inde magis ad conflictandum cum dolore illo corroboretur. Atqui amantes maxime omnium dolent, cum vident ſe ſpe omni rei amatæ potiendæ excluſos. Itaque minime mirum videri debeat, ſi extremæ eorum partes interdum frigeant. Eædem caleſcunt quandoque, cum ſcilicet amans in ſpem venit fore vt tandem aliquando re cupita fruatur: cor enim præ lætitia quodammodo dilatatur, & ad cæteras corporis partes concepti gaudij nuncia emittit: hi ſunt viuidi quidam ſpiritus, qui corpus vniuerſum calfaciant, eique ruborem quemdam inducant. Sed alij exiſtimant potius a verecundia ruborem hunc oriri, perinde atque animus ſibi conſcius, ſe, cum corporis voluptatibus dat operam, ab honeſtate receſſiſſe, latere ſtudeat. Itaque velati velo rubore eam partem obtendat, quæ præcipue eſt verecundiæ ſedes. Cæteræ Cupidinis partes, eiuſque arma a Seruio in I. Æneid. exponũtur, is ita dicit, quia turpitudinis eſt ſtulta cupiditas, puer pingitur, itẽ quia imperfectus eſt in amantibus ſermo, ſicut in puero: quod etiam Virgilius in IV. Æneidos in Didone oſtendit, dicens,

Ruber in amantibus cur.

Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.

Alatus autem ideo eſt, quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur, vt apud Virgilium in ipſa Didone probatur, quæ paullo poſt eum quem tantopere amauerat, capitali odio

insectatur. Et Terent. in Eunucho id ita expressit,

In amore hæc omnia insunt vitia, iniuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ:
Bellum, pax rursum.

Itaque Franciscus Petrarcha postquam varios alicubi affectus amatorios longa oratione est prosequutus, ita concludit,

Summa sit, inconstans nimium est (heu) vita in amante;
Est audax, eadem magni est & plena timoris;
Paullum dulcis habet, multum commiscet amari.

Sagittas vero idcirco gestare dicitur, aut, quia & ipse, vt illæ incertæ, velocesque sunt, neque semper feriunt quo destinantur quemadmodum de amantibus diximus, qui cito sententiam mutant, neque semper eo perueniunt, quo aspirant: aut quod sicut illæ sunt acutæ, ita conscientiæ vellicatio post patrata flagitia amatoria, animum fodicat, qui post factum, tandem aliquando se perperam gessisse aduertit: aut etiam Amoris sagittæ eius in nos celerem aduentum innuunt, nam sæpe vel primo aspectu sine vllo animi sensu homines rei visæ pulcritudine mirifice incenduntur: quo is spectasse videtur qui Cupidini in manus fulmen tradidit, prout in Curia Octauiæ visebatur, cuius rei, vt scribit Plinius, auctor ignorabatur: sed id affirmabatur, Alcibiadem fuisse principem forma in ea ætate, in cuius clypeo ita erat pictus, perinde atque, sicut Iouis, Deorum principis proprium est fulmen, ita is pulcritudine longe cæteris mortalibus antecelleret. Sed illud fortasse dici possit, visum esse, Amori non satis esse, ad eius vires exprimendas, facem præbere, sed potius fulmen tribuendum, quandoquidem hoc non solum ea comburat, quæ facile ignem concipiunt, sed illa quoque statim incendat, quæ difficile ab igne corripi possunt, omnia etiam perrũpat, diffringat, cõminuatque quæ offenderit, quamuis ea sint durissima, idem quaqua mirabili quadam celeritate peruadat: quæ omnia mirifice in Amoris vires quadrare videntur: quod optime a Propertio quadam in Elegia lib. I I. sic describitur,

Quicumque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus?
Hic primum vidit sine sensu viuere amantes,

Et

Et leuibus curis magna perire bona.
Idem non frustra ventosas addidit alas,
Fecit & humano corde volare Deum:
Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda,
Nostraque non vllis permanet aura locis.
Et merito hamatis manus est armata sagittis,
Et pharetra ex humero Gnosia vtroque iacet:
Ante ferit quoniam, tuti quam cernimus hostem,
Nec quisquam ex illo vulnere sanus abit.

In templo etiam Æsculapij fuisse Cupidinis simulacrum, Pausanias in Corint. refert, Pausiæ opus, vbi Cupido, abiecto arcu, & sagittis, lyram tenebat. Idem in Achaicis scribit se AEgiræ in quadam ædicula Cupidinem prope Fortunam astantem vidisse: quod eo spectat, vt intelligamus hanc in amatoriis rebus plurimum posse: licet & ille magnas vires habere, per nostram socordiam, vulgo existimetur. Has immensas, vt aiunt, Amoris vires adumbrasse volunt Acusilaum, qui, vt Plinius lib. XXXVI. refert, marmoreã leænã effinxit, aligerosque cum ea ludentes Cupidines, quorũ alij religatam tenerent, alij e cornu cogerẽt bibere, alij calciarent soccis; omnes ex vno lapide. Omnium animantium sine controuersia leo est ferocissimus: sed inter eos fœmina masculo efferatis moribus longe præstat; hæc tamen Amoris viribus cedere dicitur. Cum igitur stulta hominum opinione sit Amor adeo potens; hinc illud iactatum est;

Cupido cũ Fortuna.

Omnia vincit Amor.

ideoque poetę callidi mendaciorum artifices, sunt fabulati, ab Amore Panem deuictum esse, qui prior eum prouocauerat: quod si ad res naturales trahere volumus, significare potest, rerum naturam, quam Pan suo nomine repræsentat, cum ab initio operari incœpit, statim etiam suis operibus esse delectatam. Ea igitur huiusmodi delectatione capta, Amorem quodammodo prouocauit; qui illam suis viribus ita sibi subiecit, vt nihil illa absque eo vmquam audeat moliri. Hinc elementorum inter se discors cõcordia exsistit, quæ mirabili quodam consensu ad rerum omnium coagmentationem coeunt. Platonici quoque in ea sunt sententia, vt putent, animos nostros e cælo in mortalia hæc corpora delabi, cum Amore quopiam erga ea teneantur; eosdemque his vinculis exsutos, ad cælum conscendere, cum terrenorum amore vacui, totos se ad cælestia amanda conuertunt. Quidam etiam asseruerunt, duas in cælo ianuas esse, per quarum vnam animi e superioribus ad inferiora descenderent, per alteram e contra ab his ad illa conscenderent; hanc Deorum, illam hominum dixerunt: ambarum ianuarum claues penes Amorem esse Orpheus volebat, ita vt absque eius arbitrio nemini transitus ex vno in alterum locum daretur. Quare non absurde Amor, geminas in manibus

bus claues habens depingi posset. Sed non ita semper poetæ Amorē omnium domitorem prædicarunt, quin interdum & ipsum victum inducāt, quemadmodum Ausonius in quodam elegantissimo poemate fingit, eum in myrto, tamquam in patibulo quondam suspensum, suorum facinorum abunde pœnas dedisse. Id ob eius mirabilem quemdam leporem visum est huc adscribere. Est autem huiusmodi;

Aeris in campis, memorat quos Musa Maronis,
Myrteus amentes vbi lucus opacat amantes:
Orgia ducebant Heroides, & sua quæque,
Vt quondam occiderant, lethi argumenta gerebant,
Errantes silua in magna, & sub luce maligna,
Inter arundineasque comas, grauidumque papauer,
Et tacitos sine labe lacus, sine murmure riuos:
Quorum per ripas nebuloso lumine marcent,
Scripti olim regum, & puerorum nomina flores,
Mirator Narcissus, & Oebalibes Hyacinthus,
Et crocus auricomans, & murice pictus Adonis,
Et tragico scriptus gemitu Salaminius Aiax.
Omnia quæ lacrymis, & amoribus anxia mœstis,
Exercent memores, obita iam morte, dolores,
Rursus in amissum reuocant Heroidas æuum.
Fulmineos Semele decepta puerpera partus
Deflet, & ambustas lacerans per inania cunas
Ventilat ignauum simulati fulminis ignem.
Irrita dona querens, sexu gauisa virili,
Mæret in antiquam Cænis reuocata figuram.
Vulnera siccat adhuc Procris: Cephalique cruentam
Diligit & percussa manum. Fert fumida testæ
Lumina Sestiaca præceps de turre puella.
Et de nimboso saltum Leucate minatur
Mascula Lesbiacis Sappho peritura sagittis.
Harmoniæ cultus Eriphyle mœsta recusat,
Infelix nato, nec fortunata marito.
Tota quoque aeriæ Minoia fabula Cretæ
Picturarum instar tenui sub imagine vibrat.
Pasiphae niuei sequitur vestigia tauri.

Licia fert glomerata manu deserta Ariadne.
Respicit abiectas desperans Phædra tabellas.
Hæc laqueum gerit: hæc vanæ simulacra coronæ.
Dædaliæ pudet hanc latebras subiisse iuuencæ.
Præreptas queritur per inania gaudia noctes,
Laudamia duas viui, functique mariti.
Parte truces alia strictis mucronibus omnes
Et Tysbe, & Canace, & Sidonis horret Elissa.
Coniugis hæc, hæc patris, & hæc gerit hospitis ensem.
Errat & ipsa, olim qualis per Latmia saxa
Endymioneos solita affectare sopores
Cum face, & astrifero diademate Luna bicornis.
Centum aliæ veterum recolentes vulnera amorum,
Dulcibus, & mæstis refouent tormenta querelis.
Quas inter medias furuæ caliginis vmbram
Dispulit inconsultus Amor stridentibus alis.
Agnouere omnes puerum, memorique recursu
Communem sensere reum; licet humida circum
Nubila, & auratas fulgentia cingula bullas,
Et pharetram, & rutilæ fuscarent lampados ignem;
Agnoscunt tamen: & vanum vibrare vigorem
Occipiunt: hostemque vnum, loca non sua nactum,
Cum pigros ageret densa sub nocte volatus,
Facta nube premunt, trepidantem, & cassa parantem
Suffugia, in cœtum mediæ traxere cateruæ.
Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deum pœnis cruciauerat illic
Spreta olim memorem Veneris Proserpina Adonim.
Huius in excelso suspensum stipite Amorem,
Deuinctum a tergo palmis, substrictaque plantis
Vincula mærentem, nullo moderamine pœnæ
Afficiunt: reus est sine crimine, iudice nullo
Accusatus Amor: se quisque absoluere gestit,
Transferat vt proprias aliena in crimina culpas.
Cunctæ exprobrantes tolerati insignia lethi
Expediunt: hæc arma putant, hæc vltio dulcis,
Vt quo quæque perit, studeat punire dolorem.

Hæc

Hæc laqueum tenet: hæc speciem mucronis inanem
Ingerit: illa cauos amnes, rupemque fragosam,
Insanique metum pelagi, sine fluctibus æquor:
Nonnullæ flammas quatiunt, trepidoque minantur
Stridentes nullo igne faces, rescindit adultum
Myrrha vterum lacrymis lugentibus, inque pauentem
Gemmea fletiferi iaculatur succina trunci:
Quædam ignoscentum specie ludibria tantum
Sola volunt: stilus vt tenuis sub acumine puncti
Eliciat tenerum, de quo Rosæ nata, cruorem:
Aut pubi admoueant petulantia lumina lychni.
Ipsa etiam simili genitrix obnoxia culpæ
Alma Venus tantos penetrat secura tumultus,
Nec circumuento properans suffragia nato
Terrorem ingeminat, stimulisque accendit amaris
Ancipites Furias: natique in crimina confert
Dedecus ipsa suum; quod vincula cæca mariti
Deprenso Mauorte tulit: quod pube pudenda
Hellespontiaci ridetur forma Priapi,
Quod crudelis Eryx, quod semiuir Hermaphroditus.
Nec satis in verbis roseo Venus aurea serto
Mærentem pulsat puerum, & grauiora pauentem
Olli purpureum multato corpore rorem
Sutilis expreßit crebro rosa verbere: quæ iam
Tincta prius, traxit rutilum magis ignea fucum,
Inde truces cecidere minæ: vindictaque maior
Crimine visa suo Venerem factura nocentem.
Ipsæ intercedunt Heroides, & sua quæquæ
Funera crudeli malunt adscribere fato.
Tum grates pia mater agit, ceßisse dolentes,
Et condonatas puero dimittere culpas.
Talia nocturnis olim simulacra figuris
Exercent trepidam casso terrore quietem.
Quæ postquam multa perpessus nocte Cupido,
Effugit, pulsa tandem caligine somni,
Euolat ad superos, portaque euadit eburna.

VENVS.

ANTEQVAM Veneris imaginem deſcribam, eius naturam paucis adumbrandam, operæpretium duxi, ad cauſſam eorum intelligendam, quæ inferius dicentur. Venus igitur libidinis, ac laſciuiæ Dea habebatur, tamquam ea libidinem, laſciuaſque cogitationes in hominum animis iniiceret, quas illa etiã ad opus deducendas curaret. Itaque eam Amoris matrem finxerunt, quod ſcilicet numquam fere mas cum fœmina coniungatur, niſi amore intercedente. Eamdem etiam veteres, ſicuti & Hymenæum, ac Iunonem, nuptiis præpoſuerunt; eæ namque contrahuntur, vt per concubitum proles ſequatur. Pulcritudo quinetiam in Veneris poteſtate eſſe credebatur, quam illa tribuere, adimere ve cuilibet pro libito poſſet. Ea iuxta phyſicos vim in animantibus cunctis inſitam repræſentat, qua ad procreandum illæ excitantur. Quamobrem qui ſentiunt, animum noſtrum e cælo in corpus delabi, & ex ſingulis cæli globis varios affectus contrahere, ex Venere appetitum ad venerea illum ſortiri aſſerũt. Alij etiam fabulas ad res naturales pertrahentes, Venerem, Iunonem, Lunam, Proſerpinam, Dianam, aliaſque nonnullas Deas idem numen, diuerſas virtutes ſub variis nominibus adumbrãs, eſſe dicunt; quemadmodum hic ex diuerſis Veneris imaginibus cernetur. Habetur in fabulis, eam ex maris ſpuma exſtitiſſe, vbi in id Saturnus patris Cæli virilia, a ſe abſciſſa proieciſſet: quod cum ab aliis multis, tum a Leone Hebręo optime in dialogis de Amore explicatur. cum ergo veteres illam e mari ortam exprimere vellent, eam inde emergentem, in concha ſtantem, adoleſcentulã, pulcerrimam nudamque depingebant: eamdem interdum in mari natãtem deſignabant. Huc Virgilius lib. v. Æneid. alludit, cũ Neptunum Veneri reſpondentem inducit, in hæc verba;

Venus libidinis Dea.

Veneris ortus.

Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis.

Quare & Græci eam ἀφροδίτην a ſpuma appellãt. In Iouis etiam Olympij templo, vt Pauſanias in Eleis prioribus refert, Venus viſebatur, quæ e mari emergens a Cupidine excipiebatur. Interdum eadem concham manu tenens, roſeo ſerto redimita effingebatur; nam roſæ ei ſunt dicatæ, vt inferius latius dicemus:

mus:concha autem, eam ex mari ortam innuit. Eam ſtatim e mari Paphum appuliſſe dicebant,forte quod Cyprij,aut quod talem cæli poſitum ſint ſortiti,aut alia de cauſſa,mirum in modum venereis voluptatibus ſint dediti. Itaque præcipue eam cultu proſequebantur; templumque illius apud eos exſtabat, in quo eius ſtatua non humanã figuram præferebat,ſed quoddam in baſi latum, atque rotundum erat, quod paullatim in acumen vergebat:cuius rei,vt ſcribit Cornelius Tacitus, nulla videbatur ratio reddi poſſe.Sed tamen aliqui ſentiunt,hanc figuram corporis humani vmbilicum referre:hæc Veneri eſt attributa,quod libido in mulieribus in hac parte reſidere, ac inde incipere credatur. At quid dicemus de Ioue Ammonio, qui, vt ſuperius meminimus, ita erat effictus? Ego huius ſum ſententiæ, aliquid arcani ſub hac figura latere, quod eius auctores in vulgus proferre noluerint, vt poſteris materiam ad aliquid per ſe excogitandum relinquerent: aut quod antiqui ſemper ſint arbitrati,res ad religionem pertinentes eſſe celandas,aut tam obſcure innuendas, vt a nemine intelligi poſſent, niſi ab eo, qui magnum ſtudium ad eas indagandas attuliſſet: hoc ideo ſenſerunt;quod ita maiori venerationi eſſent futuræ. Veneri etiam,ſicut & cæteris Diis,currus eſt tributus, quo per aerẽ,per mare,aut qua tandem libuiſſet,veheretur. Sed Claudianus, cum eam in Nuptias Honorij & Mariæ inducit, a Tritone humeris vectam, ac eius cauda ſurſum erecta tamquam vmbraculo tectam fingit. Eius currus a candidiſſimis columbis trahi dicitur; huiuſmodi enim aues maxime ei congruere videntur;ideoque Veneris aues dicuntur;nam præcipuo quodam impetu ad coitum feruntur; nec eſt vllum anni tempus quo ab hoc opere ceſſent. Fabulantur etiam poetæ, ideo columbas Veneri eſſe gratas, quod Periſtera Nympha quæ vnice ab ea diligebatur,in hanc auem ſit mutata. Ælianus præterea hinc oſtendit, Veneri columbas eſſe ſacras, quod in Eryce Siciliæ monte quidam feſti dies in Veneris cultum celebrarentur,quos Siculi tranſitus dies appellabant;nam tunc Venerem in Libyam tranſire dicebant; atque ea de cauſſa in illa regione nulla eo tẽpore columba apparebat, tamquam omnes ad ſuam dominam comitandam eſſent profectæ: poſt nonum

Columbæ Veneris aues.

diem vna omnium pulcerrima e mari Libyco euolare cernebatur, non aliis similis, sed rubra, vt Anacreõ scribit, ea Venus esse existimabatur, quam ille purpuream appellat: hanc infinitæ propemodum sequebantur. Itaque Erycis montis accolæ tunc reditus dies celebrabant, & diuites opipara conuiuia instruebant, quemadmodum Athenæus refert. Cycni quoque Veneris currum pertrahebant, iuxta Horatij, Ouidij, Statiique sententiam; aut quod auis hæc per se sit innocentissima, cum neminem vnquam lædat; aut propter cantus suauitatem, qui

Cycni Veneri sacri.

magno

magnopere libidines in nobis excitat. Hæc Dea nuda effingitur, eam ſcilicet ob cauſſam, quod Venereis voluptatibus addictus, ſæpe omnibus ſuis bonis ſpoliatur; nã eius rem familiarem meretrices abliguriũt, corpus debilitatur, animus ea labe adſpergitur, vt nihil amplius pulcritudinis in eo exſiſtat. Vel eamdẽ nudam veteres oſtenderũt, vt nos inde intelligeremus, amatoria furta latere diu nõ poſſe, nam tandem aliquando in lucem emergãt, neceſſe eſt, tum ſcilicet, cum minime ſuſpicamur. Huc fortaſſe Praxiteles ſpectans, Gnidiis Venerẽ ex candidiſſimo marmore nudã effinxit, quæ tantæ erat pulcritudinis, vt multi Gnidum nauigarent, eius tantum videndæ cupiditate allecti. Ferunt amore captum quemdam, cum delituiſſet in templo, ſimulacro cohæſiſſe; eiuſque cupiditatis eſſe indicem maculam. Venus per mare natat; vnde intelligamus licet, quam ſit amara hominum laſciuorum vita; quæ aſſiduis incertorum conſiliorũ procellis agitatur, in quibus ſæpe naufragium faciunt. In Saxonum hiſtoriis exſtat, fuiſſe in Saxonia eiuſmodi Veneris ſimulacrũ; Stabat Dea in curru nuda, myrto capite cincta, ardentem facem pectore, dextera mundi figuram, ſiniſtra mala aurea tria ferebat: poſt etiam erant nudæ Gratiæ, nexis manibus poma geſtantes, auerſis inuicem vultibus dona conferentes: iugales quadrigæ aderant, gemini cycni, totidemque columbæ. Myrtus erat Veneri ſacra; quod crederetur vim habere, ad amorem inter duos conciliandum, eumque conſeruandum. Plutarchus pacis eam ſymbolum eſſe dicit: hinc factum eſt, vt ouantes myrtea corona cingerentur; nam ij cum paruo labore, & abſque cæde de hoſtibus victoriam reportaſſent, Veneris planta coronabantur; ea enim vim, bella, diſcordias auerſatur: alij ſentiũt, myrtum Veneri datam, quod planta ſit maritima, vnde & nata ſit Venus. Eidem roſæ ſunt ſacræ: quod ſicut eæ rubræ ſunt, & non ſine ſpinarũ punctionibus decerpi poſſunt, ita & Veneris voluptates ſecum ruborem afferunt, & conſcientiæ ſtimulis aſſidue nos pungunt, ita vt maximum ex eis dolorem contrahamus: præterea, roſæ pulcritudo breui durat, citoque langueſcit; idem voluptatibus fœdis accidit: ideoque ex roſis Veneri ſerta conficiebant. De eis fabulantur, olim eas fuiſſe albas; ſed quondam Venerem,

Myrtus Veneri ſacra.

Roſa Veneri ſacra.

rem, cum ſuppetias amaſio ſuo Adoni latura curreret, cum ſcilicet Mars hunc ſuum riualem iam eſſet de medio ſublaturus, pedem roſarum ſpinis incautam impoſuiſſe, ab eiſque cruentatam, ſuo ſanguine roſas reſperſiſſe, indeque eas rubras effectas eſſe. Venerem Apuleius, cum de Iudicio Paridis, in ſcena exhibito, agit, ſic fere deſcribit; Erat illa pulcerrimi aſpectus, coloris ſuauis, atque iucundi, & nuda fere ſuam venuſtatem demonſtrabat; nam pertenui velo operta, ſua membra non operiebat, ſed potius adumbrabat. Corpus candidum erat ita vt cælitus deſcendiſſe diceres: velum erat cæruleum, maris inſtar, vnde ea nata eſſe creditur: eam laſciui Amores præcedebant, faces præferentes, vt antiquorum erat mos, apud quos quinque pueri nouam ſponſam, ad mariti domũ euntem cum facibus præcedebant. Veneris quoque latera hinc Gratiæ, illinc Horæ claudebant; quæ floreis ſertis voluptatum Deam adornare videbantur. Ita Apuleius Venerem exprimit. Sed alij eam pone Gratias, ad latera Cupidinem, & Anterotem habentem effingunt. Horatius eam lætam, & ridẽtem facit, dicitque Iocum ac Cupidinem illam circumuolare. Homerus eam fere φιλομμειδῆ, hoc eſt, riſus amatricem cognominat; riſus enim eſt lætitiæ argumentum, quæ laſciuiam comitatur. In Petri Appiani antiquariis exſtat puer nudus, alatus, myrtoque coronatus, qui humi ſedet, ac barbiton pulſat, quem inter crura continet: eius inſcriptio eſt, VENVS: ante hunc alius puer ei ſimilis rectus ſtat, eumque inſpicit, ambabuſque manibus, in altũ eleuatis comam vna cum facie muliebri tenet; ex ea pannus vſque ad mediam comam dependet. Faciei inſcriptio eſt IOCVS, pueri eſt, CVPIDO. Veneri non ſolum laſciuas, ſed & pudicas cogitationes veteres adſcribebant. Itaque Romani, libris Sibyllinis per decemuiros inſpectis, cenſuerunt, vt Veneris Verticordiæ ſimulacrum cõſecraretur, quo virginum, mulierumque mens a libidine ad pudicitiam cõuerteretur; cauſſam nominis Ouid. lib. IV. Faſt. affert, quod laſciuarum fœminarum corda ad pudicitiam conuerterit. Eo ſpectaſſe Marcellus videtur, qui, victis Syracuſis, templum Veneri extra vrbẽ ad mille circiter paſſus poſuit, vt ſcilicet procul laſciuia a Romanis mulieribus abeſſet, ſicut templũ illud a mœnibus Romanis

manis recedebat. Ad hoc Romanæ adoleſcentulæ, nubiles iam proficiſcebãtur, ſigilla quædam offerentes, ex argilla, aut panno confecta, quibuſcum iam in puellari ætate ludere ſolitæ eſſent. Venus hæc Verticordia illi ſimilis erat; quæ à Græcis ἀποστροφία appellabatur, Vertibilem nos diceremus, hæc homines a ſceleſtis & impiis operibus, & deſideriis parum æquis, maliſque cogitationibus auertere putabatur. Nomen id illi Harmonia Cadmi vxor impoſuit. Apud Græcos Venus erat etiam Vrania, hoc eſt, cæleſtis cognominata, à qua purum

illum, ac ſincerum amorem ad nos manare arbitrabantur, qui omnem penitus corporum coniunctionem auerſatur. Erat & alia, πανδήμιος, hoc eſt, popularis dicta; quã Scopas arieti inſidentem, pedeque teſtudinem opprimentem finxit, vt Alexander Neapolitanus refert. De eadem re Plutarchus in præceptis connubialibus meminit; rationemque reddit, dicens; apud Eleos Venerem eſſe, quæ pede teſtudinem calcat; vt eo mulieres docerentur, ad ipſas domus cuſtodiam pertinere; eaſque decere, parum admodum loqui, cum ſilentium mulierum ſit maximum ornamentum. Idem Plutarchus alibi eius imaginis rationem explicans, ſcribit, adoleſcentulas, dum adhuc ſunt innuptæ, ſub alterius cuſtodia eſſe debere: ſed, cum matrimonio iunctæ fuerint, ipſarum eſſe munus, domum cuſtodire, cæterum ſemper ſilentium illis eſſe ſeruandum, tamquã viris incumbat, pro eis, vbi opus fuerit, loqui: nam Plinius ſcribit, teſtudinem lingua carere: idem refert, quod etiam Ælianus confirmat, teſtudinem fœminam in coitu auerſam ſe maſculo præbere: atque ideo vix ſe in pedes erigere poſſe, cum magno periculo, ne ſit feris præda, præcipue aquilæ: quare maxime a coitu refugit, quem tunc appetit, cum quamdam herbam tetigerit. Hinc mulieres diſcant, quanto ſe diſcrimini committant, cum ſuam pudicitiam proſtituunt: ſibique ſtatuant tunc tantum concubitum expetendum, cum prolis relinquendæ gratia ſe legitimo matrimonio iunxerint. Veteres ſolebant cum Venere Mercurium coniungere, quo innuebant, amorem ſuauibus verbis conciliari plerumque ſolere. Hac etiam de cauſſa inter Gratias, Veneris comites Pitho collocabant, quæ a Latinis Suadela dicitur, & erat perſuadendi Dea. Hæc in Iouis templo apud Eleos Veneri, e mari emergenti, a Cupidineque ſuſtentatæ, coronam offerebat. Megarenſes quoque Suadelæ ſimulacrum in Veneris templo dedicarunt: primus fuit Theſeus, qui ambarum ſimul coniunctarum cultum induxit; vt Pauſanias ſcribit, cum in ciuitatem plebem per agros ſparſam coegiſſet. Alibi etiam per Græciam templa Suadelæ erant poſita vna cum Venere: nam iuxta Ouidium lib. IV. Faſtorum Venus

Teſtudinũ natura.

Illa rudes animos hominum contraxit in vnum,

Et

Et docuit iungi cum pare quemque sua.

Amatoresque primi eloquentiam inuenerunt,qua adolescentulas,a se adamatas ad sua vota pertrahere studebant; multaque alia ad earum pudicitiam expugnandam excogitarunt, atque inuenerunt.Itaque Arcades Venerem Machinatricem, atque Inuentricem appellabant. Venerem veteres licet lætis, mollibus,voluptuosisque prępofuerint(nam eam Iupiter apud Homerum, hortatur vt a tristibus bellis absit, tum, cum ipsa suppetias Æneæ contra Diomedem latura, in manu vulnus suscepit;hæc inquiẽs,Martis, aut Mineruæ esse opera,ad ipsam vero non bella, sed amatoria officia spectare) Sed tamen eam quoque armatam interdum effinxerunt:huius rei caussam sic Lactantius narrat;Cum,inquit,Messenios obsiderent Lacedæmonij;& illi furtim,deceptis obsessoribus,egressi, ad diripiendam Lacedæmonem cucurrissent, a Spartanis mulieribus fugati, fusique sunt. Cognitis autem hostium insidiis, Lacedæmonij sequebantur: his armatæ mulieres obuiam lõgius exiuerunt:quæ,cum viros suos cernerẽt,parare se ad pugnam, quia putarent Messenios esse,se eorum vxores esse indicarunt: at illi, vxoribus cognitis,in libidinem concitati,sicut erant armati, permixti sunt vtique promiscue (nec enim vacabat discernere) Quare propter huius facti memoriam,ædem Veneri armatæ & simulacrum posuerunt. Legitur de hac re elegans sane Ausonij Epigrãma,de Græco expressum; quod est huiusmodi;

Armatam Venerem vidit Lacedæmone Pallas:
Nunc certemus,ait,iudice vel Paride.
Cui Venus,Armatam tu me temeraria temnis?
Quæ,quo te vici tempore,nuda fui.

Eadem hanc,vel aliam ob caussam est quoque Victrix cognominata. Et in agro Corinthio Veneris statua exstabat; Victoriam porrigentis,Nicophorosque,hoc est, Victoriam gestans dicebatur.Eam,Pausanias scribit,ab Hypermestra dicatã:nam illa, cum, patris imperio contempto, suum virum interficere noluisset,a patre fuit in iudicium vocata, sed iudicum sententiis absoluta,Veneri eiusmodi statuã posuit. Romani autẽ Venerem Victricem ita effingebant, vt in quodam Numeriani

Imper. numiſmate cernitur. Erat imago ſtolata, quæ dextra Victoriolam porrigebat, ſiniſtra neſcio quid hac forma ♀ : quod alij putant, vmbilicum eſſe, qua ſpecie apud Paphum colebatur, vt ſupra docuimus; alij ſpeculum arbitrantur; nam Philoſtratus in Amorum tabula ſcribit, Nymphas Veneri ſtatuam poſuiſſe, quod tam pulcræ prolis eſſet mater, ſpeculum etiam argenteum dedicaſſe. In quodam Fauſtinæ numiſmate Venus cernitur, ſiniſtra clypeum ad humum protenſum tenens, in quo duæ imagunculæ ſunt exſculptæ; dextera vero Victoriam porrigens: inſcriptio eſt, VENERI VICTRICI. In alio eiuſdem Fauſtinæ numiſmate vbi inſcriptio eſt, VENVS, mulier recta cernitur, quæ ſiniſtra veſtis lacinias tenet, ſurſumque reducit, dextera neſcio quid porrigit, pomum videtur; ob memoriam forte pomi illius, quod ipſi a Paride eſt adiudicatum. Pauſanias etiam eidem pomum in manus tradit, cum de quopiam Veneris ſimulacro ſcribit, quod erat apud Sicyonios, ibi narrans, templum Deæ poſitum, in quod non niſi duabus mulieribus aditus patebat; quarum vna, quæ & templi cuſtos erat, dũ huic muneri præerat, caſta perſeuerabat; altera virgo erat, nam ſacras res tractabat, hæc anno expleto, alteri hanc ſacrorum adminiſtrationem tradebat. Cæteri, qui Deam veneraturi veniebant, foras pro ianuis ſtabant. Deæ ſtatua erat aurea, ea ſedebat; manu vna aliquot papaueris capita tenebat, altera pomum; in capitis vertice neſcio quid affixum habebat, quod cardinem referret. De quadam Venere Pauſanias in Laconicis meminit, quæ Morpho dicebatur a Tyndareo poſita, erat enim ædicula ſupra Veneris armatæ fanum, vbi Dea ſedebat, in capite tegumentum habens, & ad pedes pedicas; quibus innuebatur, iuxta nonnullorum ſententiam, vxores viris, quibus cum ſunt matrimonio coniunctæ, connubialia vincula diſſoluere non debere. Nam quod Veneri vincula Tyndareus pedibus iniecerit, vt filiarum opprobria vlciſceretur, non credendum Pauſaniæ videtur; idque non iniuria; nam ſtatuas veteres Diis dicabant, vt erga eos pietatem, ac religionem præ ſe ferrent, aut vt ab eis hac ratione opem impetrarẽt; vel etiam vt earum forma diuerſas Deorum virtutes adumbrarent. Itaque non ſolum Veneris, ſed etiam nonnullorum Deorum pedes

des pedicis vincti cernuntur, non contumeliæ, aut iniuriæ referendæ gratia, ſed alias ob cauſſas, de quibus ſuperius egimus. Licet autem Venus meretricum numen eſſe proprium putaretur, vt quæ meretriciam artem prima inueniſſet exercuiſſetque. Itaque meretrices eius feſta ſumma cum religione celebrabant, ab ea votis & precibus contendentes, vt venuſtatem, pulcritudinem, ac gratiam ſibi apud omnes conciliaret, quo maxima lucra, ac pecunias ab amatoribus extorquere poſſent. Sed tamen eadem ſummo cultu etiam ab honeſtis puellis afficiebatur, quod exiſtimarent eam ſibi eiuſmodi venuſtatem, ac formam elargiri poſſe, vt facile nubere poſſent: nam & Venus, vt alibi ſcripſimus, apud antiquos matrimonio erat præpoſita. In Græcia quoque erat ſpelunca, vbi, ſicut Pauſanias refert, Veneri diuini tribuebantur honores, quo diuerſas ob cauſſas multi confluebant; ſed viduæ præſertim, a Dea felices alteras nuptias precaturæ. Nuptæ quinetiam Venerem orabant, vt concordiam ſibi cum ſuis viris conſeruaret, lætaque prole ſe fœcundaret. Quamobrem Venus omnium generum mulieribus erat commune numen; quæ cum maiori ſe religione erga Deam obſtringi, quam viri ſentirent, quidquid ſibi proſpere ſucceſſiſſet, Veneri acceptum referebant: neque vero homines erga eam ſe ingratos præbuerunt; nam beneficia ab ea recepta magna animi gratitudine ſæpe compenſaſſe legũtur. Itaque Romani, cum a Gallis in Capitolio obſiderẽtur, vbi maxima omnium rerum penuria laborabant, quia mulieres ſibi comas, ad funes in machinarum vſum conficiendos, abſciderunt, liberati obſidione, Veneri, ab ipſis Caluæ cognominatæ templum, vt Lactantius ſcribit, dedicarunt, in beneficij a mulieribus accepti memoriam conſeruandam: ſed alias ſemper Venus pulcerrima coma ornata effingitur, qualem eam Claudianus in Nuptiis Honorij, & Mariæ deſcribit, ita dicens;

Cæſariem tum forte Venus ſubnixa coruſco
Fingebat ſolio: dextra, læuaque ſorores
Stabant Idaliæ: largos hæc nectaris imbres
Irrigat; hæc morſu numeroſi dentis eburno
Multifidum diſcrimen arat: ſed tertia retro

Dat varios nexus, & iusto diuidit orbes
Ordine.

Venus barbata. Neque ſolum comatam Venerem antiqui; ſed & barbatam expreſſerunt: nam eiuſmodi ſtatua apud Cyprios viſebatur, vt Alexander Neapolitanus ſcribit; quæ aſpectu quidem virili erat, ſed muliebrem habitum geſtabat. Suidas ſcribit Veneris ſimulacrum aliquando effingi ſolitum cum pectine, & barba; quod Romanis aliquando mulieribus peſtilens irrepſit pruritus; quo morbo cum pili deciderent omnes, pectinum nō erat

vſus,

vſus. Quare mulieres tam deformi, ac inuenuſto morbo primum angebantur: hinc Veneri vota facientes, deæ miſeratione eis pili iterum ſuccreuerunt: & propterea mulieres hac peſte liberatæ, Deæ ſimulacrum cum pectine poſuere; eidemque ſimul barbam effinxere, vt Dea maſcula, & fœminea inſtrumenta haberet, vt omnis generationis præſes crederetur: ideoque ſuperiora corporis cingulo tenus maris ſpeciem præferebant; inferiora vero fœminæ. Neque Veneri tantum a veteribus tributum eſt, vt mas ſimul, & fœmina eſſet, ſed cęteris quoque Diis, quibus vtriuſque ſexus nomen eſt inditum, vt ſignificaretur inter eos nullam in hoc eſſe differentiam, qualem inter mortales cernimus. Proditum eſt, apud Carenos, qui ſunt Arabię populi, obſeruatum eſſe, vt, qui Lunam fœmineo genere, & nomine putarent nuncupandam, is addictus mulieribus ſemper inſeruiret: qui vero marem eſſe crederet, is in vxorem dominaretur, neque vllas muliebres pateretur inſidias. Hinc licet Græci vel Ægyptij eo genere, quo fœminam hominem, etiam Lunam Deum dicerent, myſtice tamen Deum intelligebant: ideoque ab AEgyptiis vitulus pro Luna tanto cultu eſt affectus. Parthi Lunum Deum venerabantur. Philochorus etiam, qui idem Lunæ, ac Veneris numen eſſe arbitratur (qua in ſententia etiam AEgyptij fuere, qui Veneris ſtatuam, ſicut & Lunæ cornutam effingebant) ſcribit, mulieres virili veſte, hom ineſque muliebri, Veneri ſacra feciſſe. Neque ab hac ſententia videtur Seneca in Naturalibus quæſtionibus recedere; vbi ſcribit; AEgyptios ex ſingulis elementis bina feciſſe, vnum maſculum, alterum fœminam: nam in aere ventum maſculum eſſe dicebant, fœminam vero id, quod non moueri, caliginoſumque eſſe videtur; ſalſam aquam marem, dulcẽ fœminam; in igne id maſculum eſſe, quod comburit, quod lucet vero, fœminam; in terra maſculũ, quod eſt durũ, vt ſaxa, fœminã quod molle, culturæque eſt patiens. Macrobius lib. 1. Satur. refert, ſimulacrum huius Deæ in monte Libano fictum fuiſſe capite obnupto, ſpecie triſti, faciem manu læua intra amictum ſuſtinens, ita vt lacrymæ a ſpectatoribus manare credantur. Imago hæc Veneris erat, Adonim plorantis, qui fuerat ab apro interfectus. Quare in huius rei memoriã quædam feſta dicta Adonia

Dei omnes mares, ac fœminæ.

Lunus Deus.

nia celebrabātur:tum mulieres cadauerum ſimulacra feretris imponebāt,quæ lacrymis proſequentes,ad ſepulturam efferebant:id Plutarchus ſcribit, Athenis factitatum, vt lacrymas a Venere in Adonidis morte ſparſas commemorarent. Apud Argiuos,ſicut Pauſanias meminit,Adonim plorabāt quadam in ædicula, quæ non multum a Iouis Seruatoris fano aberat. Hanc Veneris imaginem ita Macrobius ibidem exponit;Phyſici terrę ſuperius hemiſphærium,cuius partem incolimus,Veneris appellatione coluerunt;inferius vero hemiſphærium terræ Proſerpinam vocauerunt.ergo lugens inducitur Dea,quod Sol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens, partem quoque hemiſphærij inferioris ingreditur: quia de duodecim ſignis Zodiaci ſex ſuperiora, ſex inferiora cenſentur:& cum eſt in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere creditur Dea, tamquam Sole raptu mortis temporalis amiſſo,& a Proſerpina retento:rurſumque Adonim redditum Veneri credi volunt, cum Sol,euictis ſex ſignis annuis inferioris ordinis, incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphærium cum incremento luminis & dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonim,hiemis imaginem in hoc animali fingentes, quod aper hiſpidus,& aſper, gaudet locis hiſpidis, & lutoſis, pruinaque contectis,proprieque hiemali fructu paſcitur glande.Ergo hiems veluti vulnus eſt Solis,quæ & lucem eius nobis minuit,& calorem:quod vtrumque animantibus accidit morte.Quare dicta imago terræ quoque hiemalis eſt, quo tempore obnupta nubibus,Sole viduata ſtupet;fonteſque velut terræ oculi,vberius manāt; agrique iterum ſuo cultu vidui mœſtam faciē ſui monſtrant.Hæc Macrobius. Sed & Euſebius in libris de Præparatione Euangelica phyſice de Venere loquens,ab ea dicit,vim generandi in animantes manare, ac eam ſemini vim indere;ideoque muliebri forma præditam,vt innuatur, rerum ortum ab ea proficiſci, pulcram eam effingi, quod omnium ſtellarum longe pulcerrima videatur, quæ veſperi Heſperus, mane Lucifer,iuxta M.T.Ciceronis ſententiam appellatur; eidem Cupidinem ad latus adſtare,quod ab ea libidines immittantur:vbera,ac genitalia operta habere;nam intra illa ſemen, item & lac, vnde ex ſemine nata nutriantur, conditum eſt: e

mari

mari natam ferri;quod eius aqua humida, ac calida credatur, quæ assidue motetur, ac agitata spumas vberes emittat; quæ omnia in semen quoque quadrant. Multa quoque de Venere dici possent, si quis de ea, tamquam de erronum vna, deque effectibus, qui huc in terras ex ea dimanant, loqui vellet. Ex quo intelligi daretur, quamobrem veteres, Martem, Deum ita ferocem vna cum ea placide degere finxerint. Sed id cum ad nostrum institutũ non admodũ faciat, optimo iure a nobis prætermitti posse censemus. Quare ad Gratias ac Horas, Veneris comites transeamus.

GRATIÆ.

DESCRIPTA a Venere, eiusque filio Cupidine, reliquũ est, vt ad eius comites adũbrandas accedamus atque ita ad vmbilicum institutum opus perducamus. Hæ Venerem semper assectari dicuntur; nam, sicuti Venus, ac Cupido efficiunt, vt per continuam prolem succrescẽtem humanum genus conseruetur; ita & Gratiæ homines inter se colligatos continent; nam mutua beneficia, quibus alter alterum prosequitur, sunt caussæ, cur alter alteri sit gratus; ac omnes vinculo amicitiæ simul copulentur; qua ex hominibus sublata, non est dubium, quin homines cæteris animantibus longe inferiores essent, ciuitatesque disturbarentur, immo ne essent quidem. Itaque dici fortasse potest, satius fuisse mortales nusquam fuisse, quam vbi fuissent, viuere absque Gratiis. At diuina prouidentia, quæ huic rerum vniuersitati prospicit, eas exsistere voluit. Hæ iuxta quorumdam sententiam Veneris ac Bacchi filiæ fuerunt, interque mortales sibi domicilium constituerunt: quæ fabula ideo ficta videtur, quod nihil fere hominibus est gratius iis, quæ ab his Deis in nos manant. Alij aliter eas natas fabulantur: sed est extra rem, qua de agimus, varias de hoc variorum opiniones inquirere. Nonnulli dicunt idem Gratiarum numen esse, atque Horarum, sed distincta tamen esse inter eas munera: Chrysippus Gratias paullo iuniores, ac pulcriores Horis esse dicebat, ideoque Veneri comites attributas. Horas Homerus ait, cæli portis præesse, curamque habere, vt modo serenum,

Gratiæ quorum filiæ.

modo nubilum sit. Hæ idcirco Solis equos curare finguntur, quod ex cursu Solis oriantur, seu potius mensurentur, & distinguantur. vnde Ouid. lib. II. Metam. ita de eis scribit,

Iungere equos Titan velocibus imperat Horis.
Iussa Deæ celeres peragunt.

Nec aliud quidquam Horæ sunt, quam anni tempora: hincque est, cur eas quattuor faciant, sicut & quattuor sunt anni partes, ita a Sole distinctæ, ac nominatæ: nam apud Ægyptios Sol præter alia nomina, etiam Hori nomen obtinuit. Itaque de Horis Eusebius in lib. de præparat. Euang. scribit, Horæ, quas quattuor anni tempora, ac cælum claudere, & aperire dicunt, interdum Soli tribuũtur, interdum & Cereri, atque ideo duos calathos ferunt, alterum florum plenum, quibus ver innuitur; alterum ficubus; quibus æstas significatur. Eas Ouidius libro I. Fastorum Iano comites adscribit, in cæli ianuis custodiendis. Ibidem libr. V. Floræ comites facit; sicque Floram dicentem inducit,

Horæ quattuor.

Conueniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,
Inque leues calathos munera nostra legunt.

Pausanias scribit, veteres eas in Iouis capite vna cum Parcis effinxisse; hoc fortasse innuentes, Fatum nil aliud esse, quam Dei voluntatem, a quo etiam temporum vicissitudo proficiscatur. Philostratus eas sic describit; Horæ, corporea specie in terram profectæ, manus contingentes, annum volutant, & tellus belle fert annua omnia. Flauæ autem hæ super spicarum comis ambulant, non tamen vt frangant, aut flectãt, sed vsque adeo sunt leues, vt ne cum segete quidem cadant. Sunt autem aspectu valde suaues, artisque mirandæ; dulcissimus est earum cantus, in orbeque conuertendo, admirabilem spectatoribus præbent oblectationem, cum omnes veluti saltitent: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, feruensque præ cursu gena, & vna salientes oculi, eas pulcerrimas reddunt. Quia ergo hæ efficiunt vt terra semina sibi commissa magno cum fœnore restituat, perinde atque beneficiorũ memor, nobis gratiam referat; hinc factum est, vt Gratiæ quattuor esse ferantur, sicut & quattuor sunt anni tempora, quæ Horæ dicuntur: ex quo intelligitur, illas atque has idem esse. Gratiæ autem

Gratiæ quattuor.

autem coronatæ, vna floribus, fructibusque terræ, altera spicis, & frumento, tertia vuis, & pampinis, atque pomis, vltima oliuis, cæterisque similibus; Apolloque manu dextera eas gestare fingebatur; quod eæ anni partes a Sole proueniant. Eædem Veneri quoque comites sunt assignatæ; quod olim putarent, ab eis proficisci, quod ad oris speciem, corporisque pulcritudinem spectet; vt Diodorus refert. Earum quoque munus est; ne homines beneficiorum sint immemores, sed grato animo gratiam rependant. Quare aliqui duas tantum Gratias esse exi-

Gratiæ cur Veneris comites.

Gratiæ duæ.

ſtimarunt, vt Lacedæmonij, qui quemadmodum Pauſanias in Laconicis refert, duas tantum coluerunt, quia duo tantum ab eis in homines opera manant, vnum, quod eſt, in alterum beneficium conferre, alterum, beneficia accepta compenſare. Sed tamen idem Pauſanias ſcribit, omnes, qui in Delo Gratiis vna cum Mercurio, aut Apolline ſtatuas poſuere, tres eas effinxiſſe, eaſdemque tres in arcis Athenienſis veſtibulo exſtitiſſe. Itaque vulgo receptum eſt, eas tres eſſe: nam beneficia accepta non ſolum paria reddere, ſed maiora etiam, & duplicata debemus. Hinc fit, vt earum vna terga ad nos obuertat, duæ vultibus nos intueantur, hoc innuentes, nobis in beneficio referendo, maiori liberalitate vtendum, quam cum priores officiis aliquem prouocamus, quæ in eum collocare non debemus, remunerationem exſpectãtes, nam fœnus id potius eſſet, quam beneficium. Gratiæ quinetiam virgines, hilares, ac ridentes effingũtur, vt hinc intelligamus, eum, qui beneficium præſtat, nulla fraude vti debere, ſed animo cãdido, ſimplici, atque hilari omnia facere. Eodem etiam ſpectat, quod illæ nudæ, zoniſque ſolutæ pinguntur, quales Horatius deſcripſit, nam amici inter ſe animos nudos, apertos, ac omni fraude ſolutos habere debent. Pauſanias in Bœoticis ſe ignorare fatetur, a quo Gratiæ nudæ primum fuerint effictæ, cum olim veſtibus amictæ paſſim pingerentur, ſeque cauſſam latere, cur poſtea nudæ exprimi ab omnibus & pictoribus, & ſtatuariis cœperint. Idem ſcribit, Eteoclem Bœotum primum Gratias colendas inſtituiſſe, eaſque tres induxiſſe, ſed ſe ignorare dicit, quibus eas nominibus appellarit. Heſiodus autem illas ita nominauit, vnam Euphroſynam, quæ hilaritatem ſignificat, alteram Aglaiam, quæ maieſtatem ac venuſtatem ſonat, tertiam Thaliam, quam florentem feſtiuamque interpretemur licet, quartam Homerus Paſitheam nuncupauit, quam Iuno vxorem Somno ſe tradituram pollicetur, ſi is Iouem ſopiat: idem vnam nominat Gratiam, quam Vulcani vxorem, cumque eo ſemper degiſſe dicit: hanc pulcra coma decoram Thetidi obuiam prodeũtem deſcribit, cum ea ad Vulcanũ proficiſceretur, oratura vt is arma pro Achille filio ſuo fabrefaceret. Eleos Gratias ita formaſſe legimus, vt vna roſam, altera talos, tertia myrti ramum manu

Gratiæ tres.

Gratiarum nomina.
Euphroſyna.
Aglaia.
Thalia.
Paſithea.

præferret: ratio eſt; quod roſa, & myrtus Veneri ſunt ſacræ, ideo ſunt eis traditæ, quæ vt plurimum Veneris ſunt comites: talus virginum luſus repræſentat, quales matronas haud deceant. Hęc Pauſanias. Alij roſa earum feſtiuitatem innui dicũt, talo, viciſſim eas commeare debere; myrto, eas ſemper virere oportere. Alexander Neapolitanus refert, qui ab Ariſtotele in Ethicis eſt mutuatus, olim Gratiarum templum in media platea cõſtrui ſolitũ eſſe; vt eo ſcilicet homines admonerẽtur, quo prompto animo beneficia in alterum conferrent, ac accepta beneficia compenſarent; id enim Gratiarum munus eſſe exiſtimabant. Sed id temere fieri nequaquam debet; nam tantum eſt in vitio ponendum, beneficium in indignum, præſertim non indigentem conferre; quam non ei præſtare, qui noſtra ope indigeat, præcipue ſi dignus ſit, cui ſuccurratur. Id etiam nobis Gratiarum imagine ſignificatur, in qua interdum earum Dux Mercurius cernitur, qui rationem, ac prudentiam monſtrat, vt his ducibus homines vtentes, quomodo, quando, quibuſque ſit beneficium præſtandum, cognoſcant, diuinam ſemper pro virili parte bonitatem imitantes, quæ ſemper ad nobis benefaciendum eſt parata. Ideoque, vt Macrobius arbitratur, Apollo fingebatur dextera Gratias geſtare, ſiniſtra arcum, & ſagittas, quod ad noxam ſit pigrior Deus, & prõptior ad ſalutem. Sed quomodo circa beneficia gerere nos debeamus, præclare Seneca lib. 1. de Benef. ex Gratiarum imagine ita docet; Tres Gratiæ ſunt, quia, vt quibuſdam videtur, vna ſit, quæ dat beneficium, altera quæ accipiat, tertia, quæ reddat: aliis vero, quod tria beneficiorum ſint genera, promerentium, reddentium, ſimul & accipientium, reddentiumque. Quid ille conſertis manibus, in ſe redeuntium chorus? ob hoc, quod ordo beneficij per manus tranſeuntis nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi vſquam interruptus eſt, pulcerrimus, ſi cohæſit, & vices ſeruauit. Ideo ridentes, quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe & qui dant, & qui accipiunt beneficia. Iuuenes, quia non debet beneficiorũ memoria ſeneſcere. Virgines, quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta, in quibus nihil eſſe alligati decet, nec adſtricti, ſolutis itaque tunicis vtuntur. Pellucidis au-

tem, quia beneficia conſpici volunt. Sed colophonem huic Gratiarum deſcriptioni, & vniuerſo ſimul libro addamus, elegans ſane Epigramma adſcribentes, quod Romæ in ædibus Columnenſium, Gratiarum ſimulacro eſt inciſum: id eſt tale,

Sunt nudæ Charites niueo de marmore: at illas
Diua Columna ſuis ædibus intus habet.
Par tribus eſt facies, qualem decet eſſe ſororum:
Par tribus eſt ætas, par quoque forma tribus.
Grata Thalia tamen geminæ conuerſa ſorori,

Impli

Implicat alterne brachia blanda ſoror.
Euphroſynen dextra ſtupeo, Aglaiamque ſiniſtra
Miror, & implicitis brachia nexa modis.
Iupiter eſt genitor, peperit de ſemine cœli
Eunomia, & Veneris turba miniſtra fuit.
Inde alitur nudus placida ſub matre Cupido,
Inde voluptates, inde alimenta Dei.

FINIS.

AD LECTOREM.

SCITO, *Candide lector, errore quodam factum esse, vt imago Ve-neris Barbatæ omitteretur, eiusque loco Veneris Armatæ imago poneretur, quæ est pag. 350. Quare tuum erit Barbatam, suo loco reponere; Armatam autem in pag. 348. transferre.*

VARIA

VARIARVM IMAGINVM, QVAE TOTO LIBRO HABENTVR, COMPENDIVM, IVXTA ORDINEM, QVO *describuntur.*

DE ÆTERNITATE.

DE SATVRNO.

DE IANO.

DE APOLLINE.

bant. ibid.

Lapis quidam, pyramidis ſpeciem referens, à Megarenſibus ſub Apollinis nomine colebatur. ibid.

Pro Sole diſcus breuis, longo ligno appoſitus apud Pæones habebatur. ibid.

Solem Perſæ figurabant homine, in antro degẽte Leonis rictu cum thiara, & vtraque manu tauri cornua premente. ibid.

Apollinis ſignum nudum erat apud Patrenſes, pedibus tantum calceatis, quorum altero bouis caluæ inſiſtebat. 48

Oſiridis ſymbolum apud AEgyptios erat bos. ibid.

Harpocrates, digito labiis impreſſo pingebatur apud AEgyptios. 50.

Apollo ab Aſſyriis fuit expreſſus promiſſa in acutũ barba, & eminente ſuper caput calatho, thorace æneo indutus, dextera haſtam tenens, in cuius vertice imaguncula quædam Victoriæ eſſet, ſiniſtra florem porrigens, ex humeris pendentem pannum habens, in quo Meduſæ caput ſerpentibus circumdatum eſſet expreſſum; prope habẽs duas aquilas, volatum exprimentes, & ante pedes imaginem fœmineam, in cuius dextera, læuaque eſſent ſigna fœminarum, quæ cingeret flexuoſo volumine draco. 53.

Adad ſimulacrum apud Aſſyrios inſigne cernebatur radiis inclinatis; Atergatis autem ſurſum verſum reclinatis; ſub quibus ſpecies leonum erat. ibid.

Apollinis erat in Laconia maximum quodam ſimulacrum, quod eſſet columnæ inſtar, niſi quod caput, manus, atque pedes diſtinctos haberet, caputque galea contectum habebat; altera manu arcum, altera haſtam geſtabat. 54.

Solis ſimulacrum apud AEgyptios caput habebat, cuius ſiniſtra pars erat raſa, dextera capillis contecta. ibid.

Solis ſimulacra apud AEgyptios pennata pingebantur, quibus color vnus non erat; alterum enim cærulea ſpecie, alterum clara exprimebatur. ibid.

Serapidis capiti AEgyptij modium imponebãt, in manus baculum menſorium tradebant, prope ſignum tricipitis animantis adiungebãt, quod exprimebat medio eodemque maximo capite Leonis effigiem; dextera parte caput canis exoriebatur, manſueta ſpecie blandientis; pars vero læua ceruicis rapacis lupi capite finiebatur: eaſque formas animantium draco cõnectebat volumine ſuo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conſpiciebatur monſtrum. 55.

Serapis apud AEgyptios ſtatuam habebat, quæ omnium metallorum genere, atque lignorum erat coagmentata, eademque ita erat ingens, vt manibus vtraque fani latera contingeret, e regione quædam feneſtella erat ita effecta, vt Sol exoriens per illam ſuis radiis ſimulacri

lacri caput feriret. ibid.

Phœbus a Martiano Capella describitur, edito considens, arduoque suggestu, atque in cõspectu quattuor vrnulas adopertas, vicissimque alternis inspectionibus enudans, quæ diuersa specie, metallisque sunt formatæ, vna nempe ex ferro, alia ex argento, tertia ex plumbo, quarta propior Deo ex vitro: singulæ autem rerum quædam semina, elementaque gestabant, nam flamma anhelabat, quæ vertex Mulciberi dicebatur: argentea vernantis cæli temperie renidebat, dicebaturque Risus Iouis: plumbea hiemem repræsentabat, ac Exitium Saturni vocabatur: vitrea aeris totius seminibus erat referta, Iunonisque vbera appellabatur. Ex his vrnis Deus alternatim, quãtum dispositis sat erat, hauriebat. 57.

AEsculapius apud Epidaurios sedebat in solio, scipionem tenens, & altera manu draconis caput premebat, cane ad pedes decũbente. ibid.

AEsculapius Auximi indutus erat subucula græcanica, & amiculo succinctus, sinistra quidem in amiculum lacinia fructus nescio quos tenere videbatur, dextera vero duos gallos continebat. 59.

AEsculapius apud Phliasios erat imberbis, ex auro, eboreque confectus, sceptrum dextra, sinistra vero domesticæ pinus pomum tenens. ibid.

Anguis fere in AEsculapij simulacris scipioni implicatus cernebatur. 60.

Salus effingebatur mulieris forma, in solio sedentis, pateramque tenentis, penes quam ara erat, aræ anguis inuolutus, caput attollens. 62.

Sanitatis signum in Antiochi Soteris numismate erat triangulus triplex, inuicem insertus, lineis quinque constans, in quibus græce ΥΓΙΕΙΑ inscribebatur. ibid.

Hygieiæ AEsculapij filiæ simulacrum velatum erat vndecumque partim comis, quas Deæ mulieres detotonderant, partim babylonicæ vestis laciniis. ibid.

Apollo a Praxitele puber est effictus, subrepenti lacertæ cominus sagitta insidians. 63.

Apollinis statua Neapoli præter alia Dei propria insignia, columbam in humero habebat infixam, quam Parthenope inspicere, ac venerari videbatur. 64.

Currus Phœbi ab Ouidio descriptus totus erat aureus, nisi quod rotarum radij erant argentei, per currus iuga chrysolithi erant infixi, ex ordineque erãt gemmæ dispositæ, quæ, cum solis lumine ferirẽtur, mirabilem ex se fulgorem emittebant, currum trahebant equi quattuor, dicti Pyrois, Eous, AEthon, & Phlegon. ibid.

Phœbo apud Martianum Capellam, erat in circulum ducta fulgens corona, quæ duodecim flammis ignitorum lapidum fulgorabat: quip-

pe tres fuerunt a fronte gemmæ, Lychnis, Asterites, & Ceraunus: aliæ sex ex vtroque latere, scilicet Smaragdus, Scythis, Iaspis, Hyacinthus, Dēdrites, & Heliotropios: posterior pars coronæ Hydatide, Adamāte, & Crystallo alligabatur. Ipsius vero Diui auro tinctam cæsariem, comasque crederes bracteatas: facie autem, mox vt ingressus est, pueri renidentis, in incessu medio iuuenis anheli, in fine senis apparebat occidui: corpus autem eius flammeum totum, pennata vestigia, pallium coccineum, sed auro plurimo rutilatum. Sinistra manu clypeum coruscantem, dextera ardentem facem præferebat: calcei vero similes pyropo. ibid.

Sol Elephantinopoli humana forma erat effictus, caput arietis cum cornibus habebat, cærulei erat coloris. 66.

Phœbus & Diana apud Claudianum infantes effinguntur, quibus Thetis præbet cunabula, eosdēque brachiis gestat: dextero Phœbum, sinistro Dianam. Phœbus est pubesentibus radiis cristatus, & vagitu ignem despuit. Diana admotum os vberibus habet, & parua cornua emittit. ibid.

Aurora ab Homero coma flaua, & aurata, & aureo solio insidens, vesteque aurata induta, a Virgilio roseis manibus sidera dispellens, ab Ouidio prodeunti Phœbo ex oriente, cæli portas patefaciens, quæ recentibus sint rosis refertæ, ab aliis facem gestans, curruque vecta, qui Pegaso alato equo, vel secundum Homerum a Lāpo, & Phaethonte trahatur, ab aliis primo mane, vbi fulgens e cælo exstiterit, aerem puniceis rosis, & variorum generum floribus conspergens describitur. 67.

DE DIANA.

DIANA Nymphæ habitum est induta. 68.

Dianæ species a Claudiano leuis fingitur, ac similis Phœbo: eius brachia sunt nuda, comæ incomptæ a vento disperguntur, gestat arcum, sagittæ ei pendent a tergo, vestis vsque ad poplitem fusa, gemino cinctu adstringitur. ibid.

Dianæ comites ab eodem humeris, & brachiis nudæ, manibus ornatæ iaculis, ex humeris pharetram dependentem habentes, incomptæ, sudoribus inquinatæ, viriles, comas sine lege promissas habētes, vestem gemino cingulo religatam ad suras demittentes describuntur. ibid.

Dianæ simulacrum apud Arcades erat ceruina pelle indutum, ex cuius humeris pharetra sagittarum plena pendebat, altera manu facem ardentem, altera vero angues duos continebat: prope venaticus canis astabat. 71.

Dianæ currus a candidissimis ceruis, vel ab equis, quorum vnus niger,

ger,alter albus ſit,vel a boum bigis,vel a mulo, vel a iuuencis tractus, a Poetis fingitur. 72.

In Lunæ ſimulacro,quod Nympham referebat,duo breuia cornua effingebantur. 73.

Lucinæ ſimulacra non niſi tecta apud Athenienſes, vbi eius ſtatua erat rude lignum, aut aliquid eiuſmodi, niſi quod aliquam mulieris ſpeciem informatam habebat. 74.

Lucinæ altera manus aperta,ac extenſa, altera ardētem facem præferens effingebatur,eius tempora dictamno vinciebantur. ibid.

Dianæ ſimulacrum apud Siculos altum erat,magnum, veſte ad talos vſque contectum,facie iuuenili, virginali aſpectu, dextera ardentem facem præferebat,ſiniſtra arcum tenebat, ſagittæque ex humeris pendebant. ibid.

Dianæ ſimulacrum in Cypſelli arca erat alatum, dextera pardum oſtentans,ſiniſtra autem Leonem. ibid.

Diana triplici facie a Poetis efficta. 75.

Luna primo apparens,candidis,atque auratis veſtibus, accenſaque face in eius manus tradita repræſentabatur: ſemiplena calatho adumbrabatur:plena veſtibus ſubobſcuris deſignabatur. 77.

Hecate triceps effingebatur,quorum dexterũ caput erat equinum, ſiniſtrum canis,medium ruſticani hominis,vel apri. 78.

Luna Apollinopoli effingebatur tamquam homo albus, cuius caput eſſet accipitris. 80.

Iſidis ſimulacrum apud AEgyptios nigris veſtibus erat indutum, mulierem referebat, quæ duo cornua vaccæ inſtar in capite haberet, dextera ſiſtrum tenens,ſiniſtra ſitulam, totumque eius corpus continuatis vberibus denſabatur. ibid.

Natura vulture repræſentabatur. ibid.

Iſidis ſimulacri tempora abrotano ornabantur,quam herbam & ſiniſtra geſtabat,dextera autem nauiculam. ibid.

Iſidis ſimulacri apud AEgyptios tempora ſerpente cingebantur. 81.

Lunæ ſimulacrum apud Martianum Capellam triforme,apud quod erant multa ſiſtra, Cereris faces, Dianæ arcus, ac Cybeles tympana. ibid.

Iſidis ſimulacrum apud Apuleium pelago medio vultus attollebat, atque mox paullatim toto corpore excuſſo pelago, cernebatur:ei crines vberrimi, prolixique, & ſenſim intorti per diuina colla paſſim diſperſi molliter defluebant, corona multiformis variis floribus ſublimem diſtinxerat verticem,cuius media quidem ſuper frontem plenam rotunditas per modum ſpeculi lumen emicabat, dextra, læuaque fultis inſurgentium viperarum cohibita, ſpicis etiam cerealibus deſuper porrectis,multicolor byſſo tenui pertexta, nunc candida, nunc lutea, nunc rubra:palla nigerrima ſplendeſcens, atro nitore,quæ circumcir-

ca remeans,sub dextrum latus ad sinistrum,humerum recurrens, vmbonis vicem,deiecta parte laciniæ, multiplici contabulatione dependula,ad vltimas oras,modulis fimbriarum decoriter confluctuabat:& in ipsa eius planicie stellæ dispersæ coruscabant, eorumque media semestris luna lucebat:quaqua tamen palla perfluebat, corona floribus, ac pomis intexta adhærebat. Dextra illa quidem ferebat æneum crepitaculum, cuius per angustam laminam,in modum balthei recuruatam, traiectæ mediæ paucæ virgulæ percussæ reddebant sonum: læua vero cymbium dependebat aureum, cuius ansulæ, qua parte conspicua erat,insurgebat aspis, caput extollens:pedes tegebant soleæ, palmulæ foliis intextæ. 82.

DE IOVE.

Devm AEgyptij supra lotum sedentem effinxerunt. 88.

Ioui Orpheus vniuersi figuram attribuit, ita vt caput vna cum aurata coma ipsum sit cælum,fulgentibus stellis conspersum,e quo aurata duo cornua exstent,quorum alterum sit oriens, alterum occidens: oculi Sol, atque Luna:aer ei instar sit lati pectoris: eius humeri duabus magnis alis sint præditi:amplissimus eius vterus,vastissima sit hæc tellus,Oceano circumdata:pedes infima terrarum orbis pars exsistat, quæ mundi centrum appellatur. 89.

Iupiter Lycæus nudus effingebatur, nisi quod caprina pelle aliqua ex parte contegebatur. 90.

Pan a Silio Italico describitur pendenti similis,ac vno cornu inscribens in terra leuia signa; dextera lasciuiens; caudam motans, cincta tempora habens pino:ex cuius fronte rubicunda parua cornua erumpant,aures habens arrectas,barbam hispidam,tenēs pedum, sinistrum latus velatum habens pelle damæ,semper saltitans. 91.

Pan erat caprina facie,rubro colore,hirtis cornibus, pectore sideribus radiante,infima sui parte hispida, & caprino pede, altera manu fistulam tenebat,altera pedum incuruum. 94.

Faunus,Siluanus,Satyrique paruā quamdam, breuemque caudam habebant, erant sertis redimiti ex liliis, atque arundinibus confectis, interdumque ex populo,& fœniculo coronabantur. ibid.

Satyri caprarum instar aures habebant acutas,erant calui:duo cornicula ex eorum capite eminebant: erant rubra facie, humano aspectu,pedes habebant caprinos. 95.

Panis & Satyrorum simulacra apud AEgyptios hircina forma cum genitali membro arrecto effingebantur. 96.

Lasciuia a Philoxene Erethrio tribus Satyris est expressa,plenis poculis se ingurgitantibus,seque mutuo ad bibendum inuitantibus. 97.

Iupiter apud veteres effingebatur sedens, in superioribus partibus nudus,

nudus, in inferioribus amiculo velatus, ſceptrum ſiniſtra tenens, dextera aquilam porrigens, interdumque Victoriæ ſigillum. ibid.

Deus conditor apud AEgyptios erat humanæ formæ, cærulei coloris, circulum vna, altera manu ſceptrum tenens, in capitis vertice pennam habens, ex ore ouum emittens, ex quo Vulcanus excludatur. 99.

Mundus apud AEgyptios adumbrabatur homine, pedes inter ſe intortos habente, qui indutus eſſet veſte variis coloribus diſtincta, & vſque ad pedes demiſſa, atque capite magnum globum auratum ſuſtineret. ibid.

Mundus ab iiſdem pingebatur, duos circulos deſcribentibus, quorum vnus ſupra alterum eſſet, amboque ſerpente implicarentur, qui accipitris caput haberet. 100.

Iupiter a Martiano effictus in capite flammantem coronam habebat, & ſuper ea velamen rutilum, Mineruæ manibus confectum, veſti candidæ obduxerat hyalinos amictus, crebris ſtellis interſtinctos, manu dextra duos orbes porrigebat, aureum alterum, ex electro alterum, læua nouem ſonorum chelim inniteuti ſimilis premebat, calceos induerat, ex herba viridi contextos: inſidebat ex pauonum pennis intertextæ pallæ: ſub calceis fuſcinum deprimebat. ibid.

Iouis ſimulacrum apud Cretenſes auribus carebat. 101.

Iouis imago apud Lacedæmonios quattuor auribus erat prædita. ibid.

Iouis ſtatua apud Argiuos tribus oculis prædita. ibid.

Rex innuebatur apud AEgyptios per ſceptrum, in cuius vertice oculus eſſet. ibid.

Rex etiam apud eoſdem per ſceptrum adumbrabatur, ad cuius verticem ciconia, ad calcem hippopotamus eſſet. 102.

Iudices apud Thebanos per ſtatuas ſine manibus, & oculis carentes ſignificabantur. 103.

Iouis Horcij ſtatua apud Eleos fulmen vtraque manu continebat. 103.

Dij Fidij ſimulacrum apud Romanos ſic effingebatur: marmor erat, in feneſtellæ modum formatum, in quo tres imagines exſculptæ erãt, dextra quidem virilis, habitu pacifico, ſiniſtra vero muliebris erat, eodem habitu, coronam in capite ex lauro geſtans, quæ dextram dextræ iungebat cum priore imagine; in medio harum duarum ingenui pueruli effigies cernebatur, cuius ſupra caput erat FIDIVS, apud imaginem dextram virilẽ HONOR: in ſiniſtra imagine muliebri VERITAS legebatur. 105.

VeIouis imago puerilis erat, capite cornuto, ſagittas manibus continens: prope erat capra. ibid.

Iupiter a Polycleto effictus forma iuuenili cum cothurnis, & altera manu poculum, altera vero Thyrſum tenens, cui aquila inſi-

DE IVNONE.

ſtans deſcribitur. 121.

Iris fingebatur muliebri habitu,verſicolore veſte,nonnumquam & crocea,in obſequium expedita,alis verſicoribus. 123.

Iunonis imago apud Martianum tecto capite, lacteo quodam galumnate prænitebat,in eius diademate erant gemmæ inſertæ, quod ei Iris obtulerat.Ipſius vultus erat fratri Ioui ſimilis,niſi quod commutationum aſſiduarum nubilo crebrius turbabatur:eius veſtis erat hyalina,ſed peplum caliginoſum.Item fulmen dextera, læua ſonorũ tympanum tenebat:calcei erant admodum furui, quorum ſoleæ atræ noctis nigredine colorabantur:eiuſdem genua Zona diuerſicolor ambiebat. ibid.

Iunonis ſimulacrum in agro Corinthiaco ſedebat in ſolio, eximia magnitudine,auro, & ebore fabricatum : corona erat capiti impoſita: ea Gratias,& Horas habebat:Dea manu altera Punicum malum,altera ſceptrum tenebat,cui cuculus inſidebat. ibid.

Iuno apud Apuleium mulier exprimitur,honeſta forma, habens in capite candidum diadema,ſceptrum manu geſtans,Caſtore,& Polluce comitata. 125.

Dioſcurorum ſimulacrum apud Spartanos efficiebatur duobus lignis parallelis quæ a duobus aliis obliquis coniungebantur. ibid.

Dioſcuri caſſides in capite geſtabant, ſtellarum apicibus inſignes, & albis equis inſidebant. ibid.

Dioſcuri aliquando effingebantur pileati. 127.

Caſtores effingebantur iuuenes,proceræ ſtaturæ, imberbes, inter ſe ſimiles,militaribus indumentis ornati,gladios ad femur, haſtaſque in manibus habentes,flãmulæque eorum capiti adpingebantur. 128.

Iunonis ſimulacrum Argis vitium ramis erat circumdatum, quod leonis pellem pedibus proculcabat. 132.

Iunonis Soſpitæ ſimulacrum apud Lanuuinos caprina pelle amiciebatur,haſtam,atque parmam geſtans. ibid.

Iuno effingebatur æream forficem præferens. ibid.

Fortunæ ſimulacrum in Neruæ numiſmate matronam referebat cum radiata corona in throno ſedentem,læua ſceptrum, dextra forficem præferentem. ibid.

Iunonis ſimulacrum ab aliquibus effingitur rectum, manibus pa-pauerum capita tenens,ac ad pedes iugum habens. ibid.

Matrimonij effigies eſt hominis,qui collum iugo ſummittat, & pedes compedibus habeat vinctos. 133.

Hymenæus effingebatur coronatus floribus, & amaraco dextera facem tenens, ſiniſtra flammeum, in pedibus croceos ſoccos habens. ibid.

DE MAGNA MATRE.

MAGNA mater describitur a Martiano, grandæua, corpulenta, quæ floridam, & discoloram vestem herbida palla sibi contexuit, in qua totus gemmarum, metallorumque censūs, atque omnium prouentus cernuntur. 139.

Magna mater a Buccatio describitur, in capite turritam coronam gestans, cuius vestis ramorum, atque herbarum textura distinguatur, sceptrum manu tenens, tympana circa se habens, quadriga vecta quæ a leonibus trahitur, circa eam sunt sedes aliquot vacuæ: Corybantes eam armati obeunt: clauem etiam manu gestabat: erat interdum quernis foliis redimita, vel etiam pineis. 141.

Magna mater in numismate Faustinæ cernitur, tamquam mulier, corona turrita redimita, quæ sedet, dextero brachio sedi innixa, sinistra autem clypeum tenens, supra genu collocatum, ex vtroque latere singulos leones habens. 146.

Vesta virginali facie est effiĉta, sedens, tympanum tenens: item rotunda effingebatur, atque per medios humeros fixa, cui serta candida sunt circumposita. 148.

Vestæ templum erat magnum, atque rotundum, in cuius medio erat altare, in quo ignis ex vtraque parte ardebat, cuius custodiæ binæ Vestales præerant. In templi culmine virgo erat effiĉta, quæ vlnis infantem continebat. 152.

Cereris effigies matronam referebat, sertis spiceis redimitam, papauerisque fasciculum manu tenentem, cuius currum duo dracones traherent. 153.

Cereris imago apud Siculos Victoriæ sigillum gestabat. ibid.

Heræ simulacrum apud Arcades sceptrum tenebat, & vas, quæ cista dicitur, genibus sustinebat. 156.

Ceres, dicta Nigra saxo insidebat, muliebri figura, præter caput, quod equinum, & cum iuba esset, serpentibus, & aliis feris ad caput alludentibus, reliquo corpore ad imos pedes tunica velato, altera manu delphinem, columbam altera præferente. 157.

Bonæ Deæ imago effingebatur, sceptrum sinistra manu tenens, vite eius capiti incumbente, ad latus erat serpens, & myrteus baculus. 161.

DE NEPTVNO.

NEPTVNVS interdū placido vultu, interdū turbato effingebatur: ei tridens in manus tradebatur, & in concha collocabatur, ab equis marinis tracta, qui posteriore sui parte piscis speciem referebat: idem vestibus cæruleis induebatur, & capillos cæruleos, vel nigros habebat. 162.

Glauci imago ex Philoſtrato barbam habet madefactam, comas aqua perfuſas per humeros ſparſas, ſupercilia denſa, hirſuta, & inter ſe iuncta, brachium attollens vndas ſcindit, pectus marina alga, ac lanugine obſitum habet, eius venter paullatim attenuatur, ac in piſcem deſinit, caudaque erecta natat. 163.

Tritones colore pinguntur eo, quo eſſe videntur ranæ paluſtres in dorſo, nares humanas habent, branchias ſub aures, os reſciſſum, latumque, ferinos dentes, glaucos oculos, manus cum articulis ad humanam effigiem, vngues oſtreorum conchis perſimiles, reliquum corpus paruulis ſquamis contectum eſt, & in piſcem deſinit. 165.

Sirenes muliebrem aſpectum habent, vmbilico tenus, in poſterioribus partibus piſcem imitantur, aliqui alas addunt, & pedes gallinaceos. 165.

Sirenes ab aliis faciem muliebrem, & pectus habentes, ſed in cæteris auibus ſimiles effinguntur. 166.

Scylla ab Homero deſcribitur in antro obſcuro habitans, tãquam canis latrans, pedes habens duodecim, colla ſex longa, capita tot, & dentium triplicem ordinem, ex quibus virus ſtillare videatur. 168.

Neptunus in agro Corinthio effictus erat in curru vna cum Amphitrite ſua vxore, vbi puer quoque Palæmon delphino innixus viſebatur, equi quattuor currum trahebant: Tritones duo erant ad latus: in baſi media, quæ currum ſuſtinebat, mare erat exſculptum, atque Venus, quæ inde emergebat, Nereidibus comitata. 169.

Canopi effigies apud AEgyptios erat craſſa, breuis, & quaſi rotunda, collo obtorto, breuiſſimis cruribus. 170.

Neptunus a Martiano deſcribitur nudus, viridis, coronam inſtar ſalis albam habens, atque canus. ibid.

Neptuno alicubi ſtatua poſita erat cum aratro, atque curru, ſed aratro nauis prora erat aptata. 173.

Neptunus in numiſmate Veſpaſiani, & Adriani cernitur nudus, ſtans, ſed in læui humeri tergo propendet amictus, dentraque trilorem ſcuticam, læua elatum tridentem tenet. ibid.

Idem in alio quodam numiſmate eſt effictus nudus, rectuſque, ſiniſtra elata tridenti inhærens, delphinem dextra porrigens, alterumque pedem in prora tenens. ibid.

Thetis fingebatur vetus, cana, atque alba. 174.

Oceanus in curru effingebatur, a quattuor balenis per mare tracto, eum Tritones cum buccinis præcedebant, circumſtabant nymphæ, magnus marinarum belluarum numerus ſequebatur. ibid.

Eurynome ſimulacrum fœmineam figuram referebat, vſque ad ſumma fœmora, cætera piſcis figuram: erat autem aureis catenis reuinctum. 176.

Derceto, capite excepto, quod muliebre erat, piſcis videbatur. ibid.

DE PLVTONE.

Plutus effingebatur cæcus, claudus, item interdum lectica vectus, interdum velox pedibus. 191.

Plutum Rhodij videntem, alatum, ac inauratum habebant. 192.

Furiæ secundum Dantem fœmineum os habent, faciem sanguine fœdatam, sunt cinctæ hydris, redimitæ sunt anguibus, cerastis habent capillos implicitos. 194.

Furiæ cum ardentibus facibus effingebantur. 196.

Tisiphone angues a capite propendentes habebat, gerebat facem, sanguine madefactam, vestis eius cruore erat rubens, angue pro cingulo vtebatur: comites habebat Pauorem, Terrorem, Luctum, & Insaniam. ibid.

Lyssa Furiarum vna centum serpentum capitibus sibilantibus caput incinctum habet, manu vero stimulum gestat. 197.

Harpyarum vultus virgineus, ventris proluuies fœdissima, manus vncæ, semper pallidum os propter famem. 198.

Strigum grande caput, oculi stantes, rostra magna, canæ pennæ, vngues hamati. Vel facies, collum, pectusque muliebre, ex earum capite serpentes propendent. ibid.

Sphinx effingebatur, vt media pars mulieris speciem præferret, media leonis, alas quoque habebat. 200.

Morta Parcarum vna effingebatur dentibus, & aduncis vnguibus, quauis fera immanior. 203.

Parcæ iuxta Platonem æqualibus inter se interuallis in throno sedent, vestibus albis amictæ, capite coronato ad Sirenum harmoniam canentes, omnes fusum quemdam adamantinum, qui ambos polos attingit, perque matris Necessitatis genua transit, tractantes, Clotho dextera, sinistra Atropos, ambabus manibus Lachesis. ibid.

Parcarum imago apud Petrum Appianum hæc est, Adolescens quidam nudus supra paruum sedile sedet, qui vtraque manu oculos, faciemque contegit, inscriptio super caput est, CLOTHO. Ad pedes est puer alatus, nudus quoque, qui dextera manu genu dexterum tangit, sinistra hominis caluariæ inhæret, quæ in ore transuersum ossum habet: puero est inscriptum nomē LACHESIS, caluariæ autem ATROPOS. A pueri dextera ardens flamma videtur exsistere: prope adolescentem herba cum quibusdam floribus cernitur: reliquum solum est aridum, saxis hinc inde conspersum. 205.

Charon effingitur senex, squalidus, incultus, sordido amictu indutus, nauem conto subigens. 207.

DE MERCVRIO.

Mercurius in antiquariis Petri Appiani imberbis effingitur, duabus paruis alis supra aures affixis, nudus, nisi quod in dorso palliolum habere

habere videtur, dextra marſupium continens, quod ſupra caput hirci iacet, ſiniſtra vero caduceum præferens, ad pedes gallo, & hirco iacente. 209.

Caduceus erat virga erecta, vbi dracones mas, & fœmina parte media voluminis ſui inuicem nodo obligabantur, primæque partes eorum reflexæ in circulum, preſſis oculis ambitum circuli iungebant, & poſtmodum caudæ reuocabantur ad capulum caducei, ornabāturque alis, ex eadem parte capuli naſcentibus. 210.

Pax ad mulieris ſpeciem efficta, Plutum puerum vel ſpicas in manibus tenentis, olea coronabatur, vel lauro, vel etiam roſeis ſertis. 211. & 212.

Concordiam effingebant, dextera craterem tenentem, læua cornucopię, interdum & ſceptrum, ex quo fructus exire videbantur: erat autem decora, bene compacta, colorata, gratioſa, & vndique per omnia ſibi quadrans. ibid.

Eadem duabus tantum dexteris manibus inter ſe iunctis in Neronis numiſmate cernitur. 213.

Fides effingebatur tecta, ſecreta, albo panno velata, cana. Eadem interdum duabus iunctis manibus exprimebatur, interdum & duabus imagunculis dexteram dexteræ iungentibus. 214.

Apuleius Mercurium inducit puerum luculentum, nudum, niſi quod ephebi chlamyde ſiniſtrum tegit humerum, flauis crinibus conſpicuum, inter cuius comas aureæ pinnulæ ſimul coniunctæ prominent, cum caduceo, & virgula. 217.

Mercurium Martianus deſcribit adoleſcentem venuſto, alto, & robuſto corpore, pubeſcentibus genis, ſeminudum incedentem, chlamydeque indutum parua, inuelatumque cætera, humerorum cacumen obnubentem, palæſtra exercitum corpus habentem. ibid.

Palæſtra vix diſcerni poteſt, mas ne, an fœmina ſit, flauæ comæ nondum tam longæ ſunt, vt in nodum contrahi poſſint, pectus eſt ei virginis, ipſæ mammæ paullum exſtare videntur, brachia a Sole colorem ducunt, ei ſedenti oleæ ramus eſt in ſinu poſitus. ibid.

Mercurium interdum effingebant iuuenem formoſum, non tamen fucatum, ſed natiua virtutis ſpecie, vultu hilari, acribus oculis, in baſi quadrata. 218.

Somnus, Nox & Mors in arca Cypſelli ita cernebatur: erat mulier quædam, quæ ſiniſtro brachio puerum candidum dormientem ſuſtinebat, dextera autem nigrum, qui etiam dormiebat, atque diſtortos pedes habebat. 220.

Nox apud antiquos mulieris ſpeciem habebat, magnis alis, iiſque atris præditæ, quæ expanſæ eſſent ad volandum, iis vniuerſam terram complectebatur: eius tempora erant cincta papauere, eius comites erāt Sommus, & magna nigrorum ſomniorum multitudo: alij ei currum

rum rotarum quattuor tribuebant: ea erat fusci coloris, vestibus aliquantum micantibus induta. 221.

Somnus adolescens alatus effingebatur, virgam manu continens, facie resoluta, candidam vestem supra nigram habens, cornu in manu tenens, aliquando & elephantis dentem, vnde somnia effunderet. 222.

Mercurium interdum tricipitem effingebant. 224.

Mercurij statua apud Tanagreos a collo suspensum arietem habebat. 225.

Mercurij statua in templo Iouis Olympij erat galeata, amicta chlamyde, & tunica, arietemque sub ala portans. 226.

Anubis ab Apuleio describitur nunc atra, nunc aurea facie sublimis, caput habens caninum, læua caduceum gerens, dextra palmam virentem quatiens. 227.

Hercules apud Gallos effingebatur senex pene decrepitus, caluus, fuscus, & rugosus, leonina pelle indutus, clauam dextera, sinistra arcum tenens, pharetra ex humeris dependente, catenulis vero ex auro, & electro admodum tenuibus, linguæ eius extremitate perforata, insertis, maximam hominum multitudinem non inuitam, sed sponte sequentem, auribus alligatis trahens. ibid.

Herculis aliud simulacrum hominem fortem, & robustum referebat, erat etiam nudum, nisi quod Leonis pelle tegebatur, cuius caput erat ei loco galeæ, clauam vna manu, altera arcum tenebat, pharetra pendebat ex humeris. 229.

DE MINERVA.

MINERVA aliquando simul cum Mercurio effingebatur. 238.

Minerua vultu virili formabatur, & truculento, glaucis oculis, longam hastam, & crystallinum clypeum habens, galea erat armata, pectus ægide tegebatur. 239.

Minerua effingebatur tamquam exsisteret ex Iouis capite, a Vulcano securi adamantina scisso. 240.

Mineruæ simulacrum Athenis habebat sphingem in galeæ cono, & ex vtraque parte galeæ gryphes, interdum & supra galeam gallum. 241.

Bellona effingebatur sanguine aspersa, facem gestans, vel flagello pugnam conciens, vel tuba classicum canens. 243.

Minerua apud Græcos erat efficta, ambabus manibus colum tractans. 245.

Veritas ab Hippocrate describitur mulier pulcra, magna, simpliciter ornata, illustris, ac splendida, cuius oculorum orbes puro lumine niteant. 246.

Opinio ab eodem describitur mulier, quæ non mala videatur, sed

audacior aſpectu, & concitatior. ibid

Veritas etiam effingebatur ex litteris Græcis, cuius caput ex α, & constabat, collum ex β, & γ, & cætera deinceps membra ex litteris prioribus, deinceps ſe ſequentibus, & poſterioribus præcedentibus per ſeriem quamdam. Eadem fingebatur virgo, niueis induta veſtibus. ibid.

Virtus effingebatur alata, peregrino habitu vtens: aliquando matronæ ſpecie, quadrato ſaxo inſidentis: aliquando columnæ læuo nixa cubito, dextera ſerpentem tenens. Exſtat & maſcula Virtus, nempe ſenex barbatus, ſtans, nudus clauæ innitens, cum Leonis pelle, brachio aduoluta. Alibi virtus adoleſcentis ſpeciem præfert, ſuccinctæ veſtiti, galeam in capite habentis, cuius conus eſt ex pennis: is ſiniſtra eleuata rectæ haſtæ inhæret, dextera, qua & ſceptrum tenet, dextrum genu contingit, quod ſiniſtro eſt eleuatius, nam pede teſtudinem premit, ocreas pedibus induit, & oculos in Virginem quamdam, quæ eſt e regione, intendit, quæ Honorem adumbrat. 246. & 247.

Honor virginem repræſentat, quæ dextra manu haſtam erectam tenet, ex eaque parte vſque ad ventrem eſt nuda, ſiniſtra cornucopiæ habet, galeam pede proculcat, caput flaua coma eſt ornatum, quæ concinnum in modum eſt aptata. 247.

Voluptas deſcribitur mulier aſpectu pulcra, laſciua, venuſtaque ob fucos, quibus ſe illinit: & a Dante exprimitur balba, ſtraba, pedibus diſtorta, mutilis manibus, pallido colore, quæ poſtea expedite loqui inciperet, in pedes ſe erigeret, vultuique exalbeſcenti eos colores induceret, quos amor vellet, ab eaque ſe dulciſſimis verbis illiciendum fuiſſe, niſi ſtatim Dea quædam ſancta, atque honeſta exſtitiſſet, quæ alteri comprehenſæ veſtes abſcidiſſet, ventre ei patefacto, qui maximum fœtorem ex ſe emittebat. 247. & 248.

Honor ab Alciato purpurea veſte depingitur, laurea coronatus. Alij Virtutem fingunt præcedere, deinde ad eam Honorem a Cupidine duci. 249.

Volupiæ effigies mulieris pallidæ ſpeciem referebat, quæ reginæ inſtar in ſublimi loco ſedebat, virtutemque pedibus proterere videbatur. ibid.

Angeronæ effigies erat ore obligato, atque ſignato, & in ara Volupiæ collocabatur. 250.

Harpocrates vel Sigaleo effingebatur tãquã puer, redimitus, ad os compreſſo digito ſalutari. Interdum & exprimebatur abſque diſtincta facie, pileo caput contectum habens, lupina pelle indutus, quæ oculis, atque auribus plurimis erat diſtincta. ibid.

Minerua apud Meſſenios fuit efficta, cornicem manu continens. ibid.

Terror in Agamemnonis clypeo leonis capite fuit expreſſus. 252.

Pauor

Pauor muliebri habitu, ad terrorem maxime effictus erat. ibid.

Mineruæ simulacrum Athenis recto statu erat, cum tunica talari, ad pedes habebat clypeum, ad imam hastam draconem, item & noctuam. 253.

Gorgonibus capita serpentibus obuoluta; détes suum instar, æneæ manus, alæ aureæ. 255.

Vulcanus effingebatur, pileum cæruleum habens, claudus, manibus murem tenens, aliquando niger, deformis, fuligine inquinatus. Interdum nudus, vel pannosus depingebatur. 259. & 262.

Martis simulacrum apud Acitanos Solis instar erat radiis ornatum. 263.

Mars effingebatur ferox, truci aspectu, armatus, manu hastã, atque flagellum gestans, interdumque equo, interdumque curru vectus, eius comites erant Terror, Timor, Impetus, Furor, & Violentia. eius arma erant galea, quæ ardere, ac fulmen ei coni loco affixum esse videbatur, thorax auratus, ac terribilibus monstris refertus, clypeus luce sanguinea fulgens. Eum Fama præcedebat. 265.

Fama mulier effingebatur, panno quodam admodum subtili induta, & subcincta, quæ, tubam inflans, velociter hac illac discursare videtur, alataque est. Vel monstrum ingens alatum, infinitis oculis, linguis, & auribus præditum, in domorum culminibus, aut turribus sedens. ibid.

Mala Fama cum alis nigris pingebatur, quæ erant similes Vespertilionis alis. 266.

Furor effingebatur vultu terribili, ac sanguine consperso, qui supra thoraces, clypeos, galeas, gladios, aliaque arma sedens fremat, reuinctus post terga catenis. ibid.

Mars pectore nudo interdum depingebatur. ibid.

Martis simulacrum apud Scythas erat Acinacis. 268.

Martem Arabiæ Petrææ incolæ effingebant lapidem nigrum, quadratum, quattuor pedes altum, latum duos. ibid.

Discordia crines Viperis implicitos gerebat: effingebatur supino capite, labris liuētibus, oculis strabis, putridis, tumefactis, lacrymis subinde fluentibus, manibus incontinentibus, mobilibusque, gladium intus ad pectus ferens, tenuibus, & obliquis innixa cruribus, & pedibus caligine, & tenebris ceu reti circumuolutis. ibid.

Eadem a Petronio describitur, scisso crine, cuius in ore esset sanguis concretus, oculi contusi flerent, dentes essent rubiginosi, lingua tabo flueret, facies draconibus obsideretur, vestis esset lacerata, & dextera cruentata facem quateret. 269.

Martis simulacrum apud Lacedæmonios vinculis erat implicitum. ibid.

Victoria dextra malum Punicum, sinistra galeam continebat. Item

vt plurimum alata, volans, virginis pulcræ ſpeciem præferens, altera manu lauream, aut oleaginam coronam præbentis, altera palmam tenentis effingebatur. Sed aliquando ſolam coronam habens, aliquando cum ſola palma, aliquando etiam cum lauro in manibus. 270.

Victoria aliquando armata, vultu hilaris, ſed puluere fœdata, atque ſudore, cruentis, manibus ſpolia, ac captiuos victoribus diſtribuens effingebatur. 273.

Eadem pingebatur virago pexo crine, nudo pede ſuſpenſa, & ſtrophio cincta, habens papillas tectas fluitante veſte. ibid.

DE BACCHO.

BACCHI imago quandoque pueri formam, interdum adoleſcentis, aliquando & ſenis referebat, nuda interdum, interdumque veſtibus contecta cernebatur. Item aliquando erat in curru, aliquando ſine curru. 275.

Bacchus ſertũ geſtabat ex hedera vna cum corymbis factum, duo etiam cornua, quæ recens ex temporibus videbantur prodire: panthera ante eius pedes cernebatur. ibid.

Idem ſenis formam quandoque præferebat, capite caluo, ac capillis omnino nudato. 277.

Comi imago eſt iuuenis, mollis, nec adhuc ephebi, is adſtat ad thalami fores, vbi ſponſi cubant, ipſe præ nimio vino eſt rubicundus, &, quod ebrius eſt, dormit rectus, dormit autem faciem in pectus deiiciens, & gutturis nihil oſtendens, ſiniſtram venabulo ſuſtinens: ſed manus ſuſtineri viſa, ſoluitur: vnde & quæ eſt in dextera facula manum præ ſomnio languentem, effugiſſe videtur. Pauimentum, ac loca vicina ſunt floribus referta: ſed & ipſe Deus floribus contexto ſerto eſt redimitus. ibid.

Bacchus dupliciter effingi ſolebat, nam interdum ſeuerus, promiſſa barba cernebatur, aliquando pulcro aſpectu, hilari, ac iuuenili erat præditus. 279.

Baccho Martianus falcem in dextera tradit, & cantharum in ſiniſtra, eumque aſpectu iucundum, & hilarem deſcribit. 281.

Bacchus aliquando fœmineo habitu indutus, coma effuſa, capite redimito roſeis ſertis, comites Bacchas habens effingebatur. 282.

Bacchus in Cypſeli arca erat exſculptus promiſſa barba, talari veſte, quique in quodam antro, vitibus, ac fructiferis arboribus multis circumdato iacens, pateram porrigeret. 284.

Bacchus pingebatur interdum hedera coronatus, pelle tigris indutus, thyrſum vel ferulam geſtans. ibid.

Typhon effingebatur ita vt eius ſuperior pars hominem referret: is vero pennis contegebatur, prodigioſæ erat magnitudinis: ex vtraque

manu

manu centum angues capitibus exporrectis emergebant: crura serpentina erant, circum quæ alij serpentes implicabantur, qui, vniuersum corpus ambientes, vsque ad caput pertingebant: quod horridis, squalidisque crinibus contegebatur, qui per collum, atque humeros se diffundebant: barba ad pectus illud vastum promittebatur: oculi truces erant: & ex se veluti scintillas emittebant: os flammas affatim emittebat. 293.

Horus effingebatur adolescens, dextra sceptrum, & sinistra virilia tenens, alatus, cui discus adiaceret. 294.

Priapus effingebatur puer crassus, deformis, virilia vastissima habẽs. Itemque interdum barbatus, comam impexam habens, nudus, dextraque falcem tenens. Aliquando cernebatur panno opertus, cuius ipse lacinias in sinum reducebat, in quo omnium generum fructus continebat. Eidem serta ex hortensibus herbis conficiebant: & ipse longam arundinem supra caput habebat. 296.

DE LARIBVS.

Lares iuuenili figura pingebantur, canis pelle vestiti, quibus etiam canis assistebat. Interdumque obuoluti toga in humerum sinistrum, & sub dextro formabantur. 298.

Sosipolis exprimebatur ætate puerili, chlamyde amictus varia, & stellata, præ se gerens manu altera copiæ cornu. 301.

Genius in vetustis numismatibus pateram dextera manu supra aram porricere, quæ ara esset sertis ornata, læua vero propendulum flagellum, vel simile quidpiam tenere videtur. ibid.

Genius in aliis numismatibus cernitur effictus tamquam homo militaris, cum veste ad cruris medium circumuoluta, dextera pateram in morem sacrificantis habens, læua autem cornu copiæ. ibid.

Genij mali effigies erat colore vehementer atro, cætera specie maxime formidabilis, ac amictus ei lupi pellis erat. 303.

DE FORTVNA.

FORTVNA duos temones moderans effingebatur. 304.

Eadem apud Smyrnæos erat efficta, polum capite sustinens, manuque Amaltheæ cornu continens: alij & gubernaculum addunt. ibid.

In Fortunæ manibus apud Thebanos Plutus puer erat effictus. 306.

Bona ac mala Fortuna ita est picta: Sedet in solio mulier stolata subtristis, cuius dexteræ dexteram iungere videtur adolescẽtula egregia forma, ac liberali, quæ stat ante illam: post vero matronam sedentem puella quædam manum supra scabellum tenere, & ei inniti vide-

tur. 307.

Nemesis alata effingebatur supra rotam, manu gubernaculum tenens. Interdum eadem vna manu frænum, altera mensuram cubiti tenebat. ibid.

Nemesis simulacro apud Athenienses corona capiti erat imposita, qua & cerui, & Victoriæ sigilla continebantur: in altera manu erat ramus fraxineus, in altera phiala, in qua AEthiopes expressi erant. 309.

Iustitia describitur a Chrysippo forma, & filo virginali, aspectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis, neque atrox, sed reuerenda. ibid.

Iustitia examine lancis, vel stateræ, nunc & securium & virgarum fasce insignitur. 310.

Iustitia effingitur aliquando nuda virgo, super lapidem quadratum sedens, & æquatam manu altera bilancem tenens, exsertum altera sub ala ensem quodammodo occulens. ibid.

Iustitia alicubi in AEgypto capite mutilata erat efficta. Eamdem AEgyptij effingebant per manum sinistram, porrecta palma discapedinatam. ibid.

Iustitia, ac Iniuria in Cypseli arca erant ita exsculptæ: Mulier formosa alteram deformem sinistra obstricto collo trahebat, dextera fuste cædebat.

Calumniam ita pinxit Apelles, in dextera sedet vir, permagnas habens aures: manum ille protendit accedenti Calumniæ: circum ipsum vero sunt mulieres duæ, Ignorantia scilicet, & Suspicio: ex aduerso Calumnia, mulier ornata, & pulcra, sed aspectu ardens, & in iram, ac rabiem concita, læua facem accensam præferens, dextera adolescentem quépiam per capillos trahere videbatur, qui manus ambas ad cælum tendebat, superosque obtestabatur: præcedebat vir pallidus, impurus, acute intuens, hic Liuor erat: pone duæ aliæ mulieres erant, Calumniã dirigẽtes, & adornantes, altera erat Insidia, altera Fraus. A tergo sequebatur Pœnitẽtia, pullas lacerasque vestes induta, quæ, retro caput inflectẽs, flens, ac lugens, pudore venientẽ Veritatẽ excipere videbatur. 311.

Inuidia effingitur pallida, macra, toruis oculis, dentibus rubiginosis, pectore virenti, lingua venenata. 313.

Momus effingebatur macilentus, extenuatus, pallidus, ore hians, ad terram despectãs, quam is bacillo, quem tenebat, percutiebat. ibid.

Fraus a Dante describitur capite tantum ex Cocythi vndis exstans, vultu benigno, & iustitiam simulante: sed cæteris membra pilosis, & squamis opertis, serpentemque referentibus, coniunctis autem multis nodis, & infectis variis coloribus. 314.

Fortuna quandoque effingebatur in pila sedens, & alata, itemque cæca, amens, lapidi rotundo pedibus insistens, aut etiam supra cylindrum sedens, aliquando compta, & ornata, aliquando incompta, sordidaque,

didaque, & cum gubernaculo. 315.

Fortuna bona comes eloquentiæ, & doctrinæ, ſic pingebatur, caduceus cernebatur, in cuius vertice alatus pileus erat, & vtrimque duo cornua copiæ, caduceum ipſum complectentia. ibid.

Occaſio effingebatur mulier nuda pedibus, rotæ aut pilæ inſiſtens, longos capillos e fronte dependentes habens, cæterum occipitio recaluaſtra, pedibus alata, perpetuam comitẽ habens Pœnitentiam. 317.

Cærus effingebatur puer, florentis ætatis, formoſus, crinibus ſparſis zephyro, nouaculam in manibus tenens. ibid.

Fortuna apud Scythas effingebatur ſine pedibus, & manibus alatis. ibid.

Fortunæ ſimulacrum erat apud AEgiram, vna manu cornu copiæ tenentis, altera Cupidinem complectentis. 319.

Fortunam nonnulli depinxerunt, in mari, fluctibus agitato vela facientem: alij eamdem in altiſſimæ cautis, aut etiam prærupti montis culmine conſtituerunt, ita vt aſſidue vento flante verteretur: alij eam in equum velociſſimum impoſuere, & currentem eam Fatum arcu intento inſequens effinxerunt. ibid.

Boni Euentus ſimulacrum erat adoleſcentis, dextera pateram, ſiniſtra ſpicam, ac papauer tenentis. 321.

Fauor pingebatur, tamquam iuuenis alatus, cæcus, pedibus rotæ inſiſtens, vultu timidus, comitem habens Adulationem, pone autem Inuidiam. ibid.

Felicitas in Iuliæ Mammææ numiſmate cernitur fœmina, in ſolio ſedens, dextra caduceum, ſiniſtra grande cornu copiæ tenens. ibid.

Felicitas a Cebete deſcribitur in eminenti arcis veſtibulo ſedens in ſolio, liberali ornatu compta, ſed non accurate, & florentiſſimo ſerto coronata, ad quam omnes quidem adſpirent, ſed pauci perueniãt. 322.

DE CVPIDINE.

CVPIDO cæleſtis a Philoſtrato alatus, corpore lucido, ac maxime pulcro ac facem geſtans deſcribitur. 323.

Anteros Athenis erat effictus puer nudus, ac formoſus, in vlnis geminos generoſos gallos, & ſe in caput impellentes habens. 325.

Cupido viſebatur apud Eleos, palmæ ramum in manibus habens, quem Anteros ab eius manibus extorquere ſumma vi nitebatur, ſed fruſtra. ibid.

Amor Lethæus pingebatur, ardentes faces in profluentes aquas inclinans, ac extinguens. 327.

Amores multi ſæpe pingebantur, puelli, pulcelli, alati, quorũ alij faces, alij ſagittas, alij laqueos, alij alia geſtarent. ibid.

Amores etiam exprimebantur puelli, nudi, criſpa, flauaque coma, verſico

versicoloribus alis,interdum facem accensam gestantes, interdum sine face,arcu etiam aliquando,pharetra,& sagittis armati,quandoque suis armis exsuti. 329.

Ates, id est Calamitas, pedibus hominum ceruices calcans pingitur. 330.

Cupido interdum est effictus fulmen gestans. 334.

Cupido,Pausiæ opus,cernebatur,abiecto arcu & sagittis,lyram tenens. 336.

Cupido alicubi prope Fortunam adstans,erat effictus. ibid.

Cupidines aligeri ab Acusilao effícti cum leæna ludentes, quorum alij eam relegatam tenerent, alij e cornu cogerent bibere, alij calciarent soccis. ibid.

DE VENERE.

VENVS pingebatur interdum ex mari emergens,in concha stans, adolescentula,pulcerrima,ac nuda; & aliquando per mare natans, & quandoque e mari emergens,a Cupidine excepta: interdum cōcham manu tenens,roseo serto redimita. 340.

Veneris statua apud Paphios non humanam figuram præferebat, sed quiddam in basi latum, atque rotundum erat, quod paullatim in acumen vergebat. 341.

Veneris simulacrum apud Saxones tale erat: Stabat Dea in curru nuda,myrto capite cincta,ardentem facem pectore, dextera mundi figuram,sinistra mala aurea tria ferebat: post etiam erant nudæ Gratiæ, nexis manibus poma gestantes,auersis inuicem vultibus dona conferentes:iugales quadrigæ aderant; gemini cycni, totidemque columbæ. 343.

Venerem Amores præcedebant, faces præferentes,eius latera hinc Gratiæ,illinc Horæ claudebant, quæ floreis sertis Deam adornare videbantur. Alij eam effingunt, pone Gratias,ad latera Cupidinem, & Anterotem habentem. Alij volunt, eam Iocum, ac Cupidinē circumuolare. 344.

Apud Petrum Appianum exstat puer nudus,alatus, myrtoque coronatus,qui humi sedet,& barbiton pulsat, quem inter crura continet, eius inscriptio est VENVS. Ante hunc alius puer ei similis rectus stat,eumque inspicit, ambabusque manibus in altū eleuatis, comam vna cum facie muliebri tenet, ex ea pannus vsque ad mediam comam dependet:faciei inscriptio est IOCVS, pueri est CVPIDO. 344.

Venus Popularis a Scopa arieti insidens, pedeque testudinem opprimens fuit effícta. 346.

Venus in agro Corinthio visebatur Victoriam porrigens. 347.

Venus victrix in antiquo numismate cernitur mulier stolata, quæ dextera

dextera Victoriolam porrigit, sinistra vero nescio quid hac forma ♁. 348.

Venus in quodam alio numismate cernitur, sinistra clypeum ad humum pro- censum tenens, in quo duæ imagunculæ sunt exsculptæ, dextera vero Victorio- lam porrigens. ibid.

Eadem in alio numismate mulier recta cernitur, quæ sinistra vestis lacinias tenet, sursumque reducit, dextera nescio quid porrigit, pomum videtur. ibid.

Venus apud Sicyonios erat efficta sedens, manu vna aliquot papaueris capita tenens, altera pomum: in capitis vertice nescio quid affixum habens, quod cardinem referebat. ibid.

Venus dicta Morpho cernebatur sedens, in capite tegumentum habens, & ad pedes pedicas. ibid.

Veneris simulacrũ alicubi exstabat cum pectine, & barba, eiusque superiora corporis cingulo tenus maris speciem præferebant, inferiora vero fœminæ. 350.

Venerem AEgyptij cornutam quoque, sicut & Lunam, effingebant. 351.

Venus in Monte Libano efficta erat capite obnupto, specie tristi, faciem manu læua intra amictum sustinens, quasi lacrymans. ibid.

Horæ effingebãtur, duos calathos ferentes, alterum plenum florum, alterum ficuum. 354.

Horæ aliquando in Iouis capite vna cum Parcis effingebantur. ibid.

Horas repræsentat Philostratus manus inter se contingentes, annum voluentes, super spicarum vertices ambulantes, non tamen vt frangant, aut flectant, aspectu suaues, omnes veluti saltitantes, brachium efferentes, comam demissam habentes, genis rubicundis, oculis quasi salientibus. ibid.

Gratiæ describuntur coronatæ, vna floribus, fructibusque terræ, altera spicis, & frumento, tertia vuis, & pampinis, atque pomis, vltima oliuis: Apolloque manu dextera eas gestat. 355.

Gratiæ ita pingebantur, vt earum vna terga ad nos obuerteret, duæ vultibus nos intuerentur. 356.

Gratiæ effingebantur virgines, hilares, ac ridentes, nudæ, zonisque solutæ. ibid.

Gratiæ apud Eleos ita erant formatæ, vt vna rosam, altera talos, tertia myrti ramum manu præferret. ibid.

Gratiarum dux interdum Mercurius effingebatur. 357.

FINIS.

INDEX RERVM, ATQVE VERBORVM, QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR, ORDINE ALPHABETICO DIGESTVS.

AEterni

Astarte

Carpaſium

D

G

Gni

I.

Ianus.

Iuno

Iouis

Manij

N

O

Quat.

Q

R

S

Silenu

Vitis

FINIS.

Errata ſic emendato.

Pag.	Verſ.	Lege.
3	nem in	Itaque,vt ad
4	totidemque	Conſentes
15	Soſianum	aduectum
16	Et placatus	vuam
17	Stipis	acernus
28	qui eorum	effingere
30	norum	capitum pluribus
34	cit quibus	vt,quemadmodũ inter
46	ſe quem	figurabãt homine,Leo nis
63	proſecuti	cicures
64	filio	Poëtæ Phœbo
72	Diis	vt cæli
75	materia	non niſi
78	alij	eſſe apri
84	bus e	Phædræ
92	xum	obrigeſceret
107	Aquila	ſubminiſtraſſe
ibi.	auro	ad oleaginæ frondis
118	fruimur	quam tribuere.
129	tur	coniuncta.
131	temporibus	regionem proluit
132	tum	tam infeſto
138	Dulce	niueas
163	comas	ſparſas,
166	lunt	ſopiunt.

Pag.	Verſ.	Lege.
178	dem	eſt Zephyrus
191	ex eis	probis impertit
193	veteres	σεμνὰς
196	vtendo	Ira igitur
ibi.	imagine	videbimus, de quã Statius lib.1.Theb:
203	lib.	interque eius
224	fingit	Moly
234	Hercules	ei caput
235	ea	ſummis viribus
244	cum tamen	id ideo
249	comprehenſæ	ventre ei
257	da curaſſe	referrent
261	dum	Æthiopibus
265	baid.	inter duos
ibi.	coni	affixum eſſe
270	Athenienſes	Victoriam ſine alis
274	rumque	vbi caſtra
294	profert	coniungi non ſit
295	geſtabant	Phallum
307	ſtra eſt	hanc illis
ibi.	quod vel	quæ ſupra
312	Quid quiſque	inuidetque
337	eſt	hic adſcribere.
353	DESCRIPTA	iam Venere,

LVGDVNI,

Excudebat Guichardus Iullieron Typographus, menſe Sextilis, ann. 1581.